

శ్రీరస్తు.

శ్రీకృష్ణాయనమః

ఐమా స్వేజ్కట నాథార్యకవి తారిక కెసరి ।

వెదాంతాచార్యవర్యోమే నమః పతాం నదాహ్మదీ॥

—|| శ్రీ వేదాంతాచార్యకృతయాదవాభ్యుదయపారిరమ్భః ||—

{ వందే బృందావనచరం వల్లవీజన వల్లభమ్ ।
జయంతీనమ్యవంధామైజయంతీపరూషణం । ౧ }.

— మదప్రయోగీతకృతి వ్యాఖ్యానప్రాముఖ్యము —

అవ్యాదాపూరయద్వంశమవ్యాజమధురస్థితమ్ | గోకులానువ
రంధామ గోపికానేత్రమోహనమ్ || ౧ || వంశేమహతిసుధాంశోపాం
డుసుతప్రవరజరితపరిపూతే | ఆసీదపారమహిమా మహీశ్వరౌరా
మరాజగతి || ౨ || ఉదపాదితిస్తురాజస్త్రాంబుధిరివసుధామయాన్తశి
రాజః | హృదయంగమంమరా రేర్యమలం శక్రేవభేవగోపీదేవీ || ౩ ||
రాజశిరేషసుచిరంధురిస్థితస్త్వత్సంధానాం | ఆరాధ్య వెజ్రతైశ్వర
మలభతలూకోత్తరాన్నత్రా || ౪ || తేషుమహితేషుజయతిత్రిపివా
ధీశేషు పద్మబంధురివ | త్విచిన్న తిమ్మరాజః ప్రతాపనీరాజతక్ష
మావలయః || ౫ || ప్లవమానస్యనముద్రైసతొశ్చైధిల్యశంకయా నిహీ
తాః | కీలాశవధాంత్యైతేత్రత్యాయస్యవృధుజయస్తంభాః || ౬ ||
మలయాద్రికటకనికటే వింధ్యశిఖరాభాతి యజ్జయస్తంభః | అద్యాశి
వాగతోసీత్యగస్త్యమనుయోక్తుమంకోన్యగ్నః || ౭ || అభిభవతికాల
మేఘం రవికరనికరం తిరసురుతే | యద్ధానవారిసాగరజన్తా జగద
ద్భుతాయశశ్చంద్రః || ౮ || సూక్తిమయైస్సప్రభవైరమృతైరాప్య
యయంశ్చదావిబుధా || కులకూటస్తస్యేందోరాచారంయోనువత్ర

తేధీరః ॥ ౯ ॥ సాహిత్యగోష్ఠీం సరసామాతృష్ఠన్నయమేకదా । యాద
వాభ్యుదయంకావ్యమశ్రోషీద్విదుషాంముఖాల్ ॥ ౧౦ ॥ అవ్యాఖ్యాతత
యాపూర్వైరనభివ్యక్తభావకమ్ । అమృష్టమివశిల్పజ్ఞైరభిజాతం హరి
న్నణిమ్ ॥ ౧౧ ॥ తదాకర్ణనతస్సద్యస్సముదంచతురతూహలః । వి
దుషాంపురతస్తస్య వివృతామాన్యయోజయత్ ॥ ౧౨ ॥ కవితాశిఖ
సింహస్య కావ్యమేతద్యథామతి । వివృణోమిసుహిపాల నియోగజహు
మానతః ॥ ౧౩ ॥ తత్ర తావదాశీర్షమస్మియావస్తునిదేశోవాపి
తన్మమితి శాస్త్రమనుస్మత్య విశిష్టేష్టదేవతానమసాగరలక్షణమంగళ
మాచార్యః ప్రథమశ్లోకేబధ్నాతి ॥ వందఇతి ॥ బృందావనంనామమధు
రొపకం తే వసవిశేషః తత్ర చరతితి బృందావనచరం చరేష్టఇతిటప్ర
త్యయః తత్పురుష కృతిబహుళమిత్యలుగ్విధానస్య భావలకత్వా
త్సుపాలుక్ । వల్లవ్యోగోపజాతిస్త్రీయః, వల్లవశబ్దాజ్ఞాతిలక్షణోజీమ్ ।
వల్లవ్యఇతిజనా వల్లవీజనా ఇతీకర్మధారయః । స్త్రీలింగస్య పరమి
తస్యాధావాల్ పుంవత్కర్తృధారయేత్యాదినా వల్లవీశబ్దస్య నపుంవ
ద్భావః తేషాం వల్లభం ॥ ప ॥ సత్యవాగాజావరతైరుపకుర్వస్మియంప
దకా ! భజతేయస్వయంపూణః ప్రియస్సభవతిస్త్రీయాఇత్యుక్త
లక్షణంప్రియం ॥ ని ॥ దయితేవల్లభంప్రియమిత్యనురః ॥ జయంతీ
రోహణీసహితా శాసణమాసస్య కృష్ణాప్తమీప ॥ జయంపుణ్యంచ తను
తే జయంతీ తేనతాంవిచురితి పారాణితీరుక్తా । పృషాదరాదిత్వా
త్సానుః । తస్యాంసమ్భవం పాగ్రిదుర్భుతం భవతేఃపచాద్యచ్ । అ
జ్విధిస్సర్వధాతుభ్యఇతి వచనాల్ । సప్తమీతి యోగవిభాగాత్సమా
సః । వైజయంతీవనమాలాసావిధూషణం యస్యతథాభూతం ధామ
స్వప్రకాశిజ్యోతిర్తయంవస్తుత్రివాసుదేవాఖ్యం వందే ప్రణమామితి
యోజనా । వందఇతి వర్తమాననిదేశః శ్రవణంధనస్య సదాసువృత్తిప
రః నతుప్రబంధారమ్భసమయవత్కమానత్వమాత్రపరః । సంకోచే

హత్వభావాత్ సకృత్ప్రపదనమాత్రేణాభీష్టప్రదే భగవతి శతాం
 భక్తివశాత్తదనుసంధానవిశేషరూపస్య మానససమస్కారస్య సదాను
 నృతైః । విశేషణబలాదేవ భగవాన్వాసుదేవో విశేష్యం లభ్యత ఇతి
 విశిష్య విశేష్యానిదేశః । యథాహవామనః ॥ నూ ॥ విశేషణసూ
 త్రప్రయోగో విశేష్యప్రతిపత్తావతి । భగవత్సుఖసేవ్యత్వోపయు
 క్తాశ్చత్వారోగుణాః । వాత్సల్యంసౌశీల్యంసౌలభ్యం స్వామిత్వమితి ।
 తత్రవాత్సల్యం వత్సేధేనారిన స్నేహః । సౌశీల్యంమహతో మండేసన
 హ నీరంభ్ర సంశ్లేషస్వభావః । సౌలభ్యం లబ్ధుం సుశకత్వం సుఖేన
 సన్నిధానమాత్రత్వం । స్వామిత్వం స్వకీయత్వాభిమానః । వాత్సల్యే
 న సేవకస్య స్వాపరాధభయం సౌశీల్యేనవరమేశ్వరతా ప్రయుక్తాభిగ
 మ్యత్వభయం సౌలభ్యేన నసందృశే తిష్ఠతి గూఢమస్యైత్యాది వేదా
 న్తవాక్యశ్రవణకృతా గోచరత్వభయం స్వామిత్వేన వాత్సల్యాదిమూ
 లధూతసంబంధాభావాత్ భయంభ నివర్త్యత ఇత్యేషాం సుఖసేవ్య
 త్వే ఉపయోగః । క్రమేణైతే గుణావిశేషణవత్సవ్యయేనానుసంహితాః
 తత్ర గోవత్సానుదర్యా రూపబృందావనసంచారప్రతిపాదకేనాద్యవిశే
 షణేన తిర్యగ్జాతిసాధారణం తస్య వాత్సల్యం వ్యజ్యతే ద్వితీయవిశే
 షణేన సౌశీల్యంవ్యజ్యతే నిఖిలవనితాజనమూర్ధాస్య త్రిమహాలక్ష్మీ
 నిరంతరాశ్లేషనిత్యతృప్తస్య పామరజాతిస్త్రీజనసంశ్లేషః సౌశీల్యైకకృ
 తఇతి ద్యోతయితుమేవ వల్లవీతి జీహతాసాం గోవజాతీయత్వము
 క్తం । జనశబ్దేనాపి పామరత్వవాచినా సౌశీల్య మేవ స్థిరీక్రియతే ॥ జ
 నోలోకే మహాలాకాత్పరలోకేచ వత్సత ఇతి విశ్వప్రకాశః ॥ అతఏ
 వ జనశబ్దస్యావ్యుత్థం వక్త్రాత్పతీయేన విశేషణేనావతారరూపత్వాక్రై
 సౌలభ్యంవ్యజ్యతే ॥ పయస్యావతారరూపాణిసమర్చంతిదివోకసః । న
 వత్సంతిపరంరూపమిత్యాదివన్వనతారణాం సౌలభ్యప్రసిద్ధేః చతుర్థవి
 శేషణేన స్వాంమాయాం వేజయంతిం వనమాలాఖ్యానాం గుణమ

యీం దధతీతి త్రిభాగవతో క్తరీత్యా మాయాహూపాయావైజయన్త్యా
 భూషణతయా విశేషణత్వప్రతిపాదనేన మాయాధిష్ఠానజగత్కారణ
 బ్రహ్మహువత్వాభివ్యక్త్యా స్యామిత్వం వ్యజ్యతే । నకారణం కరణాధి
 పాధివశతి తస్య జీవాన్ముతి స్యామిత్వశ్చతే । అనైనైవవిశేషణేనజ
 గత్కారణబ్రహ్మహువత్వస్యాక్షిప్తతయా సర్వజ్ఞత్వసర్వశక్తిత్వాద
 యోభగవతః కారణత్వోపయోగిగుణాఅవ్యనుసంహితాః ప్రబంధని
 ర్తాణయావప్రస్తుతకార్యవిశేషోపయోగితయా ధామేతి జ్ఞానశక్తిపా
 ధాన్యేన భగవాననుసంహితః । అపిచ । ఏభిరేవ విశేషజ్ఞేరస్య కాన్య
 స్య పేక్షావత్ప్రవృత్త్యుపయోగివిషయప్రయోజనసూచనమపి క్రియ
 తే । తథాహి । బృందావనచరమిత్యాదినావిశేషణత్రితయేన భగవతో
 బృందావనసంచారాదికం సుచరితమస్య విషయత్వతీనూచ్యతే । తేనై
 వతస్యశృంగారవీరాద్భుతరసభరితత్వవిభావనాత్తదాస్వాదఃప్రయోజ
 నమితి సూచ్యతే । జయంతీనమ్భవమితి భగవదావిర్భావనిధౌ జయం
 తీషదప్రయోగేణ తస్య జయశీలత్వవ్యంజనేన తచ్చరితస్య వీరరసమ
 యత్వం విభావ్యతే । వల్లవీజనవల్లభమిత్యనేన శృంగారప్రచురత్వం
 బృందావనచరమిత్యనేన బృందావనచరితగోవధకనొద్ధరణాదికృతా
 ద్భుతరసప్రాయత్వమితి శృంగారవీరాద్భుతమయతాస్పదభగవత్శ్రీ
 కృష్ణస్య యద్వక్యతీ ద్వితీయస్థైః దెవకీగర్భవణానే ॥ప॥శృంగారవీ
 రాద్భుతవిత్రమంతస్తస్యాస్త్రీలాకేకనిధిం వహన్త్యా ఇతి తత్రాపి వీర
 రసః ప్రధానభూతః । ధూభారావతరణార్థకత్వాదవతారస్య తత్త్వా
 ధాన్యం ద్యోతయితుం తద్వ్యంజకవిశేషణం విశిష్య సన్నిహితం కృ
 తంజయంతీనమ్భవం ధామేతి । ఏవమవాంతరప్రయోతనం విశేషణత్వ
 యేణవిభావ్యతే । పరమప్రయోజనం వవైజయంతీవిభూషణమిత్యనేనకృ
 ణ్యస్య పరప్రహ్లాన్వరూపత్వాభివ్యక్త్యా కాన్యస్యపర బ్రహ్మగోచరతయా
 పుండ్రోత్సుభక్షణవేతనతుల్యం ముక్తిరూపం వస్తుసూచ్యతే । పరబ్ర

హ్లాసంశీలనస్య ముక్తిపర్యవసాయిత్వాదితి ఏనం విశేషణావాం సాభి
 ప్రాయత్వాత్ సాభిప్రాయవిశేషాపిన్యాసరూపః పరికిరౌనామన్ధా
 లంకారః । వందెబృందేత పల్లవీవల్లభమిత జయంతీవైజయంతీతివపదే
 మ సమవణాసత్వాద్వణాసమరూపోఽనుప్రాసస్మజ్జాలంకారః । య
 మకత్వప్రయోజకస్థాననియమాభావాద్రాసత్వాపి యమకశంకా॥వంద
 ఇతివతః మానవ్యపదేశేన ప్రాగుక్తరీత్యా కవెర్భగవద్విషయోరతి
 భావోన్యజ్యోతిత భావధ్వనిః తేన తథాభూతమహాపురుషకృతకావ్య
 స్య నాయకగౌరవేశేవ ప్రబంధ్యగౌరవేనాపుపాదయత్వం న్యజ్యోతి
 తి వస్తుధ్వనిః । తథానెత్మప్రబంధ్యగౌరవేణ ఫలాత్కరమేణచాస్య
 కావ్యస్య అనీదృశ్యావ్యాంతరేభ్యోతితయోన్యజ్యోతితతి వ్యతిరేకాలం
 కారధ్వనిశ్చ । ప్రసాదాదయోగుణాశ్చాత్మజ్ఞోకే యథాసమ్భవం ద్వి
 ప్రవ్యాః । భూదేవతాకస్య మగణస్యామృతబీజస్య వకారస్యచ ప్రథ
 మం ప్రయోగాత్ గణవణశుద్ధిస్సవ్యక్తా యద్యపి వందఇతి ధాతు
 రాత్రరాహాణామోష్ఠ్యాదిః । ఖ్వాతౌసతుపవర్ణయాదిమబాధబంధతీ
 ఇతిబుకీష్మతినాపవర్గత్పతీయాదిరుక్తఃతథాపి యథాశాఙ్కశైభూయా
 మితిధాతౌర్ధాతుపాతే టవగత్యుగీయాంతత్వేపి ఉపయోగైక్యాల్లోకే
 రూపశాలీభాగ్యశాలీత్యాదౌ లాంతఃప్రయోగః ఏనం పదయోరైక్యా
 దంతస్థాదిరేవ లోకేస్యప్రయోగః । మాధవీయాయాతు ధాతు
 వృత్తానయం ధాతుపాతేవ్యంతస్థాదిరంగీకృతః । యద్వా కావ్యారమ్భ
 ప్రతిజ్ఞాపరాయం శ్లోకః । అస్మిన్నక్షేపందేస్తుచేవతః మానసామీప్యే
 త్యాదిపాలత్ । ప్రోవ్యఇత్యర్థః । పదిఅభివాదనస్తుత్యోరితిధాతోరిహ
 స్తుత్యర్థః పరిగృహ్యతే । తథావ తత్తచ్చరితముఖేన భగవద్వివ్యగుణ
 సంకీర్తనరూపతయా స్తుశ్వాత్కకస్య కావ్యస్యారమ్భః ప్రతిజ్ఞాతోభ
 వతి । ఇదంచ పద్యం యుక్తవిపులావృత్తం పథ్యావ క్రిమిత్యేక । య
 స్యాం లస్సప్తమోయుక్తసాయుక్తవిపులామతా । యుజోజేనసరిద్భ

తుః పశ్యావక్త్రం ప్రకీర్తితమితి ఉభయోరపివిచ్చిత్రివిశేషాదితి॥౧॥

{ యదేకైకగుణస్యాం ధేశ్యాం శానిగమవందినః ।
యథావద్వర్ణనేతస్యకీముతాన్యేమితంపచాః॥౨॥ }

నను అపరిమేయానంతకల్యాణగుణస్య భగవతోగుణకథనం కథం శక్యమిత్యాషిపతి ॥ యదైకైకేతి ॥ నిగమావేదావపవందినః సంత మసంతం వాకమసిగుణ మవలంబ్య అపశ్యంవందం తెస్తుమతీతి వందినస్తుతి పాఠకాః వందతి ధాతోస్తుతివృత్తై రావశ్యకాధమణ్యాయో నిఁనిరితి అపశ్యకాథేణిఃప్రత్యయః యదేకైకగుణస్యాం తె యస్య భగవతః ఏకస్యైకస్య గుణాస్యాగ్రభాగే శ్చాంతాః శ్రమంప్రాప్తాః స్తోత్రం ప్రవృత్తావీక మపి గుణంకాల్పేన్యైకనవణయితుమశక్నవం తఃస్పారంభవీన ప్రతిహతాఇత్యర్థః తస్యభగవతోఽయథావత్ యథార్థం సమ్యగ్గుణవణానే అన్యేమితంపచాః తుదాః కీముతలేనశక్తా ఇతి కీమువక్తవ్యమిత్యర్థః. ఏకైకస్యేతి వీహ్నయాం ద్విధృక్తిః ॥సూ॥ ఏకంబహువ్రీహీవదితిబహువ్రీహీవద్భావాత్సుపాటుక్ యథా వదితి యథాశబ్దాల్ ॥ సూ ॥ తదహామిత్యాహాథే వతిప్రత్యయః. మితంపచాఇత్యత్ర మితనఖేచేతి పచిధాతోఃఖశ్, అరుద్విషదజుతస్య ముమితి ముమాగనుః, ॥౩॥ కదర్శ్యే కృపణతుద్రకిం పచా నమితంపచాఇత్యమరః॥అయంభావః॥శు॥నకిరింద్రత్వదుత్తరఃవిశ్వస్తా దుగ్రద్ర ఉత్తరఇత్యాది ప్రకారేణ ఇంద్రాదిదేవతాంతరెవ్వసంతమపి గుణమారోప్యస్తవనశీలావందికల్పావేదా అపియస్యగుణాన్ స్తోత్రం ప్రవృత్తా అనాద్యనంతకాలప్రవాహే అపరిమిత తత్తతకల్పవృత్తనా నావిధతచ్ఛ్చరితావగమ్యోతకషణ్య ఏకైకగుణస్య పాంతపవశ్చాంతాః తావచ్ఛ్చరితకోట్యం శమాత్రీస్యాపి కాల్పేన్యైకననిబంధుమశక్యత్వాత్తస్యనిబంధుల గుణవత్తయా పాష్కల్యేన వర్ణనై మనుష్యాది మ సంతమపి గుణలెశం వణయితు మశక్తాఃతుదాశ్చ్యవ్యంతిః

మువక్తవ్యమితి అత్రకవైకావ్యారమ్భే స్వవినయా విమలరణాయ
స్వాశక్తిప్రతిపాదనై ప్రస్తుతే సామాన్యసభిషిలేమితిప్రస్తుతాత్సా
మాన్యాత్ప్రస్తుత విశేషప్రతిలేరప్రస్తుతప్రశంసా. కిముతేతి కైము
తి కన్యాయాదర్థాపత్తిః । నిగమమందిన ఇత్యభేదాదోపాద్యూప
కం । ఏతేహంచాలంకారాణాం పరస్పరానుప్రాణితత్వేన శంకరః ।
యద్యపి నిగమమందిన ఇత్యత్ర ఉపమితం వ్యాఖ్యాదిభిరితి సూత్రేణ
నిగమానందిన ఇవేతి ఉపమితసమాసాపిసంభవతి తథాపి శ్రీమసం
బుధానురోధాదు త్రరపదాథకప్రధానో మయూరవ్యంసకాది సమా
న ఏవేతి రూపక నిణయః ఉపమితసమాసేహి పూర్వపదాథకప్రా
ధాన్యాత్తత్ర ముఖ్యార్థశ్రమసంబద్ధోనస్యాత్. ॥ ౨ ॥

{ శక్త్యాశౌరికథాస్వాదస్థానేమందధియామపి । }
{ అమృతంయదిలభ్యేతేకిన్నగృహ్యేతమానవైః ॥ ౩ ॥ }

ఇమమాత్మైపం సమాధత్తై ॥ శక్త్యైతి ॥ మందధియామల్పబుద్ధి
నామపి శక్త్యా యావచ్ఛక్తి శౌరికథా స్వాదః శూరస్య-వసుడెవపితు
రపత్యం శౌరిః-కృష్ణః॥సూ॥బాహ్వదే రాకృతిగణత్వాదిభో వృత్త్య
యః ఏకోగ్రాతేఇతినియమాత్ వ్యవహితాపత్యేపి పరమప్రకృతేరేవ
ప్రత్యయః తస్యకథాయాఅస్వాదఃనిబంధనరూపః స్థానేఉచితం॥ని॥స్థా
నేస్యాదుచితైవ్యయమితిరత్నమాలా । తత్రదృష్టాంతమాహ ॥ అమృ
తంయదిలభ్యేత మానవైఃకిన్నగృహ్యేతకుతో నాస్వాద్యేత స్వాద్యతప
వెత్యథః హేతుహేతుమతోర్లిజ్జ్ అయంభావఃఅశక్యేపి కాల్పేన
న భగవద్గుణవణానేయావతీబుద్ధైః ప్రసరణశక్తిః తావద్గుణానంమం
దధియామపి యుక్తమేవ నతు యావద్వణానా శక్త్యాశక్త్యాం శౌఖ్య
పేతుణీయః॥నహిబహ్యమృతం మానవైర్నలభ్యతేఇతికించిదపి లబ్ధం త్రే
ర్నాస్వాద్యతేఇతి॥యద్వాపవం భావః, యథాలమృతం లభ్యతేచేత్
మనుష్యాః దేవార్హవిదమితి స్వయంసత్యజంతి కింతు లబ్ధమాస్వాద

యాః త్ర్యేవ । ఏవం మందబుద్ధితయా భగవద్గుణ సాకల్యవణా నానభిక్య
తావపి రసజ్ఞాతప్రాజ్ఞకృత్య మిదమితినో దానయి । కింతుశక్యంశ
వర్జనముచితమేవ అతోమమాపి యథామతి భగవచ్ఛరితవణానైవస్మ
త్తై నకోపిదోవఇతి అత్రాపిపూర్వవదప్రస్తుత ప్రశంసాఉపమానోప
మేయయోః భగవచ్ఛరి తామృతయోః సామాన్యభర్తః క్వచిన్నిబంధ
నం అన్యత్రాస్మాదనమితి భిన్నయోభివ్యుప్రతివిమృభావేనవాక్యద్వ
యేనిదే శాద్వష్టాస్తఃసాద్వజ్జేన నిబంధనస్యః గీర్వాణ్యవసానాత్
భేదే అభేదరూపాతీతయోక్తిశ్చాలంకారః । నిగీర్వాణ్యవసానేనచత్వ
ష్టాతీతేకవివిషయత్వంలక్షణమూలం న్యంగ్యం, తచ్చాభూతదృష్టాంత
స్యోపస్మరుత ఇతి గుణభూతన్యంగ్యభేదః. ॥ ౩ ॥

{వసుధాశోత్రజేతస్త్రివాగ్మసేవహృదయస్థితౌ}
{అన్యేపికివయఃకామంబభూపురనపత్రపాః ॥౪॥}

వసుధేతి ॥ వసుధాశోత్రంవల్లీకం॥ని॥వామలూరుశ్చభూత్రవఇతి
వల్లీకవర్యాయేషు రత్నకోశః । శోత్రం హేతత్ప్రధివ్యాయద్వల్లీ
కఇతిశ్రుతిః । తత్రజాతావసుధాశోత్రజః॥ వాల్లీకిః । తస్త్రివాగ్మ
సప్రహ్యం జనేడఇతిడప్రత్యయః తస్త్రివాగ్మసిద్ధే యస్తాదృశమాదికా
వ్యం నిమగ్నమితిభావః । వ్యాసేచ మహాభారతనిబంధరి హృదయ
స్థితే మనసిస్ఫురతి సతి అన్యేపి తదుభయవ్యతిరీక్తాపి కామమత్య
ర్థమనపత్రపాః రామాయణం మహాభారతంచ దృష్ట్యా స్వప్రబంధా
పశ్యంతః కథం నాపహసిష్యంతీతి పరేభ్యస్త్రవయారహితావప ॥౧॥
మందాత్మంహోస్త్రపావీడా లజ్జాసాపత్రపాన్యతఇత్యమరః । కవయః
కాన్యకృతోబభూవుః । వ్యాసవాల్లీకివబద్ధౌ దృష్ట్యాపితదన్యేషాంస్వ
యంప్రబంధనిర్దేశే ప్రవృత్తిః కవల నిరపత్రపకృత్యమేవేతి తయోః
ప్రశంసాపరోయంశ్లోకః యద్వాప్రాచామహాకవీనాం ప్రబంధేషున
త్సుస్వకీయ ప్రబంధనిర్దాణ పరివృత్తావనావిత్వపరిహారేణ స్వని

[౨] యాదవాభ్యుదయే - ప్రథమస్సగః. ౯
 యావిష్కారశాస్త్రాయం శ్లోకః | అత్రపక్షే అన్యేపిమదన్యేపీత్యర్థః
 ఆయంభావః | మదన్యేపిహికవయః సత్యేనరామాయణే భారతేవ
 యథాప్రబంభాన్నిరమిమీత ఏవం మయాపి నిమీయతేయథామతి
 నిర్దాణేకాపత్రపేతి. || ౪ ||

{ సకవిః కథ్యతే సప్తా రణతే యత్ర భారతీ | }
 { రసభావగుణీభూతైరిలంకారైః సుశోదయైః || }

సత్పతి || రసాశ్చంగారాదయః భావాః తత్తద్రసాచితావిభావాను
 భావ సంచారిణః | గుణీభూతాని || ప|| అగూఢమపరస్యాంగం వాచ్యసి
 ధ్యంగమన్భుటం | సంవిధతుల్యప్రాధాన్యేకాక్వాక్షిప్తమసుందరమి
 త్యుక్త రూపాణి అగూఢత్వాపరాంగత్వాచి నిమితైరప్రాధాన్యం ప్రా
 ప్తానివ్యుగ్యాని తైః అలంకారా అనుప్రాసాపమాదయః | తైః సుశోద
 యాః మాధుర్యాదీనాం రససమవేతాశాం గుణానాం తత్తద్గుణోచిత
 వర్ణనమాసరదనాభివ్యక్తయః | తైః ప్రకారైరుపలక్ష్మితా భారతీ-వాణీ
 యత్రీరమ్యతేయస్త్రిక బలాదాకృష్యమాణతాం వివాస్వయమేవ నీరర్థ
 శప్రవాహరూపావతకతే | సః సప్తాఅన్యైః కవిభిః అనుల్లిఖిత
 స్యాధ్యస్య ప్రితిభయానిష్పాదకః కవిః కథ్యతే కవిరితి వ్యవదిశ్యతఇతి
 ప్రకృతోర్థః | అపిచాత్రరసభావాః రాగప్రయుక్తానయనాదావ
 వలోకన మందస్తితాద్యనుభావాః తేషాం గుణీభూతై రుపసాగరకై
 స్తద్విజృంభణపేతుతుభిరితి యావత్ | అలంకారైః కటకకేయూరా
 దిభిః గుణైరూపయాననాదిభిః ఉదయంతే నాయకదశనేనాద్గచ్ఛంతి
 త్యుదయాః దృష్టివికారాదయః తైశ్చోపలక్ష్మితాః || ప|| అలంబనగుణా
 వైచిత్ర్యతచ్చేష్టాతదలంకృతిః | తటస్థాశ్చైతి విజ్ఞేయశ్చగుర్థోద్దీపనక్రమ
 ఇతినాయకా గుణాలంకారచేష్టానాం నాయకేరతి భావాద్దీపనపేతు
 త్వముక్తం | ఏవంభూతాభారతీవాద్దైవతాయత్రరమతెరతిం కరోతి
 స సప్తాల్లాకానాం నిర్దాతావతుముఖః కవిరితి వ్యవదిశ్యతే | తేనై

వ బ్రహ్మాదయః ఆదికవయశ్చితి అప్రకృతోధఃః ప్రతీయతే । తేన వయ
థాసరస్వతీవిహారాన్పదీభూతశ్చతుర్ముఖాఃకవిర్వ్యపదిశ్యతేఏవంఉక్త
రూపవిశిష్టకవితాశాల్యవకవిర్వ్యపదిశ్యత ఇక్యుపచాలంకారోధ్వన్య
తే। అనెన తాదృశస్యకవిత్వవిధానెన తాదృశరసభావాదివమత్కార
రహితమేవ ప్రబద్ధంతఃపరౌఛ్చిష్టపజీవినశ్చకవయోనభవంతీతివ్యజ్య
తే । తేమచకవిత్వనిషేధోబాధితస్సా తేమామపహాస్యత్వాదావిశేష
పర్యవస్యతీతి ఆభిమతవిశేషద్యోతనాథానిషేధాభాసరూపఆక్షేపాలం
కారోధ్వన్యతే । అనెన స్వయంకుకవీనాముపాలంభనెననాహం తథా
భూతశ్చితి స్వకవితాప్రాప్తిప్రకటనాల్ పూర్వస్లోకేవినయావిష్కరణెన
స్వకావ్యస్యఫల్గుకత్వశంకామాభూత్. ఇహరసభావాదిభరితత
యా సారతరత్వం ద్యోత్యతశ్చితి శబ్దశక్తిమూలకవత్స్వలంకారధ్వనివ
రూపరానుసంధేయా. ౫॥

{తదాత్వేనూతనంసర్వ మాయత్యాంవపురాతనం।
{నదోషాయైతదుభయం నగుణాయచకల్పతే ॥ ౬ ॥}

అథస్వకావ్యే నూతనమిత్యేవయే దోషముద్భావయేయ్యర్థం దాః
తాః ప్రత్యాహ ॥ తదాత్వశ్చితి ॥ సర్వం ఇదానీంతనంప్రాక్తనంచే
త్యఖిలంప్రబంధజాతం తదాత్వేతతాః తే నూతనం। ఆయత్యాముత్త
కాలే పురాతనం॥చకారోభిన్నక్రమః ఏకత్రధర్మద్వయనముద్భయా
భః ॥ ౬ ॥ తతాఃలస్తుతదాత్వంస్యాదుత్తరఃకాలఆయతిః ఇత్యమ
రః ఏతదుభయంనూతనత్వం పురాతనత్వంచ నదోషాయనగుణాయచ
కల్పతే క్షపింపద్యమానెవ వక్తవ్యేతిచతుర్థి యన్నూతనత్వేన
దూషయితుమిష్కతే తదవకాలాంతరే పురాతనం జాయతే యచ్చ
పురాతనత్వేనోపాదాతుమితిష్కతే తదపి స్వకాలేనూతనమితి సతే
ప్రబంధేషునోపాదానప్రయోజకేంత తత్తల్లక్షణ వైకల్యసాకల్యే
ఏవేతి భావః ॥ ౬॥

తేజోమివేలిత్యుమాంకారః ॥ ౭ ॥

{ విహాయతదహంప్రిధాంవ్యాసవేదార్థవామృతం }
{ వత్సేవిబుధజీవాతుంవసుదేవసుతోదయం ॥ ౮ ॥ }

విహాయేతి ॥ తత్తస్మాదుక్తహేతోః అహం వీరేణం యితగ్ంబిదవ
లంబ్యావహసిష్యంతితి త్రీహం విహాయ వ్యాసవేదార్థవామృతం
వ్యాసవేదోమహాభారతం తదేవాణావః తస్మామృతం అమృతవత్స
రభూతం విబుధాః-విద్వాంసః, తపీవ విబుధాదేవాః ఇతి శ్లిష్టరూప
కం తేషాం జీవాతుంభక్తంజీవనోపధంచ దేవానాం భక్తం పరిబంధో
విదుషాం హృదయాప్యాయనత్వాదుపచారాల్ ॥౧॥ జీవాతుజీవితేభ
క్తై జీవాతుజీవనోపధ మితివిశేషః । వసుదేవసుతస్య-కృష్ణస్య, డే
దయమభ్యుదయంవత్సేఅభిధాస్యేవణయిష్యఇత్యర్థః బ్రహ్మవిరా
త్తనేపదం॥ అత్రీవ్యాసవేదార్థవామృతమితి విబుధజీవాతుమితివశ్లి
ష్టాశ్లిష్ట శబ్దవిబంధన రూపకద్వయసంకరః ॥ ... ॥౮॥

{ క్రిడాతూలికయాన్వస్థి కృపాహాసితయాన్వయం । }
{ ఏకోవిత్స్వ మిదంచిత్రం విభుశ్చి మానజీజనత్ ॥ ౯ ॥ }

అథ॥ప॥యదోర్వంశంసరశ్శుత్యాసర్వపాపైః ప్రమువ్యతే॥యత్రా
వతీణాం కృష్ణాశ్శింపూణాం బ్రహ్మనిరాకృతీతి యదువంశశృవణస్య
పరమపానవత్స్వ స్తరణాల్ కించిద్యదువంశపరంపరావణానపూర్వ
కం భగవద్చరితవివక్షయా ప్రథమం యదువంశకూటస్థస్యచంద్రిమ
సః పురుషసూక్తప్రక్రియాయా పురుషోత్తమస్యమానసాచుత్పత్త్యభి
ధిత్సయా తదుపోద్ఘాతత్యేన భగవతాపురుషోత్తమేన సర్వమిదం జగ
త్సృష్టమిత్యర్థాంతావరాహ ॥ కీరీడేతి॥ విభుః నిఖిలజగత్సృష్టిపాలన
సంహారానుకూలవివిధశక్తియోగాన్నిరణితయవైభవః శ్రీమహానిత్య
యోగేనుతుప్ అనపాయవ్యాశ్చీనుహాలక్ష్మ్యైత్యయోక్తః పురుషోత్త
మఃపకరిసంహారస్తథనిరపేక్షపవిత్రసంవిశ్వంజగత్సమస్తంవా ॥౧॥విత్స్వం

సమస్తజగతోరతి విశ్వః చిత్రమాశ్చగృహతం తదేవ చిత్రమాతే
 జ్యమితి స్థిప్తకూపకం ॥ ౧ ॥ ఆలెఖ్యాప్యైయోశ్చిత్రిమిత్యుచ్యతః । కృ
 పారూషిణియా దయారసేన దిగ్ధయాక్రీడాతూలికయా స్వలీలైవతూ
 లికా ఆలెఖ్యకూర్పిస్తయా స్వయంస్వతంత్రేణస్వస్తి ఆత్మస్యధికర
 నై అజీవనత్ జనయామానజనిధాతోణోచిలుజేరూపం భూతసామా
 న్యవివక్షయాచలుజ్జ్యయోగః । అత్రీస్వయంస్వస్తినితి విశేషణ
 ద్వయేన భగవతః ప్రపంచేనిమిత్తోపాదానాభయవిధకారణత్వం ద
 శికతం తస్యశమాభ్యధికరాహిత్యం విభావయితుమనెకకోటిబ్రహ్మాం
 త్తఘటితస్యాస్యప్రపంచస్యార్థాణేనహయాంతరవైరపెక్ష్యం దశకాయ
 తుముక్తమేకఇతివీతావత్ప్రపంచ నిర్మాణైతనహాయస్య కర్మకర్తృ
 అసంభావనాం వ్యావతకయితుం సర్వశక్తిమయత్వం దశికతం వి
 భురిత్యనేనప్రకరణోపపదాదిసంకొచరహితంహివిభుపదం తస్యనిరతిశ
 యం వైభవం ప్రఖ్యాపయతి । నిత్యావాప్తసమస్తకామస్యభగవతః
 ప్రపంచనిర్మాణం ప్రయోజనాభావాదనుపపన్నమితి శంకాం వార
 యితుముక్తం క్రిడాతూలికయేతి । యథాసార్వభౌమోవాప్తనకల
 కామోపి లీలయా స్వయంకంతుకాదికం కరోతి తథాభగవానపి ప్ర
 పంచమిశ్యాశయః॥నను స్వస్య లీలయేత్యేవ యదితహిజీవరాశీన్న
 రకగభవాసాదిదుఃఖపంకేనమజ్జయన్ గమగుణవపస్యాత్ తతశ్చ
 తస్య నిఖిలహేయప్రత్యనీకననుప్రకల్పాణగుణ పరిపూర్ణత్వహానిరి
 తి శంకాం వారయితుముక్తం కృపారూషితయేతి । నకేవలంలీలాతూ
 లికయా జగన్నిర్మాత కింతు కృపారూషితయా । అతివీచ ముక్త్యపా
 యప్రతిపాదకా అపి వెదభాగాడవదిష్టాఃతమపయోగీని కర్తాణి తన్ని
 ర్వతకాని వీర్యాదీనిచస్మష్టాని । సహజీవేషునిర్వాజనిరతిశయకృ
 పారూషిత్యై నిత్యైవ ఫణి స్వయంముక్త్యపాయకర్తాదీమ్యుపదిశతి । త
 థా నిర్వాజకృపాఘట్నేపి నిర్మాతకమేవ నమోదయతి । స్వలీలా

యాస్సర్వశ్రేవః పరోధప్రసంగాత్ । మోదకస్యాపి భగవతో ముక్త్యు
పాయధర్మసాపేక్షత్వాన్నవైషమ్యనేఘృణ్యైః । వైషమ్యనేఘృణ్యైః
స సాపేక్షత్వాదితి న్యాయాదిభావః । నన్వేవఽవిధో జగన్నిర్మాతా
పురేషోత్తమవినేత్యేత కింప్రమాణమిశ్యాకాంతాయాం పురుషసూ
క్తం తత్ర ప్రమాణం విభావయితుముక్తం త్రిమానితి ॥ పురుషో
త్తమవినేతృః శ్రియఃపతిత్వేన సృసిద్ధః । పురుసూక్తానంతరానువాకే
చ తదేకవాక్యతాపన్నే హీశ్చతేలక్షీశ్చ పత్న్యావితీ ప్రకృతే జగ
న్నిర్మాతరి పురుషేశ్రియః పతిత్వసంబంధం । అతః పురుషోత్తమవిన
జగన్నిర్మాతా సిద్ధ్యతీత్యభిప్రాయః ॥ ౪ ॥ ఇథం విచిన్త్యాస్సర్వ
త్ర భావాస్సంతిపదేపదే । కవితార్కికసింహస్య కావ్యేషులలితేష్వ
పి ॥ తథాపి విస్తరాపతైర్లైవమగ్రేస్యపంచ్యతే । కావ్యవ్యాఖ్యాకృ
తాంగీతిప్రాచామేవానుగమ్య తేవినం విశేషణానాం విశేష్యస్య వసాభి
ప్రాయ శ్వాత్పరికరపరికరాంకురాలం కారో విశేషణసాభిప్రాయత్వం
పరికరవిశేష్యసాభిప్రాయత్వం పరికరాంకురభివృద్ధయో ర్భేదః । క్రీడా
తూలికయేతిరూపకం రూపణాన్వయానుసారతశ్చక్రీడాయాస్తూలికా
త్వారోపణ కృపాయా రూపికాయా రాగద్రవ్యత్వారోహే గమ్య
తద్యత్యేకదేశవతిరూపకాలంకారః । అనేన రూపకేనోత్థాపితంచ
చిత్రశబ్దే స్థిప్తరూపకమితి తేవాన్యసంకరః ॥ ... ॥ ౯ ॥

{ జగదాహ్లాదనో జజ్ఞే మనసస్తస్య చంద్రిమాః । }
{ పరిపాలయితవ్యేషు ప్రసాదభవమూర్తిమా ॥౧౦॥ }

తస్య-పురేషోత్తమస్య, మనసా-మానసాత్, జగదాహ్లాదనః-లో
కానామాహ్లాదయితా, బహులగ్రహణాత్కృతకరిల్లుట । చంద్రమా
శ్చంద్రిః పరిపాలయితవ్యేషు-రక్షితవ్యేషు, మూర్తిమా-ప్రసాదభ
వతన్తనసః కృతజ్ఞత్వాదిగుణస్తోమభవజ్ఞే-జాతః జనిధాతోకర్తరిలి
ట్ ॥నూ॥ గమనానజనఖనధుసాంలోపః క్షిత్వనజీత్వపథాలోపః ।

చంద్రీనుసౌజగదాహ్లాదగత్వాదినిమిత్తేన భగవన్మనః ప్రసాదతాదా
త్వ్యసమ్భూతనామత్ప్రేక్షాలంకారః ॥ ప ॥ కృష్ణతోపకర్తృత్వంభూ
యోదోషానభిజ్ఞానా । ఏవప్రసాదశ్చిన్తానాం లక్షణజ్ఞైరుదాహృతశ్చితి
శారదాతరయః । యద్యపి త్రివిష్టువుగాణాదిషు చంద్రవంశోపకరీమే
తస్యాతిభవణ్యముక్తా తథాపి చంద్రవంశ్యానాం రాజ్ఞామాభిజ్ఞా
త్యాతిశయజ్ఞానసాధకం చంద్రీమామనసౌజాతః ఇతి పురుషసూక్త
ప్రక్రియేవాత్రానుసృతానచాత్రివిరోధశ్శంకనీయః । సమయభేదేనో
భయత్ర తజ్జననెశావిరోధాత్ ॥ ఉక్తహివాయవీయే ॥ ప ॥ తత్త
త్కల్పాంతమృతాంతమధికృత్యమహాషిః । తాని తానిప్రణీతాని
ద్వాంస్తతీనముహ్యతీతి ॥ ॥ ౧౦ ॥

{ మదపత్యసముద్యాతః పుణ్యకీర్తిపురూరవాః ।
సతామాహితవహ్నినాంవిహరన్థేయతాంయయా }

యదపత్యేతి ॥ యస్యచంద్రీమనః అపత్యంబుధః తతః సముద్యా
తఃపుణ్యా, పుణ్యకరీకీర్తికార్యస్యసతథోక్తః । పుణ్యశబ్దాత్తత్కరోణిణ్య
నాత్పచాద్యచింతెరనితీతి తేలోపేదనతిపుణ్యశబ్దః పుణ్యకరవాచీ ఏ
వంభూతః పురూరవాః ఆహితవహ్నినాం-ఆహితాగ్నినాం, సతాం-
శిష్టానాం, విహరే-కాలాంతరభావిని పరలోకవిహరే, శ్థేయతాం-వి
వాదపదనిశ్చేతృతా, యయా. తిష్ఠత్యత్ర వివాదశ్చిత్తైధేయః ॥ ౧॥ ధీ
యోవినాదవిషయనిశ్చేతరిపురోహితశ్చితివిశ్వః । ఏవం విష్ణుపురాణే
పురూరవసం ప్రకృత్యశ్చూయతే । నిర్మంభ్యాగ్నిగ్రయమామ్నాయా
నుసారీ జుహోవ । ఉర్వశీసాలోఽయం ఫలమభిసంహితవా ॥ తేనై
వాగ్నివా జహుదిధాన్యజ్ఞానిష్ట్యాగందర్వలోకానవావ్యుడోర్వశ్యాన
హవియోగంచావాపైకొగ్నిరాదావభవదేతేన హన్వంతరే త్రిధాప్ర
వతీతశ్చితి । అతః పురూరవాః కర్మణానుభిసంహితఫలాఫలసంవా
దే సతాం ప్రమాణభూతోభూదిత్యర్థః । విహరే అగ్నినామాహవ

నీయాదియాపేణ విభజ్యహరణరూపేప్రణయనభివామోజ్యం|అగ్నిం
విహృత్యైశ్యాదౌవిశారభ్యస్య ప్రిణయ నే ప్రయోగాల్ తథాచాగ్ని
త్రిత్వకల్పనే ప్రమాణభూతోభూదిస్యథః | యదపత్యైత్యత్రయత్వ
దస్య సవంద్రీమాజ్ఞాత్రి ఫూర్వజ్ఞోకేన సంబంధః | అప్థేయే ఘ్నే
యత్పావోపాదూపికాలంకారః || || ౧౦ ||

{ సమవధాతతద్వంశ ఉపన్యసరి వవభిః | }
{ యశోముక్తాఫలైర్యస్య దిశోదశవిభాషితాః || }

సమవధాతేతి || తద్వంశః తస్య వంద్రీమసావంశోన్యస్సవీవవం
శో వెణుః ఉపన్యసరి-ఉత్తరౌత్తరం, పర్వభిః పురూరవసరితయః త
తో నహుషఇత్యాదిప్రకారేణ ఉత్పన్నారాజాసవీవ పర్వత్యైనాథ్యవ
సీయంతే | తైస్సమవధాత-సమ్యగ్వధాతైస్త | యస్య వంశస్య య
శాంస్యవ ముక్తాఫలాని తైర్దిశోదశపాచ్యుదయోష్టా ఉభ్యోమధ
చ్ఛేతి దశవిశః విభూషితా అలంకృతాః వంశకాండేభ్యో ముక్తాఫలా
న్యత్వద్యంతిఇతిప్రసిద్ధిః | నవంశస్సమవధాతేతి పూర్వేతాన్వయః |
ఉత్తరవాక్యగతో యచ్ఛబ్దః కుశకశ్లోకేష్వివ పూర్వవాక్యై తచ్ఛబ్ద
ప్రయోగానపేక్షవీవ పూర్వవాక్యాన్వయీతి తదప్రయోగః | తదు
క్తం కావ్యప్రకాశికాయాం | యచ్ఛబ్దస్తూత్తరవాక్యాథగతత్యై నా
పాత్రః సామర్థ్యాత్పూర్వవాక్యాథగతస్య తచ్ఛబ్దస్యోపాదానం
నాపేక్షతేఇతి అత్రభూషితత్వం ముక్తాఫలేరేవ సంభవతీతి రూపక
సమాసేనతి తదుక్తాపితేద వంశశబ్దశ్లోకే శ్లిష్టశబ్దనిబంధన పరంపరిత
రూపకాలంకారః. || ౧౧ ||

{ బభూవనహుషస్తప్తినైరావత ఇవాంబుధౌ | }
{ యమింద్రవిగమేదేవాఃపదైతస్యన్యవీవిశాః || ౧౩ }

బభూవేతి || తస్మిన్ వంశే అమ్బుధౌ సాగరే విరావత ఇవ న
హుషః బభూవ | యంనహుషం ఇంద్రస్య శక్రస్యవిగమే అపగమే

నతి తస్యేంద్రస్య పడేస్థానే దేవా అగ్నోదయోన్యవీవిశత్ । నివేశయంతి స్త్రావిశే తేజోజంతాల్లుజ్ । ఉపమాలంకారః । త్వాష్ట్రీపథరూప బ్రహ్మహత్యాదోహన్నష్టప్రభావేక్వాపి నిలీనై శశేతదస్యే దేవాస్సంభూయభువిరాజ్యం ప్రశాసతం నమఃషం క్రితుశతయాజినం తత్పదోచితం విచిత్రతత్పదేభ్యః పేచయః । తిభారతకథాత్రానుసంధేయా । ఇంద్రవిగమశ్చితి నమాసేగుణభూతస్యాపీంద్రస్య తస్యేతి సర్వనామ్నా పరామశోయక్తః । తదాహవామనః । సర్వనామ్నా సుసంధివృత్తిచ్చన్నస్యేతి. ॥ ౧౩ ॥

{ నరేంద్రాః పృథివీకే నామచిహ్నైరలంకృతాః । }
 { జంగమాస్తస్య వీరస్య జయస్తమ్భా ఇవాభవత్ ॥ }

నరేంద్రా ఇతి ॥ వీరస్య తస్య నమఃషస్య నామచిహ్నైః తన్నామధారణరూపైః తస్మిజ్జితత్వచిహ్నైరలంకృతాః నరేంద్రాః ప్రతిపాథివాః పృథివీకే భూమండలే ॥ ౧ ॥ జక్రింసే న్యజలావతేరథాం గవయరాష్ట్రయోః । సంసారే మండలస్య తై చ్చిద్రభేదాస్త్రభేదయోరితి వైజయంతీ జంగమాస్సంచారిణీ జయస్తంభా ఇవాభవత్ జయస్తంభా అపి జైత్రనామాక్షర లెఖనరూపేభ్యః హైరలంకృతాభవంతీతి భావః । అత్ర నరేంద్రాణాం నామచిహ్నైరతస్య రూపగుణనిమిత్తేన జంగమజయస్తంభభావనా రూపస్వరూపాలేక్ష్యాలంకారః ॥ ౧౪ ॥

{ శక్తిరప్రతిఘాతస్య శాత్రవైరపి తుష్టువే । }
 { యథావత్సాధకస్యేవ యావదధానరస్వతీ ॥ ౧౫ ॥ }

శక్తిరితి ॥ తస్య నమఃషస్య అప్రతిఘాప్రతిఘాతేన రహితానరస్వతీపక్షైరుడ్రహితా ॥ ౧ ॥ ప్రతిఘాతుత్పత్తిఘాతావిత్యుభయత్రవైజయంతీ శక్తిః బలం శాత్రవైః ప్రతిఘాతాభిరపి తుష్టువేత్తుతా । కర్ణశిలిహ్ యథావత్ సమ్యక్ సాధకస్య స్వమతస్య వస్థావకస్య వాదినోయావత్సాధనమగ్రార్థాప్రతిపాదనీయా శేషార్థాప్రతిపాదికానరస్వతీవ ఇహాపిసి ॥

అనా గ్రహముపన్యస్యమానకథాయాం సి గ్రహభియాన్ముటమస్తుప
ద్భిరపి ప్రతివాదిభిరనంతరంవాస్తూయతపవ ఉపమాలంకారః॥౧౫॥

{వీరారసఇవోత్సాహో న్నహుషాదభ్యజాయత|
యయాతిర్నామయేనైంద్రమధ్ధానసమధిష్ఠితం॥}

వీరఇతి॥ నహుషాద్యయాతిర్నామయయాతిరితి ప్రసిద్ధః॥ని॥నామ
ప్రకాశే సంభావ్యఇతి రత్నమాలా । ఉత్సాహోత్ స్థాయీభావాత్
వీరౌ వీరాభ్యో రసఇవ అభ్యజాయత॥ప॥భావోత్క-హారస స్త్రుతఇ
తి రసస్యస్థాయీభావావస్థావిశేషత్వస్త్వతేస్తయోః కార్యకారణభా
వోక్తిః యేనయయాతినా వింద్రమింద్రనంబంధితధాకననం ఆసన
స్యాథం॥నూ॥ అథం నవ్రంసకమితి సమాసఃఅధిష్ఠితముపనిష్ఠం ఇం
ద్రస్యాధ్ధాననైయయాతినా చిరంనివిష్టమితి మహాభారతకథాత్రానుసం
భేయా । ఉపమాలంకారః. ॥౧౬॥

{విశాలవిపులౌత్తుంగే యద్బాహుశిఖరాంతరే|
ఆసీద్వీరశ్చియాసార్థం భూమిరధ్ధానసేస్థితా॥}

విశాలేతి॥ విశాలంపరిణాహివిపులంపృథులముత్తుంగ మున్నతం
చేతి ఖంజకుబ్జనద్వితేషణసమాసః॥ని॥ విపులంపృథులైభావమెరుపశ్చి
వభూధరఇతి విశ్వః । ఏవం భూతేయస్యయయాతేఃబాహుశిఖరాం
తరే సుగంధావకాశే॥ని॥సుగంధోభుజశిరోసోస్త్రీత్యమరః । వీరశ్చి
యాసాథంధూమిరధ్ధానసేస్థితాఆసీత్ । శౌర్యలక్ష్మీర్బాహుశిఖరేభేఅపి
అస్యభుజశిఖర ఏవవిక్రాంతే ఇత్యథాః. ॥౧౭॥

{నిదేశం తస్య రాజానా నశేకు రతివతికతుమ్|
ప్రాప్తస్వపరనిర్వాహం ప్రమాణమివవాదినః॥}

నిదేశమితి॥ తస్యయయాతేఃనిదేశమాజ్ఞాంతివ ర్తితుంటతిలింపి
తుం రాజానఃప్రతిపాధివాః నశేకుః నశక్తువంతిస్త । ప్రాప్తస్వ
పరనిర్వాహం ప్రాప్తః స్వస్యవాదినః పరస్యప్రతివాదినశ్చ నిర్వా

ఊహయంతి సైన్యే ఉభయనిర్వాహ్యం ప్రమాణం వాదిహోవావహూ
కాశవయథా వాది నాస్త్విత్తాథానంగీకారే ఉభయనిర్వాహ్య ప్ర
మాణవిరోధాపాదనేకృతే ప్రతివాదినస్తత్ప్రమాణమతపక్షిణం
ప్రభవంతి । తద్వదిత్యర్థః । పాప్రస్వపరనిర్వాహమిత్యుపమేయ
స్యాపి విశేషణం తత్రపక్షే న్యస్యనిదేశస్తః పరేషాంస్వసుహృదా
దీనాంచ కార్యనిర్వాహక మిత్యర్థః. ॥౧౮॥

{తటాకమివతాపారాస్తమింద్రమివనిజకరాః ।}
{భావాశవరసంభవ్యాపాధివాఃపర్యుపాసతః॥}

తటాకమితి ॥ తంయయాతిం పాధివాఃప్రకీర్ణావతయః తటా
కంతాపారాతపస్క్లిష్టాశవశ్చంద్రానిజకరాశవరసంశ్చంగారాదిం భ
వ్యాఃతద్రాసయోగ్యాః ॥ని॥ భవ్యంనత్యేషుభేచాధభేవ్యవద్యోగ్యభావి
నోరితి విశ్వః । భావాఃవిభావానుభావస్థాయినంచారిభావాశవపర్యు
పాసతపరితః ఆసేవంత॥తటాకఇతి కవణాకంతత్యేన ప్రసిద్ధః॥కవగ
తృతీయాంతేషు తువిశ్వ ప్రకాశేన రత్నమాలాకారేణవపరితః కే
చిత్తుతడఆఘాతఇతి ధాతుత్పన్నతయా మధ్యమాక్షరమపి టవగ
తృతీయమాహుః ఇదమత్రాసుసంధేయం॥పరితిహానశ్చశోకశ్చక్రే
ధోత్సాహభయంతథాజగుప్సావిస్తయశమాస్థాయభావాఃప్రకీర్ణ
తాః । కారణాన్యథకార్యాణి సహకారిణీయానివ । రత్నాదేస్థాయ
నాలాకే తానిచెన్నాట్యకావ్యయోః । విభావా అనుభావాస్తత్
కథ్యంతేవ్యభిచారిణః । తత్రశ్చంగారస్య రతిఃస్థాయభావఃరతేరాసం
దాత్తతయా స్థాయీనానాట్యకావ్యయౌరభిసీయమాన నిబధ్యమానైః
విభావాదిదిరాహిత ప్రసాదాయాః శ్చంగారరూపేణాభివ్యక్తైః ఆ
భిరూప్యాదిశాలినౌ (స్త్రీ)పుంసావాలంబనవిభావా॥తయోః పరస్పరం
తిభావాదౌ కారణత్వాల్ పురహమ్యకవందోదయమలయమారుతకో
కిలాహపాదయఃఉద్ధిపనవిభావాఃఆంకురితరశభావోద్ధీనమౌనుత్వాత్

నయనాంతావలూకనహసితభుజవల్లీవెల్లనాదయః మధుర హ్యపారా
అనుభావాః తేహంరతిభావ కార్యత్వాత్ ॥ ప ॥ నిర్వేదగ్లానిశంకా
శ్రమివృత్తిజడతాహషణైస్సాగ్ర్యచింతాతాసేష్యామషణగర్వా
స్మృతిమరణమదాస్సుప్తి నిద్రానబాధాః । వీరభాషస్తారమోహస్సమ
తిరలసతావేగ తకావహిత్యావ్యాధ్యున్నాదౌ విషాదాత్సుకచపలయు
తాస్త్రింశదేతేత్రయశ్చ । ఇత్సుకేషు త్రయస్త్రింశత్సంచారిషు
ఆలస్యాగ్ర్యమరణ వజ్జితాస్సంచారిణః రతిభావేస్థాయితయాను
వతకమానేతస్త్రిమధ్యేతగమ పాయితయా తత్పరిపాషకత్వరూపస
మాకారిత్యాత్ ఏవం హాస్యరసేహసాత్తకశ్చిత్తవికాసవిశేషస్థాయీ
భావః । వికృతవేషాలంకార భాష్యచేష్టాలోల్య కుహనాసత్ప్ర
లాపవ్యంగదర్శనాదయోవిభావాః ఓష్ఠవివరణదశనదర్శనానవికూణస
నాసావికృతికపాలస్పందనపాశ్వకగ్రహణాదయోఽనుభావాః । అవహీ
తాలస్యతంద్రీనిద్రాప్రభృతయస్సంచారిణఇతి ఏవం ప్రకారేణప్రతి
రసంతదధావిభావాదయో వ్యవతిష్ఠంతఇతిభవ్యాఇత్యుక్తం । అత్రప
కస్యైవానెకోపమానోపాదానాత్ ఉపాసనరూపసాధారణధర్మక
స్య సర్వత్రైకత్వాచ్చాభిన్నసాధారణధర్మామాలాపమాలంకారః ॥

{ యదుర్నామతతాజ్ఞై యత్సంతతినముద్భవైః । }
{ సమానగణనాలెఖ్యై నిస్సమానైర్నిషద్యతే ॥౨౦॥ }

యదురితి ॥ తతోయయాతేర్వదుర్నామ యదురితిప్రసిద్ధాజ్ఞై
యత్సంతతినముద్భవైః యద్వంశప్రభవైః నిస్సమానైరప్రతిమైః పా
థివైఃసమానగణనాఇమే సమానాఇతిగణనాలెఖ్యైచిత్రేనిషద్యతే
అధిష్ఠీయతేప్రాప్యతఇతియావత్ । నిపూర్వాత్పితతైకర్మణిలట్ ॥నూ॥
సదేరప్రతేరితివత్సంసమానగణనాక్రియతేచెల్ ఆలేఖ్యగతతత్త్వ
తిమాసేవ నాన్యత్రేత్యథః । అత్రయదుభిస్సాగ్ర్యస్యపాథివాం
తరాదిష్వనేకేషుసంభావ్యమానస్యైకత్ర ఆలేఖ్యపవనియమనాత్పరిసం

ఖ్యాలంకారః.

... ..

... .. ॥౨౧॥

{ దేహీతివదతాంపాఞ్చాయః పునీద౯ప్రత్యువాచసః |
{ లలితధ్వనిభిర్లక్ష్మీలీలా కమల పట్నదైః ॥ ౨౦ ॥ }

అథాస్యవితరణః శ్రయేణవణః యతి ॥ దేహీతి ॥ సయదుః ।
దేహీతివదతాం యాచనానానాంపాఞ్చాయః పునీద౯ భృశంసంతు
ష్ట౯ లలితధ్వనిభిః సంజుభస్వనైః లక్ష్మీలీలాకమలపట్నదైః లక్ష్మ్యైః క్రీడా
కమలగతైః భగ్నురైః ప్రత్యువాచ ॥ శంప్రతిదేహీతియాచనసమయవన
మహతాతస్య వితరణేనయాచకేషు సన్నిహితాయాశ్చియః క్రీడాప
ద్మభృంగరవవస తత్ప్రేతవదననాసీదిత్యర్థః । అత్ర లక్ష్మీలీలాకమలపట్న
దధ్వనీనామసంబంధేష తత్సంబంధకథనాదతశయోక్త్యలంకారః । అతి
శయోక్తిసిద్ధిపట్నదధ్వననేప్రతివచనత్వారోపస్య ప్రకృతోపయోగా
త్పరిణామాలంకారః । తథాభూతమేవతేషు తత్ప్రేతవచనంసతు
తాకిక ప్రతివచన విశంబంధితి పరిసంఖ్యాలంకారః. ॥ ౨౦ ॥

{ సవన్త్రవిహీనస్య నవిద్యాం బహ్మమన్యత |
{ సహిశుద్ధతేగృహ్యేత చతుర్థః చంద్రబన్ధికా ॥ }

సభితి ॥ కించేతిచార్థః సయదుః వృత్తవిహీనస్య ఆచారవిహీనస్యవి
ద్యాంబేదాదిరూపాంసంబహ్మమన్యత । నబహుమేనే ॥ ప ॥ సవిద్యయాకేవ
లయాతపసావాపిపాత్రితా । యస్యవృత్తమిమేచోభేతద్ధిపాత్రం ప్రవ
క్షతఇతి స్మృతైః కేవలవిద్యయాపాత్రిత్యాభావాన్నతామాదియ
తేత్యర్థః ॥ అత్రదృష్టాంతమాహ । నహీతి । చతుర్థః చంద్రస్య చ
న్ధికాశుద్ధావిమలేతినహిగృహ్యేతసహిత్యఖండంపదంసభిధేవతే
తే । ని ॥ అభావేనహ్యవోనాపీత్యనురః । విభక్తవచనా । హిశబ్దః ఉ
క్తార్థప్రసిద్ధిద్యోతకః చతుర్థః తిభాద్రపదశుక్లచతుర్థః వివక్షితా ॥ ప ॥
కన్యాగతచతుర్థ్యాంతుశుక్లే చంద్రస్యదర్శనం । మిథ్యాభిదూషణంతు
ర్యాత్రస్తాత్పశ్యన్నతంతదేతి తస్మాంచంద్రదర్శననిషేధాత్ ॥ ౨౧ ॥

{ అపునఃసాగ్రాధానీయస్య పార్థి శాధికదాయినః | }
{ అర్థివఃప్రథమేతస్య పరమాన్వర్యపూరయన్ | ౨౩ }

అపునరితి || ఏకవారంపార్థిభిః తే పునరపార్థిభిఃనీయస్య పార్థి శాధికదాయినః యావత్పార్థిభిఃతం తశావ్యధికుదాతుం శీలనతః | తా శ్చీలికోణినిప్రత్యయః | తస్యయదోః ప్రథమే అధిఃసఃప్రథమాగతా యావతాః ప్రథమచరమతయే శ్వావినావేకల్పిశీసర్వనామసంజ్ఞా || చ రమాన్వశ్చదాగతానధిఃసఃపర్యపూరయన్ - పరిపూర్ణానకుర్వన్, య దుర్యథాధిఃభ్యః ప్రయచ్ఛతి తథా ప్రదాతుం తదధిఃసవసమద్ధా ఆసన్నితి తస్య మహానదాన్యత్వం వ్యంజయతి || ౨౩ ||

{ శరాణాంశాత్రవాణాంచసద్ధానైనమహాజనః | }
{ తస్యనిర్ధూతలక్షేణద్విగచ్ఛచిన్నావ్యభూయత ౨౪ }

శరాణామితి || మహాజనా మహాబలస్య || ని || ఓజోబలేదదీప్తా జేతివిశ్వః || తస్య యదోః నిర్ధూతలక్షేణ-నిరస్తశరవ్యైణ, నిరస్త శ్చద్యనాచ || ని || లక్షశరవ్యేసంఖ్యాయాం లక్షంభక్త్యనికథ్యత ఇతి ప్రకాశః || ఏవంధూతేన శరాణాంశాత్రవాణాంచ సంధానేన క్వచి దపి ద్విర్నాధూయత | తస్య ప్రథమశరసంధానమేవ లక్ష్యమాతుకమి తి పునశ్శరసంధానం నకతఃప్రమాసీత్ | తథాతస్య సంధ్యధిఃమశా త్రవేషు సంధానం నీచకవటం | నత్వగ్రేవాధనాయ భక్త్యా విశ్వా సాపాదకమితి తదపిపునర్నకతఃప్రమాసీదిత్యర్థః | అత్ర వణానీయ రాజసంబంధితయా ప్రస్తుతయోశ్శరశాత్రవసంధానయో రేకక్రీయా న్వయరూపతుల్యయోగితాలంకారః | సద లక్షశబ్దశ్లేషానుపార్థిణితృ తిసజరః || ౨౪ ||

{ యుక్తదండనుమిత్రాణాంకృతాంతంసమవర్తినం | }
{ దక్షిణంలూకపాలంతమమన్యంతదివౌకనః | ౨౫ }

యుక్తదండమితి || దివౌకసాదేవాః దివశబ్దోపి స్వగవాచకోస్తే

తథాద ప్రియోగన్ముభూతిచండ్రోణాదాహ్వానః । సశోభతే తేన
పినాతదాపురం మరుత్స్వజా నృశ్యసశ్చే య హాచిన్సృతి । తతశ్చ దివ
మోకోయేషామితి విగ్రహేణవృద్ధిః ॥ ౧ ॥ త్రివిశాదవాకసఇతిహమ్
లింగానుశానేపి ॥ యుక్తదండం తత్తనవ గాథోచితదమం । అమిత్రా
ణాం-శత్రూణాం, కృతాంతం-కృతదినాశం, సమవర్తనం-ప్రజాను
సమవర్తనశీలం, దక్షిణం రాజ్యశాసనే ప్రవీణంతం లోకపాలం-నర
లోకపాలం, అమన్యంత-మన్యంతేస్తే. బహుమేనిరఇత్యర్థః । దక్షి
ణం లోకపాలమిన్య నేన వైవస్వతమిత్యపిప్రతీయతే । తత్రవక్ష్యే యు
క్తస్సమవేతోదంధాభ్యుదయధవిశేషాయప్తిన్నితియోజ్యం । కృతాంతం
సమవర్తనమిత్యనయోస్తు పూర్వనదేవాధిఃవిశిష్టనామనీచైతే వైవ
స్వతస్య । ఏవం వణానీయరాజాన్స్వయినపి వాక్తాద్వయస్య ప్రతీతే
క్షేపాలంకారః । ద్వితీయాధేయ యుక్తదండశ్వాదిలింగేన దక్షిణలోక
పాలత్వమనుమీయతఇత్యనుమానాలంకారః ॥ ... ॥ ౨౪ ॥

{ యశఃప్రసూనసురభియఃదుసన్తానపాదపః ॥ }
{ బహువవిబుధప్రీత్యైబహుశాఖఃక్షమాతలె ॥ ౨౫ ॥ }

యశఇతి ॥ యశాంస్యేవప్రసూనాని తైస్సురభిః సుగంధిః ప్రసవ
గంధేనేన యశఃప్ర సురణేన దూరేపి ఖ్యాప్యమానత్వాత్సుగంధిత్వా
రోపః । బహుశాఖః-బహ్వ్యశ్శాఖాః, వెదప్రభేదాః యస్య సతతో
క్తః అనేకవేదశాఖాధ్యాయానియావత్ పాదపపక్షై బహువిటపఃయ
దుసన్తానపాదపః-యదురేవ సన్తానాభ్యుసురమృదువిశేషః మహావదా
స్యత్వాత్త్వైతలే-భూతలె, తలశబ్దస్వరూపవాచీ॥ ౨౫ ॥ తలంస్వరూపాభ
రయోరితి విశ్వః ॥ విబుధప్రీత్యై-విమహంప్రీత్యై, బహువా, ప్రసిద్ధో
హి సన్తానపాదపో దివివిబుధానాం దేవానాంప్రీత్యైభవతి । అయం
తు భువివిబుధానాంప్రీత్యైబహువైతి విశేషఇతిభావః । యద్వా య
దువంశపరత్వేనాయంక్షోకోయోజ్యః । తత్రవక్ష్యే యదుసన్తానపీవన-

తానపాదపత్తి నన్తానవదేశైః । బహుశాఖితచ వృష్ట్యంధః భోజా
ద్యనేకావాంతరసంతతిప్రభేదత్యభః । శాఖాశబ్దస్యోపచారాదవా
న్తరసంతతిషు వృత్తైః । యశఃప్రసూనేత్యత్రీరూపకసమాసః । సార
భానుగుణ్యాత్ తదుత్థాపితంచ విబుధాదిశబ్దైః శ్లిష్టరూపకమితి శ్లిష్టశ్లి
ష్టరూపకద్వయసంకరః ॥ ॥ ౨౬ ॥

{ వంశే నమభవత్తస్య వసుదేవః క్షితిశ్వరః । }
{ జనకః పాగ్భవేయోధూద్దేవ దానవయాధయోః ॥ }

వంశఇతి ॥ తస్య యదోర్వంశే నసుదేవః క్షితిశ్వరః-వసుదేవాఖ్యో
రాజా, నమభవత్-సముద్భవః. యః పాగ్భవః-పూర్వజన్మని, దేవ
దానవయాధయోః-దేవానాందానవానాంచనమూహయోః ॥ ౨౬ ॥ యూ
ధం-తిర్యక్సమూహేపి, బృందమాత్రేపి భాషితమితివత్వః ॥ జనకః ఆ
ఖూల్-పితాబధూవ. పురాకిల కాశ్యపః సురభేరదితేశ్వ స్వపత్న్యై
రనురూధేన వరుణస్య యజ్ఞగవీర్హృత్వా బ్రహ్మణశ్శాపాల్ రోహిణీ
దేవకీరూపాభ్యాం సహస్వయం వసుదేవరూపేణ మనుష్యలూకే జాత
ఇతి హరివంశేశథా ॥ ॥ ౨౭ ॥

{ ఆనకానాంచదివ్యానాందుందుభీశాంచనిస్వనైః । }
{ నహజాతంయమాచఖ్యురఖ్యాయానకదుస్తుభిం ॥ }

ఆనకానామితి ॥ ఆనకానాం-పటహానాం, దుందుభీనాం-భేరిణాం
॥ ౨౭ ॥ ఆనకఃపసహో(స్త్రీ)స్యాద్భేరి(స్త్రీ)కుందుభిఃపుమానిత్యమరః ॥ ని
స్వనైర్ధ్వనిభిస్సహజాతం యంవసుదేవం ఆఖ్యాయా-నామ్నా ఆ
నకదుందుభిమాచఖ్యురకథయకా వృద్ధాఇతశ్చైవః ... ॥ ౨౮

{ తేన నిర్మలసత్త్వేన వినివృత్తరజస్తమాః । }
{ జగతీశాస్తమోహేవధర్మోచ్ఛ్వాసవతీబభౌ ॥ ౨౯ ॥ }

తేనేతి ॥ నిర్మలమకళంకంసత్త్వంసత్త్వగుణోయస్యతేనవసుదేవేన
హేతుశా వినివృత్తరజస్తమాః-అపగతరజస్తమోగుణా, తేనకర్త్రా వి

నివర్తితరజస్తమోగుణేతివా అతఏవ ధర్మోచ్ఛ్వాససతీ-ధర్మాభివృద్ధి
మతీ, జగతీ-భూమిః, || ౧ || జగతీవిష్టపెమహ్యమితివిత్వః || శాంత
మోహేవ తతఃపూర్వం మూర్ఛామనుభూయ తదానీమపగతమూ
ర్ఛేన బభౌ | మూర్ఛితోహి స్తబ్ధశ్వాసా మూర్ఛాత్వమేనత్యుచ్ఛ్వా
సితీతిభావః || || ౨౯ ||

{ సమిష్టరివ లోకానాం తపనస్తేజసామివ | }
{ సముద్రీశవర త్నానాంసతామేకాశ్రయోభవత్ | }

స ఇతి || సవసుదేవః లోకానాం విష్ణురివతేజసాంతపనభవ రత్నా
నాం సముద్రీశవర సతాం-సజ్జనానామేకాశ్రయోభవత్ | సకలసా
ధుజనావజీవ్యోభవదిత్యర్థః | మాలోపమాలంకారః || ౩౦ ||

{ ప్రఖ్యాతవిభవేపత్నోత్తస్యపూర్వప్రజాపతేః | }
{ రోహిణీదేవకీరూపేమనుష్యత్స్వేబభూవతుః | ౩౧ }

ప్రఖ్యాతేతి || పూర్వప్రజాపతేః కాశ్యపప్రజాపతి రూపస్య
తస్య ప్రఖ్యాతవిభవే-ప్రసిద్ధమాహాత్మ్యే, పత్నోద్భిరదితిశ్చేత్యుభ
భార్యే మనుష్యత్స్వే మనుష్యభావేరోహిణీదేవకీరూపేబభూవతుః || ౩౧

{ అక్షుద్రగతిశాలిన్యోస్తయోరన్యోన్యసక్తయోః | }
{ వికరస్యమభూత్పత్యాగం గాయమునయోరివ }

అక్షుద్రేతి || అక్షుద్రగతిశాలిన్యోః-అక్ష్మరబుద్ధిశాలిన్యోః, శా
లగతావితిధాతోస్తాచ్చలికొనిణిః | నదీపత్యే అనల్పద్రవాహగమనభా
జోరిత్యర్థః | ౧ || యద్రసాస్యదధమక్రూరకృపణాలైషు వాచ్యవది
తి విత్వః | గతిస్తుగమనెమాగేద దశాయాం బుద్ధ్యపాయయోః
ఇతిరత్నమాలా | అన్యోన్యసక్తయోః - అన్యోన్యాన్యసురక్తయోః,
నదీపత్యే అన్యోన్యసంసృష్టయోః తయోదేవకీరోహిణ్యోః గంగా
యమునయోరివ సత్కావనుదేవేన సహేకరస్యం తుల్యరాగత్వమభూ
త్ | నదీపత్యే సముద్రేణ సహపకౌదకత్వం లవణరసైక్యంవా || ౩౨ || ర

సోగంధకసాస్వాదే తిక్తాదాపిషరాగయోః । శృంగారాదాద్యవేపీశ్య
దేహధాత్వంబుపారదఇతివిశ్వః ॥ ఉపమాలంకారః ... ॥ ౩౨ ॥

{ సతాభ్యామనురూపాభ్యాం సమతుష్యత్సమేయివాన్ । }
{ వ్యక్తిహేతురభూజ్యేన సపర్యంకస్య శాక్తిణః ॥ ౩౩ ॥ }

నఇతి॥ సవసుదేవః అనురూపాభ్యాంశీలవృత్తాదిభిస్సనదృశీభ్యాం
తాభ్యాం రోహిణీదేవకీభ్యాంసమేయివాన్ సమేతస్సక ॥ సూ॥ ఉపేయి
వాననాశ్వానిత్యత్రఉపసగన్ గ్రహణస్య అతంత్రత్వాత్సంపూర్వస్యా
పీణఃక్వసునిపాతః । సమతుష్యత్ సంతుష్టోభవత్యేన రోహిణీదేవకీన
మేవాయేన సపర్యంకస్య శేషపర్యంకసహితస్య శాక్తిణః-శేషశా
యినః, వ్యక్తిహేతుః-పాద్యుర్భావే హేతుః, అభూత్. ... ॥ ౩౩ ॥

{ అలిప్సతనసామ్రాజ్యం సార్థకామ పరాజ్ఞుభిః । }
{ యదృచ్ఛాగతమైశ్వర్యమానృణ్యరుచిరన్వభూత్ }

అలిప్సతేతి ॥ అర్థకామపరాజ్ఞుభిః-అర్థకామయోః, పురుషార్థయో
ర్విముఖః ధనుఃమోక్షపరత్వాత్ స-వసుదేవః, సామ్రాజ్యం -సమ్రా
జోమండలేశ్వరస్య భావంరాజ్యాధిపత్యం నాలిప్సతలబ్ధుం నైశ్చత్ ॥ ని॥
యెనెష్టంరాజసూయేన మండలస్యైశ్వర్యచయః శాస్త్రీయశ్చాజ్ఞయా
రాజ్ఞస్ససమ్రాడిత్యమరః । ఆనృణ్యరుచిః । శు॥ యజ్ఞేనదేవేభ్యః పృజ
యాపితృభ్యఇతి శ్రోతమృణంనాస్త్రీయస్యసాన్యణః తస్యభావఆనృ
ణ్యంతస్త్థిరుచిర్యస్య తథాభూతస్సక యదృచ్ఛాగతం అనియమేనా
గతంఅయతేనైవదైవాల్లబ్ధంవిశ్వర్యంఅన్వభూత్ । అభుజ్ఞు-నీ॥ యదృ
చ్ఛాఽనియమోభవేత్ ఇతి వైజయంతీ. ... ॥ ౩౪ ॥

{ కయాచిదశరీరిణ్యా వాచావ్యవసితాయతిః । }
{ దేవకీంవసుదేవం చకంసగళకారామయోజయత్ । }

కయాచిదతి ॥ అశరీరిణ్యా శరీరరహితయాకయాచిత్ ॥ ప ॥ యా
మేనాంవహసేమూఢ సహభర్తారథేస్థితాం । అస్యాస్తవప్రమోగ-

భఃః పాణానపహరిష్యతి ఇత్యేవం రూపయావాచా వ్యవసితాయ
తిః-వ్యవసితాగామికాలః, నిశ్చితభవిష్యద్వృత్తాంతఇతియావత్ || ౩౧ |
యతిస్సృద్ధిః తాయాంప్రభావాగామికాలయోరితిరత్నమాలాపవం
భూతః కంసోదేవకీంతస్యాః పతిం వసుదేవంచకారాంబంధనాగారం
అయోజయత్ అగమయత్ యుజైగత్యథావివక్షాయాంగతిబుద్ధిత్యా
దినాద్వికర్తృత్వమ్. || ౩౫ ||

{ సకాలాతిబలః కంసః కాలనెమి రనెహసా | }
{ సర్వదైతేయసత్త్వానాం సమాహారఇవోదితః | }

స ఇతి || స కంసః కాలాత్ - అంతికాత్, అతిబలః అనెహసాకా
లేన || ౩౧ || కాలాదిష్టాప్యనేహపీత్యమరః | సర్వదైతేయసత్త్వానాం
నిఖలదైత్యపరాక్రమాణాం సమాహారస్సముద్భవయజన ఉదితః కాలనె
మిః ఖలుకాలనేమ్యాఖ్యః పాగ్భగవతాహతోమహాసురపవకంసరూ
పేణ నిఖలాసురబలనమాహరణవావిర్భూతఇత్యథః | అతోస్తిన్నీ
దృశీస్వస్థుబంధశాదిన్మృశంసతేతిభావః, || ౩౫ ||

{ ఏతస్త్రిన్నంతరేదీపీ మెరుమధ్యముపేయుషః | }
{ ప్రజాపతిముఖాన్దేవాః ప్రాహసాగరమేఖలా || }

ఏతస్త్రిన్నితి || ఏతస్త్రిన్నంతరే అనసరేసాగరమేఖలా సముద్రరశ
నాదేపీ ధరిత్రీమెరుమధ్యంఉపేయుషః ప్రాప్తవతిః ప్రజాపతిముఖా
చతుర్ముఖప్రభృతీః దేవాః ప్రాహవత్సమాణమువాచ | ఆహేత్యు
వాచార్థే విభక్తిప్రతిరూపకమవ్యయమితిశాకటాయనః | తత్రీకుగతిప్రా
దయఇతినమాసః అతోనేదంబూజ్జోలటిరూపమితిసప్తశబ్దాపేక్షా || ౩౬ ||

{ విదితంభవతాందేవా విశ్వరూపేణవిష్ణునా | }
{ మహీయాధర్మశీతేషు భార్యోయతన్నీపాశితః | }

విదితమితి || హేదేవాభవతాంవిదితంభవద్భిరవగమ్యతేతత్ విశ్వ
రూపేణ విశ్వవిగ్రహేణ విష్ణునామహీయాంత్రహాస్థురఃపర్వతాదిభా

రేభ్యోతిశయేన మహాన్తహియాభారః ధర్మశీలేషు ధర్మస్వభావే
 షు ధామికేషు నివేశితఇతి యత్తత్ | తద్భవతాంవిదితమితిపూర్వే
 ణ సంబంధః యత్పదస్యోత్తరవాక్యగతత్వాత్పూర్వవాక్యే తత్పదా
 ప్రయోగః యత్పదిత్యత్ర తచ్ఛబ్దస్తునయత్పదప్రతినిదేశశరూపః |
 కింతు || ప || గోభిర్విష్టేత్తవేదైచ్చ సతీభిశ్చిత్త్యవాదిభిః | దాతృభి
 ర్ధర్తశీలేశ్చ న ప్రభిధాతృతేమహిత్యాదిప్రసిద్ధిపరామర్శీ | యత్పద
 సన్నిహితస్య తచ్ఛబ్దస్యానువాదకోటినివేశేనప్రసిద్ధిపరామర్శకత్వేన ని
 యమాత్తమక్తంకావ్యప్రకాశికాయాంయచ్ఛబ్దస్యనికాపెన్ధితస్తచ్ఛబ్దః
 ప్రసిద్ధిం పరామర్శయతీతి | విదితమిత్యత్రమతిబుద్ధిపూజార్థేభ్యశ్చైతివ
 ర్తమానేక్తః క్తస్య వవతమానఇతితద్యోగేనభవతామితిషష్ఠీ||సూ||ద్వి
 వచనవిభజ్యోపపదేతరవీయసునావితమహచ్ఛబ్దాదీయసుస్సృత్యయః |
 యద్యప్యత్రవిభజ్యముపపదంనోపాత్తం | తథాపిబుద్ధిస్థంప్రతియోగిన
 మపెన్ధ్యోతిశయవివక్షాయాంప్రశ్నయః | బౌద్ధప్రతియోగ్యతేతా
 యామప్యాతిశాయనికాశ్చితివామనోక్తేః. ... || ౩౮ ||

{ అధర్మమనిష్ఠైర్గుణా ధర్తౌసేతు విభేదకైః | }
 { అసంఖ్యైరదృశ్యైస్త్రైస్త్రైః క్రమ్యైరాక్షుసవర్వతైః }

అధర్మైః || అధునాఇదానీం అధర్మమనిష్ఠైః | అధర్మాధీనైః తత్ప్రే
 రితైః అతపవధర్మసేతువిభేదకైః ధర్మమర్యాదాభంజకైః అసం
 ఖ్యైస్సంఖ్యైరహితైః నిష్పరిపంథితయాసంఖ్యైరయథైసరహితైర్వా |
 ||ని|| ఏకత్వాదావిచారేవసంఖ్యాసంఖ్యంతుసంయుగఇతి రత్నమాలా |
 తుంగైశ్చోక్త్యైశ్చోద్భూతైః అదృశ్యైరాశ్చర్యభూతైః రాక్షసవర్వతైః క
 మ్యైకాగ్రతాభవామిక్రమేః కర్మణిలడుత్తనుపురుషః యద్యపిధర్మ
 సేతువిభేదకై రిత్యత్ర షష్ఠీసమానస్య కతఃరిచేతిప్రతిపేధోస్తి త
 థాపియాజకాదెరాకృతిగణత్యైనకేచిదీదృశప్రయోగం సమర్థయంతే
 అన్యైతుసమాసనిషేధః కృద్యోగలక్షణషష్ఠీవివయఇతి శేషవస్థ్యాన

మానముపపాదయంతి | పట్టి నమానప్రతిపేధ కాండా రంభస్వరవిషయ
ఇతి సునీతీకీర్త్యాఖ్యవృత్తికారః || ౩౯

{ అత ఆలోచిత జగద్ధితై స్సురగజైస్సయమ్ | }
{ నపతామినభి జ్యేషయథాహంక్రియతాంతథా || }

అత ఇతి || అతః అస్తాద్ధేతాః ఆలోచితజగద్ధితైః - చింతితలోకసీతైః
సురగజైరహం యథా అతిభారాన్నపతామినభిజ్యే స్వయమేవభి
న్నాచనభవామికమకతః కరియక్ష్మత్యయః తథాక్రియతామితి పా
ర్థనాయంలాట్ || ౪౦ ||

{ ఇతి తెభూతధారిణ్యా నిస్పృష్టార్థా దివాకనః | }
{ ఆవిదంస్తప్త్రియస్యైవ తద్భారహరణంక్షయమ్ }

ఇతితి || భూతధారిణ్యాధరిత్ర్యా ఇక్యుక్తప్రకారేణ నిస్పృష్టార్థాన్య
స్తాథాణి వేదితప్రయోజనాస్తేదివాకసాదేవాః తత్త్రియస్యతస్యా
ధరిత్ర్యాః ప్రియస్యనారాయణస్యైవతద్భారహరణం క్షయంశక్యమ
విదన్నచింతయక విదజ్ఞానఇతి ఛాతోలకన్ సిజభ్యస్తవిదిభ్యశ్చేతి
రేబజానాదేశః || ౪౧ ||

{ పురస్కృత్యజగద్ధాతీం మనసోపిపురస్సరాః | }
{ చుగ్ధోదధిశయందేవం దూరమేత్యాభితుష్టువుః || }

పురస్కృత్యైతి || దేవాః జగద్ధాతీం భూమింపురస్కృత్య మన
సామానసస్యాపిపురస్సరాః తతోపిరంహస్వినస్సంతః దూరమేత్యక్షి
రాజైరుత్తరతటపర్యంతంగత్వాచుగ్ధోదధిశయం క్షిరాబ్జాశయానం దే
వంపురుషోత్తమమభితుష్టువుః | అభితోనానావిధైస్తువంతిస్త || ౪౨ ||

{ త్రివేదీమధ్యదీప్తాయ త్రిథామైవంచహతయే | }
{ వరదాయనమస్తుభ్యంబాహ్యంతరహవిర్భుజే || }

త్రివేదీతి || త్రియాణాం వేందానాం సమాహరణే వేదితస్యానుధ్యే
దీప్తాయప్రతిపాద్యతయా ప్రకాశమానాయ మతిబుద్ధిపూజార్థేభ్యశ్చే

తి చకారాద్వర్తమానైక్తః పంచహేతయో పంచహేతయః శంఖచక్ర
గదాఖడ్గశృంగరూపాణ్యాయుధాని యన్యతస్మై వరదాయభక్తానామీ
ప్సితప్రదాయ బాహ్యంతరహవిభజ్జే బాహ్యంహఃచరుపురొఢాశ
సాన్నాయ్యాదిఅంతరం ప్రపదనాభ్యేయజనై హోమద్రవ్యం జీవరూపం
హవిః తదుభయంభుజ్జగతి తథోక్తః పంచధూతాయతిధామేషు పు
రుషాత్తమాయతుభ్యంనమః తీర్ణిభామాని దుగ్ధాంబుధిరవిమండల ప
రమపదరూపాణి స్థానానియస్యతితిధామశబ్దోభగవద్వాచీతితిధా
మాకేశవై నలగతి వైజయంతీ । తతశ్చతిధామైశ్చత్యనేన అగ్నిరపి
ప్రతీయతే । తతోవైలక్ష్యణ్యపరాణి విశేషణాని సహివశుసామయో
రుత్తరస్యాముత్తరవేద్యాః మధ్యేదీప్యతేన ప్రహేతిశ్చకాశీకరాభీవమ
నోజవాచెత్యాదినాజ్వాలానస్తకశుతేః ॥ ౧౧ ॥ రవేరర్చిశ్చప్రస్థంవన
హిజ్జ్వాలావహేతయ ఇత్యమరఃక్రిమాత్రప్రదశ్చప॥శ్రియమిచ్ఛే
ద్ధుతాశనాదిత్వతే । బాహ్యమేవ హవిర్భుజ్జగతి పంచప్రకర
ణాత్పురుషాత్తమపరేణాపివిశేష్యేణాప్రకృతే పావకేప్రత్యాయ్యమా
నేవిశేషణబలాత్తస్య తతోవైలక్ష్యణ్యం న్యజ్యతఇతిశబ్దశక్తిమూలావ్య
తిరేకాలంకారధ్వనిః ॥౪౩॥

{ అనన్యాధీన మహిమా స్వాధీన పరవైభవః । }
{ దయాధీనవిహారస్త్యం ప్రణతాన్మరిపాహినః ॥ }

అనన్యేతి ॥ అన్యస్త్రిన్నధీనోన్యాధీనః వైషయికాధికరణే సప్రమీశ
ప్రమీతియోగవిభాగాత్సమానః । ౧ ॥ ఆధీనోనిఘ్నతయత్తఇత్యమ
రః । యద్వాఅన్యస్త్రిస్వామిన్యధీతి విగ్రహేనప్రమీశౌండేరితినమా
నః । అధిశబ్దస్య శౌండాదిషు పాతాత్ అభ్యుత్తరపదత్వాత్ । సూ॥
అషడత్యుశితంగ్వలంకర్యాలంపురుషాభ్యుత్తరపదాత్తత్వతి స్వాధోభిప్ర
త్యయః ఉభయధావ్యవసరతంత్రీఇత్యర్థః । ఇయమేవస్వాధీనాదిపద
ష్వపిన్యాఖ్యాఅన్యాధీనోనభవతీత్యనన్యాధీనః తాదృశోమహిమాయన్య

స్వాధీనంపరేహం బ్రహ్మాదీనాం వైభవం యస్యదయాధీనో విహారో
రావణవధాదిరూపోవ్యాపారోయస్య । ఏమాభూత స్త్వం ప్రణతానః
అస్తాస్మరిసాహిపరితారక్షప్రణతానపినీడయోరక్షతీత్యతడుక్తం ద
యాధీనేతి । కంసాదినిగ్రహేణ లూకరక్షణే భగవతపిప హృథనా
యాం హేతుగర్భవిశేషణం స్వాధీనేతి అన్వైః కంసాదినిగ్రహః క్రి
యతేచేదపి త్వత్ప్రసాదలభ్యాంశక్తిమపేక్ష్యకతవ్యః అతాభిషిచభి
క్షణంవిహాయ॥సూ॥ఏకాహోద్వాతేహం సమత్వాత్సాన్నిధిత్విన్యాయేన
త్వమేవప్రాథమీయోనాన్యత్వభిప్రాయః । యదిభగవద్వైభవమప్య
న్యాధీనంస్యాత్ తస్మిన్తేనేవన్యాయేన సపవపార్థనీయోభవేత్ నచ
తథేత్యాశయేనాక్తం అనన్యాధీనేతి ॥ ౪౪ ॥

{ సభవాన్లఘురత్నైః ప్రేక్ష్యమానోదయాంబుధిః । }
{ తనోతివ్యూహవిభవైస్తరంగైరివతాన్జవం ॥౪౫॥ }

సత్తతి ॥ గుణాః-జ్ఞానశక్తిబలైశ్చర్యాదయఏవ, రత్నాని తెషామో
ప్రేక్ష్యమానేః, దీప్యమానః-ప్రకాశమానోదయాంబుధిః, కృపాశ్ర
యస్సముద్రీకవ విపులాధారః సముద్రీరూపాభవాత్ వ్యూహవిభవైః
వ్యూహః వానుదేవసంకషణప్రద్యుమ్ననిరుద్ధాః విభవా రఘునా
థాద్యవతారాః తైః తరంగైః ఊర్తిభిరివ తాడవంనటనం తథా త
థాభినయనం సముద్రపక్షేతూల్లశనంతనోతి భవచ్ఛబ్దప్రయోగేణయ
ష్టదుపపదస్య స్థానీనోప్యభావాల్ శేషప్రళయఇతి ప్రళయపురుషనిర్దే
శః । అనేన దయాలోస్తవభక్తరక్షణాయావతారాదిపరిగ్రహస్సన్వి
తావికఇతిదానీమపి రక్షణాయావతరితవ్యమితి వ్యజ్యతే ॥ ॥ ౪౫ ॥

{ త్వదేకవ్యంజితైరాదా త్వదస్యేష్వనీదంవక్షేః । }
{ నిగమేరనిగమ్యంత్యాంకఃపరిచ్ఛేత్తుమర్హతి ॥౪౬॥ }

త్వదేకేతి ॥ అతామహానగాడా, త్వదేకవ్యంజితైః-ఏకేనవ్యంజి
తాః ఏకవి్యంజితాః త్వయా ఏకవ్యంజితాఇతిశివభాగవతవత్సమానః॥

అన్యథాత్వదేశశబ్దయోఃప్రకమంనమాసే ॥నూ॥ పూర్వకాలైకసర్వజర
త్పురాణత్యాదినాపకశబ్దస్య పూర్వనిపాతస్సాన్యత్ మహానగాదాభ
గవశా పూర్వపూర్వకల్పప్రవృత్తానుపూర్వ విశిష్టా బెదాస్తథేవావి
ష్కృతా ఇతి శాస్త్రచర్యాదాత్వదన్యేషు అనిదంపరైః ఇదంపరంము
ఖ్యం ప్రతిపాద్యత్వేన ప్రధానంయేషాంతే ఇదంపరాః అతథాభూతై
స్తద్వద్యతిరిక్తేషు తాత్పర్యపర్యవసానరహితైరిత్యర్థః ॥ని॥ పరంకూరా
న్యముఖ్యేష్వితి రత్నమాలా ॥ ఇత్థంభూతైర్నిగమైః బేదైః అనిగమ్యం
అనిశ్చేయం తాన్వంకఃపరిచ్ఛేత్తుమహతి ॥ని॥నిగమోనిశ్చయే పుర్యాం
వధి వేదేవణిక్పథఇతి రత్నమాలా ॥ యోగ్యేతావద్భిర్వేదరాశిభిఃత
దైకతాత్పర్యైః ప్రతిపాద్యమానాపి నసమ్యక్పరిచ్ఛిద్యతే తమన్యః పరి
చ్ఛేత్తుం నశక్నోతితి కిమునక్తవ్యమితి వ్యంజయతుం త్వదన్యైష్వనిదం
పరేరిత్యుక్తం । యచి బెదానాం కల్పిదన్యో వక్తాస్యాత్ తదా వక్తృ
దోషసమ్భవాత్తేనైవ తేషానిణాయాశక్తత్వమన్యథాసిద్ధం నప్రీమే
యగౌరవాదిత్యాశంక్యాక్తం త్వదైకవ్యంజితైరితి ॥ ... ॥ ౪౬ ॥

{ అమితస్యమహిమస్తప్రయాతుగపారమిచ్ఛతాం }
{ వితథావేదపాన్ధానాయత్రసాయంగృహాయత్ర }

నిగమైర్నిగమ్యత్వమేవప్రపంచయతి ॥ అమితస్యైతి ॥ అమితస్యా
పరిచ్ఛిన్నస్య తేమహిమస్తప్రదేవిభవస్య పారంపరం తీరం ప్రయా
తుమిచ్ఛతాం బెదావన పాంథాః నిత్యపథికాః పథోణనిత్యమితిణప్ర
త్యయః పన్ధాదేశశ్చ తేషాన్యత్రసాయంగృహాయత్ర సాయంసమయ
స్తదేవగృహం యస్యాంసా గతిర్వితథావ్యర్థా యథాపురుషాః పురుషా
యమేణావ్యప్రాప్యం దేశంప్రాప్తుం ప్రతిష్ఠితాః ప్రతిదీపనమానాయం
గచ్ఛంతాపి నతం దేశంప్రాప్తువంతి । తథాఽవాఙ్మనసగోచరం త్వ
న్మహిమానం ప్రతిపాదయతుం ప్రవృత్తావేదాః శబ్దగోచరేణ సర్వే
ణ ప్రకారేణప్రతిపాదయంతాపి నకారైస్సన్యస ప్రతిపాదయతుం

ప్రభవంతీత్యర్థః | రూపకాలజ్ఞానః || ... || ౪౨ ||

{ నమ్యస్య నమతః శ్రుద్వా ధర్మపరదస్య వరాధినః |
పుత్రైః పితృమతః క్రీడాకథం తే కేన వర్ణ్యతే || ౪౩ || }

నమ్యస్మేతి || నమ్యస్య-సర్వలోకనమస్కృతావ్యస్య, శ్రుద్వా-స
ల్పాదింద్రాదీనపఠితేంద్రాద్యవత్పారేషమతః || పరదస్య-సర్వలోకవ
రప్రదాయకస్య, తథాపి బ్రహ్మాదీమ వరాధినః పుత్రైః-కాశ్యపా
దిభిః, పితృమతః తేతవ క్రీడా కథం కేనవర్ణకారేణ ప్రసృతా కేన
వా పురుషేణ వర్ణ్యతే అచింత్యస్తవక్రీడాప్రకారః అతఏవ తస్యవర్ణ
నేన కొపితక్షణత్యర్థః || ... || ౪౩ ||

{ నటవద్భూమికాభేదైః నాథదీప్యకృత్తగ్నిదైః |
పుంసామనన్యభావానాం పుష్టాసీరసమద్భుతం || }

నటవదితి || హేనాథ నటవత్-నటనతుల్యం, తేనతుల్యం క్రియాచే
ద్యతిరితవతిప్రత్యయః | పుకగ్నిదైర్భూమికాభేదైః-మత్స్యకూర్మాద్య
వతారభేదైః, నిఃఖూమికారవనాయాం స్యాత్సాత్వకంతరపరిగ్రహితి
విశ్వః | ఐహేధూమికాస్వాదితివైజయంతీ దీప్యక-క్రీడక త్వమనన్య
భావానాం అన్యోవిషయత్వేన నాస్తి యన్యసోనన్యః అనన్యో భావో
యేషాం తేషామేకాంతినామద్భుతం సంసారే అననుభూతత్వేనాశ్చర్య
భూతం రసమపవర్గానందం పుష్టాసీ అభివ్యంజయసి త్వదవతారహ
స్యానుచింతనపరానపవర్గాదానైవ యోజయంతీత్యర్థః | నటోయథా
రామాద్యనుకారివేషభేదైః అనన్యహృదయానాం సామాజికానాం అ
ద్భుతాఖ్యంరసం పుష్టాతి తద్వదిత్యుపమాంకారః || ... || ౪౪ ||

{ బ్రహ్మాదిస్తవ్యపర్యంతవిచిత్రం కురశాలినాం |
సలింకర్తకదాశాం క్రీడేవతవకేవలం || ౪౫ || }

బ్రహ్మాదీతి || బ్రహ్మాదిః పూర్వః స్తంబః తృణాదిగుల్మః పర్యంత
ఉత్తరావధిః యేషాంతే బ్రహ్మాదిస్తవ్యపర్యంతాస్సర్వేషి ప్రాణిణః

ఏవ విచిత్రాంకురాః తద్భావినాం తద్భాజాం కర్తృకుదానాం-కర్తా
జ్యేష్ఠ కంధాన్యస్యమూలాని తేషాం కేవలం తవక్రిడైవ చలిలం త్వతీగ్ర
దామృత్రహపసలిలావసేకసహకృతాపవ కమకంధాః చిత్రప్రపం
చరూపానంకురాన్జనయంతీత్సర్థః అత్ర భగవతీగ్రదామూం సలిల
త్వారోపస్య ప్రపంచాంతరజనలక్షణప్రకృతకారోపయోగిత్యాస్ప
రిణామాలంకారః || || ౫౦ ||

{ నిరాధారనిజస్థైర్యో నిరుపాధికశేషిణః | }
{ నిరపేక్షనియంతస్తే నిస్సమాభ్యధికాగుణాః | ౫౦ }

నిరాధారేతి || నిరాధారతదారనిరపేక్షానిజతత్త్వయః శ్లేమాన్తై
ర్యంయస్యతస్య నిరుపాధికశేషిణః స్వభావాదేవ సకలజగత్ప్రధాన
భూతస్య నిరపేక్షం-సహకార్యంతరనిరపేక్షం, యథాతథా నియన్తు
జగన్నియమకస్య తేగుణానిస్సమాభ్యధికాః సమాభ్యధికరహితాః
లోకేహస్థిరాణాంభూధగాదీనాంస్థైర్యమాధారసాపేక్షం | భృశ్యాదీ
న్ప్రీతిరాజ్ఞాంశేషీత్వం భృతీదానాద్యుపాధిప్రయుక్తం | తేషామేవ
రాజ్యాదినియంతృత్వమమాత్మాదిసాపేక్షం | భగవత్త్వస్వీదృశపవ
త్థైర్యాదయఇతిభూధరస్థైర్యాదిభ్యస్తేషాముత్రాష-రూపాన్యతరేకాల
జాగ్రోవ్యభృతే | సచ వ్యభిచారానోనిస్సమాధికత్వస్య వాచ్యస్య సే
ద్ధ్యంగమితే వాచ్యసిద్ధ్యంగనామాగుణీభూతవ్యంగ్యభేదః | స్థిరశబ్దా
ద్వణాదృఢాదిభ్యష్ట్యజ్ఞేతివకారాదిమనిచ్ఛప్రియస్థిరేణ్యసూత్రే
స్థిరశబ్దవ్యస్తాదేశేప్రియత్రైకాజితప్రకృతభావేవసత్యైష్టేషామేకరూపం ||

{ అనావిలభియామంతశ్చింతామణిరివస్ఫురణ | }
{ విశస్యభిమతం సర్వమతరసాగ్ర్యాదీధితిః | ౫౧ || }

అనావిలెతి || అతరస్కార్యదీధితిః తెజోంతరేరనభిభవనీయప్రకా
శస్త్యం | అనావిలభియాం-చింతావిరోధివ్యాపారైరకలుషవియాం, అం
తర్హృదయే స్ఫురణ-ప్రకాశమానః, నిరంతరచింతావిషయాకృతస్సృ

అభిమతమీప్సిశంసర్వంవిశసి | తాన్సంసారాన్తీవయిశ్వాన్ || శుక్రీపయదిహి
తృలోక కామోభవతి సంకల్పాదేవాస్యపిరరస్సము త్రిష్ట-తిశ్వాదిమక్త
విషయశుక్లిష్ట క్తప్రక్రియయా సంకల్పమా తెణ తదభిషితుం సర్వం
ప్రయచ్ఛసీన్యథః | చింతానుణిరివ | సహి దివ్యరక్షతయా తేజో
తరైరనభిభవసీయ ప్ర కాశశ్చింతితోభిమతమర్థం దదాతి || ౫౨ ||

{ సంసారమరుకాంతారే పరిశ్రాంతస్యదేహినః | }
{ స్వస్థ క్త్యమృతవాహిన్యామాదిప్రమపగాహన }

సంసారేతి || సంసారమివ మరుః-సంజలప్ర దేశః, సుఖరహితత్వే
న నీరసత్వాత్తస్య కాంతారం దుర్గమం సత్త్వ ఇష్టాపూరాదికారితా
మిహాముత్రిదగతాగతసాధనం ధూమాదిమాగ్నరూపం పాపినాన్య
తీయస్థానరూపాకష్టాదుఃకతశ్చ || ౫౩ || కాంతారం వత్త్వదుఃఖము
త్యమరః | తత్ర పరిశ్రాంతస్య గతాగతాభ్యాం ఖిన్నస్య దేహినశ్శరీ
రిణః స్వస్థక్తిరేవామృతవాహినీసుధానదీ తస్యామవగాహనమాదిప్ర
గతాగతశ్రమహరత్వేనోపదిప్తం || ప || భక్త్యాత్వనన్యయాశక్యతామేవం
విధోజ్ఞాన | జ్ఞాతుం ద్రష్టుంచతత్వేన ప్రవేష్టుంచ వరంతపెత్వాదా
విత్కర్థః | అత్ర భక్తావమృతవాహినీత్వారోపస్య సంసారాధ్వశ్శ్రమ
హరిణరూపకార్యోపయోగి త్వస్పరిణామాలంకారః || ౫౩ ||

{ దురితోదస్యదావరేఘూణమానస్యదుఃఖ్యః | }
{ సమగ్రగుణసంపన్న స్తారకస్త్వంస్లవోమహా }

దురితేతి || దురితమేవోదన్వాస్సముద్రః తస్యావరేజలభ్రమే |
|| ౫౪ || స్యాదావరోహ్యసాంభ్రమశ్శ్రమరః || అవతత ఇత్యుపచాగ్దురి
తపరిపాకః తస్మిన్ ఘూణమానస్య పరిభ్రామ్యతః దుఃఖ్యః క్లిష్ట
తః దుఃఖశబ్దస్య కంఠాద్విమ పాతాద్యక్లిష్టయః దేహినశ్శరణాగ
న్యోతిధానః | సమగ్రావరిచ్ఛిన్నా గుణజ్ఞానశక్త్యాదయఏవగుణాః
సూత్రాణి త్రైస్సన్నః సమృద్ధః త్వమేవమహా స్లవఇతివ్యవహార

కం తారకస్తారయితాపూర్వతః భక్తైః ముక్త్యుపాయత్వముక్తం ఇహ
తు ప్రపత్తేరితిభేదః । పూర్వవత్పరిణామాలంకారః ॥ ౫౪ ॥

{ అపరిచ్ఛిద్యమానస్య దేశకాలాదిభిస్తవ । }
{ నిదశః సంత్వమేవైకస్త్యదన్యద్వ్యతిరేకతః ॥ ౫౫ ॥ }

అపరిచ్ఛిద్యమానస్యేతి ॥ దేశకాలాదిభిః విభుత్వాద్దేశేన నిత్య
త్వాత్కాలేన సర్వాత్తకత్వాద్వస్తునావఅపరిచ్ఛిద్యమానస్య తవత్వ
మేకపద నిదర్శనం దృష్ట్యాంతః త్వదన్యత్ । వ్యాపిత్యాదివా ప్రసిద్ధంగగ
నాదివ్యతిరేకతః నిదర్శనమిత్యనుమంగః । గగనాదివద్దేశపరిచ్ఛిన్నోనభ
వతీత్యాదిక్రమేణవ్యతిరేకదృష్టాంతాభవతీత్యథాః । అత్రనిదర్శనం త్వ
మేవైకైకత్యేకస్యైవోపమానోపమేయభావాదనన్వయః త్వదన్యద్వ్యతి
రేకతేజతిగగనాదితాభగవదుత్కంఠవర్ణనాద్వ్యతిరేకశ్చైతయోర
న్యోన్యానుపాశీతత్వేన సంకరః ... ॥ ౫౫ ॥

{ ఆకతుః మఖిలంకతుః మన్యథాకతుః మవ్యలం । }
{ సంకల్పనచివః కాలే శక్తిలేశస్సతావకః ॥ ౫౬ ॥ }

ఆకతుఃమితి ॥ అఖిలంప్రపంచం కాలేతత్తదుచితసమయే అకర్తుంక
తుఃమన్యథాకతుః మవ్యలంప్రళయేష్వకతుః సర్గావిమకర్తుంమన్వం
తరభేదేషు పూర్వేంద్రాద్వ్యధికారం వినివర్త్యకాదాంతరాద్విస్తాప
నక్రమేణాన్యథాకతుః చ సంకల్పనచివః త్వత్సంకల్పనహాయిః ॥ ౫౬ ॥
నహాయనచివావితి వైజయంతి । తావకశ్చక్తిలేశః త్వదీయశక్తిలేశరూ
పః సకాలపచాలంపర్యాప్తః త్వచ్ఛక్తిలేశపవ జగద్వ్యాపారాయ ప
ర్యాప్తః తవపరిపూర్ణశక్తిః కథంలక్ష్మ్యతేజతిభావః ॥ ౫౬ ॥ తతఃకాలా
త్తకోయోసా తవాంశః కథ్యతేహరేఇత్యాదా కాలస్య భగవచ్ఛక్తిలే
శత్వం ప్రసిద్ధమ్. ... ॥ ౫౬ ॥

{ యన్మూలమఖిలంకార్యం యదమూలమధీయతే । }
{ లక్ష్మ్యతదసియోగానాంలక్ష్మీకాస్తుభలక్షణమ్ ॥ }

యన్మూలమితి || అఖిలంవియదాచికార్యం యన్మూలంయతాగ్రణం
కం యదమూలమకారణకం అధీయతే || శుక్రి || సచాన్యకశ్చేజ్జనితా
సచాధీపశ్చత్యామ్యపనిషత్సుతత్ లక్ష్మీకాన్తుభలక్షణం లక్ష్మీః కాన్తుభా
ఖ్యోమణిశ్చచిహ్నంయస్య తథాభూతం యోగానాండహరోపాసనాది
వరవిద్యానాం లక్ష్యముద్దేశ్యంపరంబ్రహ్మసి ... ||౫౭||

{ త్రివర్గమపవర్గంవా ప్రతిలబ్ధంప్రయస్యతాం | }
{ ప్రళయేష్వపిదీర్ఘాయఃప్రతిభూత్వదనుగ్రహః }

త్రివర్గమితి || త్రియాణాంధర్మార్థకామానాంవర్గాఃతం || ౫౮ ||
త్రివర్గోధర్మకామాధైర్యత్యమరః | అపవర్గంమోక్షంవాప్రతిల
బ్ధం ప్రాప్తంప్రయస్యతాం ప్రయతమానానాంత్యదనుగ్రహస్తపప్ర
సాదః ప్రళయేష్వపిదీర్ఘాయఃప్రతిభూల్గుకఃకయథావృద్ధ్యాజీవాః
ప్రతిభువం విశ్వస్యవృద్ధ్యధికాంధనం ప్రయూజతే తథాసంతః త్వత్ప్ర
సాదమేవ కల్పంతరేవపి ఫలప్రదంపిశ్వస్య త్రివర్గావవర్గాధా
నికర్తాణిఅనుతిష్ఠంతి అగ్నౌద్రితత్రత్రమదేవతానాం కల్పంతరే
ష్వసంభవాదితిభావః | భగవత్ప్రసాదేప్రతిభూత్వారోపస్యప్రయా
సరూపప్రస్తుతకార్యోపయోగిత్యాత్మరిణామాలంకారః ||౫౯||

{ యదేకమక్షరంబ్రహ్మసర్వామూయసమన్వితం }
{ తారకలసర్వజన్మానాం తత్తత్త్వంతవచవాచకం || }

యదేకమితి || సర్వామూయసమన్వితం సర్వేషువేదేష్వాద్యంత
యోన్సమన్వితం || ౬౦ || బ్రహ్మణఃప్రణవంకుర్యాదావంతేచసర్వదాశిశ్చ
తేఃసర్వజన్మానాం తారకంభవార్జవతరణోపాయభూతం యదేకమక్ష
రంబ్రహ్మపికాక్షరదూపంశబ్దబ్రహ్మ || శుక్రి || ఓమి త్యైకాక్షరం బ్రహ్మేతిప్రసి
ద్ధం | తత్ త్వంతవవాచకం అభిధానంచ || శుక్రి || ఓమితి బ్రహ్మ || ౬౧ || తత్సదితి
నిర్దేశో బ్రహ్మణస్త్రివిధస్త్వస్యతదైత్యాదిషు ప్రణవరూపతయో ప్రణవ
వాచ్యతయాచ వణితంపరంబ్రహ్మత్వమెవైత్యధికః ... ||౬౨||

{ స్వదాలంబితహస్తానాంభవాదున్దజ్జశాంసశాంస
మన్దజ్జశాంసవాంసాతస్య నాస్తి నాచలంబన || ౬౦ }

త్వంతి || స్వయాచలంబిత హస్తానాం ఉద్ధకణాయశ్చహితహస్తా
నాం అశేషంభవాత్సంసారకూపాదున్దజ్జశాంసశాంసబ్రహ్మవిదాం || శ్రు ||
అసిబ్రహ్మేతి చేత్వీదంత మేనంతతావిదురితహితుః | యజ్జితః పా
పజాతస్య పాపసమూహస్యహస్తావలంబనంనాస్తి అశేష సహోన్దజ్జ
నంనాస్తిస్యకణః || ని || జాతంజన్మసమూహయోరితివిశ్లేషః || పక్షానా
గ్నిస్సర్వకర్తాఃతస్మత్తాంబుధుతే తథేభ్యక్తరీశ్వజ్ఞానేన పాపవిరా
జాభిహారయే || శ్రు || తస్మత్సృతం మృతే నిధూనుతేనస్యప్రీయాజ్ఞాత
యస్సృతమపయస్యప్రియాపిష్కృతమిష్కృతరీత్యాన్యోన్యోసవేశ
నాభిహారయేగద పాపజాతస్యచజ్జనముక్తం | ఏతేనధగవంతంప్రాప్తా
నాం సంసారబీజకర్తాభావాత్ బ్రహ్మచిన్వాస్తానామివ పురరావృ
త్తిగాన్దస్తీతినూద్యతే || || ౬౦ ||

{ అనన్య రక్షావ్రీణనం చాతక వ్రతచారిణః |
భవంతం వలంబంతే నిరాలంబనభావనం | }

అనన్యైతి || అనన్యావకాంతిః తేషాంరక్షేవవ్రతవ్రతదస్యాస్తీత్య
నన్య రక్షావ్రతసర్వసానర్వకేశత్యాదివతర్తధారయాదపి మన్మథీ-
యస్సృయోయుక్తః తథవంతం చాతకవ్రతచారిణః చాతకాజలధ
నేకాంతిసశ్శకుతాః తేషాంవ్రతమేకాన్తిత్వంవరితుం శీలమేషామితి త
థోక్తాఃత్వదేశనియతాః నిరాలంబనభావనం నిరాలంబనాభక్తియోగా
ద్యసాయాంతరాలంబనరహితాభావనామనాన్యాపారోయస్త్వికార్త
ణి సద్యథాతథా ఉపాయాంతరనిరాశమితియావత్ అవలంబంతే వ్ర
తద్యంతే ఉపాయాంతరనేరాశ్యరూపస్యాకించన్యస్య ప్రపదనాధికా
ర విశేషణత్వాన్నిరాలంబనభావనమిత్యుక్తం || || ౬౧ ||

{ ఈదం పూర్వని - శ్రావణ నమః భాగవతా
 { కదాద సమిపు సా. త్వివపువనా స్మరణాగరం || ౬ ||

అనుమతి || అనుమతి పూర్వమునాది కాల ప్రవృత్తిని గ్రహించుట
 ర్యేపాంతేషాపునసాం అనస్తమయభానుమాకాస్తమయరిహిః సూ
 ర్యస్తప్తం ఆపునస్సప్తపజాగరపునగావృత్తిహితం అపనగమా
 పాదయసియథోద్యన్భాస్సన్నిద్రితాస్త్రోబోధయతి | ఏవత్సనపి
 హ్యగదయేస్ఫురిక సంసారిణోమోచయస్సిద్ధిభాః | అగ్రసంసారావ
 పగయోః జీవన్ముక్త్యుపాపతిరోభావాదిభావాభ్యాంతోదాగ్రాహగ
 రభావేనాధ్యనసేయతే ఇత్యతికయోక్తిః భగవతిభానుశ్వాసోపశ్శజాగ
 రాపాదనరూపప్రకృతకార్యోపయోగాత్పరిణామః తత్రచానస్తమయ
 త్వం కశేషం సూక్ష్మాస్తమయనంతరభావి పునస్సాస్తవగాహిత్యే
 హేతురితి పదార్థా హేతుకం కావ్యలింగమిత్యేతేహంసంకరః తేనవ
 ప్రసిద్ధభానుమతోవ్యతిరేకోవ్యవస్థ ఇత్యలంకారణాలంకారధ్వనిః ||

{ స్వదేశభరణానాం త్వం శరణాగతజీవనః ।
 { ఉపదానంక్షిపక్షిప్రతిమినామివభాసరః॥౮౩॥ }

త్వచకేతి || శరణాగతాజీవముత్తిః శరణాగతజీవనః ప్రాశస్త్యం
త్వచశరణానాం త్వమేకస్య గణంరక్షితా యేహం లేమా నః స్తాక ||
ని || శరణంగృహంరక్షితోగ్రీత్యమరః || విపదు తమస్మానుంధకారం
భాస్కరభవక్షిప్రం శీఘ్రం క్షిప్రనిగాతురు || ౧ || అథద్వాంతేతమిహ
స్యాత్తమస్మానుంధమద్వయోరిత్యమరశేష || ... || ౨౩ ||

{ ౧. నూరేకముద్ద, వైదికా న్యాయములు }
{ ౨. ద్వాదశాంశములు, వైదికా న్యాయములు }

సతీతి || సూర్యుని విద్యమూనె సమద్యంతః ప్రసూర్యాజ్ఞానమ
రాశి కంసాదిరూపిణో జః శంఖాధాయ జాయంతే-ఉపద్రవాయ
సమృద్ధ్యంతే, ప్రతిసూర్యాతిప్యేత్వాతికత్వామపద్రవకరాభవంతిస్యే

న లెజసా ప్రభావేన సూర్యపత్యై జ్యోతిషా తాః జహీ-సంహరహ
స్తైర్జగతిజాదేశః || || ౬౪ ||

{ నైత్యహత్యామిచ్చద్భిన్నరేరేవ మభిప్లుతః | }
{ అనన్యదృశ్యస్సహసాదయయాదర్శనందదౌ || ౬౫ || }

సత్తి || దైత్యహత్యాం-అనురాణాంహననం, హనస్తచెతి హం
తెగ్భావేక్యప తాదేశశ్చ తామిచ్చద్భిన్నరేః ఏవముక్తప్రకారేణా
భిప్లుతః అనన్యానామేకాంతినాం దృశ్యః నపురుషాత్తమస్సహసా అత
ర్గితం || ౬౪ || అతర్గితేతుసహసేత్యునరః || దయయాదర్శనందదౌ
తేభ్యోదర్శనంప్రాయచ్చత్ | తెమాంపురస్తాదావిహ్యుతఇత్యర్థః || ౬౫ ||

{ తతస్తం దదృశుర్దేవా శ్వేషవర్ణంకమాస్థితమ్ | }
{ అధిరూఢశరన్తైఃసుమన్యాదృశమివాంబుదం || ౬౬ || }

తతఇతి || తతః-తదావిర్భావానంతరం, దేవా-బ్రహ్మదయః, శ్వేష
వ వర్ణంకః-మంచః, తమాస్థితమధిరూఢంతిష్ఠ తెతువనగఃభేదేనాథా
భేదాత్సకర్తకతా | అతపవాధిరూఢశరన్తైఃసుమన్యాదృశం విలక్షణం
లోకోత్తరం అంబుదమంబువాహమివస్థితం తందదృశుః అత్రసమ్భావ
నారూపోత్పైతౌ || || ౬౬ ||

{ పశ్చాద్విసహనిషేదుష్యవద్దలక్షణలక్ష్యయా | }
{ స్వేచ్ఛయైవశరీరిణ్యాసూచితైశ్వర్యసమ్పదం || }

పశ్చేతి || సహనిషేదుష్యా-శ్వేషవర్ణంకేస్వేనసాకం శషణ్ణయా,
|| సూ || భాషాయాంసదవసశ్రవణతిక్వసుః | పద్మమేవలక్షణం చిహ్నం
తేన లక్ష్యయా-దృశ్యయా, పద్మహస్తయాస్వేచ్ఛయైవ కర్త వశ్య
తాం వినా స్వేచ్ఛామాత్రేణ శరీరిణ్యా పశ్చాద్ - శ్రీమహాలక్ష్మ్యా
సూచితా విశ్వర్యసమ్పత్ పరభావరూప్తేశ్వర్యప్రకాశః యస్య తం
ఇతతరశ్య స్లోకసప్తకస్య దదృశురితి పూర్వేణనంబుద్ధః || శు || హీశ్చ తె
లక్ష్మీశ్చ పశ్చాద్వివిధ పరంబ్రహ్మధీకృత్యశ్రవణాత్ లక్ష్మీపతిత్వం పరభా

పరింగమితిభావః ||

...

...

... || ౬౭ ||

{ సుకుమారసుఖస్వర్గ మగంధిభి రలజ్జగత్ ||
 { చ్చవిగ్రహగుణారామప్రసూనైరివ భూషణైః | }

సుకుమారేతి || సుకుమారాణి-కోమలాని, సుఖ-సుఖకరః, స్వ
 ర్గవీమామితి సుఖస్వర్గాని తత్తత్కాలసుఖదాయిస్వర్గవిశేషయుక్తాని ||
 ని || సుఖహేతుసుఖేనుఖమితి శబ్దార్థః || శోభనాగంధోయమామితి
 సుగంధిని || సూగంధస్యమహ్నాతిసుసుభిభ్యశ్చిత్తస్సమాసాంతఃతైరి
 తిభంజకుబ్జవద్వశేషణసమాసః | స్వవిగ్రహవనగుణానామారామణ్యపవ
 నం తస్య ప్రసూనైరివ స్థితైర్భూషణైః దివ్యాభరణైరలంకృతమితి రూప
 కోత్థాపితోత్పేక్షాలంకారః || ... || ౬౮ ||

{ ఆరంజిత జగన్నేత్రై రన్యోన్యపరికమితైః |
 { ఆంధ్రరమితనాష్టలేయరమకల్పితభూషణం || ౬౯ || }

ఆరంజితేతి || ఆరంజితజగన్నేత్రైరనురక్తకృతలూకలూపనైః, అ
 న్యోన్యపరికమితైః-పరస్పరేణ సంజాతప్రసాదనైః, పరికమ-శబ్దా
 దితచ్చ్యాయః తారకాదేరాకృతిగణత్వాత్ | విశేషణద్వయేపి ని
 మిత్తమమితసాందర్భైరమితాభిరూప్యైః ఆంధ్రరమకల్పితభూషణం -
 అముఖ్యకల్పితాభరణం, ఆభరణభ్యోన్యోన్యగానామేవ పరస్పరమతి
 శయితశోభావమాత్వానితిభావః || ని || ముఖ్యస్సాన్యత్పిధమఃకల్పేను
 కల్పస్తతతోధమత్తత్వమరః || ఆత్మాగవిశేషణే భూషణానామనుకల్ప
 తత్వేహేతుభావంభజేతేతివదాథాహేతుకంకావ్యుక్తమలంకారః

{ ఉత్తేజితయోగ్నాహ మాయుధేరనఘోద్యమైః |
 { శౌర్యవిక్రమశక్త్యాద్యైస్సహజైస్సగుణైరివ || ౭౦ || }

ఉత్తేజితేతి || అనఘోద్యమైః అవితతోద్యోగైః, అంఘోదుఃఖవ్య
 సనవాదినోఽఘశబ్దస్యతత్రతతోచితేదోమాంతరేలక్షణా | శౌర్యవిక్ర
 మశక్త్యాద్యైః శౌర్యంబలం | విక్రమఃశౌర్యస్యబవిషయేషుప్రయోగః

॥౧॥ విక్రమశ్శౌర్యకరణమితవైజయంతీ శక్తిస్సామర్థ్యం, తదాద్యైః
తత్ప్రభృతిభిః, సహజైః-స్వభావసిద్ధైః, ॥ ౧ ॥ సహజం నిజమాజాన
మితి స్వభావపర్యాయేషు వైజయంతీ । స్వగుణైః అత్తియగుణైరిసస్థితైః,
అయుక్తే స్ఫుదర్శనాదిభిః ఉత్తేజితజయోత్సాహం అయుధదర్శనా
దుత్పాదీభూతజయోన్యోగమిత్యర్థః ॥ ... ॥ ౨౦ ॥

{ స్వకాంతిజలధేరంత స్సిద్ధసంహననం స్వతః । }
{ మహిమ్నా జాతవేచిత్ర్యం మహానీలమివోదితం ॥ }

స్వకాంతితి ॥ స్వకాంతిరేవ జలధీస్తస్యాంతమేద్యై స్వతస్సిద్ధసం
హననం-స్వగతవ కర్తాద్యనధీనతయా సమృన్ననపుషం ॥ ౧ ॥ గాత్రం
వపుస్సంహననమిత్యమరః ॥ మహిమ్నా-మాహత్వైశ్చ, కన్యచిన్నిర్వా
ణంవినా స్వతపస జాతవైచిత్ర్యం-సమృన్నకరణవర్ణాద్యాకారవైచి
త్ర్యం, నిర్వాణే తాదృగాభిరూప్యంనసమ్భవతీతిభావః । ఉదీతముద్భూ
తం, మహానీలమింద్రనీలమణివిశేషమివస్థితం, సోపి జలనిధిమధ్యేసిఘ్ర
తీతిభావః । ఉత్పేక్షాలంకారః । సింహశస్యాకరేజాతామహానీలాఇతి
స్తృతాఇతిరత్నశాస్త్రం ॥ ... ॥ ౨౦ ॥

{ శృతిరూపేణ వాహేన శేషకంకణశోభినా । }
{ స్వాంఘ్రిసారభలిప్తేనద త్తసంగ్రామదోహశం ॥ }

శృతితి ॥ శేషరూపేణ కంకణేన శోభితఇతి శేషకంకణశోభినా,
స్వాంఘ్రిసారభలిప్తేన-గమనకాలసంక్రాంతభగవచ్చరణామోడరూపి
తేన శృతిరూపేణ వాహేన సుపణేన ॥ శృ ॥ సుపణో-సిగరు
త్తాంఘ్రిచ్ఛత్రైరభిర్యాదినా తస్య వేదనాయత్వశుతేః । దత్తసంగ్రా
మదోహశం-దత్తయుద్ధాభిలాషం, గరుడదర్శనాదేవ సంజాతదైత్య
యుద్ధాభిలాషమిత్యర్థః ॥ ౧ ॥ దోహశం, దోహదం ఛందఃకీచ్ఛాప
రాయేష్యమరశేషః ॥ ... ॥ ౨౧ ॥

{ స్వవైత్రస్పందనిస్పంద నెతవ్యేన నివేదితమ్ । }
{ భక్తిసమేగసేనాన్యో ప్రతిశృణ్వంతమిక్షితైః ॥ }

స్వవేళేతి || స్వవేతస్య-కరచృతస్య, స్పందన-చలనేన, నిస్సం
దా-నిష్పలా, నెతవ్యాదేవ సమీపంప్రాపణీయా యస్య లేన దేవాదు
తత్తత్కా-గృహంబెదయుతుం తత్సమీపం నీయమానాన్, అహమహమిక
యోపత్యుపర్యాపతతస్తద్వారణాయాజ్ఞాసామధ్యోన్మ్యవేతచలనమా
తేన నిష్పలీకుర్వతేత్యథః || నిస్పందేహిపాతఃపశ్యలక్షణాభావాత్ || ఉ
క్తంచ వానునేన నిష్పందఇతివత్సం చింత్యమితి భక్తిసమేగ భక్త్యా
ప్రప్యోన సేనాన్యావిష్మక్సేనేన నివేదితం విజ్ఞాపితం ప్రయోజన
మింగితైర్భూసంజ్ఞాపభిః ప్రతికృత్యంతం దాస్యామీతి ప్రతిజానంతం
ప్రతిపూర్వకశుభాతు ర్యాదితాభాదానప్రతిజ్ఞావాచీ | అత్రప్ర
భోర్నికటేవేత్రధారక్రీయాన్వభావన్యప్రభోర్నివేదితార్థ ప్రతిభావ
క్రీయాన్వభావన్యచసూక్ష్మన్యవణానాతస్విభావోక్తిరలంకారః || ౨౩ ||

{ అనపాయంతిమాదిత్య మక్షయంతారకాధిపః | }
{ అపారమమృతాంభోధి మమన్యంతేదివౌకసః || }

అనపాయమితి || దివౌకసస్తంభగసంతంఅనపాయమాదిత్యంత
మయరహితం సూర్యం అక్షయం తారకాధిపం తయరహితం చం
ద్రమనం అపారమమృతాంభోధింపారరహితం సుధాసముద్రం
చామన్యంత | దేవస్యాతిశయితంతేజః ప్రసాదమాభీయాప్యేణ పర
మానందరూపతయాదాస్వాదనీయతాంచ పశ్యంతానిత్యోచితత్వ ని
త్యైకరూపత్వాపరిచ్ఛిన్నత్వానిచాదిత్యాచివైలక్ష్యణ్యాని విమృశంశః
త్రిదశాః అస్తమయరహితోయంకశ్చిదన్యార్థగాదిత్య ఇత్యాదిక
మేణమేనిరఇత్యర్థః | అత్రనానాధమకబలాదేకస్యైవ నానారూపే
ణోల్లేఖాదుల్లేఖాలంకారః || ౨౪ ||

{ అభయో దారహస్తాగ్ర మనఘస్వా గతప్రీతం | }
{ అవేక్ష్యవిబుధా దేవమలభంతద్భుజోఃఫలం || ౨౫ || }

అభయేతి || విబుధాదేవాః అభయేన-అభయముద్రయా ఉదారం

ఖ్యాతంహస్తాగ్రంయస్య॥నిడదారోమహతిఖ్యాతఇతివైజయంతి॥ అసః
ఘమఘవిరోధివర్చనమాతే॥ సకలమఃఖాపహరిస్వాగతిస్తీతం చశల
ప్రశ్నరూపమండస్తితంయస్య॥౩॥ కర్తవ్యేతిప్రియాలాపేస్వాగతంకుశ
లంమతమితి శబ్దాణావక్త॥ తదేవమవేక్ష్యద్యశోఃఫలమలభంత॥ బ
హుష్వపినయనెషు ద్యశోరితద్వినచనం జాత్యభిప్రాయం ఈదృష్టాతీ
నాంపాద్యేణద్విత్వవిషయత్వాత్ యథాహవామనః స్తనాదీనాంద్వి
త్వవిశిష్టాజాతః పాద్యేణైత ౨౫॥

{ తస్యైవిజ్ఞాపయామాసుర్విఃతాధాన్యనాకినః ।
నిహతాశేషదైత్యాయనిదానంస్వాగతేఃపునః }

తస్తాఇతి ॥ నాకినోదేవాః । నిహతాశేషదైత్యాయనిహతకాలనే
మిప్రముఖనిఖలదేత్యాయవిదితాధాన్యనిహతాదైత్య భూమావు
త్పన్నాభాధం తేపునస్తదగ్రమాగతాఇతి స్వతఃపవదితస్వాగమనప్ర
యోజనాయ తస్మైపురుషోత్తమాయస్వాగతేస్సాగమనస్య నిదానం
మూలం విజ్ఞాపయామానుః । కర్మకాన్తాయనభిప్రేతీత్యత్ర క్రియా
గ్రహణమపి కర్తవ్యమితి చతుర్థే ౨౬॥

{ తథమేక్షత్రియాభూత్వా క్రోభయంతి క్షమామిమాం ।
తవతేజసియైర్నాథదనుజైశ్శలభాయితం ॥ ౨౭ ॥ }

తఇతి ॥ హేనాథతవతేజసితేజః-ప్రతాపవీనతేజః, అగ్నిః ॥ సి ॥
తేజోబలేప్రతాపేచ రోచిష్యర్పిషిరేతసి । నవనీతేనలెథమ ఇతి
యాదవఃతస్మైయైదానుజైశ్శలభాయితం-శలభవదాచరితంత ఇమేక్ష
త్రియాభూత్వా ఇమాంక్షమాం పృథివీక్రొభయంతి శలభాయితమి
త్యత్ర ఉపమాతేజసీతి శ్లేషమూలాభేదాధ్యవసాయరూపాతిశయోక్తి
శ్చైతి సంకరః. ౨౮॥

{ చక్షుర్దాంపురుషాధాన్యాంప్రసవాయత్సమాశ్రయాత్ ।
హవ్యకన్యప్రసూరేషాదీర్యతేదైత్యభారతః ॥ ౨౯ ॥ }

చతుర్థాంశమితి || చతుర్థాంశర్థావసాం పురుషార్థానాం యస్మి
మాశ్రయాత్ యస్యాస్సమాశ్రయణాత్ ప్రసవః ఉత్పత్తిః ధూమి
మాశ్రిత్యహియజ్ఞాద మూఢత్వా స్సంపాదనీయా మనుష్యాధికారత్వాత్ ।
తస్మాతోచేహుర్రచార్థకా మహా మోక్షోపవిద్యాద్వా గాతస్సాపేక్షః
వివిష్యత్యయజ్ఞైర దా నె నెత్యాదిశ్చురైః । అతః పురుషార్థక చతుష్టయ
స్యాపి క్షిప్యార్థయజ్ఞేనైవాత్మత్వరీతిభావః । ఏహా చ వ్యక్తవ్యవసూః
హవ్యం దేవాభిజనున్నం కన్యం పితృర్థం నోహ వ్యక్త వ్యేదేపి శ్చైరిత్యే అగ్నే
ఇత్యుచరః । తేన సూర ఇతి హవ్యః స్య స్రీమాః సర్వాచధీనాం దోష్ధీ
భూమిః సత్కున్దిష్వనః హేత్యాది నా క్షిప్ దైత్యభారః దైత్యా
నాం భారేణ ఆద్యాదిభ్యుడపసంఖ్యానమితి తస్మిన్ ప్రత్యయః । దీర్ఘ తేద్య
విదారణ ఇతి ధాతః కర్తృతకరియక్పృత్యయః । దివాదిగణాపరిస
మాప్రైశ్యేక ప్రత్యయోవా । అతస్సర్వధానర్వపురుషార్థోపయోగినీయ
మవశ్యం రక్షణీయేతి భావః || ౨౪ ||

{ జాతానిలవేదానాముత్తమాంగోపధానతః ।
త్వత్పాదకమలాదేహత్వదెకాధీనధారణా || ౨౫ }

అథ త్వత్పాదోన్మన్నత్వాత్త్వయైవ రక్షణీయేత్యాహుః । జాతేతి
నిఖిలవేదానాముత్తమాంగానాం నిరసాముపనిషదాముపధానతః ప్రతి
పాద్యత్వేన సమాశ్రయణీయకయా ఉపధానభూతాత్ । అపాదానెచా
హియరుహోరితి తస్మిన్ । త్వత్పాదకమలాత్ తవపదపద్మాజ్ఞాతావేదానీ
త్వదేకాధీనధారణాత్వదెకాయ త్తభరణకృత్యా । అత్తభగవత్పాదక
మలస్య వేదానాముత్తమాంగోపధానత్వరూపణా ద్వేదానాం తదాశ్రి
యణిర్వృత్తపురుషత్వరూపణం గమ్యత ఇత్యేక దేశవలకరూపకాలంకా
రః । త్వత్పాదకమలాదిత్యతోపమాచేతి తయోన్సంస్పృష్టిః || ౨౫ ||

{ యదినత్వరతేనాథ భారవ్యవసయే భవా ।
స్తావయిష్యత్పుదన్వంతఃపృథివీం పృథువీదయః || }

యదీతి || సానాథానా వాక్ భారవృషనయోధూభానావతారణే యది
 సత్పరితేచుదివిశంబతే త సామృఘువీదయోయనోతరం గాః ఉదన్వంతః
 పృథివీంష్టావయిష్యంతి సేవయిష్యంతభారేణఘువిమధ్యేనమితాయాం
 నిమ్నప్రవణజలాజలనిధయస్తాంమజ్జయిష్యంతీన్యర్థః || ౮౦ ||

{ కరుణాధీనచిత్రైవ కణధారవతీ త్వయా |
 మావసీదతుపృథ్వీయంమహతీనారివాంభసి || ౮౧ || }

కరుణేతి || కరుణాధీనచిత్రైవదయాపరతంత్రహృదయేనత్వయా క
 ణధారవతీనాపికవతీ || నికణధారస్తునావికఇత్యనురః | ఇయంపృథివీ
 మహతీనారివాంభసిసాగరౌదకేమావసీదతుఅవసన్నామాఖూల్ | మా
 జీలుజిత్యత్రగృహీతాన్తాజోన్యఃకేవలాయంమాశబ్దః | ప్రతిషేధార్థక
 ఇతిలోడుపపత్తిః త్వయికణధారకల్పేజాగృతినావత్సవభూమేరంభ
 న్యవసాదోనయ్యుక్తఇత్యర్థః | అత్ర భగవతకర్ణధారత్వారోపస్యపృ
 థివ్యవసాదసరిహరణరూపప్రస్తుతకార్యోపయోగాత్పరిణామః | తత్సం
 తీర్ణోపమాచాలంకారః || ౮౧ ||

{ రశనారత్నరూపేణ పయోధిరశనా త్వయా |
 ప్రశాంతదనుజ్జైశా పరిష్కరణమర్హతి || ౮౨ || }

రశనేతి || పయోధిరశనాసముద్రమేఖలాపృథ్వీరశనా రత్నరూ
 పేణ సముద్రశాయిత్వేన పృథ్వీమేఖలామారత్నతుల్యేనత్వయాప్ర
 శాంతదనుజ్జైశాసతీపరిష్కరణం ప్రసాధనమహతి జ్ఞేశమనుభవం
 త్యాః కిం పరిష్కరణేనతి దైత్యోపసంహరేణ జ్ఞేశమవసీయపరిష్కర
 ణయేతిధావః | ని || నిభనంకాశనీకాశప్రతీకాశోకమాదయ ఇత్యను
 రకొశవ్యాఖ్యాత్యభిః ఆదిశబ్దేనభూతహాసకల్పాదీనాం గ్రహణమిత్య
 కైరత్రోరూపశబ్దస్తుల్యవాచీ | అతఏవోపమోపకర్త్రమోత్ప్రేక్షాలంకా
 రః | తస్య స్వరూపవాచిత్యేతు రశనారత్నత్వారోపః పరిష్కరణకా
 త్యోపయోగీతి పరిణామాలంకారః || ౮౨ ||

{ కంసప్రభృతిభిశ్చేయం శత్రైర్వివసముద్భవతైః ।
విగుంభవతు లేప్యధీ శేషమూరైశ్చిందకః ॥౧౩॥ }

కంసేతి ॥ సాతథాన్లైశ్చమనుభవ తి ఇయంసన్నిసాతాపృథ్వీశత్రై
రంతః ప్రవిష్టైశ్చత్రైవ సముద్భవతైః కంసప్రభృతిభిశ్చేయం తేజవశే
షాత్తికాయామూరైశ్చిందకః కాకపక్ష్యోభవతు । దైత్యోపసంహారేణ
లాఘవంప్రాప్తాసూమి శ్చేవస్యభిండుకవత్సునహానత్వీదృష్టః । అనేన
దైత్యానుపసంహారశేషస్యాపిమహాభారణతి సూదితంశత్రైరివేశు
పమాశేఖణ్డః ఇతిరూపకం చెతశయోస్సంస్పృష్టిః సముద్భవతైఃకంసపృభృ
తిభిరివిశిష్ట హతుత్వవిధిః దధాజుహోతితన్యామెనవిశేషానిధిపర్య
వసన్నఇతికంసాదిసముద్ధరణస్యైవనువహతామిస్తత్వమత్రవివక్షితం॥

{ ప్రబోధమభగైస్సైరేప్రసన్నైశ్చీతలేశ్వరః ।
కటాక్షేష్టావయక్షిప్రంకృప్రేకోదన్వకూర్తిభిః ॥ }

ప్రబోధేతి ॥ ప్రబోధేనయోనద్రావగమేనమభగైశ్చేయం ప్రై
॥౧॥ వతుష్యస్సభగఃకాన్తఇతి యాదవఃప్రసన్నైః భూవిలాసన ద్దన్తి
తానుగతైః తత్ప్రసన్నంభవేత్సభూవిలాసంవిస్మయదయదితి లక్షణం
స్సైరేః హషవికాసిభిః భక్తజనతాపహరత్వేనోపచారాల్ శీతలే
శ్చకృప్రేవషకొముఖ్యుడదన్వా తస్యోమిభిః కటాక్షే రహంగదశ
నైఃనొస్తాక్షిప్రంష్టావయసేవయ । అత్రకృపాయాస్సముద్రీత్వ
రూపణస్య కటాక్షాణామూమిత్యరూపణస్యచ పరంపరానంజాతే
తి పరంపరీతరూపకాలంకారః ... ॥౧౪॥

{ త్వయిన్యస్తభరాణాంనస్త్యమేతాంక్షుమర్హసి }
{ ఏదితాశేషవేద్యస్యవిజ్ఞాపనవిడంబనామ్ ॥౧౫॥ }

త్వయీతి ॥ త్వయిన్యస్తభరాణాం భరన్యాసం శరణాగతిమను
ష్టితవతానోస్తాకం విదితాశేషవేద్యస్యతవేతి శేషః ఏతాంవిజ్ఞాపన
మేవ విడంబనామనుచితకృత్యంత్యంక్షుంతుమర్హసి ... ॥౧౫॥

{ ఇత్థం వదతి దేవానాం సమాజే వెధసా సహా । }
{ చవః కృష్ణాపీ దేవ విసతత్రాణదీక్షితమ్ ॥ ౮౬ ॥ }

ఇత్థమితి ॥ దేవానాం సమాజే సమాహే, వెధసా - బిష్ణుణా సహా
ఇత్థం వదతి సతి కృష్ణాపీ విసతత్రాణే దీక్షితః కృతవ్రతం దేవం వదం దే ॥ ౮౬ ॥

{ తనుమధ్యా పశాలాక్షీ తన్విపీనపయోధరా । }
{ మాయేవమహతీతస్యనని తారత్నరూపిణీ ॥ ౮౭ ॥ }

తనుమధ్యేతి ॥ తన్వి - తన్వంగీతనుమధ్యా మధ్యభాగే తతోపి తనీయ
సీ పశాలాక్షీ - దీర్ఘలాచనా, పీనపయోధరా - పీనరస్తనీ, ననితారత్నం -
వినితా త్రమా ॥ ౮౭ ॥ రత్నం స్వజాతీత్యైస్యైవీశ్వరుః ॥ తనుప్రమస్యా ఆస్తీ
తి తథోక్తా తస్య భగవతోమహతీమాయేవస్థితా అతిమోహనరూపే
ణ మూర్తా విష్ణుర్తపోమాయైత్యుత్పేక్షణీయా । వసందత్తిపూర్వేణ
సంబంధః ॥ ॥ ౮౭ ॥

{ ఆబద్ధనుండలైర్భృంగైరలకామోదమోహితైః । }
{ అయత్నలబ్ధాంబిభ్రాణామాయూరచ్ఛత్రసమ్పదం }

ఆబద్ధేతి ॥ అలకాః - కుటిలకేశాః, ॥ ౮౮ ॥ అలకాశ్చూర్ణకంతలా
ఇన్యమరః ॥ తేషామామోదేన - సారభేణ, మోహితైః - పరవశీకృతైః,
అతవీన ఆబద్ధనుండలైః - ఉపగమండలమాబధ్య భగినుద్భిః, భృంగైః అ
యత్నేనలబ్ధాం మాయూరచ్ఛత్రసమ్పదం - మయూరవతీకృతాతపత్ర
తోభాంబిభ్రాణా ॥ ౮౮ ॥ సోభాభేదప్రయుజ్యంతేలక్ష్మీత్రుకాంతిసంపదఇ
తిహాలాయుధః । అత్ర రాజమహిషీణాముచితం మాయూరచ్ఛత్రభా
రణం భృంగైస్సంపాదితమితి భిన్నవిభక్తినిష్కాష్టానాం భృంగాణాం
మాయూరచ్ఛత్రరూపేణ పరిణామాద్యవ్యధికరణపరిణామాలంకారః ॥

{ ప్రియసందర్శనానంద జనితైరశ్రుబిందుభిః । }
{ న్యస్తమాక్తికనేపథ్యైః పరిష్కృతపయోధరా ॥ }

ప్రియేతి ॥ ప్రియస్య సందర్శనాద్యనందః తేనజనితైః న్యస్తమా

క్రిక నైపథ్యే-వివేచితమాక్తికాభరణైః, అశ్రువిందుభిః పరిష్కృతప
యోధరా అత్రానందబాష్పమిమానాం పక్షి-రేప పయోధరగతమా
క్రిక నైపథ్యత్వేనాధ్యనసితేతి భేదలభేదరూపాతిశయోక్తిరలంకారః ॥

{ప్రస్ఫురంతంప్రియస్యైవ పరిరంభాభిలాషిణం ।
దక్షిణాదితరంబాహుందక్షిణాబహుమన్యత॥౯౦}

ప్రస్ఫురంతమితి ॥ దక్షిణాప్రవీణా-శుభాశుభఃమిత్రజ్ఞా, ప్రికన్దే
ణ స్ఫురంతం అతపస ప్రియస్య పరిరంభాభిలాషిణం-ప్రియపరిరంభ
మభీష్టమభిలషంతమివస్థితం, అత్యంతాభిలాషిణ త్వరమాణోహిత్రమ
తి నైకత్రావతిష్ఠతే దక్షిణాదితరం-వామం, బాహుం బహుయథా త
థా అమన్యత ॥ ౯ ॥ వామభాగశ్చ నారీణాం శ్రేష్ఠఃపుంసాంతు దక్షి
ణః । దానేదేవాదిపూజాయాం స్పందేలంకరణైఃచేతస్త్యుతైః ॥ శు
భసూచకతయాప్రాకస్త్యాప్తహుమేనే బాహౌ పరిరంభాభిలాషిత్వ
సంభావనామత్యేకైలంకారః ॥ ... ॥౯౦॥

{విపదం చ జగద్రేషా విపంచీమధురస్వనా ।
విలక్షస్తితసంభిన్నమాక్తికాభరవిద్రుమా॥౯౧}

విపదమితి ॥ విపంచీ వీణేప మధురస్వనా-హృద్యస్వనా, ఏషా వృ
ద్ధీ విలక్షస్తితం-విస్తయాన్వితస్తితం, ॥ ౯౧ ॥ విలక్ష్యావిస్తయాన్విత
త్యమరః ॥ లక్ష్యాన్వితస్తితంవా । ఆత్మనస్థులతేనమృజ్ఞాతేన్ద్ర్యస్వజ్ఞా
యతే,అపత్రపాతిమహాతీనవిలక్షితస్త్రితఃఇతిలక్ష్యావిశేషవిశిష్టస్వతత్వా
మాన్యనైశీప్యలక్షణాసమ్భవాత్ । సంభిన్నంమాక్తికంయస్త్రితస్థితో
క్తిః విలక్షస్తితేన సంభిన్నమాక్తికః మాక్తికసమ్భేదవాసధరపవద్రు
మోయస్యాస్మా తథాభూతాసతి విపదంజగదచ । పూర్వశ్లోకక్రియా
సముచ్ఛయాక్షణికకారః । అత్ర విపంచీమధురస్వనేత్యుపమాస్తిత
స్య మాక్తికత్వేనాధరస్య విద్రుమాత్వేనచ రూపణాన్రూపకంచేతి త
యోస్సంస్పృష్టిః ॥ ... ॥ ౯౧ ॥

{ అథ తా భవ్యమావాచాభగవాన్ ప్రత్యభాషత | }
 { ప్రతిశ్రుత్వాప్రసిద్ధాదపాఞ్చజన్యాభినంద్యమా || }

అథేతి || అథ-ధరణీవచనానంతరం, భగవాన్ భవ్యయా - కల్యాణాః, ప్రతిశ్రుత్ప్రతిధ్వనిః, తయా ప్రాప్తనిహితస్య లబ్ధిః పుష్కలస్య పాంచజన్యస్య-భగవచ్ఛృంగస్య, అభినంద్యయా-ప్రతిధ్వనిమతా పాంచజన్యైః అభినంద్యమానయేవస్థితమేతి గమ్యైర్వైతౌ | ఏవంభూతయావాచా తాదేవాన్ప్రత్యభాషత | ప్రతిధ్వనికారితయాభగవద్ద్వైరతిగమీభూత్యంవ్యజ్యతే || ... || ౯౨ ||

{ మాభైమరసురానీకాద్భవన్తో మదుపాశ్రయాః | }
 { మదాజ్ఞామనవజ్ఞాతుఃపరిభూత్యానభూయతే || }

మాభైమరితి || అహం ఉపాశ్రయః-శరణం, యేహంతే భవంతః అసురానీకాదేత్యపైన్యాన్మాభైషుః- మాత్రాసిమః, భవచ్ఛృంగయోగే యుక్తదుపపదస్య స్థానినావ్యభావాత్ శేషే ప్రథమః మదాజ్ఞామనవజ్ఞాతుః-మదాజ్ఞానతిలంఘనశీలస్య, తావచ్చైత్యన్ప్రత్యయోయంతవ్యోగే నలోకాన్యయేత్యాదినా వష్టీనిషేధాన్తదాజ్ఞామితి ద్వితీయా పరిభూత్యాపరిభవేననభూయతే భావేలట్ మదాజ్ఞామనువతమానానాం నకుతోపి పరిభవోభవతీత్యర్థః | మాభైమరితిభిభీభయఇతిధాతోలుజ్ మాజ్ యోగాదడాగమాభావః మాభైమరిత్యర్థేఉత్తరవాక్యాక్రమస్య హేతుత్వేనాన్వయాద్వాక్యాక్రమేతుకం కావ్యలింగమలజాగరః || ... || ౯౩ ||

{ అవతార్య భువోభారమవతారో మమామరాః | }
 { అనాదిః కనంధర్త మక్షతంస్థాపయిష్యతి || ౯౪ || }

అవతార్యేతి || హేఅమరాః మమావతారః భువోభారం దైత్యభారమవతార్యానాదినిధనమనంతకాలప్రవాహేణవికరూపేణ ప్రవృత్తం ధర్తమక్షతం హానిరహితం స్థాపయిష్యతి || ... || ౯౪ ||

{ యావదిష్టభుజో యాన దధికారమనస్థితాః । }
{ పరిపాలయతస్వానిపదానివిగతాపదః ॥ ౯౫ ॥ }

యావదితి ॥ విగతాపదః-మదవతారేణ దైత్యానాముపసంహారేన
తి అపగతాపదః యావదిష్టభుజః- యావదిష్టంభుజానాః, యావంతీష్టా
నియాగాదీని తావంతి భుజానాఇత్యర్థః । యావదధికారమనస్థితా
శ్చసంతః స్వానిపదానిస్తానానిపరిపాలయత । యావదిష్టయావదధికా
రశబ్దయోః యావదవధారణఇత్యవ్యయాభావః ॥ ... ॥ ౯౫ ॥

{ దమనాద్దనుజేంద్రాణాంద్రక్ష్యకత్రిదశాధిపాః । }
{ ఖుయోపిలఘుతాంప్రాప్తాంభవముల్లాఘితామివ }

దమనాదితి ॥ హేత్రిదశాధిపాస్సురశ్రేష్ఠాః, దనుజేంద్రాణామ
సుగ్రహానానాం దమనాత్ ప్రమథనామ్భుయోపి యథాపూ
ర్వం లఘుతాంప్రాప్తాం భవం ఉల్లాఘితాం వ్యాధిముక్తీకృతామివ
ద్రక్ష్యక-పిటాకయిష్యక, ఉల్లాఘానిగతౌగదాదిత్యమరః ॥ ఉల్లా
ఘశబ్దాత్తత్కరోతిన్యైతత్కమణినిష్ఠా ॥ ... ॥ ౯౬ ॥

{ దైతేయమృగసంఘాతేమృగయారసభాగిభిః । }
{ భవద్భిరపి మేదిన్యాంభవితవ్యంసరాధిపైః ॥ ౯౭ ॥ }

దైతేయేతి ॥ మేదిన్యాం భవద్భివపి దైతేయా-అనురాషవ, మృ
గాః తెషాం సంఘాతే మృగయా-యాత్రా, తస్యాం రసభాగిభిః కా
తుకభాగ్భిః సరాధిపైర్భువితవ్యం భవంతోపి కేషాంచిద్దుష్టానాం వ
ధాతకం క్షత్రియకులేష్వనతరంతిత్వార్థః । సంపృచానురుధేత్యాది
నాత్రేణభజిధాతోఘినుణ్ ప్రత్యయేచజోఃతుమిన్జ్యతోరితి కుత్సేచ
భాగిశబ్దః ॥ ... ॥ ౯౭ ॥

{ ఇతి తాననమాదేశః సమావిశ్య జనాదనః । }
{ అవధీరితదుద్ధాభిర్మధురాయాంమనోదధే ॥ ౯౮ ॥ }

ఇతితి ॥ అనమాదేశః అవితథనియోగోజనాదనః ఇతిఉక్తప్రకా

రేణ తాన్విబుధాన్సమాదిత్య అవధీరిశమద్ధాభిరవమతక్షీరాంబుధిస్సౌ
మధురాయాంమనోదధే మద్ధాంబుధిం విహాయ మధురాయామవతరి
తస్యమిత్రైశ్చదీత్యర్థః || ప || ఏకనారాయణశ్రీమాక్షీరార్ణవనిక
తనః | నాగసర్పంకముత్సృజ్యహ్యోగతోమధురాంపురీమితి భాగవతవ
చనాథోక్తానుసంహితః || || ౯౫ ||

{ ఆశ్వాస్య వాగమృతదృష్టిభిరాదితేయా
దైతేయభారనమితాం పృథివీం చ జేవీమ్ |
ప్రాదుర్భూభూమరసశ్శా వసుదేవవత్సృం }
పద్మావతిః ప్రణీదధేనమయందయా యః || ౯౬ ||

అథ సర్వత్రభీన్నసర్గాంతైరితి లక్షణానురూపాత్సగావసానే
వృత్తాంతరమాహ || ఆశ్వాస్యేతి || అనశ్శానిరసద్యఃతత్తత్కర్తానురో
ధితయా వైషమ్యనైర్మృత్యోదోషరహితః పద్మావతిః శ్రీపతిః వాగేవా
మృతంతస్యవృష్టిభిః అదిత్యా అవత్యాని ఆదితేయాదేవాస్తా అదితిశ-
బ్దాత్కూడికారాదక్షిణతి జీష్పిత్యయే (స్త్రీ)భ్యోగనితి ధక్ష్పిత్యయేచ
రూపం | ఏవమేవ దైతేయశబ్దోపి | దైతేయానాం భారేణ నమితాం
పృథివీం జేవీంచాశ్వాస్య వసుదేవస్య వత్సృం దేవక్యాం ప్రాదుర్భూ
భూమః ప్రాదుర్భూవితుమిచ్ఛుస్సౌ దయాయాస్సమయమవసరంప్ర
ణీదధేదధ్యాఅనురపీడితాశాం ప్రాణినాం దేవకీవసుదేవయోశ్చ దయ
నీయతయా తత్తత్కర్తానుసారేణ నమయంప్రతీక్షితవానిత్యర్థః | వ
సంతతిలకాఖ్యమిదంవృత్తం || || ౯౬ ||

{ సాధూనాం స్వపదసరోజ పట్పదానాం
ధమకస్యస్థితిమనఘం విధాతుకామః |
యద్గభాం జగదఖిలం సవన గర్భో
దేవక్యాస్సమజనిదేవదేవనంద్యః || ౧౦౦ || }

సాధూనామితి || అఖిలం జగత్ యద్గర్భం యస్య కుక్షిస్థం | కుక్షో

కుక్షిస్థితే గర్భిణి నానాభే వైశయతి । దేనానామః సేవాబ్రహ్మ
దయః తేషామపి సంవృత్తవన నానుదయః స్వప్రపదపేన సరోజం ప
ద్మం తస్య పట్నదానాం భ్రమరాణాం సరోజే భ్రమరవత్స్వదరణైల
సత్తానాం సాధూనాం భర్తస్య స్థితిమర్పాదామనఘాం దోషాం వి
ధాతుకామః విధిత్సుస్సౌ దేవక్యాగర్భస్సమజని-సంజాతః, జనిభాతో
ద్భజే దీపజనైత్యాదినా కతకారిచిత్ విధాతుకామః ఇత్యత్ర విధాతు.
కామోయస్యేతి బహుప్రీహః విధాతుంకామః కామనావానితి మ
యూరవ్యంసకాదిసమాసోవా । తుంకామమనసోరపీతిమలాపః । దే
వకస్యావత్యందేవకీతివృద్ధిపాఠస్సాధురిత్యాశ్రేయః । అవృద్ధవ ప్రసిద్ధత
మః తథా యమకరత్నా రేపి ప్రయోగోద్భవ్యతే । అఖిలస్య యో
స్యజగతోయోనిర్మాతావదేవకీయస్య శర్మణ్యహావ శాస్త్రేర్మోనిర్మాతావ
దేవకీయస్య । ఇతి । సంభవతిచాన్ ప్రత్యయాంత త్వస్యస్మత్త్వస్యజ్యో
తిషత్ సంజ్ఞాపూర్వకవిధి త్వేన వృద్ధికాస్త్రస్యానిత్యత్వాత్ । స్వపద
సరోజేత్యత్ర పరంపరితరూపకాలంకారః । ప్రహర్షణీవృత్తమేతత్ ।

ఇతిశ్రింకవి తార్కికసింహస్య సర్వత స్త్రీస్యత స్త్రీస్య

శ్రిమద్వెంకటనాథస్య వేదాంతాచార్యస్యకృతిమ

యాదవాభ్యుదయేమహాకావ్యే

ప్రథమస్కంధః

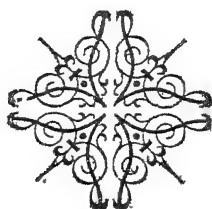
ఇతితి । ఇతిశబ్దస్సమాప్తివాచీ ప్రథమస్కంధఇత్యేతదన్వయా ।
-కవయః-కావ్యకృతః, తరేణదీప్యంతీతి తార్కికాః-వాదినః, తేనదీప్య
తీతతక్రత్యయః తేషాం సింహస్య పరిపంధిభూతానాం తెషాం సింహ
వద్భయంకరస్య తేషుశ్రేష్ఠస్యేతివా ॥ ౧ ॥ సింహశామాలనాగా
ద్యాః పుంసశ్రేష్ఠాధావావకాఇత్యమరః । సర్వేషుతం తేషు సిద్ధాం
తేషు న్యాయవైశేషికపూర్వోత్తరమీమాంసాసాంఖ్యయోగక్షేప వైష్ణ

వాచిషు స్వతంత్రస్య సైచ్చయా కంచినభం స్థావయితుం మావయి
తుంవా శక్తస్య వేదాంతాచార్యస్యవేదాంతరహస్యాధోపదేష్టుఃశ్రి
మద్వేంకటనాథస్య తచ్చర్షణః కృతిషు ప్రబంధేమయతశ్చనిధాకర
ణమితి సప్తమీతత్కృతప్రబంధానాంసభ్యుత్పత్తిః । యాదవాభ్యు
దయో యాదవస్య-కృష్ణస్య, అభ్యుదయం విషయాకృత్య కృతే అథా
కృత్యకృతే గ్రంథఇతి పాస్తస్యాత్ప్రత్యయస్యలుబాఖ్యాయకాభ్యో
బహుళమితి లుప్ ॥ ప ॥ సర్వైరనతివిస్తీర్ణైఃశ్రావ్యవృత్తైస్తుసంధి
భిః । సర్వత్రభిన్నసగాంతైరుపేతం లోకరంజనమ్ । ఇత్యుక్తమహాకా
వ్యలక్షణయైకై పరిబంధే ప్రథమస్కంధః ఇతిసమాప్తఇత్యర్థః ॥

ఇతిశ్రిభారద్వాజమలజలనికౌస్తుభశ్రీవిశ్వజిద్యాజి

శ్రీరంగరాజాధ్వరివరసూనునా అప్పయ్యదీక్షితేనవిరచితే.

యాదవాభ్యుదయవ్యాఖ్యానే ప్రథమస్కంధః

అంశము

అంశమునము

యాదవాభ్యుదయే ద్వితీయసర్గపాదముః

{ అథాగమానామనఘనభూమ్నా ధర్మస్యపూర్ణానభనాగమేన |
{ దివోకసాందగ్ధయతావిభూతిం దేవీబభౌదాహ్మదలక్షణేన || ౧ || }

శ్రీకృష్ణాయనమః

అథేతి || అథ భగవతోగభక్తప్రవేశానంతరం దేవీరాజ్ఞీదేవకీ ఆ
గమానాం వెదానాం అనఘనరమ్యేణ || ౧ || అనఘానిమకలాపాపరమ్యే
ష్వభగిరానుయతి రత్నమాలా | భూమ్నా బహుత్వేన ప్రచయేన వె
దప్రచారవిరోధిదైత్యాదిసంహరణార్థభగవదావిర్భావనిదానతయా
ప్రచయహేతుత్వాత్ | బహుశబ్దాదిమనివిబహేలోపాధూచ బ
హోరితి తదాదెల్లోపే బహుశబ్దస్య భావదేశేచనతి భూమేతిరూపం
ధర్మస్య పూర్ణాన భనాగమేన ధనలాభేన | ధర్మస్యసమృద్ధి హే
తుతయా పరిపూర్ణాధనలాభసాదృశ్యాత్ దివోకసాందేవాణాం వి
భూతిమైశ్వర్యం దశేయతా తేషామైశ్వర్యప్రాప్తాహేతుతయా త
త్ప్రదశేయితృసాదృశ్యాత్ దాహ్మదలక్షణేన గభక్తచిహ్నాన బభౌ
ప్రచకాశే | అత్రైకస్యైవదాహ్మదలక్షణస్య భూమాదిరూపేణ రూ
పణాంతాలూకాపకమలంకారః || ౧ ||

{ శృణోరవీరాద్భుతచిత్రరూపంగర్భేత్రిలోక్తేకనిధిం వహన్తాః |
{ పరామరక్షితకర్మరాణి ద్విధాభవన్ దాహ్మదలక్షణాని || ౨ || }

శృంగారేతి || శృంగారవీరాద్భుతై రసవిశేషైః చిత్రం నానారూ
పం త్రిలోక్తేకనిధిం త్రయాణాం లూకానామేకాన్తదభూతం భగవత్తం

గర్భైః హంతాః పరావరక్రిడితేతి ద్వంద్వాంతః పశ్యేకమభినం
 బధ్యతే తథాచగర్భే త్రిలాక్ష్మీకనిధిమితీ తన్తయతానాప్త్యా పరత్వ
 పిశునానిక్రిడితాని పరక్రిడితాని । శృంగారాది ప్రచురమితీ తన్తర్జనం
 క్రాంత్యాలోకవరవత్పపిశునాని అవరక్రిడితానిద్వివిధాన్యపిలిలేఖవి-
 శ్వానిజగంత్యభిజ్ఞేత్యాదిభిర్లోకైరగ్ర వణయిష్యతి తైః కర్బురాణివి-
 చిత్రాణి చిత్రకిమ్మిరకల్లాషశబ్దతాశ్చకర్బురభిశ్చమరః । దౌహృదల
 క్షణాగర్భాదిహ్నానిద్వేధాపరావరరూపతయా ద్విప్రకారాణి అభ-
 వత్ పామిరుర్భూతానీతిర్థః ॥౨॥

{ అశేషవైదైరధిగమ్యధూమాన్ని సిద్ధేన సిద్ధైశ్చ నిషేవితేన ।
 అనూనుషీనూనమభూదయ త్నాత్మజ్ఞేన కేనాపిరసాయనేన ॥ }

అశేషితి ॥ అశేషవైదైరధిగమ్యధూమాన్ని సకలవేద ప్రతిపాద్య
 మహిమాన్ని సిద్ధేన నిత్యేన రసాయనపత్న ప్రసిద్ధేన సిద్ధేదేవయోనివి
 శేషైః నిషేవితేన పూజితేనాన్యత్ర కాయసిద్ధియైః ప్రాక్తవర్థంస్వీ
 కృతేన ॥ సిద్ధస్యాదైవయోనిమ్ । నిత్యే ప్రసిద్ధేన వన్న ఇతి విశ్వః । కృ
 ష్ణేనైవ కేనాప్యది త్యప్రభావేన రసాయనైవ జౌషధవిశేషేణ ॥ ని ॥ రసా
 యనం విహం గేపిజరావ్యాధిహరౌషధఇతి విశ్వః । అయత్నాద్భ్రత్యమన
 పెక్ష్యుల్యబ్ధోపేషం చమి । నూనమనూనువ్యభూత్ కథనాన్యధామాను
 ప్యాస్తాదృశస్తేజోవిశేషఇతి భగవత్ప్రవేశకృతేన రక్షావిధారాక్షనదా
 నవానామితి స్తోకస్పష్టికరిష్యమాణేన దివ్యలేజసాతథోత్ప్రేతౌక్ష్మ
 ష్టైరసాయత్వారోపణాదూపకం రసాయనమాయుర్వేద మాత్రప్రతి
 పాద్యంజరావ్యాధిహారాపనాయకంచ । ఇదంతస్సర్వవేద ప్రతిపా
 ద్యం మనుష్యత్వస్యాప్యపనయేన మర్థమితి వృతిరేకశ్చేతి సంకరః ॥ ౩ ॥

{ శశుదాబస్థురయాన్వకాన్త్యాసంచారిజాముద్బునదవంబకల్పా
 య్యంతసిద్ధేన రసాయనేన కాలేన భేజైకలథాతలక్షీ ॥ ౪ ॥ }

పూర్వస్తోకేన పరత్వపిశునందౌహృదలక్షణము క్రంలాకరీత్యేదాని

మంగళము భావభ్యావత్తిం తావత్ పద్భిర్జ్యోతేర్వణకాయతి || శతహృ
దేతి శతహృదాబంధురయావిద్యుస్తనోహరయా || ౧ || సురూపంహారిబం
ధుగమిత్యమరశేషః | స్వకాంత్యానిజశోభావిశేషేణ || ౧ || సాంత్యధాప్యా
యనకరీశోభాకాంతిర్నిగద్యతఇతియాదవః | సంచారిజాఽబూనదవిం
బకల్పాసంచారవత్సానకప్రతిమానకృశేదెవకీర్తయ్యంతసిద్ధేః ఉపనిష
త్ప్రసిద్ధైరసాయనైవ కృష్ణేన | కృష్ణేరసాయనత్వాభ్యవసాయాదతిశ
యోక్తిః | కాలేనకాలక్రమేణకలధాతలక్షీంరజశశోభాంభజైలేభర
సాయనాస్సాదోపి వణాఽంతరం కరోతీతిభావః ... || ౪ ||

{ మయూరపింఛమృతిభిర్తయూజ్జేస్తతాన్దిరస్తర్వసతస్త్రిధామ్నః }
{ శ్యామాబహిర్మూలసితాబభాసేమగ్గల్యరత్నాంకురపాలికేవ || ౫ || }

మయూరేతి || అంతర్గర్భే వసతిః | త్రిధామ్నః శ్రీకృష్ణస్య మయూ
రపింఛమృతిభిః - బహిః బహిః భేః, మయూః ఖైబహిరుపరిభాగే
శ్యామామూలసితా అథః ప్రదేశే శుభ్రాతితాగ్రంతిః తస్యా దేవశ్యా
ద్యుతిః మంగల్యరత్నాంకురాణాం పాలికా ఆవలిరివ బభాసే | అంకురా
అవ్యుపరిభాగే శ్యామలామూలే శుభ్రాశ్పృశవంతి తథా దేవకీప్రభా
వతీత్యోపరిగచ్ఛద్భిః కృష్ణప్రభాకందళైః శ్యామలితాగ్రాదేవకీప్రభా
అతపన మంగల్యా జగన్మంగళౌద్ధానుష్ఠితాంకురార్పణ కర్మకృత ర
త్నాంకురపక్షిరివ బభావిత్యథః | ఉత్పేక్షాలంకారః | అత్ర
కృష్ణప్రభానిగమనోక్త్యాపరత్వజ్ఞాపకందోహృదలక్షణము క్రం || ౫ ||

{ కాలే బభాసే వసదేవపత్న్యాః కర్పూరలిప్తే వకపాలశోభా | }
{ శశిప్రభాసప్తమగర్భకాంతిశ్చ్యుతావశిష్టే వశనైరుదీప్తా || ౬ || }

కాలఇతి || వసదేవపత్న్యాః కాలే గర్భోపచయసమయే, కర్పూర
లిప్తే వస్థితా తథా శుభ్రావకపాలశోభాకతీర్ణ శశినః ప్రభేషప్రభాయ
న్యానాన్ శశిప్రభా ఉపమానపూర్వపదో బహువ్రీహిరుత్తరపదలోప
శ్చ చ్యుతావశిష్టా గర్భసజ్జమానిమాగ్నింతకాంతెరవ శిష్టాశనైః

కాలక్రమేణ ఉదీగ్ధా ఉగ్ధతా నప్తమగర్భస్య బలదేవస్య కాంతిరివ బ
భాసే కృష్ణస్య దేవకీగర్భే ప్రవేశాత్పూర్వం తత్ర సప్తమస్సద్వి
ష్టో బలదేవః భగవంతాయయా తతస్సమాకృప్య రోహిణీగర్భే నివేశి
త ఇతి పురాణకథా । స్వరూపోత్పత్తిరాలంకారః ॥ ... ॥ ౬ ॥

{నవేందునిష్కన్తనిభశ్చ కాశే వర్ణప్రతికేషుమధుద్రవాక్యాః ।
అస్తస్థితేనప్రథమేనపుంసాద్రవ ర్జితంసత్త్వమివావదాతం ॥ ౭ ॥}

నవేతి ॥ మధుద్రవాంగ్యాః నయనాప్యాయనం లావణ్యం మధు
త్వేనాభ్యవసితం ద్రవంత్యేభ్యఇతి ద్రవాణిమధునాద్రవాణ్యక్షానియ
స్యాసా మధుద్రవాంగీ తస్మాదేవక్యాః ప్రతీకేష్వవయవేషు ॥ ౬ ॥
అంగం ప్రతీకోవయవఇత్యమరః ॥ నవేందునిష్కన్తం దశభః నవేషం దోర
మృతనిష్కన్తం దేవ సదృశఇతి అన్వపదపిగ్రహః । నిభశ్చబ్ధస్యోత్తరపదత్వ
నియమాత్ । యథాహ ॥ నిష్కన్తరుత్తరపదత్వమి । నిభనఙ్కాశనీకాశ
ప్రతీకాశోపమాదయఇతి । వణశ్శుభ్రవణః అంతగః ర్భేష్ఠితేనప్ర
థమేనపుంసాదిపురుషేణప్రవర్తితమవదాతం రజప్తమోనభిభూతత
యాశుద్ధంసత్త్వమినదకాశే ॥ శు ॥ అజామేకాం లోహితశుక్లకృష్ణామితి
శుశ్రౌతాసత్త్వగుణస్య శుభ్రత్వం ప్రసిద్ధం మహాప్రభుర్వైపురుషస్స
త్త్వస్త్వైష ప్రవర్తకఇతి శుశ్రౌత తత్ప్రవర్తకత్వం భగవతః ప్రసిద్ధ
మితి తథోత్పత్తిరూ ఉపమాయామేవ లింగభేదదోషః నాత్పత్తిరూది
ష్టితీ వామశాలజాగరై కథనాదత్ర నాపమానోపమేయలింగభే
దదోషప్రసంగః ॥ ... ॥ ౭ ॥

{కరంభితాకించిదప్రస్ఫుటైజైజాభిరంతర్వసతస్త్రిధాముః ।
మరీచిభిస్సైస్వరభవత్పైజానాం మగ్ధల్యరత్నాంకురపాలికైవ ॥}

కరమ్భితేతి ॥ అంతర్వసతస్త్రిధాముః కించిదప్రస్ఫుటైః-ఈష
త్ ప్రస్ఫుటైః, తెజాభిః కరంభితానంపృక్తా దేవకీస్వైః మరీచిభిః కిర
ణైః ప్రజానాం-జనానాం, మంగల్యరత్నాంకురపాలికైవ అభవత్

మయూరపిచ్చవ్యూహభిరితిక్తోకే తతాగ్రంతీనాం రతాంసురవస్త్రై-
త్వేనోత్ప్రేతా ఇవా తస్యాస్తదాధారపాత్రత్వేనోత్ప్రేతభేదః కి
చ్చేదివేత ఇవశబ్దానా క్యాలహగ్రారాథః ఇవైవోవాదయః శాశ్వ
పూరణాథాశ్చతి శబ్దప్రకాశికావచనాత్ || ... || ౪ ||

{ తస్యాస్పృహోల్లాసజుషఃకటాక్షాస్సంయుబ్ధమధూఃబుధిసామ్యభా }
{ సఃజగత్ప్రయాసాధవిలెపనార్హాంవిలెని రెవర్ణసుధావపూర్వా }

తస్యాశ్చత || సంగతః యుబ్ధామంథాచలోయస్త్రికాససంయుబ్ధఃప్రా
దిభ్యోధాతుజన్యత్యాదినా బహువ్రీహిః యుబ్ధస్సాంతధ్వాంతేత్యా
దినా నిపాతనాత్ మంథవాచీ యుబ్ధశబ్దః సంయుబ్ధవర్గో దధిరివ సా
మ్యామనోజ్ఞాభాః యస్యాః మంథాద్రిక్తోభేద పరావతకనసమయే
ధావశ్యాధ్యుం దృశ్యోఇతికటాక్షాస్సుధాసామ్యేన వణకయిష్టంతఇ
తివమందరయుభివర్గోదధిసామ్యోక్తిః || ౪ || సామ్యోవిషేసామజ్ఞేసు
ష్టరే సామదైవతఇతియాదవః తస్యాదైవత్యాః సుధోల్లాసజుషః-అమృ
తవిభ్రమభాజః కటాక్షాఃజగత్ప్రయాప్యవ సాధన్యవిలెపనమహాతీ
తి విలెపనాహాతాంతలపూర్వానుప్రసిద్ధాంవిలక్షణాంవణకసుధాం
ధవశవణకమెససుధాం లెపనద్రవ్యవిశేషంవిలెనిరే || ని || లెపభేదైవ్య
తేనుభేతియాదవః | అర్హఇతిసూత్రేణకర్తృపవదాదవా తేరచ్చత్వ
యే విలెపనాహాశబ్దః | కవిసమయేపీక్షణాని ప్రకృత్యాపిధవళానివ
ణ్యం తే || తథాహ తామేవధస శ్లేక్షణామరభరణరణ కేనచేతసాచింత
యత స్తన్య సారాత్రిజగమే || విశేషతశ్చగర్భసమయఇతి సుధో
ల్లాసజుషఇత్యుక్తం అత్రసంయుభేత్యాదావుపనాసుధోల్లాస జుషఇ
త్యత్రానోల్లాసస్యాన్యత్ర సంబంధాయోగాత్తత్సదృశోల్లాసాగమ్య
త ఇత్యసంభవద్వస్తువసంబంధనిబంధనానిదశకనా | వణకసుధామిత్య
త్రేతపశానుగుణ్యామృపకంచేతి సుకరః ... || ౫ ||

{ రక్షావిధౌ రాక్షసదానవాశాంకారాగృహేకంసనియోగభాజాం }
 { సంవశ్యమానాసకృదీతావాసంత్రాభయామాసనువాంసి సేషా || }

రక్షతి || సా ప్ర సిద్ధావీషాదేవకీకారాగృహే బంధవాలయే రక్షా
 విధౌ దేవకీ నసు దేవయోర్నిరుద్ధసంరక్షణకృత్యే కంసనియోగభాజాం
 రాక్షసానాం దానవానాం చ మనాం సికమాణినంపశ్యమానాసకృదీషీ
 తావాన్వయంతాన్వశ్యంతీవకృదపితైర్దృష్టావాసంత్రాభయామాసర
 త్రోసురవిరోధివైష్ణవతేజోభరితత్వాద్భయసంరంభతుభిశాన్యకరో
 దిత్యథః । దృశే శ్చేతివక్తవ్యమితి సంపూర్వస్యద్వితీయకర్తృకస్యాత్త
 సేవదిత్వాత్ సంవశ్యమానైతి శానచ్ । అకర్తృకత్వమత్రకర్తృవివక్ష
 యోవపాద్యం । యథాహుః । ధాతౌరథాః తరేవృత్తేథాత్వద్ధేనోప
 సంగ్రహేత్ । ప్రసిద్ధైరవివక్షాః కమణోకమికాక్రియాఇతి తా
 వ్చీత్యేచానశ్ ప్రత్యయోవాతన్యపరస్వేదిత్యేపి సంభవాత్ । ౧౦॥

{ భుక్తాపురాయేనవసుంధరాసా సవిశ్వభోక్తామమగర్భభూతః । }
 { ఇతిఘ్రివంసూచనమాచరంతీతత్తాదృశంనాటితకంతతాన॥౧౧ }

భుక్తతి || సా దేవకీపురాపూర్వయేనవసుంధరాభూమిః భుక్తా
 ఆదివరాహదిరూపేణ దేవతా రూపావారఘనాథాదిరూపేణ గోళక
 రూపావాడపభుక్తా సవిశ్వభోక్తానర్వస్యాపి హవ్యకవ్యాదేర్భోక్తా
 భగవాన్ మమగర్భభూతః గర్భంప్రాప్తః భూధాతురిహప్రాప్త్య
 ర్థకః ఇతి ఘ్రివంసూచం సూచనమభివ్యంజనం ఆచరంతీసతీతత్తదివ
 దృశ్యతఇతితత్తాదృశం తత్తద్భగవచ్ఛ్రితనదృశంనాటితకమభినయంవ
 సుంధరౌషభాగరూపంతతాన అత్రగర్భలాలసతాప్రయుక్త మృదభ
 తుణం భగవద్భుక్తార్థసూచకాభినయ త్వేనోత్ప్రేక్ష్యతే । యద్యపి వి
 శ్వభూక్తేత్యత్రతృజకాఖ్యాం కర్తరీతి పక్షీసమాసనిషేధోస్తి త
 థాపిజనికతుః ప్రకృతిః తత్ప్రియోజకోహేతుశ్చేతి సూత్రనిర్దేశ
 దశనేన యాజకాదేరాకృతిగణత్వాదేతాదృశస్సమానశ్చి తేచిదా

హుః । కృద్భ్యోగలక్షణప్రశ్నీనమాసః ప్రయోగేషేషాభి తేషేషష్ఠీన
మాసాః పేషా దోషాతి హరదత్తః । ప్రశ్నీనమాస ప్రతిపేధకాంతా
రంభస్విరః చయభిలముగీతీకనామావృత్తికారణః । తృజకాభ్యాం క
ర్రరీశమా త్రేత్వచస్సనుబంధస్యగ్రహణం తృన్వ్యవతకనాథమిత్యత
ఏవజ్ఞాపకాపకా తృన్వ్యేగేష్ఠీనమాసాభవతీత్యేతాదృశ స్తృన్వంతన
మాసభిత్వస్సకారః ద్వితియేతియోగవిభాగాన్వృన్వంతనవిత్వీయాన
మాసభిత్వపి కేచిత్ నర్వధాపిప్రయోగప్రాచుర్యాన్వమాసస్సాఘః తత్రా
దృశమితి విప్సితతస్పదోషపదాద్వ్యతేః కభ్యగ్రీత్యయః తమిదైసంపశ్య
నిజనాః సాయంసంభవదృశ్యమాసః తమివాత్తానంపశ్యతీతి తాదృగితి
భాష్యేవ్యుత్పత్తిప్రదర్శనాదుక్తార్థసాధుతాలనేకావతారకృతానవసుం
ధరూపభోగరూపాణి భగవచ్చరిణానివిప్సిత తత్ప్రదేనగృహ్యంతే । భో
జరాజస్వత్రతత్ప్రదేనగృహ్యంతేనగీకృత్యసంల్యుతజ్జననా వార్ధిసమల్య శ
బ్దవత్తాదృశ శబ్దసమానార్థ తత్రాదృశశబ్దోప్యస్త్యఖండభిజ్ఞాహ ॥౧౦
{ సమాధిమత్రేత్రకృషీవలానాంసంతోషసస్యాదయమేఘకాన్త్యా }
{ చకాసతస్యాస్తనచూచకాభాగర్భత్విమాగాధమివానులిప్తా ॥౧౧ }

సమాధీతి ॥ తస్యాస్తనచూచకయోః ఆఖాకాంతిః సమాధిరేవ సు
త్రేత్రముత్తమకేదారః తత్ర కృషీవలానాంకషకాకాణాం-సంతోషప
వసస్యంతస్యాదయే, మేఘకాంత్యాయోగినామానందోద్గమకారణభూ
తయాగర్భస్య భగవతః త్విమాగాధాభ్యుశమనులిప్తేవచకాసశుశుభేజ
త్యుత్పేక్షా పూర్వార్ధే పరంపరితరూపకంచేతి తయోస్సంసృప్తిః ।
ధాతుసామనెకార్థత్వాత్ కసగతావతి ధాతుశ్శోభాయామపివర్త
తే । చూచకశబ్దమాత్రీన్యస్తనాగ్రీవాచిత్యేపి స్తనచూచకశబ్దప్ర
యోగః కరికలభగజఘటాది ప్రయోగభవ కవినిరంతర రూఢ్యా
సమాధేయః ॥౧౨॥

{ కస్తూరికాకామ్యురుదిస్తదీయారమ్యబభౌచూచుకరత్నకాంతిః }
 { తద్దృష్టసందర్శనలూలపానామంతదృశామంజనకల్పనైవ ॥ ౧౩ }

కస్తూరికేతి ॥ కస్తూరికయా కామ్యురిభిలవణీశూతదతిశాయినీరు
 చిః ప్రభాయస్యాస్సారమ్యాతస్యాఇయంతిదీయాచూచుకరత్నయోః ర
 త్నశుల్కయోః చూచుకయోః కాంతిః శోభాతస్యాగర్భస్య భగవతః
 సందర్శనేలూలపానామంతదృశాంప్రకృష్టప్రీతీనాం యోగినామం
 జనసామధ్యాకదంతః ప్రవేశితదృశామిత్యపిగమ్యతే । అంజనకల్పనైవ
 దృశామంతః ప్రవేశన సమయేస్తనల్పమంజన రంజనమివగుభావి
 త్యుత్పత్తిః ॥ ౧౩ ॥

{ పరావరాణాంప్రభవన్యపుంసఃప్రకాశకత్వంప్రతిపత్స్యమానాః }
 { అభావయన్భావితచేతసస్తావిద్యానిధింవిశ్వపితామహీంవ ॥ ౧౪ }

పరావరాణామితి ॥ పరావరాణాముత్కృష్టాపకృష్టరూపాణాంపూ
 ర్వాపరరూపాణాంవాసరేషాం జగతాం ప్రభవన్యపుంసః ప్రకా
 శకత్వం ప్రకాశోలాకదృష్ట్యాజననం తత్ర కర్తృకత్వం ప్రతిపత్స్యమా
 నాం ప్రాప్స్యంతీం తాందేవకీం భావితచేతసః సంస్కృతాంతఃకర
 ణాః జ్ఞానినః విద్యానిధిం విశ్వపితామహీంచాభావయన్ త్రయ్యంత
 వత్పరమాత్మనః ప్రకాశికేతి పరవిద్యానిధానరూపాం విశ్వజనకన్య
 ప్రకాశికాం లోకదృష్ట్యామాతేతిజ్ఞాతాం విశ్వపితామహీంచమేనిరజ
 త్యుభయః ॥ యద్యపి ప్రకాశకత్వమిత్యత్ర కృదంతన్యగుణవచనత్వాభా
 వాన్నపుంవద్భావసంభవః । సంజ్ఞాజాతివ్యతిరిక్తగుణవచనాఇతి వక్షే
 పి నకోపధాయాఇతి పుంవద్భావనిషేధాత్ తథాపిస్త్రీత్వావినతా
 యామకృతస్త్రీప్రత్యయా దేవత్వప్రత్యయఇతినమాధేయం ॥ ౧౪ ॥

{ లిలేఖవిశ్వనిజగన్యభిజ్ఞానీలాహృతేచిత్రపటేయథార్హంప్రాయః }
 { ప్రజానాంపతయఃప్రతితాఃయన్తాత్మకాస్సేవ్యమవిధిష్వభూవన్ ॥ }

లిలేఖేతి ॥ అభిజ్ఞాభగవన్తయత్వం ప్రాప్యసకలలోకసంస్థానాద్య

భిక్షా దేవకీలయా ఆహృతే చిత్రపటే ఆలెఖ్యయోగ్యేషటభుతి హర్య
మపదలూపీసమాసః । ఆశ్చర్యపరిభావా ॥ ౧౧ ॥ ఆలెఖ్యాశ్చర్యయో
శ్చిత్రమిత్యరః ॥ యథా ౧౬౦౦ యథో ౧౬౦౦ యత్రయిష్టేక్షణీయం తద్ర
తదనంత్రమేత్యథః । వచాద్ధానం వృత్తాపవ్యయాభావః । విశ్వస్య
పి జగంత ఆజ్ఞానపి లాం ౬౦ లిలేఖ ప్రిజానాంపతయః సగ్రహం
ప్రియోమానానం యంత్యత్పకాః యోదేవకీలభుతచిత్రపటామాతృకాయే
మాం తథాభూతాన్తంతః స్వేషాధిమ స్వకృత్యేషు ప్రతీతాః ఖ్యా
తాఃఅభూవన్నాన౯ అత్రప్రజాపతీనామపిజగత్సృష్టావనయాలిభుతచి
త్రపటః ప్రియోమాతృకాభూదిత్యుత్ప్రేత౯ తథావ యథావత్సకల
లాకసంస్థానలేఖనంవృజ్యతే ॥ ... ॥ ౧౨ ॥

{ నిరాశిషాంపద్ధతిమాదదానా నైశ్చేయసీం నీతిముపన్నయంతీ }
{ పుణ్యాశిషాపూర్వయుగప్రరోహమియేష దేవీభువనవిధాతుః } ॥

నిరాశిషామితి ॥ నిరాశిషాం-నిరభిలాషాణాం, విరక్తానాం ॥ ౧౨ ॥
ఆశీరురగదంష్ట్రాయాం శుభవాక్యాభిలాషయోరితియాదవః ॥ పద్ధతిం
మాగ౯మాదదానా నైశ్చేయసీం - నిశ్చేయసంసంబంధినీం, ముక్త్యుప
యోగినీం నీతిమబహిర్త్వనన్త-తాదిరూపాముపన్నయంతీ ఆశ్రీయంకు
ర్వతీపుణ్యాశిషా-శుద్ధాంతకరణాదేవీదేవకీభువనేపూర్వయుగప్రరో
హం సర్వపూర్వస్య కృతయుగస్యాంకురం విధాతుమియేష సత్సగుణ
సమృద్ధస్య ధర్మసంస్థాపనరతస్యచ భగవతస్తాదాత్మ్యాపత్వ్యా తాదృశీ
మేవ శ్రేణీమాశ్రిత్య కృతయుగఇవ చతుష్పదం ధమ౯ంజగతి ప్రతిష్ఠా
వయితుమేచ్ఛదిత్యథః ॥ ... ॥ ౧౩ ॥

{ అనా ప్రపూర్వంకిమపేక్షితం తె కింభుక్తపూర్వేష్వధునోపదత్వాం }
{ వసుస్యయా౨ భావవిదానుయుక్తానకించిదిత్యేవ జగదనాథా ॥ }

అనాప్రేతి ॥ పూర్వమనాప్రమనాప్రపూర్వం సుప్నుపేతినమాసః ।
కింవస్తుతే తవాపేక్షితం అథవా భుక్తపూర్వేష్వేవాధునెదానీం కిం

వస్త్రాపదద్యాం ఉపహరేయం ఇన్యనేన ప్రకారేణ । భావం వేత్తీతి భా
వవిత్ సానభవతీత్యభావవిత్ తయా అభావవిదా భగవన్మ్రుపాయా
స్తస్యానిత్యశ్చైతతయా నక్వాప్యన్యాసాం గర్భిణీనామివ స్పృహేతి
తస్యాఅభిపాద్యమజానత్యా వయస్వయాస్సిద్ధయా అనుయంతాపృష్టా
వాథాస్వామినీ దేవకీ నకించిదిత్యేవ జగద । కిమపినాపేక్షితమిత్యే
వ గదితవతి ॥ ॥ ౧౭ ॥

{ అనాదరే దేవినభజనానాం దయానదూయేతకథంతవతి । }
{ ఉపహ్వరే సల్లపితామనోజ్ఞే రాలోకనైరుత్తరమాచచత్సై ॥ ౧౮ }

అనాదరఇతి ॥ మేదేవి సభజనానామనాదరే తవ దయా సభజ
నవిషయా కథం నదూయేత సవరితప్యేత పరితిప్యేతైవైత్యధః ఆతో
దయాపరితస్త్రీయాత్వయాపూర్వవత్సల్లాపాదినా సఖ్యస్సంమాననీయా
ఇతిభావః । ఇత్యుపహ్వరే రహసి సల్లపితాసభజిఃసంభాషితానతీ మ
నోజ్ఞేః సిద్ధైః ఆలోకనైరుత్తరమాచచత్సై ఉక్తవతి అఖిలజగత్ప్రభో
రావేశనాత్వయమపి ప్రభుశక్తిమాశీత్య తాదృశీమేవ శైలిః స్వవ
తః తేత్యధః । అనై న గర్భప్రయుక్తందౌబల్యం దర్శితం ॥ ౧౮ ॥

{ అశేతసాకామమజాతనిద్రామాతుప్రవృత్తైవపదానిచకే । }
{ అధ్యాస్తలోకానవధీరయంతీ భద్రాసనసంభావితపారమేష్ఠ్యా }

అశేతేతి ॥ సాదేవకీ అజాతనిద్రాపి కామమత్యధః అశేత మా
తుం ప్రవృత్తైవ ఇయంతి పదానీతి సంచారభూమింపరిమాతుం ప్రవృ
త్తైవ పదాని చరణవిన్యాసాన్ చకే । లోకాన్ పరినరవతీజనానవధీ
రయంతీ అనాదృత్య వతమానాభావితపారమేష్ఠ్యా అనుసంహితపర
మేశ్వరచరితాచసతి భద్రాసనం సుఖాననమధ్యాస్త అధ్యతిష్ఠత్ । ఆ
ధీశీస్థాసాంకమేత్యాసనస్యకమత్వం ॥ ౧౯ ॥ భద్రాంకల్యాణసౌఖ్యయో
రితియాదవః ॥ ఆత్ర దుర్వహగర్భవహనాదాలస్యేననిద్రాభావేపిశ
యనం గమనేహ మందోద్భవత్వం స్థాన్యాపరిజనెవ్యవ్యరతిః । ఆర్తి

సమయోచితం భగవద్వర్ణితానుచింతనం సంచారాసహిష్ణుతయానుభూ
 సనేఽవస్థానంచదర్శిణం అనెనభగవదావేశకృతంతచ్చరితానుకరణమ
 పీదన్మితం పూర్వాభేదశేషకయనత్రివిక్రమచరితానుకరణప్రతీతేః
 ఉత్తరాధౌచ భావితపారమేష్టాప్రాప్తపరమేశ్వరభావా అతపవలా
 శాన్త్యగతి అవధీరయంతీ జయంతీ చ భద్రాననం రాజానసమధ్యాస్తే
 తి పరమైశ్వర్యానుకరణప్రతీతేశ్చ॥ పరమే పదేభిష్టతీతి పరమేశ్వరీతత్పు
 రుమే కృతీబహుళమిత్యుక్తం । పేర్థ ఇత్యనువర్తమానే పరమే కిది
 త్యౌణాదికభిః, అంబాంబెతినూత్యస్థనస్థాస్థిస్థానామితి వాత్రికే
 న పత్వం । తస్య కమభావోవా పాగమేష్ట్యం । బ్రాహ్మణాదిత్వా
 త్కర్తృణి భావేద వ్యభోప్రత్యయః । భూధాతోః భువోఽకలగనఇతి
 చింతనాభేద భూప్రాంతావితి ప్రాప్త్యభేదచణిజనుశాసనాద్యధ్యయే
 పి భావితశబ్దస్యసాధుతా ॥ ౧౯ ॥

{ పరిక్రమపెక్షితభాషితాద్యైరన్యాద్యైరాప్తవిభాననీయైః ।
 { మదోపపన్నామదలాలసావాజితశ్రమావేషజనైశ్శశంకే ॥ ౨౦ ॥ }

పరిక్రమేతి ॥ అన్యాద్యైః పూర్వవిలక్షణప్రకారేః, ఆప్తవిభాన
 నీయైరత్యంతాంతరంగావగంతవ్యైః పరిక్రమపెక్షితభాషితాద్యైః-
 సంపరణావలాకనసంభాషణాదిభిః మదోపపన్నా మదకరద్రవ్యసేవా
 కృతేన మదెనయుక్తా మదలాలసా మంధరావా జితశ్రమా శ్రమజితా
 వేతి జనైః శశంకే కమణిలిక్ । అత్రాపి గ్లానిః ప్రభుశక్తిమంధర
 తాచేతిద్యయమపిప్రతీయతే ॥ (ననుజితః శ్రమోయయేతి విగ్రహే
 శ్రమంజితవతిత్యభేద శ్రమరాహిత్యప్రతీతేః శ్రమజితేత్యథావ
 ణానంకథం శ్రమేణజితేతి విగ్రహేణ శ్రమవతీత్యథాప్రతీతేరి
 తిచేత్సత్వం । ఏకేకశంగాధియానుభావయత్పదాదియావధసితం
 గదాభృతః । జితంజితాస్థానమపాహ్యధారయేత్పరంపరంశుద్ధ్యతిధీర్య
 తాతథేతి క్రింభాగవతే ద్వితీయస్కంధే జితమిత్యన్యాయత్సమ్మరితమి

తివ్యాఖ్యానాదత్రాపిజితః యత్నంవినాస్వతఃపాప్రప్తః శ్రమోయస్యా
ఇతి విగ్రహేస్వతః పాప్రప్తశ్రమవతీత్యర్థః ప్రతిలేః శ్రమజితేతి
లతి । యద్వాశ్రమేణ జితేతివిగ్రహమయూరవ్యంసకాదిత్వాద్రాజ
దంతాదిత్వాద్వాశ్రమశబ్దస్యపూర్వనిపాతఇత్యభిప్రేత్యశ్రమజితేతి
వ్యాఖ్యాతమితిధ్యేయం । అథవాఅజితశ్రమేతిచ్చిత్వా అజితఃశ్రమో
యయేతిబహువ్రీహౌశ్రమజితేత్యర్థఃఫలతి । అస్మిన్పక్షేఅకారభ్రం
శోలేఖకప్రమాదకృతఇతి విభావనీయం । మదోపపన్నత్వాదేవమద
లాలసామంధరామదలాలసాశబ్దపవ మందగామినీపరః । మందగామీ
తమంధర ఇత్యమరః) ॥ ౨౦ ॥

{ శేషేతయానాం గరుడేనయాంతి పద్మే నిషష్టామధిరత్నపీఠం । }
{ హయాననై రాశ్రితవన్దికృత్యాంస్వామాకృతింస్వప్నదృశాదదర్శ }

శేషఇతి ॥ స్వామాకృతింశేషే అనుతే శయానాం గరుడేనయాం
తీంతిధిరత్నపీఠంరత్నపీఠోపరివిభక్త్యర్థేవ్యయాభావః । పద్మేనిషష్టాం
హయాననైః కింపురుషైః ఆశ్రితవన్దికృత్యాం-అవలంబితస్తుతిపాఠక
కృత్యాంద, స్వప్నదృశా- స్వప్నరూపయా దృష్ట్యా దదర్శ ॥ ౨౧ ॥

{ అంతస్థితంయస్యవిభారశేషం జగన్నివాసం దధతీతమంతః । }
{ తదాత్మనోవిశ్వమవశ్యదస్తస్తరాగ్రతిగతాదృశమద్భుతంనః }

అంతరితి ॥ అశేషం పిశ్వం విభారపరిచ్ఛిన్నస్య యస్యాంతజ్వర
రెస్థితంజగన్నివాసంతు దధతీదేవకీతత్కృష్టస్య జతరేస్థితం విశ్వమా
త్మనస్స్వస్యాంతరపశ్యత్ । నన్వపరిచ్ఛిన్నస్యకథమస్యాడదరేవస్థానక
థఃత తదుదరేస్థితస్యవిశ్వస్యస్వోదరేదర్శనంతత్రాహ । తరాగ్రతిగమితి
తాదృశంభగవత్సంకల్పకృతమద్భుతమాశ్చర్యంనఃఅస్తాకంతరాగ్రతిగం
తరాగ్రమతిగాంతం అన్యైష్వపి దృశ్యతేఇతిగమేడః । అతరగ్రమహి
మోభగవతస్సంకల్పైనకృతే కానుపపత్తిరితి భావః ॥ ... ॥ ౨౨ ॥

{ సురాసురాధీశ్వరమాశీఘాతాద్విశేణజాంబూనదవేత్రశృంగం |
అలక్ష్మ్యసంతాపమలక్ష్మ్యమన్యైరసీకనేశారమవైక్షతారాల్ || }

సురేతి || సురాసురాధీశ్వరమాశీఘాతాత్ భగవత్సేవాధికాంబూనదసమాగతానాం దేవాసురప్రభానానాం కిరీటేషు తాడనాల్ || ౧ ||
మాల్వికిరీటేభమ్మిల్లతిచిత్తః || విశేణజాంబూనదవేత్రశృంగం-జమ్మి
రీఘాతకనకవైత్రాగ్రిః, అలక్ష్మ్యసంతాపమభివ్యక్తానందం, అన్యైరల
క్ష్మ్యమదృశ్యం అసీకనేతారం సేనాన్యం విష్వక్సేనం ఆరాత్నమీదేవై
క్షతారాంబూనదస్య వైత్రమితి షష్ఠీసమాసః ప్రకృతివికారభావస్య ప
శ్యైవ ప్రతీతిః || || ౨౩ ||

{ త్రిలోకమాంగల్యనిధేస్త్రీవేద్యాన్సంజీవనీం వానముదీరయంతి |
నియోగయోగ్యాననఘప్రసాదానాకౌకసాం నామభిరాజుహవ || }

త్రిలోకేతి || త్రియాణాం లోకానాం మాంగల్యనిధే-శ్రేయోని
ధానఘాతాయాః, త్రియాణాం దేవానాం సమాహారస్య త్రివేద్యాః స
ంజీవనీం-సంజీవనకారిణీం వేదార్థరహస్యగోచరతయా తత్ప్రీణప్రదాం
వాచముదీరయంతి. అనఘప్రసాదా- అవితథానుగ్రహసాక్షియోగయో
గ్యానియోజ్యాని నాకౌకసాం దేవానాం నామభిరాజుహవ అహం
తవతి భగవత్తాదాత్మ్యభావనయా స్వనియోజ్యైష్వపి భగవన్నియో
జ్యేంద్రాదిబుద్ధిరేవ తస్యాబధూవేతిభావః | త్రిలోకేతి తద్ధితాభో
త్తరపదేత్యాదినాసమాసః || || ౨౪ ||

{ యదృచ్ఛయా యాదనధర్మపత్నీయా మాహధర్మేషు పరావరేషు |
అదృష్టపూర్వాపరయాపి వాచాశ్రుతిశ్చ తానూనమభావితన్యాః }

యదృచ్ఛయేతి || యాదవస్య ధర్మకపత్నీయదృచ్ఛయా-స్వేచ్ఛ
యా, సతుశాస్త్రపర్యాలాపనయా || ని || స్వేచ్ఛాయదృచ్ఛాస్వేచ్ఛ
ద్వయైరితాచేరితాన్సమాశ్రితికేశవః || పరావరేషు నిశ్చేయసాభ్యు
దయ హేతుతయా ఉత్కృష్టపశ్చిష్టరూపేషు ధర్మేశు విషయేషు

మూహ-యాం వాచంజగాద తస్యావాచః అద్భుష్టపూర్వాపరయా-అ
సాలక్షితపూర్వాపరకొట్ట్యా వాచా వేదవాచాపి నూనం ప్రతిశ్రుతిః
ప్రతిధ్వనినా అభావి భూతం భావెలుజ్జే । తస్యవాక్ ధర్మరహస్య
నిష్కర్షశక్త్యా వేదానామప్యవజీవ్యాసేదిత్యధః । ఆహేతువా
చార్థే విభక్తిప్రతిరూపకమన్యయమితి నన్తశబ్దాపేక్షా ॥ ౨౫ ॥

{క్రియాముపాదిత్యతవిశ్వగుప్త్యాకృతాపరాధేపికృపామకాక్షీత్ ।}
{మునీద్రవృత్త్యాముఖిభవంతిముక్తిక్షమాంవక్తుమియేవవిద్యాం}

క్రియామితి ॥ విశ్వగుప్త్యా లాకరక్షణేన, క్రియాముపాదిత్యతవి
శ్వగుప్తిరూపామేవక్రియాముపాదాతుమైచ్ఛదత్త్యర్థః । యథాభూతీభి
రంధతమనంసపదివ్యధాయాతివ్యధికరణపరిణామాలంకారోదాహరణే
అంధతమసవిధానకరణత్వేనోపాత్త ధూతీనామంధతమనత్వే పర్యవ
సానం తథోపాదిత్యాకరణత్వేనోపాత్తాయా విశ్వగుప్తేః క్రియాత్వేప
ర్యవసానమవధేయం । కించకృతాపరాధేపిజనేకృపామకాక్షీత్ కరంతి
స్తమునీద్రాణాం వృత్త్యా అభ్యాత్తచింతనరూపయా ముఖిభవంతీశబ్దా
యమానాసతి అభూతతద్భావే చ్ఛిప్రత్యయః । ముక్తిక్షమాంమో
క్షోచితాం విద్యాం-పరవిద్యాం, వక్తుమియేవ ... ॥ ౨౬ ॥

{సతాం చతుర్వర్ణఫలప్రసూతానారాయణగర్భగతేనతాంగీ ।}
{అభంగురామున్నతమాశ్రయంతినర్వస్యసాదిత్యతనర్వమేకా}

సతామితి ॥ సతాంగీసతాం సాధూనాం చతుర్ణాం ధర్మార్థకామ
మోక్షాణాం వర్ణపదఫలం తస్యప్రసూతిర్యస్తాత్తస్మిన్ మహావదాన్యై
నారాయణగర్భగతేనతి అభంగురామభంగశీలాంస్థిరామున్నతింహ
నోత్సాహరూపామాశ్రయంతిషకాసాదెవకీనర్వస్య సర్వంసమాదిత్య
తపకయైవ మయాసర్వేపి సర్వాభీష్టదానేనతోషణీయాఇత్యైచ్ఛదిత్య
ర్థః । యద్యపిసమానాధికరణానాం బహువీహిరిష్యతే తథాపి అవ
జ్ఞోబహువీహి వ్యధికరణాజ్ఞాద్యత్తరపదఇతి వాచనసూత్రా

చృశుర్వగ్ధఫలపరిమాతాపిత్వే త్ర వ్యక్తికరణబహువీహిః । యద్వాత
తుర్వగ్ధఫలస్య పరిమాతాప్రసవితరీతి పక్షీనమాసోస్తు । అతితరీత
కారకవిశేషకాకారే ర్త్యపిభుజాదయః ప్రిత్యయాభివ్యక్తిః ప్రిత్యభి
వ్యమాత్ ప్రిత్యైక సంబంధసామాన్యవివక్షయ పక్షి ॥౨౬॥

{ శృశోదరీతానకయాభిసంద్యాతే నాపిదానాన్మకృతవృద్ధియోగా ।
అతిత్యకార్థ్యంకరితశివప్రేత పరామభిఖ్యాంతనురేందవీవ । }

శృశోదరీతి ॥ గర్భానమయే శేనాప్యతక్యకమహిమ్నాభామ్నాభ
గవత్రైజసాశృతవృద్ధియోగాతారకయాలక్ష్మః కనీకయాగర్భకాలస్నిగ్ధ
యాఅభినంద్యాన్మోహ్యుగ్రప్రాణాంతారకాభిరభినంద్యతివాక్యశంక
దరంయస్యాస్సదేవకీక్రిమశః దివసక్రిమేణ కాశ్యంకృతశ్వమతిత్య
పరామభిఖ్యాంతకృష్టాంశోభాం ప్రపేదేస్తాప । విందవీత్సంధుసం
బుధినీతనురీవ । యథేందుకలాశుక్లపక్షాంభానమయే సాగలేజసాశృత
వృద్ధియోగానారాభిః ప్రతితస్థితైర్నక్షత్రైరభినంద్యమానాచకాశ్యం
మతిత్యక్తమేణపరాంశోభాం ప్రతిపద్యతేతద్వచిత్యకః ॥ ౨౭ ॥

{ నిగూఢమంతర్దధతావిష్టం పద్మాపరిమార్గమణిప్రభూతమ్ ।
మధ్యేనకాలేప్రచితేనతస్యామంజూషమూరూప్యభువాబభూవే ॥ }

నిగూఢమితి ॥ అంతర్నిగూఢం యథాతథానివిష్టంస్థితంప్రభూతంఅ
దభ్యం పద్మాపరిమార్గమణిలక్ష్మ్యః ప్రసాధనరత్నమితి భగవతీతథా
తావధ్యవసాయరూపాతీతయోక్తిః దధతాధారయతాకాలే గర్భోపచ
యనమయేప్రచితేన పుష్టైవతస్యా మధ్యేనరూప్యభువారజతప్రభవ
యా మంజూషయా పేటికయా బభూవెభావెలిత్ హణిహికమం
జూషికాయానుభిరత్యుతృతి భావః ... ॥౨౯॥

{ శనైశ్చనైస్తామపచీయమానా మంతస్థకృష్ణా మవలూకయంతః ।
దర్శాయతచీస్తామపచంద్రలేఖాచక్రుశ్చకోరాయితమాత్మనత్రైః ॥ }

శనైరీతి ॥ శనైశ్చనైవపచీయమానామంతస్థకృష్ణామంతర్గతదామో

దరాం చంద్రో లేఖాపత్యైంశగతకృష్ణమృగాంతవీషదశాకం తే శుక్లప
త్కారమ్భే దీప్తాం చంద్రో లేఖామిన్ధితాంతామవలోకయంతః జనాః ఆ
త్మనైత్రైః కరణైః చకోరాయితం చకోరవదాచరణమనన్య పరతయాతా
గ్లావణ్య సుధాపానం చక్రైః చకోరశబ్దైశ్చమపమానాదాచారణతిక్రమ
భావే నిష్ఠా ఉపవీయమానామితి కర్తకతకరిప్రయోగః ... || 30 ||

{ మయిన్ధితే విశ్వగురౌ మహీయాన్తాభూద్భవౌ భారణతీనమత్వా ।
సఖిజనానామవలంబ్యసాస్తానంచారలీలాంశనకైశ్చకార || 30 || }

మయీతి || విశ్వస్యగురౌ పితరివిశ్వస్తాద్భుతత్వయ్యుక్తే చ కృష్ణైవ
య్యధికరణభూతాయాన్ధితే సతి భువోమహీయాశభారౌమాభూత్
గురుభారం నహంత్యామమదృఢపదన్యాసే భువోమహాన్భారస్సన్యత్ స
మాభూదితి మత్వేన సఖిజనానాం హస్తానవలంబ్య శనకైరదృశ్యేన సంచార
లీలాంశకార శనకైరిత్యత్రాన్యాయ సర్వనామ్నామకప్రాక్షేరిత్యక
చ్చిత్త్యయః । అత్రాదృశ్యప్రయ్యుక్తే సంచారమాం ద్యేభూభారాప
త్యనుచింతనస్య హేతుత్వాత్ ప్రేక్షణార్థేనాత్మేక్షా || 30 ||

{ ముకుందగర్భాముకురేషు దేవీనాపశ్యదాత్తానమనాప్తభూషా ।
నాథత్విషానందకదర్పణేనాదిదృక్షతాత్తానమదృశ్యమన్వేయః || }

ముకుందేతి || ముకుందో గర్భః కుక్షిస్థో యస్యాస్సాదేవీతివాప్తభూ
షాధృతభూషణో సతి అత్తానముకురేషు దర్పణేషునాపశ్యత్ కింతు
అన్వేయరదృశ్యమాత్తానం నాథగర్భగతేభగవతిత్వేన తిదీప్యత ఇతి నా
థత్విషానందకేన తత్పక్షేనేవ దర్పణేన ఆదిదృక్షతద్రష్టుమైచ్ఛత్ । తాకి
కదర్పణేషు సకలదృశ్యస్స శరీరస్య దర్శనం సదాక్రియమాణత్వాదనా
దృశ్యతదాత్తనోదృశ్యమపశ్యదంతరితి పూర్వోక్తరీత్యాస్వాంతస్థితవి
శ్వాంతగతత్వాత్పరైహిష్టుమశక్యం స్స శరీరం సన్నిహితే భగవ
త్ప్రకృపాదివ్యదర్పణే ద్రష్టుమైచ్ఛదిత్యర్థః । ముకురేష్వీతి ప్రతివిం
పాధికరణత్వవివక్షయా సప్రమీదర్పణేనేతి తద్దర్శనకరణత్వ వివక్షయా

తృతీయానాభ్యుదయేతి నాభోసపదాత్ త్విషదీస్తావితి ధాతోః కరణరి
ప్తిప్ నందకస్య సన్నిహితస్త్వం భగవద్దీప్తిసన్నిధానస్య ప్రసాదా
తం దీప్యత ఇతి దిప్యదర్పణత్వోదయోశ్చయితం తిష్ఠి శేషం అదిన్య
క్షతేత్యగ్నిజ్ఞాశ్చస్త్యదృశాననభి త్యాత్మనెవదం ... || 31 ||

{ సజః ప్రధూతానశశాకవోఘంనూరేకభారత్నవిభూషణానాం | }
{ భవిష్యతి త్రోణిభరాపనోదేవత్యాయనం ప్రాభమికం హదాసీత్ | }

సృజ ఇతి || ప్రధూతాః బహ్వః సృజోమాల్యానివిభుం నశశా
కః | దౌర్బల్యాదితిభావః | రత్నవిభూషణానాం-మణిప్రధానాభరణా
నాం, కథామూరేలేహం తతోపిధారాదితిభావః | భవిష్యతి త్రోణిభ
రాపనోదే భగవదవశారానంతర భావినిభూభారనిరాస తత్తస్యా
మాల్యభరణాపనోదనమేనప్రాభమికం ప్రభమకాలసంభవం ప్రత్యా
యనంజ్ఞాపకమాసీత్ | యత్రావతరతి త్రింకృష్టస్తత్యధారాపనోదనా
వశ్యకతాయామేతత్ప్రభమప్రవృత్తముదాహరణమాసీదిత్యర్థః || 33 ||

{ దినాకసాదేవకవంశలక్ష్మీం విలోక్య శాంలోక నిధానగర్భమ్ | }
{ విభూతిః క్రేగ్రసరవేదవాదా వ్యాచఖ్యురస్యాదివిధప్రకారాం || }

దివాకన ఇతి || దినాకసాదేవాః దేవకః-కంనపితురుగ్రసేనస్యభాగ
తాతద్వంశలక్ష్మీం సంపదమివ సంపదం-ఆనందహేతుత్వాత్ తాం దేవ
క్మీం లూకనిధానం జగన్నివాసః కృష్ణాగరోభేయస్యాస్తభాభూతాం వి
లోక్యాగ్రేగ్రసరవేదవాదాః పురస్కృతవేదోక్తయన్సంతః అస్యాదివిధ
ప్రకారాం విభూతింబహుప్రకారమైశ్వర్యం వ్యాచఖ్యః శ్యాభ్యాం
తిస్తవేదగీర్భిరస్తువన్నిత్యర్థః ... || 34 ||

{ పతిస్ససత్వామపితత్ప్రభావాదదుఃఖశీలాం నమయేభవితీమ్ | }
{ సుఖైకతానామవలోక్య దేవీంస్వసంపదంసూచయతి తిమేన || 35 || }

పతిరితి || తస్యాః పతిర్వసుదేవః ససత్వాంగభావతీమపి తస్యగర్భ
స్య ప్రభావాన్తాహత్యాత్ నదుఃఖంశీలతి ప్రాప్నోతీత్యదుఃఖశీలా

తాంగభాభరణక్లేశరహితాం సమయే అసన్నప్రసవకాలేపి సుప్తేక
తానాం భవితీరిసుప్తైకరూపాంసతీంగభాసంచల్లనక్లేశంవినైవ సుఖ
మాసీనాం దేవీసువలూక్య న్వప్యసంపదసభివృద్ధిం నోదయతీతిమేనే
ఇదమశరీరివాక్యానురోధేన అన్యదృశస్యాప్తమగర్భస్య ప్రభావాదే
వేతిస్వాభివృద్ధిం నిశ్చితవానిత్యర్థః దుఃఖశీలామితి దుఃఖోపపదాల్
శీలవిధాతోః శీలికామిభిక్షౌజరిభ్యోణ్యతి ఇవప్రత్యయః । 3౫ ॥

{ పితృత్వసూసాద్యసు రాసురాణాంపితామహత్వంప్రతీపత్స్యమా }
{ ౩౫: అనంతగర్భానవలూక్యదేవీమతువ్యదన్యేషుగతాభిలాషః ॥ }

పితృత్వమితి ॥ పురాకాశ్యపరూపేణ ను రాసురాణాం పితృత్వమా
సాద్యపితామహత్వ మఖిపితుభాగవతోజనకతయా తేషాంపితుః పి
తృత్వంప్రతీపత్స్యమానోవసు దేవః అనంతోవిష్ణుగర్భోయస్యాస్తాం
దేవీసువలూక్య అన్యేషుగతాభిలాషా విషయాంతరేష్వపేతాభిలాష
స్సన్నతుష్టుత్ । ౩॥ అనంతానాగరాడ్విష్ణురితి యాదవః ॥ 3౬॥

{ తాపోవశాంతింజగతాదిశంతీ సంధ్యావరాసాధుజనప్రతీక్ష్యా । }
{ తామీన్యశీంవిశ్వపితుఃప్రసూతింసంవేదయంతీవసమాజగామ ॥ }

అథ గర్భావణానానంతరం జయంత్యాంనిశీధేభగవదవతారం వ
క్ష్యం ప్రదాదౌ సాయంసంధ్యాదిక్రిమేణశీధవర్యంతం వణయితు
ముపక్రమతే ॥ తాపేతి ॥ జగతాం తాపోవశాంతిం సారతపతాపస్య
ప్రశమందిశంతీ సాధుజనప్రతీక్ష్యాకాలే సంధ్యాకర్తకర్తుణం పరిపాల
నీయా అపరాసంధ్యాజయంత్యాస్తిథేః పశ్చిమసంధ్యాతాం ప్రకృ
తాం ఈదృశీమిత్థంభూతామసన్నాం విశ్వపితుఃప్రసూతింసంవేదయం
తీవసమాజగామ సమాగతవతీ దుష్టనిగ్రహార్థం భగవదావిర్భావం నివే
దయంత్యపి జగతాంమనస్తాపశాంతేస్సవిత్ప్రసజ్జనస్యప్రతీక్ష్యాపూజ్యా
చభవతీతి సంధ్యాయాస్తాదాత్మైన్యోత్ప్రేక్షాసాచమనస్తాపసారతాప
యోః పూజ్యప్రతిపాల్యయోశ్చ భేదాధ్యవసాయ రూపాతిశయోక్త్య

త్థాపితేతి సంకరః.

...

...

...

|| ౩౭ ||

{ సువర్ణపీతాంబరవాసినీసా స్వధామసంఛాదిత సూర్యదీప్తిః |
 { ఉపాసనీయా జగతాంబధాన మురద్విహేమూర్తిరివద్వితీయా || }

సువర్ణేతి || శోభనోవణానునణాః సంఘాలోహితరూపః తే
 నవీతేగ్రీవో అంబరే-అకాశే, వస్తుంశీలమస్యాత్మతి తథోక్తామూర్తికా
 వత్సేషువణామివపీతం సువర్ణేనసేతం కనకలిప్తంవా అంబరమంశు
 కం వసితుంశీలమస్యాత్మతి తథోక్తామీకత్రోపసనివాసఇతి అన్యత్రోపసత
 త్తాదనఇతి ధాతోస్తాదీప్తిత్యేణిః స్వధామా స్వలేజసా సంఛాది
 త సూర్యస్యదీప్తిర్యయా సాతథోక్తాసాంధ్యలేజసాహి సూర్యదీప్తి
 రారజ్యతేమూర్తికావత్సేతిరస్మిన్యతఇతి యావత్ జగతాముపాసనీ
 యాపూజ్యాసాసంఘామురద్విహేమారాయణస్య ద్వితీయామూర్తికారి
 న బధాసేత్తత్ప్రేక్షా సాచనునణాపీతాంబరేత్వాదిశ్లేషమూలకా
 భేదాధ్యవసాయ రూపాతిశయోక్త్యుత్థాపితేతి సంకరః || ౩౮ ||

{ ప్రిసక్తపాతశ్చరమాంబరాశౌ రక్తరవింబౌరవిరస్తశైలాత్ }
 { దినాంతనాగేనదృఢప్రణున్నం మనస్కిలాశృంగ మివాబధాన || }

ప్రిసక్తేతి || చరమాంబరాశౌపశ్చిమనముద్రో ప్రిసక్తపాతః పా
 ర్భవతనఃరక్తరవింబఃఅస్తనమయప్రత్యానత్త్యా రుణవిపులమండలా
 రవిః దినాంతవనాగోగజప్తేన అస్తశైలాద్భరమాద్యేః || ౩౯ || అస్తస్తచర
 మాత్తాభ్యుత్థమరః | దృఢప్రణున్నం నితాంతంయత్సేననిరస్తంమనశ్చి
 లాశృంగం క్షేరికశిఖరమివాబధాసే ఆత్ర సూర్యేమనశ్కిలాశృంగతా
 దాత్త్యసంభావనారూపస్వరూపోత్ప్రేక్షాసాచదినాంతనాగేనేతి రూ
 పకోత్థాపితేతి సంకరః ... || ౩౯ ||

{ నిమజ్జతావారినిధౌసవిత్రా కోనామ జాయేతకర గ్రహితా |
 { తదేతిసంభావనయైవనూనం కూరాదుదక్షేపికరాగ్రముచ్చైః || }

నిమజ్జతేతి || వారినిధౌ నిమజ్జతాఅరభావరినమాస్త నిమజ్జనేన స

విత్రాకత్రాకాకొనామకరగ్రహితాజాయేతలమజ్జనాయమాస్తగ్రహితా
స్యాదితిసంభావనయైవతదాతస్త్రికాలేకరస్యకిరణప్రైవహస్తస్యాగ్రం
దూరాదుదక్షేపిహారమత్త్రిస్తం । దూరాంతికాథేభ్యోద్వితీయాచేతి
ప్రాతిపదికాథామాత్రేపంచమీ । కొనామేతినామశబ్దస్తదీయసంభావ
నాద్యోతకః ॥ ౧౧ ॥ నామప్రకాశ్యనంభావ్యకోధోపగమకుత్సనేఇత్య
మరః । అత్రకరాగ్రోత్తైవశేకరగ్రహితృసంభావనారూపహేతుత్వే
త్వా । సవితరికూపాదినిపతత్పురుషతాప్రతీతేస్సమాసాక్తిః కరశబ్దశ్చ
షమూలకాతిశయోక్తిశ్చేతి సంకరః ॥ ౧౦ ॥

{ స్ఫురత్ప్రభాకేసరమరగ్రవింబం మమజ్జసిన్ధోమకరందతామ్రం }
{ సన్ధ్యాకుమార్యాగగనాంబురాశేక్రీడాహృతంక్షిప్తమివారవిన్దం }

స్ఫురదితి ॥ స్ఫురంతోభాజమానాః ప్రభాకేసరాః కేసరసదృ
శప్రభాయస్యేత్యుపమితి సమాసగర్భాబహువ్రీహిః । అరవిందపత్మ
స్ఫురంతః ప్రభాసదృశాః కేసరాయస్యైతి మధ్యమపదలూపిసమాసగ
భావః । మకరందః - పుష్పరసఇవ, తామ్రం లోహితం । అరవిందపత్మ
మకరందేనతామ్రం అరగ్రవింబంసంద్రైవకుమారీతయాగగనమేవాం
బురాశిఃతన్తాత్క్రీడయాఆహృతంఆనీతంక్షిప్తం అరవిందమివసంధౌమ
మజ్జనుగ్నుమభవత్ । అత్రాగ్రవింబేఅరవిందతాదాత్మ్య సంభావనా
రూపస్వరూపాత్పైత్వాలంకారః । సచస్ఫురత్ప్రభాకేసరం మకరంద
తామ్రమిత్యుపమాభ్యాం సంధ్యాకుమార్యాగగనామ్బురాశేరితిరూప
కాభ్యాం చోత్థాపితత్వేతి సంకరః ॥ ౧౦ ॥

{ ఘణామణిపేక్ష్యఖరాంశువింబ స్సంధ్యాసువర్ణిమవలోక్యభీతః }
{ తాపాధికోవాసరపన్నగేంద్రఃప్రాణేణపాతాశవిలంబివేశః ॥ ౧౧ ॥ }

ఘణేతి ॥ ఘణామణివత్ప్రేక్ష్యంఖరాంశోరుష్ణకిరణస్యవింబంమండ
లం యస్య సతతోక్తఃతాపేనాతపాష్టణా పన్నగేంద్రపత్మగరభోష్ట
ణాచాధికః వాసరోదివసపవ పన్నగేంద్రఃఘణిరాజఃప్రాణేణనూనం

సంధ్యామేవ సుపణీకం గరుడజననీమవలోక్య భీతః పాతాళబిలం
నాగలోకస్య రంభ్రంవివేశ అతోష్ణకిరణస్యపాతాలే ప్రవేశఏవ
తదనంతరమదృశ్యమానస్యవాసరపన్నగేంద్రస్య ఫణావణి పురసా-
రణ తగ్రప్రవేశ ఉత్ప్రేక్ష్యతే । అత్రఫణావణిప్రేక్ష్యఖరాంశువించ
ఇత్యుగ్రీమా తాపాధికఇతి తాపద్వయా భేదాభ్యవసాయరూపాతిశయో
క్తిః వాసరపన్నగేంద్రఇతినంధ్యాసుపణీకమితిచరూపకంభీతఇతిప్రవేశే
హేతుగభాంవిశేషణమితిపదార్థాహేతుకంకావ్యలింగంప్రాయశేతి
తద్దేతుశ్చోత్ప్రేక్షకత్వప్రతిపాదవాడ్దేయాత్ప్రేక్షా ఏతైరుత్థాపితావ
వివేశేతిస్వరూపాత్ప్రేక్షా త్యేతేమాంసంకరః ... ౪౨॥

{ప్రదోషరాగాదుణసూర్యలతా ద్విశాగజౌద్వప్త ఇవాతిఘోరః । }
{కాలోపనీతంమధునాసమేతంమన్యేషయోధిఃకలశంనృభుజ్జర॥}

ప్రదోషేతి ॥ దృష్టాగర్వితఃవిశాగజౌద్గజఇవాతిఘోరః అత్యథం
భయంకరః, పయోధిః-ప్రదోషరాగేణారుణస్య సూర్యస్యలతాద్వయ
జాత్ ॥ ౧॥లక్షంనపుంశరవ్యేనస్త్రీవ్యాజేనియుతేననేతియాదవః । కాలే
ననమయేనాపనీతం మధునాక్షౌద్రేణసమేతం కలశంనృభుజ్జరమన్యే
ఉత్ప్రేక్షాస్యంజతోయంనున్యఇతిశబ్దఃతదుక్తందండినా ॥ ౨॥మన్యేశంకే
భువం ప్రాయోనూనమిత్వేవమాదిభిః ఉత్ప్రేక్షావ్యజ్యతే శబ్దైరివశ
బ్దోపితాద్వశఇతి । ఇదం వతిజంతప్రతిసూపకమన్యయమితిభోజరాజగిది
కృష్ణాత్ ఆపందైవహలంతానామిత్యాదినాటాపిదిశాశబ్దస్సాధుఃఅత్యవ
యోధేగజజేనసాదృశ్యప్రతిపాదనాత్ తద్భౌజయితృత్వేనాభిమతస్య
కాలస్యతథోరణసాదృశ్యంప్రతియత ఇత్యేకదేశవత్సూపమాలంకారః
యద్యపి రూపకమేవైకదేశవర్తితి ప్రాచీనైరఘ్నపగతం తథాప్యలం
కారసర్వస్వ కృతానైతేగ్రిహోత్పతైః పద్మైఃముఖైవసరశ్శ్రియః । ప
దేపదేవిభాంతిస్తవక్రవాక్తేప్రనైరివేకుళాహ్మ్యో న్యాయసామ్యా
దుపమాదైకదేశవర్తిన్యంగీకారితా । సూర్యలతాదితిలక్షణజ్జేనఅనన్య

త్వపరేణనాయంప్రదోషారుణసూర్యః కింతు వాఘసంభీన్నకబళఇతి
ప్రతితేరపహ్నుతిః ఏతాభ్యాముత్థాపితాచ నముద్రేసూర్యమజ్జనేనగ
మ్యమాన నిమిత్తైసతదోఘై క్రౌత్వాత్పైశ్చేతి సంకరః ...॥౪౩॥

{ తదాతమఃప్రాప్తితచంద్రసూర్యదోషముఖేమాప్తితసర్వనైత్రం }
{ వియోగినాంశోకమయస్యవహ్నారాశాగతోధూమఇవాన్వభావి }

తదేతి || తదాతమైనాల్లే ప్రాప్తితచంద్రసూర్యదోషముఖేరజనీ
ప్రారంభేమాప్తితసర్వనైత్రం ఉపహతసర్వటాచనంతమఃవియోగినాం
విరహితాంశోకమయస్య, వహ్నాః - శోకరూపస్యాగ్నేః, ఆశాగతో
దిశః ప్రాప్తోధూమఇవాన్వభావి అనుభూతందోషపదమవ్యయమిత్య
మరసింహాదిభిరుక్తమ్ | తతః కథాభిస్సమతీత్యదోష మారుహ్యస్తే
స్త్రైస్సహపుష్పకంసః ఇతి భట్టిప్రయోగాదనవ్యయమప్యహుః |
శోకమయస్యేతి స్వరూపార్థేమయట్ప్రత్యయః అత్ర నైత్రమాషకత్వ
సామ్యనిమిత్తాశోకమయస్యవహ్నారిత్యవహ్నుశ్చి సంకీర్ణా ధూమ
త్వోత్పేక్షా ॥ ౪౪ ॥

{ సతారపుష్పాదృతపల్లవశ్రీః ప్రచ్ఛాయనీరంద్రతమఃప్రతానా | }
{ విశ్వాభినంద్యావవృధేతదానీవైహాయసీ కాపివసంతవన్యా ॥౪౫॥ }

సతారేతి || తారాణి-నిక్షత్రాణ్యైసపుష్పాణి, త్రైస్సహవత్రత ఇతిస
తారపుష్పాదృతపల్లవశ్రీఃసంధ్యాభ్రతేజసాదృతప్రవాళశోభా-భాయా
నాంసమృద్ధిః, ప్రచ్ఛాయంసంమచ్యమితివత్సమృద్ధ్యర్థేవ్యయాభావఃతదే
వనీరంధ్రతమఃప్రతానంధ్వంతప్రచయోయన్యాంసాతథోక్తావిశ్వాభి
నన్ద్యాజగదభినందనీయావైహాయసీవిహాయన్యాకాశేభవాకాపౌత్యశ్చ
ర్యభూతావసంతవన్యావసంతకాలవసరాజః వవృధేవృద్ధిసంపన్నావసం
తవన్యేతి సంధ్యైవాధ్యవసీయతేవసశబ్దస్య పాశాదిపాతాశ్చమూహా
ధేయప్రత్యయః అత్ర సతారపుష్పేతి రూపకంధృతపల్లవశ్రీరిత్యత్రా
న్యన్యశ్రీరన్యత్రనసంభవతీతి అసంభవదవస్తుసంబంధేనపల్లవశ్రీ సద్భవ

త్రయోవగమాన్విదశనాప్రచ్ఛాయేన్యదాపుసమాప్తైశ్చైతాః
 వ సంధ్యాయాం వసంతవనపక్ష్యాభేదాభ్యససాయరూపాః త్రయోక్తి
 రితిసంకరః || ౪౫ ||

{ అలక్ష్మితీశ్యామలసంతరిక్షతారాభిగాదస్థితమాక్రికాఘం }
 { నివత్స్యతోవిశ్వపతేరవన్యాంకాలేనభృత్యైనకృతంవితానం || ౪౬ || }

అలక్ష్మితీతి || శ్యామలతారాభిర్మక్షత్రైగాదశిశమాక్రికా
 ఘం ప్రదస్థితముక్తాఫలవికరంతరిక్షమవన్యాం భూమానివత్స్యతః
 నివాసంకరిష్యతః విశ్వపతేః-కృష్ణస్యభృత్యైరకాలేనకృతంవితానమివ
 ముక్తాఫలన్యూతిలబ్ధపరభాగం నీలవిశాసమివాలక్ష్మ్యోద్భవం అత్రితా
 రాణాం మాక్రికత్వయాపణేనరూపకసంకీర్ణః ఉత్పైత్యైలంకారః
 నివత్స్యతిఇత్యత్రవసనివాసఇతిధాతౌల్పటస్యతరిసస్సృతకథాశు
 కఇతితకారాదేశః. || ౪౬ ||

{ అభృంగనాదప్రతిపన్నమానా నిమేషభాజోనియతంవనస్థాః }
 { మారంగతేస్వామినిపుష్కరిణ్యః తత్ప్రాప్తిలాభాయశపావితేనుః }

అభృంగేతి || స్వామినినాథే సూర్యేగతేఅస్తమితేననియతంవన
 స్థాస్సశత్యైనజలస్థాఃనియమేనకాసనస్థాశ్చ || ని||వసంకాసననీయోరి
 తి విశ్వః | అభృంగనాదేనభృంగవాదాభావేనప్రతిపన్నమానాస్త్రా
 ప్రవాజ్నియమాః నిమేషభాజోముకుళీభావభాజః ధ్యాననిమీలనభాజ
 శ్చపుష్కరిణ్యఃపద్మిన్యస్తస్యసూర్యస్యప్రాప్తిప్రేక్షాభాయసిద్ధయేతపావి
 తేనుశ్చక్రః అత్రిభృంగనాదాభావేమానత్వారోపస్యతపశ్చర్యోప
 యోగాప్పిరితామః సూర్యస్యపతిశ్వరూపణాత్పక్షిణాంతత్పక్షిత్వం
 గవ్యశితి ఏకదేశవశారూపకం పద్మసంకోచేనిమేషాభేదాభ్యససా
 యాత్ అక్షణామూలాతిశయోక్తిః తత్ప్రాప్తిలాభాయశపావితేను
 త్పైత్యైతపావితేనురితిస్వరూపాత్పైక్షావాచకాప్రయోగాద్గమ్యాఇత్యే
 తెషాంవసంకరః. || ౪౭ ||

{ నిమిలితానాంకమలాత్పలానాం నిష్పన్నసప్తైరివచక్రవాక్తైః ।
 { విముక్తభోగైర్విదధేవిషణ్ణైర్విబోధవేలా విధికోవిలాపః ॥ ౪౮ ॥ }

నిమిలితానామితి ॥ చక్రవాక్తైః కోక్తేకత్వభిః నిమిలితానాం-
 ముకుళితానాం, కమలాత్పలానాం వద్దైందీవరాణాం నిష్పన్నసప్తైర్వి-
 రుత్పన్నసౌహృదేః తద్విషయసౌహృదకవద్భిరివ విషణ్ణైః దుఃఖితైః వి-
 ముక్తభాగైః-త్యక్తస్త్రీసంభోగైశ్చ సద్భిః, తేషాంకమలాత్పలానాం వి-
 బోధవేలావికాససమయః ప్రభాతకాలః అవధిర్యస్య సఃతదవధికః ॥ సూ॥
 శేషాద్విభాషేతికప్రత్యయః విలాపశ్లోకశబ్దవిదధేవక్రైకమణిలిట్
 యథాక్వచిదుత్పన్న సౌహృదాస్తస్య మూర్ఛాదిదురవస్థాయాం విష-
 ణ్ణాస్తాంబూలాదిభాగాన్విహాయ తత్ప్రబోధపర్యంతం విలపంతి । త-
 ద్విదితి భావః । అత్ర విరహప్రయుక్తే చక్రవాకవిలాపే కమలాత్పల-
 సఖ్యస్య హేతుత్వాత్ప్రేక్షణాల్ హేతుత్వేత్థాలంకారః విశేషణ-
 సామ్యాత్కమలాత్పలానాం మూర్ఛితపురుషత్వ ప్రతీతేస్సమాసాక్తి-
 శ్చేతితయోరన్యోన్యాయపాశితత్వేన సంకరః । నను రాత్రానీలా-
 త్పలానాం వికాసః ప్రసిద్ధః । సాహిత్యదింతామణోచకవిసమయప్ర-
 సిద్ధ పరిగణన ప్రస్తావితత్వేనకథితం రాత్రావేషణోత్పలవికాసః వి-
 దైవకమలవికాసఇతి కథమత్ర తేషాం రాత్రానిమీలనముచ్యతే । సత్యం
 ఇదమావిష్ఠిత జ్యోత్స్నం స్థిగ్ధనెతోత్పలంముఖం ఇతి జ్యోత్సోత్ప-
 లాయోగాదయుక్తం నామరూపకమితి ఉదాహరణాదండినా రాత్రా-
 తేషాం నిమీలనమంగీకృతం తద్వాప్యఖ్యానేచ్యుక్తం యదాజ్యోతాన్ని-
 చద్భిక్రొతదోత్పలంనవికసతీతిజ్యోతోత్పలయోగోనంగతఇతితన్మా-
 దుభయథాపి కవిసమయప్రసిద్ధిరుపపన్నమేతత్ అతపవోత్తరసగే-
 పి రాత్రాయమునావణ నేవక్ష్యతే నిమిషితాసితనీరజలోచనాముకుళి-
 తాబ్జముఖసవితుస్సతేతి ప్రభాతవణనసగేవ నీలోత్పలవికా-
 సానేకత్రవణయిష్యతే త్రిమద్రామాయణేద దినాగం గావణానే

దృశ్యతే । క్వచిత్పుల్లోత్పలచ్ఛన్నాం క్వచిత్స్వచ్ఛవనాశ్చితామితి ॥౪౮॥

{ తమిస్రనీలాంబరసంవృతాంగీశ్యామాబభౌకించితశ్యసంధ్యాం ।
ప్రాచీనశైలేనమయాన్నిగూఢంసమ్యతావండ్రమవాభినర్తుం }

తమిస్రీతి ॥ కించిత్సంధ్యామతీత్యతమిస్రేణతమనైవ నీలాంబరేణ
నీలవస్త్రేణసంవృతం సంవరణమంగతిగచ్ఛతీతి సంవృతాంగీఅంగితావి
తి థాతోః కమణ్యుణిజీవ సంవృతాంగీ అవకుంతితావయనా శ్యా
మానిశానైవశ్యామాయువణిః । ౪౮ ॥ శ్యామాషోడశవమాశ్రీతిస్య
తాశారిబానిశేతిరత్నమాలా । ప్రాచీనశైలేపూర్వాశైలస్రాచీనశబ్దశ
క్యైశ్చాత్పరిచితసంకేనస్థానఇత్యపిగమ్యలే సమయాతా-లాదేవ సం
కేతాల్ ॥ ౪౯ ॥ సమయః కాలసిద్ధాంతప్రతిజ్ఞాశవధేమవ । సంకేతాచార
యోశ్చైతి రత్నమాలా నిగూఢంనిలీనుచంద్రమభినతుం నమద్య
తేవబభౌ అభిసారికాపిప్రకాశభిజ్ఞాకించిత్సంధ్యామతీత్యతమసి నీ
లాంబరేణావకుంతితాభినరతీతి భావః । అత్రతమిస్రనీలాంబరేశ్య
త్రనైల్యస్యసామాన్యభర్తస్య ప్రయోగాదుపమానాధేపరిశేషాదూ
పకసిద్ధౌ తదుత్థాపితం శ్యామాసమయాదిత్యసయో శ్లిష్టరూపకం తత
శ్చం ప్రస్య నాయకత్వరూపణంగమ్యత ఇత్యేకదేశవర్తిరూపకం త
దుత్థాపితాభిసారికాత్వోత్పేక్షాతీతసంకరః ... ॥౪౯॥

{ నిశాకరేణప్రతిపన్నసత్త్వా నిక్షిప్తదేహేన పయోధితత్వే । జగ
త్సమీత్యుజహతీవకార్య్యంప్రాచీనిశాపాండరతామయాసీత్ }

నిశాకరణితి ॥ నిశాకరేణవంద్రేణప్రతిపన్నసత్త్వాప్రాప్తగర్భావ
యోధాసముద్రేపవ తల్పేనిక్షిప్తదోహతత్సంక్షేపాత్త్రస్యస్తదేహా
వస్థితా । జగతాంసమీత్యు ఉదేవ్యవృంద్రకిరణాంకుర సంవరా-
ద్ద్రిష్టుంయోగ్యా । కాశ్యంకృతత్వం జహతీ అంధకారావరణేనపూ
ర్వం కాశ్యం ప్రాప్యవస్థితాలద్య తత్త్యజ్జంతీవప్రాచీదిశా పాండర
తాంశుభ్రితాంఅయాసీత్ అగమత్ । ప్రాప్తగర్భాతల్పేన్యస్తదేహాం

త్యతిశయాజ్జగతాందృష్టియోగ్యాకాశ్యం మంచితీసతీ శుభ్రితాంగచ్చ
 తీతిభావః | పడిగ తావితిభావోః పండెదీఘశ్చేత్యరకప్రత్యయేదీఘః
 చపాండరశబ్దః | పాండురఇత్యుకారయన్తస్తుసితపీతసంయోగరూపపా
 ణ్ణివాచీ | నిశాకరేణ్యోత్రప్రకృత్యాదిత్వాన్యతీయా | అత్రప్రా
 చ్యాగభవనతీర్వరూపణంగమ్యత ఇత్యేకదేశవతిరూపకాలంకారః
 సచ పయోశితల్యైతి రూపకానుప్రాణితయానిక్షిప్తదేహవేత్సుత్రై
 ష్టుయా అంధకారావరణకార్యాభేదాధ్యవసాయరూపాతిశయోక్త్యా
 చానుప్రాణితఇతిసంకరః || ౫౦ ||

{ తమఃప్రసంగేనవిముచ్యమానా శారపభాగోత్రభిదాభినన్ద్యా |
 విధూదయారంభవిశేషదృశ్యాప్రాచీదిశాభాసతదేవకీవ || ౫౦ || }

తనుఇతి || తమః ప్రసంగేన అంధకారసంపరేణవత్తే భగవత్ప్ర
 వెశాత్తమోగుణస్య పాపస్యకోకస్యవా సంపరేణ విముచ్యమానా
 శారప్రభాపాండరకోభాగోత్రభిదా అవలభిదాశక్రేణాభినంద్యా
 తదీయదిక్త్వాత్ పత్యదేవకార్యాధం అవతరిష్యతః కృష్ణస్యగర్భేభర
 తాద్వికోశ్చంద్రస్యఉదయారమ్భేణ విశేషదృశ్యాకృత్సతమోనిలా
 సాదతిశయేన ద్మన్తుం యోగ్యాపత్యవిధోః కృష్ణస్యావిర్భావారంభా
 దతిశయేన రమణీయాప్రాచీదిశాదేవకీవాభాసత | ఉపమాలంకారః |
 సచతమః ప్రసంగేనేతివిధూదయేతివ శ్లేషమూలకాభేదాధ్యవసాయ
 రూపాతిశయోక్త్యనుప్రాణితఇతి సంకరః || ౫॥ తమోంధకారే స్వ
 ర్భానావిఘ్నో శోకేగుణాంతరఇతి విధుశ్శశాంకే కపూరైహ్యషీ
 కేశేచ రాక్షసఇతిచ విశ్వః | గౌరొగుణేసిలేపీతఇతిరత్నమాలా || ౫౦ ||

{ అపత్యలాభంయదువీరపత్న్యాః మహాదధామగ్నసముత్థితేన |
 శిష్యంశమాన్యేనసమీత్యపూర్వంప్రాప్తంప్రతిలేనపురొధసేవ }

అపత్యేతి || యును - యునువంశ్యేషు, వీరః శ్రేష్ఠావసుదేవః || ౫॥ వీ
 రస్తునుభగేశ్రేష్ఠఇతి విశ్వః | తస్యపత్న్యా అపత్యలాభంభవిష్యంతంశ

మీత్యులో వ్య మహాదధా మగ్న నముద్ధితేన-నిమజ్జోబ్ధితేన, పూర్వ
 కాలేత్కాదివానమాసః, తద్వంశమాన్యేన యదునుశమాటస్థతయా
 పూజ్యేన చంద్రమపావ్రతీతేన సాదరేణ॥ని॥ ప్రతితిస్సినరేఖ్యాతజ్జతి
 విశ్వః ॥ పురోధపా-పురోహితేనేన, పూర్వమపత్యోత్పత్తైః పాగేవ
 పాప్తం ఉదయాయ ప్రశ్యాసన్నం కులక్రమాగతయోకులపూజ్యః
 పురోహితః పుత్రోన్మవేజాశక్త్యాదికారయితం సూతస్సాదరంపా
 గేనాగచ్ఛతీతి తత్తాదాత్మ్యం భావనాయాపస్వరూపాత్పైతృలంకా
 రః । అపత్యలాభా లాజనస్య తస్మాప్రిహతుశయోత్పేక్షణాద్ధేయా
 త్పైతృదేతి తయోస్సంకరః । యదుశబ్దస్యోకూటస్థక్షత్రియవిశేషవా
 చినః తద్వంశ్యేషు లక్షణయావృత్తిః నతు తదాగ్రజస్య బహుము తేనై
 వాస్త్రీయామిత్యపత్యప్రత్యయలుకా । యదుశబ్దస్య జనపదవాచిత్యా
 భావేన తతస్తక్రాజప్రత్యయసంభవాత్ । అతపనవిజహృర్యాదవా
 స్తత్రీవిబుధస్త్రీసరపదాదౌతి తేషు యాదవపద్మప్రయోగోష్యగేదృశ్య
 తే యది తస్య జనపదవాచిత్వం కైశ్చిదభ్యుపగమ్యతే తదావంశ్యేషు
 యదుశబ్దస్తక్రాజప్రత్యయలుకాభవతి । యాదవశబ్దస్త తస్యేదమిత్య
 బ్బ్యుత్యయేనేతి ద్రష్టవ్యమ్ ॥ ॥ ౫౨ ॥

{ త్వేలోపమేసంతమసేనిరస్తేసామంసు ధాస్తోమమివోద్వమంతీ । }
 { మగ్ధోదవేలెవమదోహలక్ష్మీమా శామనోజ్ఞామమరేంద్రమాన్యః । }

త్వేలెతి ॥ త్వేలోపమే-గరళనదృశే, సంతమసే విష్వక్తతేతను
 సేనిరస్తే ప్రథమమావిర్భూతైః కిరణాంకురైర్నిరాకృతేనతి సుధాస్తా
 మనుమృతేపుంజమివ, సామయద్వను-తి-ఉద్గిరంతీ, అవిభావయంతీతి
 యావత్ అతపనగౌణత్వాదగ్రామ్యతాయ భాహదణ్డీపః॥నిష్ఠూతోద్గిర్ణ
 వాస్తాదగౌణవృత్తివృషాశ్రయం॥ అతిసుందరమన్యస్త్రు గ్రామ్యోక్త్యాం
 విగాహతత్వతిఅమరేంద్రస్యమాన్యఃకాపాగీదుమగ్ధోదస్య వేలామథన
 కాలీనాజలవృద్ధిరవ ॥ని॥ వెలాభిరేరాంబువృద్ధోర్ధితిరత్నమాలా॥లక్ష్మీం

శౌభామేవ, లోకమాతిరందుదోహ-జనయామాసేత్యథః. అనెకేవ
శబ్దాథోఽపమాలంకారః । సచ లక్ష్మీమితీ శ్లేషమూలాతిశయోక్త్యను
పాగ్రితఇతి సంకరః ॥ ... ॥ ౫౩ ॥

{ తమస్సమాకాగ్నివశేనపూర్వంజజ్ఞేనిమగ్నైరివభూతధాత్ర్యాం ।
తతస్తుషారాంశుకరావగూఢేరుత్తభ్యమానైరివశైలశృంగైః ॥ ౫౪ ॥ }

తమఇతి ॥ పూర్వం-చంద్రోదయారంభాత్ పాగ్రిక్, శైలశృంగైస్త
మస్సమాకాగ్నివశేన-అంధకారాక్రమణాయ తతయా ॥ ని ॥ వశతయత్త
తాయాం స్యాదితివిశ్వః ॥ భూతధాత్ర్యాం భూమానిమగ్నైరివజజ్ఞే
జాతం జపిధాతౌర్భావెలిత్ । తతశ్చంద్రోదయారమ్భే తుషారాం
శుకరావగూఢేః చంద్రకిరణావకుంతైరుత్తభ్యమానైరివజజ్ఞ ఇత్యను
షంగః । పూర్వమన్ధకారావృతత్వేనాదర్శనాత్పర్వతశిఖరాణి భూమా
నిమగ్నానీవేత్యుత్పేక్షా తదదయారంభే భూమా పతద్భిః కిరణైరుప
రిభాగమారభ్య ప్రకాశ్యమానాని తాన్యంతంభనేన పునరున్తజ్జంతీవే
త్యవరోత్పేక్షాచేతి తయోః పరస్పరానుపాగ్రితత్వేన సంకరః ॥ ౫౩ ॥

{ దిశస్తదానీమవనీధరాణాం సగైరికైః పారదపంకలైః । చకా
శిరేచంద్రమసోమయూతైః పంచాయుధస్యేవశరైః ప్రదీప్తైః ॥ ౫౫ ॥ }

దిశఇతి ॥ తదానీమవనీధరాణాం-పర్వతానాం, సగైరికైః-పారదపం
కలైః, కనకసహితరసకదమలైః తద్వదారంజకైశ్చంద్రమసో
మయూతైః, ప్రదీప్తైః-ప్రజ్వలితైః, పంచాయుధస్య శరైరివచకాశి
రే. అత్ర సగైరికైరిత్యాదీరూపకస్య పంచాయుధస్యేత్యాద్యుత్పే
క్షాయాశ్చ సంస్పృష్టినిగైరికం కనకేథాతావితిరసస్తుపారదస్సూతఇ
చవిశ్వప్రకాశః ॥ ... ॥ ౫౫ ॥

{ సమున్నమంతీకుటిలాయతాశ్చా శశాంకతేభోదయదృశ్యకొటిః ।
వియోగిచేతోలవనేప్రవీణాకామోద్యతాకాంచనశంకులైః ॥ ౫౬ ॥ }

సమున్నమంతీతి ॥ ప్రథమంసమున్నమంతీ-సముద్గచ్ఛంతీ, కుటిలా

యతాత్మా-వక్రి దీర్ఘా కారా శశాంకిస్య లెఖాడదయే ప్రథమద్వ్యశ్య
కొటికియస్మాస్మా కామేనోన్య తావియోగినాం విరహీజనానాంచేతిసా
లవనై ప్రవీణా కాంచనశంకులూ కనకమయీ లవనశస్త్రీం చకాశై
స్వయాహృత్ప్రేక్షాలంకారః ॥ ॥ ౫౦ ॥

{ తమాంసిమర్వారబలపుకాలః స్రామోఽల్పేష్టుంసహసాదిశంః }
{ మహాంసికామశ్చమనస్వినా. స్రాయుఃక్ల-శైత్యాధిః మృదస్వ } }

తమాంసితి ॥ మఃభేరవార్యతదకమర్వారిం చలం యస్య సకాలం
ససుయః కామో మన్తధర్మ త్రమేణ దిశాంతమాంసి మనస్వినాం
మహాంసిచ ప్రాయేణ సహసానద్యోఽలూప్తు వివాశయితం నై త్యే
న-శీతత్వేన, ఉత్తేజితత్వేనచ ఆధికం అధాన్వాసాచంద్రశ్చ తం అ
ధాచంద్ర రేఖామాయుధవిశేషంచ సాయుఃక్ల-అత్ర రాత్రివర్ణ
నెస్రాకరణకయోః కాలకామయోరధాచంద్ర ప్రయోగరూపైకక్రియా
న్వయేన పరస్పరావన్యప్రతీకేస్తుల్యయోగి తాలంకారః । సచ శైత్యా
ధికమధాచంద్రమితిశ్లేషమూలాతిశయో క్త్యనుస్రాణితత్వతినంకరః॥౧॥
అధాచంద్రస్తుచంద్రశ్చ । గళహస్తైవాణభేదత్వతవిశ్వః ॥ ౫౧ ॥

{ కరేణసంకోచితపుష్కరేణ మదప్రతిచ్ఛందకళంకధూమా । షీ }
{ ప్లావతమశ్చైవలమున్నమజ్జమగ్నోద్దిశానాగతవైష్ణవభేః ॥ ౫౨ ॥ }

కరేణేతి ॥ మదప్రతిచ్ఛందః-మదజలసదృశః, కళంకస్య భూమా
బాహుశ్యం యస్యన ఇందుస్సంకోచితాని పుష్కరాణివిద్వానియేనతే
నకరేణ-కిరణేన, పక్షేసంకోచితస్సాగ్నిగహస్తేన ॥ ౧ ॥ పుష్కరంక
రిహస్తాగ్ని । బలిహస్తాశవఃక రాజశ్యమరః॥ తమశ్చైవలం-శైవలసదృ
శంతమః,షీప్లావనిరస్యనగ్నోద్దిశానాగః-దిగ్గజభవాభేదున్నమజ్జఉత్త
ష్ఠా అత్రకరాదిశబ్దశ్లేషమూలాతిశయో క్త్యనుస్రాణితోపమాలంకారః

{ మదోదయాతామ్రకపోలభాసాశక్తిస్య కాష్టాశినిచకాశే । ఉ }
{ దెయూషాన్యంజయితంశ్రీలూకీం నాధస్యసా నాభిరివాంబుజేన ॥ }

మదేతి || శక్రస్యకాష్టా ఇంద్రస్యదిక్ త్రయాణాం లానానాం
సమాహారస్త్రిలోకీ తాంస్యంజయితుం ప్రకాశయితుముదేయుషా ఉ
దితవతా మదోదయాతామగ్నికపోలభానా తత్త్వణోపితత్వాదాసవాది
మదజననారుణగండతుల్యదుచా శశినానాధస్య-స్వామినో నారాయణ
స్య, సాప్రసిద్ధా నాభిరంబుజేనైవచకాశే | భగవన్నాభీపద్మమపి చ
తుర్ముఖోత్పాదనద్వారా త్రిలోకీంస్యంజయితుముత్పాదయితుం ఉదిత
మాతామగ్నించ||ప||నుదర్శనంచాస్యరరాజశౌరేస్తప్తక్రపద్మంసుభుజౌ
రునాశం యథాదిపద్మం తగుణాత్క-వణం రరాజ్జనారాయణనాభి
జాతమితి భారతవచనాత్ ఉపమాలంకారః || ఉదేయుషేతి || ఉష
యివాననాశ్వాననూచానశ్చేతి ఇన్ధ్రాతోః క్వసుప్రత్యయాంతనిపా
తనాత్సాధుః | తత్ర వృత్తికృతా ఉపోపసగగ్రహణమతంత్రమి
త్యుపసగాంతరేపి తదనుజ్ఞానాత్ || || ౫౯ ||

{ సమీపతస్సంతమసాంబురాశేర్భభారశంఖాకృతిరిందుభిః | పి
త్రాపరాగాదివపీతిమానం దోషావిలపాశ్చిత్తవృష్టిదధాత్ || ౬ || }

సమీపతఇతి || సంతమసంవిష్వక్తనుః అంబురాశినివ సంతమసాం
బురాశిరిత్యుపమితినమానః | శంఖాకృతిరిత్యువమానానురూధాత్ త
స్య సమీపతస్సమీపే ఆద్యాదిశ్వాత్తసిః | శంఖస్యాకృతిరివాకృతిర్య
స్య శంఖాకృతిరిందుభిః దోషా రాత్రిః తప్రావిలాప్రియవిరహాదుః
ఖోద్గతబాష్పకలుషాదోషేణ ప్రమాప్రతీబంధకైరవికృతైతిశ్లేషమూల
కాభేదాభ్యవసాయరూపాశ్చయోక్తిః తథాభూతయాపోషితానాం
ప్రవాసినాం దృష్ట్యా దధాద్దాహితాత్ పిత్రాపరాగాల్-పిత్రద్రవ్య
సంపరాదివపీతిమానం పీ-వణంబభార | దుష్టలోచనానాం పుం
సాం లోచనరశ్మిభిర్నిగత్య విషయోవ్యాప్నువతః పిత్రద్రవ్యస్యపీ
తిన్నువకుంతనాత్తైమ పీతిమభ్యుగతతారికప్రక్రియయా ఏవం
హేతూత్పేక్షా ఉపమాతిశయోక్త్యనుస్రాణేతేతిసంకరః || ౬౦ ||

{ కృశోదరీలాచనకృష్ణలత్యారాత్ర్యా సమిధోదయరాగభావః । }
 { కస్తూరికాకుంకుమచిత్రతాత్తా కిర్పూరివిన్యాసభావః । }

కృశోదరీతి ॥ కృశోదరీణాం లాచనమివ కృష్ణం లత్యవిహ్నం య
 సృసనమిధోదయరాగః-చీవ్యమాసోదయాయణిమా, ఇందుఃకస్తూరికా
 కుంకుమాభ్యాం చిత్రతాత్తా-చిత్రకృతాకృతిః, రాత్ర్యా కర్పూర
 విన్యాసః-కర్పూరతలకవిన్యాసభావః, అనుభూతః స్వస్యశుభ్ర
 త్వాత్ కళంకొదనురాగయోగాచ్చ తథోత్పేక్షావిశేషసాహాయ్య
 ద్రాతేర్వినితాత్వప్రతీతేనమాసాక్రిశ్చతి తయోరన్యోన్యసప్రాణి
 తత్త్వేనసజ్జరః ॥ ॥ ౬౦ ॥

{ ప్రసాదహంతకరణస్యదాతాప్రత్యక్షయన్విశ్వమిదం ప్రకాశైః । }
 { తమశ్చరాగంచవిధూయదంద్రస్సన్మోదనంసత్వమివోల్లలాసః । }

ప్రసాదమితి ॥ అంతఃకరణస్య ప్రసాదం దాతావనందదానశీలః
 తాచ్ఛిలే త్వాప్రత్యయః సలాకావ్యయత్యాదినా తద్యోగే షష్ఠీప్ర
 తిషేధాద్వితీయా ఇదం విశ్వం ప్రకాశైరాలోకైః ప్రత్యక్షయన్-
 ప్రత్యక్షంకుర్వత్, సదంద్రస్తమోంధకారం రాగమదయాయుణ్యం
 చ విధూయ త్యక్త్వా, సమ్మోదనమానందకరం సత్వమివ శుద్ధసత్వమివ
 ఉల్లలాస-బభావిత్యుతకః, సత్వమపి తమస్తమోనుణం రాగం రజో
 నుణంచ విధూయ కదాచిద్వివధత్తేః॥రజస్తమశ్చౌభిజూయసత్వం
 భవతి భారత ॥ రజస్సత్వంతమత్ప్రేన తమస్తత్వం రజస్తథేతిగీతాకైః
 తథా వివృద్ధంచ సత్వంకునసః ప్రసాదమైకాగ్యగ్రయోగ్యతాం దదా
 తి॥ప్రమనః ప్రసాదస్సౌహృత్వం మానమాత్మవినిగ్రహః ఇత్యోరభ్యు
 అఫలాకాంక్షిభిర్భుజైః సాత్వికం పరిచక్షతేతి గీతానుమనః ప్రసా
 దస్య సత్వాధీనత్వోక్తైః తథా వివృద్ధంచసత్వం విశ్వంచ ప్రకాశై
 జ్ఞానైః ప్రత్యక్షయతి॥స॥సర్వద్వారేషుదేహేస్త్రిస్పృకాశఉపజాయ
 తే ॥ జ్ఞానంయదాతదావిద్యాద్వివృద్ధంసత్వమిత్యుతేతిగీతోక్తైః । ఉ

పనూలంకారః ఉపనానోపమేయయోగ్విన్నలింగదోషస్తు కవిభిర్నా
త్యంతవాద్రియ తే ఉత్ప్రేక్షానాస్తు లింగభేదబాధకసత్వేనోపనాత్వ
నిరాసే పారిశేష్యాదివిజ్ఞప్త్య సుభావనాపరత్వోపపత్తైః । ఉత్ప్రే
క్షాయాంచ లింగభేదస్యానోపతప్తం వామనాలంకారాదిమన్యుటంవిస్త
రభయాన్నైహలిఖ్యతే ॥ ॥ ౬౨ ॥

{ నిశాకరోవారినిధిస్సనానాం నిష్పాదకశకుందరుచిశ్చకాశే । ఉ
త్ప్రేక్షతత్ప్రకీర్ణతానియోగాత్పామర్శవక్ ప్రాచిపాంచజన్యః ॥ }

నిశాకరీకృతి ॥ కుందస్య-మాన్యుపుష్పస్య, రుచిరివరుచిర్యస్య కుం
దరుచిః వారినిధిస్సనానాం త్రోభజెన-సముద్రఘోషాణాం నిష్పాద
కా నిశాకరఉత్ప్రేక్షతత్ప్రకీర్ణతాన్ కృష్ణస్య నియోగాత్ ప్రాకృత్పా
మర్శావాత్పూర్వం ప్రాదుర్భవక్ పాంచజన్యస్తదీయశంఖివ చకా
శే పాంచజన్యోపి భవతత్వాత్ కుందరుచిః కుండే-ముకుందే, రుచిర
భిరతిర్భక్తిరస్యేతివా కుందరుచిః ॥ ని ॥ కుందంమాఘేనకుందోనాని
ధిభేదమురద్విషారితిరన్నమాలా ॥ వారినిధిస్సనానాం సాదృశ్యస్యప
దేశేన తత్సదృశానాం గభీరస్సనానాం నిష్పాదకశ్చభవతి । అతస్తా
ద్యూప్రేక్షోత్ప్రేక్షాలంకారః ॥ ॥ ౬౩ ॥

{ మృగేణఃప్రన్నమృగాజినశీస్సపాదవిక్షేపమితాంతరితః । మ
రద్విషావామనమూర్తిభాజః పర్యాయతామన్వగమచ్ఛతాంకః ॥ }

మృగేణితి ॥ మృగేణ నిష్పన్నామృగాజినస్య శ్రీశ్శౌభాయస్యస్వ
పాదానాం-స్వకిరణానాం, విక్షేపేణ-పరితః ప్రసారజెన, మితంలొ
కేః ప్రత్యక్షేణ ప్రమితమంతరితమయస్య స శ్చాంకః వామనమూ
ర్తిభాజోమురద్విషః బ్రహ్మచర్యాభినయేన మృగాజినంధారయతస్స్వ
చరణవిక్షేపేణ పరిమితగగనస్యచ పర్యాయతాం సాదృశ్యమన్వగమ
త్ ఉపనూలంకారః ॥ ॥ ౬౪ ॥

జిగాయశ్శఖాశ్రితవైవలాభశ్చరుమృతేశ్చంద్రిమసశకశ్శంకః । ఉ

దీయమానస్యమహోచ్చయోగాత్సామిమ్యుంసాగరమూలపంకం॥

జిగాయేతి ॥ శంఖాశ్రితైస్తూభః-శంఖమగ్రతస్యైవలస్య సదృశః॥ని॥అథాప్రత్యోపమాభిఖ్యాః ప్రకారస్సన్నిభంనిభం । సీఃశాద్యాశ్చసామ్యాథాకస్యమేమ్యుశ్శబ్దతిఃపరత్వతః యాదవః ॥ చాదుమ్యుతేః-సామోచ్చప్రభస్య, చంద్రమనః కళంకిః ఉపీయమానస్య సాతాళాత్సముద్రుంధ్రమాగేణోద్యతః తస్యగహోచ్చభిః కల్లోరైర్వ్యాగాల్ సామిమ్యుతం సాగరస్యమూలపంకం జిగాయజయతిస్తైత్యుత్పైత్యో । యద్యపి జయతీతితోత్పేక్షావాచకః కింతు ॥ప॥ స్పృహలేజయతిదేవ్యే దుహ్యతిప్రతిగచ్ఛతి । ఇత్యుపమానాచకేషు దండినా పతితత్వాదుపమాయాంనిరూఢః తథాపి చంద్రబింబలగ్నసాగరమూలపజాస్య ఉపమానస్యాప్రసిద్ధతయా తాద్రాప్యేతోత్పేక్షాయాపవాచిత్యాత్తత్రైవ తస్యశబ్దస్య పర్యవసానిమిత్వపమోపకమోత్పేక్షేయమ్ ॥ ॥ ౬౫ ॥

{ఉదేత్యతుం గామదయాద్రిశ్యంగాత్తమోగజానగ్రక రెణాఘ్న} {నిశాకరస్తన్నదలేపలత్తైసితాభిశుస్సింహదశామయాసీత్॥౬౬}

ఉదేత్యేతి ॥ తుం గామదయాద్రీశ్యంగాల్, ఉదేత్యోద్యత్యతమాంస్యేవ గజానగ్రకరేణాగ్రకిరణేనైవాగ్రహనైస నిఘ్నా తేషామదస్య లేపఇస్థితం లక్ష్మయస్యసతన్నదలేపలత్తైసితాభిశుశ్శుభ్రమయాః, నిశాకరస్సింహస్య దశామవస్థామయాసీదగమల్ అత్రాస్య సృదశా తదన్యస్య ససమ్భవతీతి తద్దశాసాదృశ్యావగమాదసంభవద్వస్తుసంబంధనిబంధనోనిదర్శనాలంకారస్స వతమోగజానితి రూపకేణాగ్రకరేణోత్తిష్టరూపకేణ తన్నదలేపత్వోత్పేక్షయాచోత్థాపితత్వతీసంకరః॥ అగ్రంచాసాకరశ్చేతివయవావయవినోరభేదాత్సమావాధికరణసమాసః॥యథాహవామనఃహస్తాగ్రాగ్రహస్తాదయోగుణగేణినోర్భేదాభేదాభ్యామితి॥అభిశుశ్శబ్దస్తలవ్యాంతః॥ని॥అభిముః ప్రగ్రహారత్వాపితిహం

తేష్వ గారకౌ శే || అ. యం వత్కిక వత్కిక వత్ హృస్వ మధ్యోదీ ఘృణ మధ్యశ్చ
అభిశుభిరూహ్యైశ్చ వాభిశి వైశ్చ తి అగ్రే దీ ఘృణ మధ్యోపేన త్యైతే || ౬౬ ||

{ నిశీః లత్యైశ్చ సమం జగీకం నిర్వేశ సంగోఽవ ఫేన చక్రం | తా }
{ రావణీనా మింసూతశు క్రింత మన్వ వైతంత విలాస తన్తా గి || ౬౭ || }

నిశీః || విలాసస్తం త్రం ప్ర థానం యేషాః తే విలాసతన్తా వి
లాస ప్ర థావా విలాసినః || ౬౬ || త్రం స్వ రాష్ట్ర వ్యాపారే తంతు వాయే
పరిచ్ఛలే | కాస్త్రే ప్రధా నే సిద్ధాంతే ప్రయోగ భ్య రక మణా మితి పృ
కాశః తింతం గ్రం నిశీః స్వ లక్ష్యైశ్చ భేవ కమలా తస్యాః పుండరీక మివ
నిర్వేశ స్సుభాభోగ మివ సింధుః తస్య ఫేన చక్రం ఫేన పుంజ మివ తాగా
నక్షత్రాణ్యేవ మణయ వైషాం సూతేరుత్పత్త్యైశ్చ కైమివ చాన్వ వైతంత
ఉత్తైర్వితంత తేత్యథః | అత్రైక ద్వైవ చంద్రస్య బహుభోత్పేక్షణా
వ్యాలారూపాత్పేక్షాలంకారః | తత్రాద్యోత్పేక్షాలక్ష్యైశ్చ జ్ఞేయ మూలా
తిశయోక్త్యుత్థాపితా | ద్వి. తీ. యా తృతీయే రూపకోత్థాపితే ఇతి భేదః ||

{ ఉదారతారాగణ బుచ్చ దౌఘశ్చంద్రేణ సంపన్న సుధా ప్రసూతిః | }
{ అశేష దృశ్యా మధిగమ్య లక్ష్య మా లాకవద్ధోదధి రాబధాసే || ౬౮ || }

ఉదారేతి || ఉదారో మహాః స్తారాగణ మివ బుచ్చ దౌఘాయ య్య సత
థోక్తః || ౬౭ || ఉదారో వాత్సమహతోరిత్యనురః || చంద్రేణ సంపన్నా
సుధా ప్రసూతి ర్యేన సః ఆలాక ద్చంద్ర ప్రకాశ పవ దుద్ధోదధిః అశేష దృ
శ్యాం విశ్వర మణీయాం లక్ష్యైశ్చోభామేవ కమలా మధిగమ్య లభ్యా ఆబ
ధాసే | జ్ఞేయ సుప్రాణిత సావయవ రూప కాలంకారః || ... || ౬౮ ||

{ ప్రకాశయన్ విశ్వ మిదం యథావద్భవ్యోదయోద్దీపిత సౌమ్యతారః }
{ దైవాన్ని శీఘోజగణ ప్రభూతా వాసీచి నాంధస్య సదృష్టిలాభః || }

ప్రకాశయన్నితి || విశ్వ మఖిల మిదం వస్తుజాతం యథావత్ స
మ్యక్ ప్రకాశయన్ శ్చంద్రస్య ఉదయో నాద్దీపితాః పరిష్కృతాః సౌ
మ్యానునోజ్ఞాస్తారాః యన్తికాసః నిశీః ధృణారాత్రః జగతో లోకస్య

సూతాత్మకరాజ్యాచార్యుఁడు అంగవ్య-అవగతమునఁ, వృ
ష్టిలాభవివాసిత దృష్టిపక్షేన ద్రావిడ భృగవైష్ణవసేవకా
విశేషేణ దద్ధిపితాక్షతైజతా మాన్యుగ్రహణయోగ్యత్వంప్రాపితా సా
మ్యకావశటరాదివిగమానసుగ్ర తారకాకీర్తికాయాస్మృతి తద్విశే
షణయోబదా ॥ ౧ ॥ సామ్యముభవనోద్దేశ్యాదనుగోసానుజేనరభరి
దిశ్చః ॥ దీపమాలంకారః ॥ ॥ ౨౦ ॥

{ విశోధరాత్మాగరవృద్ధి హేల్యాస్మిన్నుత్పన్నాన్వహాల్ కురీత్తిరమో }
{ సూ. సూర్యసుతాంసిగీర్వజ్యోత్స్నానదీకోమపిచ్యముఖ్యత్ }

విశోధితాదితి ॥ విశోధితాల్-తమోనిరస నేననన్వృష్టాల్, విష్ణుప
దాల్ అకాశాత్మాగరవృద్ధిరవహాతోః వృద్ధ్యర్థవిత్కర్తః । పక్షిహే
తుప్రయోగఇతి పక్షి విష్ణుత్వం నర్వలోముఖ క్షరంతి జ్యోత్స్నానన
దీ గంగా తమోమయీమంధకారరూపాం సూర్యసుతాంయమునాం
సిగీర్వ గ్రసిత్వా శోణముదయరాగమవ్యముంచల్ । గంగాపిఁశోధి
తావృతుర్నుభేనతౌలితాద్విష్ణోశ్చరణాల్ సాగరపూరణార్థం విష్ణు
బృభిమేరోఁడపరిస్థితస్య బ్రహ్మపురస్యచతస్రమదిత్యుగ్ధాసితాఅలక
నందావతుర్భద్రేతి చతుర్థావిభిక్య సర్వలోముఖతయా క్షరంతిన
తీ యమునానంగమనానంతరం తాముత్తరత్ర గ్రస్తామిషక్యత్వా స్వ
యం ప్రాధాన్యేనప్రవహంతి తదనంతరం శోణనదేన సంయుజ్యతమ
పి సముద్రసమీపేవిస్ఫుజ్య గచ్ఛతీతస్థితిః విష్ణుపదాదితిశ్లేషేణ తమో
మయీం సూర్యసుతామిత్యవహన్ త్యాద సక్తీర్హోరూపకాలంకారః ॥

{ ప్రియాముఖైపోయమాధుసద్విష్టంపీత్వానవంపీతభవాంబురాశిః }
{ సమేత్యచంద్రమృతిన రక్షిభిస్తరంగితం తాంశవమాతతాన ॥ ౨౧ ॥ }

ప్రియేతి ॥ అంబురాశిః ప్రియాముఖైః నదీసోతాభిః ॥ ౨౧ ॥ ముఖం
నిస్తరణేనక్రీణతివిశ్చః ॥ ప్రదిష్టంద్రం నవంతోయమేన మధు మ
ద్యంపీత్వా పీతభవచంద్రమృతిభిరేన స రక్షిభిఃసమేత్యతరంగితం-నం

జాతతరంగం, ప్రసృతం తాండవముద్ధతం నటనమాత తాన-విస్తారయా
మాన. అత్రనదీమ ధ్రియాత్వాభ్యసనాయరూపాతిశయోక్తిః ముఖశ
బ్జశ్లేషణ సౌతసాం నక్తాభేదాభ్యవనాయరూపాతిశయోక్తిః తాయ
మఖచంద్రద్యుతినర్తకీభిరితి రూపకాభ్యామంబురాశేష్మగారనా
యకత్వరూపణంగమ్యలేఖిత్యేకదేశవర్తిరూపకంపీత్వేతి నదీజలప్రవేశే
తదాధారసముద్రకర్తృకపానత్వాభ్యవనాయరూపాతిశయోక్తిః ప్రీత్య
వేతికావ్యలింగం హేనూత్ప్రిత్యాచ తాండవమితి సంక్రాభే తాండవ
త్వాభ్యవనాయరూపాతిశయోక్తిశ్చైతసంకరః ॥ ... ॥ ౭౧ ॥

{ కళంకచిత్రికృతమాబభాసేతమస్సమధ్యాసితసన్వకల్పం | అశు }
{ ప్రక్షేపాలమివార్థదృశ్యం సిద్ధాపగానైకతమిందుఖండం ॥ ౭౨ ॥ }

కళంకచిత్రికృతం పూర్వం కళంకస్యోదయరాగాభి
భూతత్వాదచిత్రం తదవగమే స్ఫుటేనతేనచిత్రీకృతం అభూతతద్భా
వేద్విప్రత్యయః | అతపవ తమస్సమధ్యాసితసన్వకల్పం తమస్సన్వ
యోరసితసితరూపత్వాత్తమోగుణాధిష్ఠితసత్వతుల్యమిత్యథః | ఈ
షదనమాప్రాచిహితకల్పప్రత్యయః సావ్యభ్యవర్త్యసనాయా || ప|| కల్పదే
శీయదేశ్యాదిః ప్రఖ్యప్రతినిధిః అపీత్యుపమావాచకేషుదండి నాపతిత్వాల్
కేచిత్తు నిభసంకాశాదివల్ ఉత్తరసదత్వనియతముపమావాచకం కల్పేతి
ప్రాతిపదికమప్యస్తీత్యాహః | ఏవంభూతమిందుఖండం అష్టమిందుశకలం
కర్తృఅశుపగంజై వాలంయస్తికతల్ అథే అర్థభాగే దృశ్యం సిద్ధా
పగానైకతం ఆకాశగంగాపులినమివాబభాసిత్యుత్ప్రిత్యా తమస్సమ
ధ్యాసితేత్యామ్యుపమాచేతీసంసృష్టిః ॥ ... ॥ ౭౩ ॥

{ స్వమధ్యసమన్వవిశుద్ధధామ్యామాచసాదేవకనందనీచిత్రమః }
{ షీపన్త్యాజగతాంత్రయాణామన్యోన్యసంవాదమివాన్వభూతాం ॥ }

స్వమధ్యేతి ॥ స్వస్తి అత్తియేమధ్యేర్ధరాత్రే సమన్వం విశు
ద్ధం శుభంధామ చంద్రద్యుతిర్యస్యాః దేవకీపత్యే స్వమధ్యే స్వావల

గ్నే సమ్మన్నం నిఖిలహేయగుణరహితం పరంబోధ్యశిష్యస్యాస్మి శాశ్వ
 మాశానాదేవః స్య నునని దెవకేవ త్ర యాణాం జగతాం తిమో. ధ
 కారం శోకంచ క్షిప్. త్యా-నిరస్య. త్యా, ఉభే అన్యోన్యసంవాదం పర
 స్పరసాద్యశ్శృంషన్సథూతామివ । అత్ర స్వసుశ్శేత్యాది శ్లేషాదప్రాశ
 తః ప్రస్తుతయోః శ్యామాదెవకోః సంవాదానుభవశ్చైకేక్రియా
 న్నయనూపమిల్పయోగి తాలంకారః పద త్రియాన్వయస్య భావ్యమా
 నశ్చ స్యత్ప్రేక్ష్యైతేషాం సంకరః । నన్వత్ర స్వమధ్యపమ్పర్షసేతుధా
 మత్వాది గుణసాధారణ్యేన ఏస్తుపదేవశ్యామా దేవశ్యాస్సశ్శేత్య
 తః కిమత్రోత్ప్రేక్ష్యతే ఉచ్యతే । స్వసుశ్శేత్యాదిశబ్దసాధారణ్యేపి పక్ష
 ద్వయేపి తస్యభిన్నార్థ పర్యవసానాన్నా త్ర సాధారణధర్మోస్తీతి అనదే
 వ సాద్యశ్శృంధర్మవాచకశ్లేషమాత్రేణోత్ప్రేక్ష్యత ఇతి యుక్తం । నన్వే
 వం నకలకలంకపురమేతజ్జాతం సంప్రతి సుధాంశుమింబమివేత్యాదా
 వాస్తవసాద్యశ్యాభావాదుపమానస్యాత్ సత్యం తథాపి తాదృశశ్లే
 షభిత్తికాభేదాధ్యవసాయకాపాతిశయోక్తికల్పితే నధర్మసాధారణ్యే
 న కవిప్రాణోక్తినిష్పాదితం సాద్యశ్యమాదాయోపమానిదేశః ఇహ
 తు తాదృశసాద్యశ్యం నిశ్చయేన అనిష్పాద్యసంభావ్యత ఇతి విశేషః ।
 నందనీతి సందధాతోః కరణాథేకల్యుట్ నతు సంన్యాదిల్యుః తథాసతి
 టితాన్వదినిమిత్తాభావేన జ్యంతత్వాచుపపత్తైః నచ సరూపత్వాల్ల్యునాల్య
 టాపాధశ్యంకనీయః కర్తృథేకవిహితేన కరణాథాన్యభిన్నః పయస్య
 బాధప్రసక్త్యభావాత్ ॥ ॥ ౭౩ ॥

{ శాఖానకాశేమకృశ్రవైశ్చంద్రాతమేరాశితచారకృత్యైః ।
 హతావశిష్టానితమాంసిహస్తుంస్థానంతిదాత్రావ్రమన్యగ్యతేవ ॥ }

శాఖా ॥ శాఖానామవకాశేషు రంధ్రేషు కృతప్రవైశ్చంద్రాత
 మైః చంద్రస్యప్రకాశైః, ఆశితచారకృత్యైస్సద్భిః, హతావశిష్టాని
 చంద్రేణమాతానాం తమసామవశిష్టాని, తమాంసి హంతుంలేదవశిష్ట

తస్మాద్ధిరాక్రాంతిస్తానం తదపంచమాలయాసం అమృగ్యతేవ మా
గితమివేతి స్వరూపాత్ప్రేక్షా హంతుమితిఫలాత్ప్రేక్షాచేతిసంకరః |
ని || ప్రకాశోద్భౌతతపత్యమరః || || ౭౪ ||

{ పరాకృతధ్వాంతనికాయపంచైవర్యాప్తతా రాగణఫేనపుంచైః |
| ఋశ్యప్రవాహేరివ చంద్రపాదైరశోభతద్భారసమాయుధస్య || }

పరాకృతేతి || ద్భౌగంతరితం పరాకృతధ్వాంతనికాయపంచైః-ని
రస్తతమస్సమూహః-దృశ్యైః, పర్యాప్తతా రాగణఫేనపుంచైః-పరిపూ
ర్ణానక్షత్రగణాదీకనివహైః, చంద్రీకృతాదైః-కించైవసమాయుధ
స్య-అయుగ్తాయుధస్య, పంచశరస్య యశః ప్రవాహేరివ అశోభతయా
పకసంకీర్ణో-త్ప్రేక్షాలంకారః || || ౭౫ ||

{ దదానయాదిక్సరితాంప్రసాదంప్రసక్తహంసాగమయాస్వకాన్త్యా |
| అపాకృతధ్వాన్తస్తునప్రవృత్త్యాశరత్త్విషావంద్రికయాబభాసే || }

దదానయేతి || దిశాంసరితామివ ప్రసాదం నైర్మల్యం దదానయా
స్వకాన్త్యా ప్రసక్తహంసాగమయా - హంసాగమనశంకానహస్వశోభ
యెతియావత్ శరద్భుజ్నే స్వశోభాదర్శనెన సంజాతహంసాగమనయో
త్యథః అపాకృతాధ్వాన్తాహం ఘనానాం మేఘావామివ ప్రవృత్తి
ర్యయాతయా అతఏవ శరత్త్విషా-శరత్ప్రేభా సమాన ప్రభయా శరశ్చ
ల్యయెతియావత్ చంద్రీకయాబభాసే భావెలిట్ ఉపమాలుంకారః ||

{ కలావతాకామవిహారనాట్యైకాలాచితంకల్పయతేవ సర్త్వ | ఆ |
| మోఘమాయాపలితంకరణ్యఃప్రాయోదిశాందీధితయఃప్రయుక్తాః || }

కలావతేతి || కలావతా-చంద్రేణైవనాట్యైశ్చివతా, సూత్రధా
రేణ || ని || కాలేశిల్పే విత్తవృద్ధా చంద్రాంశే కలనేక తేతియాదవః ||
కామవిహారే యానాం మన్త్యభవిహారవినాట్యైకాలాచితంసర్త్వ-స
మయోచితంహాస్యరసం, కల్పయతా సంపాదయతేవ దిశామమోఘ
మాయాపలితం కరణ్యఃపలితంజరసాశౌక్ల్యంతద్వంతోపిపలితాః || ని || సు

ఇందును జలమును దిద్దిరిచి నుండునట్లు లాభముఁ జేసెను. ఇట్లు నవివరితమైనది ప్రకటన
 ద్వారా మహర్షి యాదవైత ధర్మవిద్యను శాసనాత్ మాయయావలి
 తాః మిష్యావలితాః అమాయావలితాః గూయావలితాః క్రియంతే అధి
 రితి మాయావలితం కరణ్యం సూత్రాభ్యుదయభగవద్వాలవలితే శాస్త్రం సూత్రే
 యోగోపపదవేదో అధ్యాపకగ్రామం తమంతః క్రియ ప్రయోజనమునకు మా
 యావలితోపపదాదభూతతత్వాదేకగ్రామోద్భవమైతి యే. ఇత్యనన్య
 యస్యేతి హస్తేః అనుద్విష్టవనజతస్యేతి మనూగమాః టిథ్యాభి
 త్యాదినా జీవ అమోక్షా అపితదా రుభాశ్చ తాః మాయావలితం కర
 ణ్యచేతి సమాసః తాః దీధితయోమరీచయః ప్రామోదాహు ర్భేదభృ
 శం ప్రయుక్తాః అత్ర కల్పయతేతి హేతా శశ్వప్రత్యయః తతశ్చార్జ
 యస్వసతీత్యత్రాజం నవశ్చలస్యైవోద్భేదేతయా హస్త్యరసం కల్పయితు
 మివేతి పశ్యనసితోధః అతః ఫలోద్భేదాహస్త్యరసకల్పయిత్వతా
 దాత్మ్యసమ్భవనేతి స్వరూపాద్భేదావాసావ కామవిహార నాట్యజ
 తి రూపకేణ కలావతేతి తదుద్భావతన్త్రేషేణ దిశాం చంద్రకీరణధావ
 త్యావకుంఠనస్య మాయావలితతాదాత్మ్యతయానిగీర్యాధ్యవసానరూ
 పాతిశయోర్త్యాచోద్భావితేతి సంకరః ॥ ... ౧౨౨ ॥

{ కదంబమాలాభిరధితలాస్యకల్యాణసంఘాతరభూత్పజానాం ।
 { ప్రియోదయస్ఫి తరుచోరజన్యాస్వస్తోషనిశ్వాసనిభస్సమీకం ॥ ౧౨౩ ॥ }

కదంబేతి ॥ కదంబమాలాభిరీషరాజభిః, అధీతం లాస్యం యస్తాత్మ
 తథోక్తిః ॥ తాసాం కంపయితేత్యధః । ఏతేన మాంద్యపారభే దర్హి
 తే శైశ్వంతు చంద్రికాసమ్పరాగస్సద్ధం ప్రజానాం జనానాం, క
 ల్యాణసంఘాతిరానందోదయః తద్దేతు తాన్తద్వ్యవదతః ప్రియస్య
 చంద్రస్యోదయేన స్ఫీతరుచః సర్వత్ర చంద్రికా ప్రసరణాత్పిన్నధ
 కాంతే రజన్యా రాత్రేస్సంతోషనిశ్వాసనిభస్సంతోషనిశ్వాసనిభస్థితః
 సమీరోపాయరభూత్ యథా పత్యురభ్యుదయందృష్టాప్రసృద్ధము

భకాం తేః ప్రియాణాం స్సంతోషశ్చాసాభవతీతిభావః । ఆత్మ
అధీతలాస్యభక్తి కంపనస్య సగీర్యాధ్యపసానాదతిశయోక్తిః కల్యాణస
మ్భూతీరితిరూపకం తయోరుత్తరాధికారతాలంకారైశ్చవరస్పరం సంస్మ
ప్తిః । ఉత్తరాధిక చంద్రీస్య ప్రియత్వేన సగీర్యాధ్యపసానాదతిశయో
క్తిః రజన్యానిశేషణసామ్యసన్నికాత్వప్రతీతేస్సమాసాక్తిః సన్తో
షనిశ్చాసభగతి ఉత్ప్రేక్షావ పతేషాంచ వరస్పగానుప్రాణితత్వేనన
జగ్రః । యద్యపి నిభశబ్దఉపమాయావనవాచకః కథాపి రజన్యానిశ్చా
ససమ్భావనాయాం నిమిత్తోపన్యాసాదగ్రీవనీశ్చాసకాదాక్ష్యేనాత్మే
క్షేతి నిభశబ్దచ్యుతత్రైవ వర్ణవసానామపమోవశ్యమోత్ప్రేక్షేయం ॥

{ ప్రాయేణ హం ప్రేరపహతసంక్లాచారుస్తి తా సంభృతభృజ్నాదా । }
{ సంస్వపభాగ్యసమయే ప్రసుప్తం కుముద్వతీకోకనదంజహాసః ॥ }

ప్రాయేణేతి ॥ హం ప్రేర్కారలైరవధూతసంగా త్యక్తసంగాహం
నాః కమలిన్యామేవ రజ్యంతి నతుకుముద్వత్ప్రామిశిభావః । చారుస్తి
తా-రమ్యవికాసా, సంభృతభృంగనాదా-సంపాదితభ్రీమరస్వనా, కు
ముద్వతీ సర్వేషాముపభోగ్యే-ఉపభృగాహ్లాదే, సమయే నిశీధే ప్రసు
ప్తం-నిమిలితం, కోకనదమరవిందం, ప్రాయేణ జహాసేవేతి తదీయదీ
ధితిభావశ్యం హాసత్వేనోత్ప్రేక్ష్యతే ఆత్ర సమాసాక్త్యా జేశ్యాసా
మ్యం కుముదిన్యాం ప్రతీయతే । యథా హం ప్రేర్కారాభిఃవీతరాగైః ఆ
వధూతసంగా చారుమందహాసా స్వకీయోపహాససమయే సంభృతన
హాపహాసివిటతద్దావేశ్యాసర్వోపభోగ్యసమయే వనితారసానభిజ్ఞత
యా ప్రసుప్తంజనముపహాసతితద్వదీతి ॥ ౧౧ ॥ అభిచాతకయోర్భృంగస్తి
గ్రథామ్యాటయోరపీతి రత్నమాలా ॥ హం హావిహంగభేదేన్యాదరే-వి
ష్ణోహయాంతరే । యోగినుస్తాత్త్రభేదేషువరమాత్మనివత్సరఇతివిశ్వః ॥

{ కళంకలక్షణసమైక్యకాచిత్ర-స్తూరికాపత్రవిశేషకాంతిః । సు }
{ థాంశువింబవ్యవదేశదృశ్యేముగ్ధరజన్యాముఖపుండరీక ॥ ౧౨ ॥ }

కళంకేతి । సుధాంశువి బన్ధుపదేశకృత్యే-చంద్రసుండలవ్యాజేన
 దృష్టిగోచరే, ముద్ధాసుండరే, రజన్యామిశ్రపుండరీకమివ తస్మిన్
 కళంకలత్రైణిచింతివ్యాజేన కాదత్త స్మారికాయాః పత్రవిశేషశ్చక
 మ్మారికారిచిచిత్రకపిశేషశ్చ, కాంశ్చోభాసమేషి-ఆదర్శి, ఇహాప్త
 మ్యాం పూర్ణచంద్రోపనితభిః సమీరోధశ్చంకాయాః కాన్యశ్చ
 సర్ణనామాత్రపరత్వేన తదనాదరిణాల్ అలీపివ నాఘకావ్యైరా
 త్రినిణాసే ప్రథమమహదంధకారావరణంపణయిత్వా త్రినిపూ
 ర్ణచంద్రోదయోవర్ణితః తతః ప్రభాతే॥ప॥హుతమయమసలీధేసాఘ
 సాన్నాయ్యుగ్గిరితి దర్శ్యేష్టిరపి వణితా । యద్వాత్ర వి జగ్జ్ఞః
 మూర్తీమాత్ర పరోమంతవ్యః తథాచ మధ్యమాదిభాగదాపే ముఖైక
 దేశే యోజ్యం । ఏవం సమిపతస్సంతమసాంబురా శైరిత్య్లోక వింజగ్ర
 హణస్యావిరోధోనుసంభ్రయః । సుధాంశువిబన్ధుపదేశేత్యత్రాపహ్ను
 తిః కళంకలత్రైణిచిత్రాస్యపహ్నుతిః రజన్యావిశేషణసామ్యాన్నాయ
 కాత్వప్రతీతేస్సమాసోక్తిః తస్మిన్ తాం పరస్పరానుపాగ్రీణితత్వేన సంక
 రః । ముఖపుండరీక ఇత్యుపమాయాస్సంస్మయేః ॥ ... ॥ ౮౦ ॥

{ తలెష్వ వెపతహ హీరుహణాం ఛాయాస్త మహారుతకంపితానాం }
 { శశంకసింహేన తమోగజానాం లూనాకృతీనామివ గాన్ధీణాం } ॥

తలెష్వతి । తదా మారుతేన కంపితానాం మహారుహణాం తలెష్వ
 థః ప్రదేశేషు ఛాయాశ్శశంకేనైవ సింహేన లూనాకృతీనాం-కృత్త
 గాత్రాణాం, తమసామేన గజానాం గాత్రఖండాభివాదేపంత-అకం
 పంత, సద్యః కృత్తాహిగాత్రఖండాః క్షణమితస్తతోలుతంతిభావః.
 దూపకసంకీర్ణోత్పేక్షిలంకారః ॥ ... ॥ ౮౧ ॥

{ తమస్తరంగానవసాదయన్త్యాపమేయుషీచంద్రికయామహత్యా । }
 { శ్యామాబభాసాద్దగవౌత్పిలశ్రీస్సగ్రసవంత్యేవకళింధకన్యా ॥౮౨॥ }

తమఇతి । తయాంసి తరంగాభివ తానవసాదయన్త్యా ఆభిభవన్త్యా

చాన్యోఽన్యో వ ద్వికన్యా సమేయమ్ సంకతా సాంద్యగవౌత్పలశ్శీః-
 నివిడువకనుయశోభా, శ్శ్యమాగాత్రిర్నకాన్యో అతపవస్వతీయత
 రః గానవిధిసన్యాసుం ప్రాప్త్యా, గంగయా సమేయమ్ నమోదీవర
 శ్శ్యామా కర్ణిసం న్యాము నెపియోడపహలదాకరః అత్రేందీవరా
 ణాం రాత్రాన్విమలనన్య వణితత్వాత్తకవిరోధాయోష్టలశ్శ్శ్శః ఉప
 మేయవిశేషాత్వే తేరవపరోశ్రుప్త్యః ॥ ౧ ॥ స్వాపత్పలం కువలయ
 వాథనీలాంబుజన్యవ । ఇందీవరంచనీలెన్కిణ్ సిలేశముదకైరవేద్యమ
 రసిహే సుమతేనీవరసాధారణయానుశిష్టస్య తస్యాభిమతవిశే
 షే పర్యవసానాత్ యస్య ఇందీవరపరత్వేనవిరోధః । రాత్రా తే
 హం ఏకాసన్యాపి కవినమయప్రసిద్ధేః ప్రాగుక్తతయ్యా కవిసమయ
 ద్వైవిధ్యభ్యావనాయ ద్వైభాషివణానోపపత్తేః ॥ ... ॥ ౮౨ ॥

{ స్వవిప్రయోగవ్యసనాత్సుధాంశుఃభృక్ష్ణాపదేశెనకుముద్వతీభిః । }
 { ప్రచ్యావయామాసవిషంవిపీతంసుధాభిరాస్లావ్య కరస్థితాభిః ॥ }

స్వవిప్రయోగేతి ॥ సుధాంశుః కుముద్వతీభిః స్వవిప్రయోగవ్య
 సవాల్-స్వవిదైషమఃఖాల్, భృంగాపదేశెన-భ్రమగ్రవ్యాజేన, నిపీతం
 విషం కరేకరణేషవహస్థై స్థితాభిస్సుధాభిరాస్లావ్యకుముద్వతీరాసిచ్య
 ప్రచ్యావయామాస । అత్ర విశేషణసామ్యాత్సుధాముచినీనాం చంద్ర
 స్యదదంపతిభావ ప్రతితెస్సమాసాక్షిః స్వవిప్రయోగవ్యసనాదివిష
 షానే హేతూత్పేక్షా నిపీతమితి ముకుళీభావసమయే భృంగాణామ
 స్తఃప్రవేశస్యగీర్వాణ్యవసానాదతిశయోక్తిః భృంకాపదేశేనెవ్యవ
 హ్నుతః । కరస్థితాభిరితిదైషశ్చేతిసంకరః ॥ ... ॥ ౮౩ ॥

{ చకాశీరేపత్రకలాసమృద్ధ్యావ్యోమోపమేవారిణికైరవాణి । కళ }
 { జగదృశ్యభ్రమరాణికాలేనాశేనసాధమ్యముపాగతాని ॥ ౮౪ ॥ }

చకాశిరతితి ॥ వ్యోమోపమే-గగనసదృశే, వారిణిపత్రాణిదళానిక
 లాని తాసాం సమృద్ధ్యోపలక్షితాని కళంకభవదృశ్యః కాంతః భ్ర

సహితే సభస్థత శీతపదః సక్తేరవేశోయో తత్ప్రతిమా తస్య ప్రతివి
వ్యుత్పత్త తత్ర విశేషః ధాన్యశక్తిరూపక్రియా స్వయాత్మల్యయోగి
తలజ్ఞాః తేన సభస్తాయయోరన్యోన్యసాద్యన్యూహాపషేయో
పమాన్యజ్యతే తథాచతయోసాన్సద్వ్యైంతరవ్యాప్యత్తిద్యోత్యతే || ౮౬

{ సభస్తుషా రాంశుమయాఖయోగాత్తమిన్ద్రయామోక్షమవిన్దతేవ |
అత్యవ్యతస్తత్త్వవిదోనిశాయామస్తర్ముఖంచిత్రమివాత్మయోగాత్ || }

సభఇతి || సభః గగనంతుషా రాంశుమయాఖయో గాత్ - చంద్రకిరణ
సంపరాగ్, తమిస్త్రయంభకారేణవిద్యయాఅజ్ఞానేనేపమోక్షమ
విన్దతాలభత | అత్యవ్యతస్తృష్టారగితస్య తత్పవితః-తత్సజ్జన్య, నిశా
యాం-రాతౌ, అంతర్ముఖం బహిర్వ్యాయసంగపేత్వభావాత్ప్రత్యగ
భిముఖం, చిత్రమివ తద్యథాత్మయోగాద్యోగాభ్యాసాత్ అవిద్యయా
ముచ్యతేతద్వదిత్యర్థః విరక్తస్య తత్పవితోపి చిత్రంనిశాయాం య
థాధ్యానాభిముఖం ప్రసీదతితథేతిభావఃఅనేకేవోపమాలజ్ఞాః ||

{ సహోదితాదస్త్రమసాబధాసేజ్యోత్సాపయోధేనుపజాతరాగా |
తదాతనైస్సజ్జనసేపిశౌరేస్సహాయినీసాగరసమ్భవేవ || ౮౭ || }

సహోదితేతి || చంద్రమసాసహ పయోధేస్సముద్రాత్, ఉదితా-
ఉపజాతరాగా, సంజాతోదయరాగా జ్యోత్సాప తదాతనే సంజన
వేపితత్కాలీనావతారేపి శౌరేస్సహాయినీ-సహాయభూతా సాగరస
మ్భవాలక్ష్మీరివ బధాసే లక్ష్మీరపి సముద్రాదుదితాభవతి సంజాతాను
రాగావతస్యాశ్చ || ౮౭ || రాఘవత్వైభవత్సితారుక్మీణీకృష్ణజన్మని | అ
న్యేషుచావతారేషు విష్ణురేహనసాయినీతి భగవదవతారేషు సహోవత
రణం ప్రసీద్ధమితి అత్రజ్యోత్సాపయాస్తతాదత్తైవోత్పేక్షణా
త్ స్వరూపాత్పేక్షాలంకారః సహోపపదాదయతేస్తాచ్ఛీలికేణినిప్ర
త్యయే సహాయినీశబ్దః || || ౮౮ ||

{ప్రబుద్ధనాగామమువాద్భివద్భైః ప్రాణశ్శ్మశజనేనీశీతే । సతా }
 {వృశోఽపసతేషసూచంపుష్కన్యభాపుణ్యతమోముహూర్తః । }

ప్రబుద్ధేతి ॥ ప్రబుద్ధతారామమువాద్భివద్భై-తారాణాం చంద్ర
 స్వవప్రబోధో వీష్యమానతా కుముదానాంవికాసః అస్మీనాం సతా
 ఛాయస్తికా నిద్రాగోశ్శ్మశజనే సుప్తాఖిలజనే శీతేఽర్థరాత్రే సతా
 వృశః చేచనతేః-పుష్కన్య, ప్రమాతనుపతారః పుష్క-సంపాదయక
 పుణ్యతమః సతపరాణాం పరమశ్రేయోహేతుశ్శ్వాతిశయేనపుణ్యో
 ముహూర్తః కియా నాగలోబభాసి॥ ముహూర్తస్వల్పకాలేష్యాద్భుతి
 కాద్వితయేపితేతిశబ్దాణామః ॥ నిశ్చూర్వాద్భూతేస్సయోగాదేగా
 తోధాతోరితిః స్థాన త్వగపాభ్యామితిగల్పేవ నిద్రాశబ్దః సతాతతతా
 లస్య పురాణాదిషు స్వరూప ప్రసిద్ధిద్యోగయతి॥ తాదృశఇతి॥ సయ
 రాబ్ధ్యే-యవృకామాదై, స్థావిరెయవృపాతకం । తత్తాశయతి గోవి
 ద్దస్తీభాణిస్యాంవిభావితఇతి । పాపహంతృత్వప్రచుఖప్రకారప్రసి
 ద్ధిద్యోతయతీతినపానరుక్త్యమ్ ॥౧౯॥

{భాగేనపూర్వైణతమోమయేన ప్రకాశపూర్ణేనవపశ్చిమేన । త }
 {దాశీకస్ససతాంప్రసత్త్యైసంసారముక్త్యైరివసంధిరాసేత్ । }

భాగేనెతి ॥ తదా-తస్మిన్మగవదవతారసమయే, తమోమయేనాంధ
 కారప్రచురైణ పూర్వైణభాగేన-పూర్వరాత్రేణ, ప్రకాశపూర్ణేనవ
 ద్భూలోకపూర్ణేన వపశ్చిమేనభాగేనావరరాత్రేణచోపలక్షితస్సశీఖః
 సంసారముక్త్యైస్సంధిరంతరాళకాలఇవసతాం, ప్రసత్త్యైః సేత్ భగవద
 వతారసమయత్వాత్ సజ్జనానాం హృదయప్రసాదాయభవత్ సం
 సారముక్త్యైస్సంధిరపి తమోగుణప్రచురైణ తమోగుణవికారైణచ
 పూర్వభాగేన సంసారకాలేన ప్రకాశపూర్ణేనావిర్భూతస్వరూపజ్ఞా
 నపరిపూర్ణేన వపశ్చిమభాగేన ముక్తికాలేనచోపలక్షితస్సతాం బ్రహ్మ
 విదాం హృదయప్రసాదాయ భవతీత్యుపమా । అస్తిబ్రహ్మేతిచెద్వద

సంతమనం తతోవిమరితిశుః తేః బ్రహ్మవిదస్సద్భూతాభిధేయాః ॥౯౦॥

{ప్రాగవశా తేనసి తేనథామ్నా సన్ధ్యపలత్యైగావమాధవేన ప్ర
కామపుణ్యావసు దేవపత్నీస్ససమ్మన్నసామ్యైవసశాబధాసే }

ప్రాగితి ॥ ప్రకామపుణ్యా-అత్యక్ష-పుణ్యకరీ, ప్రాగవశా తేన సి
తేనథామ్నా చంద్రేణ మధ్యేనశీథే అపి ర్భావదశాయాముపలత్యైగా
మాధవేన-కృష్ణేనచాపలక్షితానిశా వసు దేవపత్నీస్ససమ్మన్నసామ్యా
లబ్ధసాద్భ్యైవబభౌ సాపి ప్రకామం పుణ్యాపుణ్యవతిహాగేవ రాహి
ణ్యాంజాతేన సి తేన ధవతేనథామ్నా బలభద్రేణ మధ్యేనంగేః ॥ ఉప
లత్యైగా మాధవేనచాపలక్షిత చేతి గాత్ర్యానై క్కన్యకౌః ॥ అత్రాపి
స్వసంపన్నేత్యాదిశ్లోక వ్యాఖ్యానోక్తవ్యామేన ముఖ్యసాద్భ్యభా
వాత్సాద్యక్యోత్పేతౌ ॥ గాత్రీవత్పుణ్యకన్యాత్వరూపిణీతి నిదిప
చాద్యత్ దేవతీవత్తే తస్మాన్మత్సర్వకర్మలక్ష్యత్ ॥ ... ॥ ౯౦ ॥

{సహపతిచ్ఛన్తశశాంకభద్రేస్సరస్వతాంతాండవినస్తరణాః ॥ అవే
క్ష్యశౌరేరవతారవేతాంసస్తోషసిహ్నుభవసమ్మతేయః ॥ ౯౧ ॥ }

సహేతి ॥ సరస్వతాం-సముద్రానాం, తరణాః శౌరేరవతారవ
తాంసమీక్ష్య సంతోషసిహ్నుస్సంతోషపరివశాశ్చ, ప్రచ్ఛన్నంధశశాం
కభేదైః-ప్రతివి. బచంద్రవిశేషేస్సహ తాండవినః - ఉద్ధరితృత్వపత
స్సంతః, సంప్రణేదుస్సమస్తాత్ప్రకృతేణ నదంతిష్ఠ ॥ ఉపసగాఢసమా
సేపిణోపదేశస్యేతినిత్యం ॥ అత్ర చంద్రోదయప్రయుక్త సముద్ర
త్రోభే తాండవత్వేన నిగీర్వాభ్యవసితే సంతోషస్య హేతుత్వం హే
తుగర్భవశేషణవిన్యాసేనాత్ప్రేక్ష్యతత్కరి అతీతయోక్త్యుత్పేతౌ కా
వ్యలింగనంకరః ॥ ... ॥ ౯౧ ॥

{అవాదితోదీరితవాద్యఘోషదిశాభిగామేడితదిన్యగీతం ॥ స
తాముపస్థాపితసత్త్వబాన్ధ్యంసంగీతహంకర్యైవ భూతదానీమ్ ॥ }

అవాదితేతి ॥ తదానీం భగవదవతరణనమయే అవాదితేభ్యః-అకృ

ః ఘా । అత్రాప్తమీ ప్రథమాజా తేతివిరోధః పాక్షిక్యమయభ్యుత్పం పివ
క్షీతమితి తత్సమాధానం చెతివిరోధాభాసాలంకారః । అత్యసర్వేణం
ద్రవజోద్రవజాగ్రపాదనఃకరరూపాపజాత్యవృత్తం క్వచిత్తామీశ్వ
రీం విస్మయితుః ప్రసూతమిత్యాదావించద్రవజానువణకపీతాంబరవా
సనీత్యాదావుపేంద్రవజాపీతి అవిమారవిప్రకషాత్త్రిష్వప్యేకవృత్త
త్వవ్యవహారః ॥ ॥ ౯౫ ॥

{ అథ సితరుదిలగ్నే సిద్ధపంచగ్రహోచ్చే వ్యజనయదనఘానాం
వైజయన్త్యాంజయన్త్యామ్ । అఖిలభువనపక్ష్యైశ్చదాగమన్తైర్మై
దినికరసునపాయం దెవకీపూర్వసంధ్యా ॥ ॥ ౯౬ ॥ }

సగాఢంలే మాలినీవృత్తనాహ ॥ అథేతి ॥ అథ చంద్రోదయాం
తరం అనఘానాం-అఘవిరోధినాం, పుణ్యదీపసానాం వైజయన్త్యాం-ప
తాకాయాం, శ్రేష్ఠభూతాయామితయవల్ జయన్త్యాం-రోహిణీస
హితశ్రావణమాసకృష్ణాష్టమ్యాం, సిద్ధం సంపన్నం పంచానాం గ్రహ
ణాం-శశికుజబుధగురుశనైశ్చరాణాం, ఉత్పం-తుంగస్థానంయస్మిన్నితి
తథోక్తం చంద్రాగ్రాసాముచ్చస్థానాని-వృషభమకరకన్యాకర్క-టతులా
ఖ్యాని, తమక్తంబృహజ్ఞాతకే ॥ ఆజవృషభమ్మగాంగనాకుళీరారుష
వశిజౌచ దివాకరాదితుంగాఇతి । శ్రావణమాసే రవెచ్చదా తత్సన్ని
కృష్ణస్య శుక్రస్యచ మీనమేషయోస్సోన్వచ్ఛయోరవస్థానాసంభవాత్ ।
పరిశేషావృంద్రాగ్రీనాం పంచానాముచ్చస్థానస్థితిర్నిత్యతేత్యవసీయ
తే పంచోచ్చేలోకనాయకఇతి జాతకశాస్త్రవిదస్తస్థలమాహుః । సి
తరుదినా-చంద్రేణ, యుక్తేవృషభలగ్నే మధ్యమపడలాపీనమాసః డ
వక్త్రేన పూర్వసంధ్యాపాతస్సంధ్యా శిఖలాని భువనావ్యేవపద్మానితే
హంక్షేశవనిదాగ్రముకుళీభావః తస్య ఆపమన్తైర్నిరాసాయ అనపా
యం దినకరమస్తనయరహితం ఆదిత్యమితి శ్రీకృష్ణ తథాధ్యవసా
యః వ్యజనయత్ ప్రాచుర్యావయతిస్తైత్యర్థః జనీపాగ్రుర్యావయతి

త్వథానుగమాత్ ॥ ౪ ॥ యేషాన్తర్వాస భ్యానూమాపిర్యాగం మహాః
త్వ నేతిపురాణనిజవాచ్య యాదవాకాశిశయోన్మేషస్సంకిరః ॥ ౧౬ ॥

{ అవతరతిముకుంద సుపకామేకంబే సుఖిగహరినస్తాం }
{ స్వామమాధీకర్షిద్ధామ్ | అభజత వసుదేవస్థానమానంద }
{ నిష్క్రమరమరమిధునహస్తైరాహితాం పుష్పవృష్టిః ॥ ౧౭ ॥ }

ఇతి శ్రీమతకవితారితకసింహస్య సర్వతంత్ర స్వతంత్ర స్వ
త్రిమద్వైకబనాతస్య వేదాంతాశ్చార్యస్య కృతీషు
యాదవాభ్యుదయే కావ్యరత్నద్వితీయస్సగః

అవతరతీతి ॥ సుపదాం త్రైలాక్యస్యాభివృద్ధీనాం ఏకకండేఅస్య
నిరపేక్షకారణే సస్యమూలవాచకః కందశబ్దః శారణసామాన్యే లా
క్షణికః ముకుందే అవతరతి-అవిర్భవతినతి, వసుదేవస్య స్థానంగృహం
-అనందనిషయ నిష్క్రమరమరనైరానందపరవశైరితియావత్ అమరమిధునా
నాం హస్తైరాహితాం సురభితహరిదంతాం వాసితోభిలషిగంతాం స్వా
మమాధీకర్షిద్ధాం-మధురమకరందరసరూపితాం, పుష్పవృష్టిమభజ
త అత్ర ముకుందస్య కందత్వరూపణాత్ తద్భవానాం సుపదామో
షధీత్వరూపణంగమ్యత ఇత్యేకదేశవర్తిరూపకాలం కారః | మాలిసీస్వత్వం

ఇతిత్రిభారద్వాజకులతిలకపిశ్వజిద్వాజిత్రిరంగరాజాభ్యుదయ
సూనునా అప్పయ్యదీక్షితేన విరచితే

యాదవాభ్యుదయవ్యాఖ్యానద్వితీయస్సగః

అథ త్వతీయస్సగఃప్రారంభః

{ అశజగంతిభూపురనావిలాస్యతిమిరాహరితఃప్రచకాశితే | అ }
{ భజదేవశాదివసశ్చియం జననభాజనిదేవ దివాకరే ॥ ౧ ॥ }

అథేతి ॥ సగాంతరారంభాథః అథశబ్దః దేవేకృష్ణపవ దివాకరే

జననభావం దిగ్వికల్పాకాశానితి జగంత్యనాదిలావిప్రసన్నచిత్తా
 న్నమోనాథ్యునియే తృతీయస్సకాండః ప్రథమాశీ
 రే-అంశమునకు దిగ్వికల్పాకాశానితి అనగోభావం, అశబదేవ-ప్రాప్తేవ
 తథా అగోభావం ప్రసన్నచిత్తం భావం దిగ్వికల్పాకాశానితి లోకా
 నాం నిదానముగా శ్చైవ ప్రసన్నచిత్తాదిశానుంధకారావగమో నిశా
 యాః దిగ్వికల్పాకాశానితి భావం సంతోషః క్రియా యాగపద్య
 భావస్సముద్యమాల కాండః ॥ మంత్రరహితం సగళవృత్తమ్ ॥ ౧ ॥

{ స్యాత్సామీ సా దివి సా జతాః సుపీతసగీయతీన్మరేః ।
 { సురీనుస్సృగ్భావోషయతస్సవైరమగమస్తభిరానకదస్తభి }

నవ్యముచితి । అన్నసా దివిసాదితాః స్రీమత్యస్సత్యః నవ్యమః-
 నృత్యం చిత్తం । చిత్తరేః కిమవ్యక్తం దీప్యం అలమధురం గీతమగీయ
 త । అనురాణం దుండుభిశ్చైవ ప్రతిసుప్తే-కోగ్రీతసుఖహేతుభిః స్వ
 వైః, ౧ ॥ సుఖహేతౌ సుఖే సుఖమితీశ్చైవ ॥ అనకదుండుభిం వ
 సుదేవం సుతామయత-సంతోషయతేన్మ । తువ్యతీతోపకపచాద్యజ
 వైః తతస్త్రయ-రీతి తిలదీపశ్చైవ త్యైవ సేవదం దుష్టమప్తాపతిథాతార
 వ హేతుమణ్ణిజంగీ కా రేతు అహోమర్తకాచ్చిత్తవత్కర్తృకాదితి సర
 స్వేవదాప్యత్ ॥ ॥ -౨ ॥

{ దశసు తత్ర దిశా స్వశరీరిణీ జయజయేతి బభూవ సరస్వతీ ।
 { అజితమేకమగోచరయత్స్వయం స్వరసవృత్తిరసావనురాంతకం ॥ }

దశస్వతి । తత్ర వసుదేవస్థానె దశసుదిశాసు ప్రాగౌదయోష్టా
 రోధ్వమథశ్చైవ దశసుదిశా జయజయేతి అశరీరిణీ సరస్వతీ బభూ
 వ । అసా జయజయేతి సరస్వతీ అనురాణం మంతకం హస్తారం అజి
 తం శ్రీకృష్ణమేకం ॥ ౧ ॥ విష్ణావప్యజితాస్యక్తావిత్యమరః ॥ స్వరసవృ
 త్తిః స్వరస్వవతీవృత్తిర్యస్యాస్స తథాభూతా సతీస్వయమగోచరయ
 త్ స్వయమేవవిషయావకారద్విషామనురాణం జేతరి స్వయం శేనా

వృషతే భగవతి ఆభిధానాః పరిసమాధాన్వితసః ప్రవర్తతే ।
అన్యత్రను స్వాభావంకోవాత్మకిణిహాపవదాదినా నూద్యమానః
కథంచిత్ప్రవణతాభిధానః । గయజమతి సత్తుతాన్వితః ॥ ౩ ॥

{ అవతి వెలచమరణచాదితైస్త్రివిధీరశీభరితాః జల }
{ క్షతైర్భూతాదివిషయైశ్చ నైశురగజైరివమాదితమంగైః ॥ ౪ ॥ }

అవతివెలతి : వివి అభ్యో అవతిజేలన-అతివ్యోన, సమరణేన చాది
తైః-ప్రేరేతైః, శిశైశ్చేతైః శీకైరేకమణిజైః శీభరితు-స్సాత్వికృతం
రసానియాత్మకంవా, అంబరమాకాశం యోస్సూచితః సంగళం జగగ
శ్శుభం యోస్తథానూతైజలభరైః సురగజైరేవాతాదిభివచన్వసే-
వృనితంయథా అభిమాగ్నానతికాగ్రితమర్యాదప్ర వహానిలపేరణ
యా సంచరంతః పుష్కరోద్ధాతశీకరాంచినగగనాః సురగజాజగన్త
జ్జలం సూచయంతః తదానీం బృహతీకూపన్వైమర్శా ఏవం జల
ధరాఅపి గజాతరూపద్వైమర్శైశ్చ త్యధః । శీభృకర్ణకథితాథా
రౌణాదికే అరణ్యప్రత్యయే శీభరశబ్దః ॥ ౩ ॥ శీభరస్సారవ్యయోరితి వై
ఘంటికాసముచ్చయోపమాలంకారః ॥ ... ॥ ౪ ॥

{ వపురభోమదుతప్రేదశాంగనా వనససారభసారభృతశ్శుభాః । }
{ ముచితనిర్జరముక్తపరమృనుప్రసవనృష్టిమధుద్రోసమేమరాః ॥ ౫ ॥ }

వపురితి : అభో అచంతరం ప్రేదశాంగనానాం వచనస్య యస్సారభ
సారః సాగంధ్యోన్మాదః తం విభ్రాంతితభోక్తాః ముచితైర్హృత్ప్రైర్ని
జరైః ముక్తానాం సురమృనుప్రసవనృష్టీనాం మధుద్రోవైర్నకరంద
న్యంజైర్వేమరాః సాద్రస్నిధ్యాశ్శుభా మంగళామరుతోవపుః ॥ ౪ ॥
స్యామత్పాదేభలెపుష్పే ప్రసవగర్భాదనకతి శబ్దాణామే ॥ ౫ ॥

{ మధురహారనతారమహాత్మవే ముముదిరేమధురాపురదేవతాః । }
{ యదభిగంతరిభక్తజనైరం దమరశేషమతందితచేతనః ॥ ౬ ॥ }

మధురిసారితి ॥ మధురిపాశ్శీకృష్ణస్యావతారవీర వహాత్మవేమధు

రామరస్య దేవతాముముచిరే-మోదమభజన్, యద్యథాభిగంతరి ఇ
ష్టార్థముపసర్పణకారే భక్తజనై అశేషం వరం సమస్తమీప్సితం అ
తందిశమసంజాతతంద్రం బహువారప్రాథక నేవ్యనుశ్చన్నవైరస్యం చే
తోయాసాంతధాభూతాస్సత్యః దమఃతథాముముచిరఇతి మోదాధిక్యో
క్తిః । అధిక ప్రమోదాహి ప్రభవః తద్దశాయామవసరజైస్సమాశ్రితైః
ప్రాధికతం బహ్వాపి ప్రయత్నంతి ॥ ॥ ౬ ॥

{ అవదధానధియో మునయస్తదా యదనధీతమధీ తవదంజసా । }
{ నిగమజాతమశేషమవేశ్య తన్నిరవిశన్నవముక్తిమయీందశాం ॥ }

అవదధానతి ॥ తదా అవదధానా అవధానః తీర్థేషాంతే మున
యః యన్నిగమజాతమనధీతం తవశేషమంజసాశీఘ్రం అధీతవదవే
శ్చాధీతమివ మనసిస్పష్టం ప్రకాశమానమవేశ్యముక్తిమయీం-ము
క్తిరూపాం, దశామవస్థాం నిరవిశన్నివాన్వభవన్నివ తథా అనుఖ్యన్ని
శ్యకః ఉత్పేక్షాబంధారః ॥ ॥ ౭ ॥

{ ప్రసదనంశరదాగమసంభవం నభసి మాసి నదీభిరుపాదదే । }
{ మహితయోగవిదామతభిష్పమంశ్రుతభిరవ్యనుపష్టవసీతిభిః ॥ ౮ }

ప్రసదనమితి ॥ నభసిమాసి-శ్రావణేమాసే, పద్మకోమాసిత్యా
దినామాసశబ్దయో మాసిత్యాదేశః । నదీభిశ్శరదాగమసంభవం శరత్స
మయాగమన ప్రభవం ప్రసదనం ప్రసాదః నైర్మల్యం ఉపాదదేఉ
పాత్రః ర్మణిలిట్ శరత్సమయఇవ ప్రాన్యవ్యభి నద్యః ప్రసన్నాబ
ధావృత్తిభావః । కించ మహితం ఉత్కృష్టం యోగం విదంతీతితేషాం
మహితయోగవిదాం మతభిర్బుద్ధిభిస్సమం అనుపష్టవసీతిభిః అనుసృతో
పక్రమాదిన్యాభిశ్శ్రుతిభిరపి ప్రసదనమపాదదే । ప్రసదనం-
ప్రకృష్టప్రసదనం, శుభాశ్రయః శ్రుతిపతే ప్రసాదోర్బుద్ధిశ్చ సమ
ర్పణక్షమత్వం తథాచ భగవత్సవతీణా సవీవయోగిభ్యానస్యాప్రమా
లంబనమూసీత్ భువి భగవదవతారమహిమాన్నవిదుషాం మనః ప్రసా

తా ద్వే నా నా ముసక్రమాదన్యా నూపిరొధేః యుజితేయ వాచనభూన్య
కణమప్యసేదత్యుభయః । అశ్రువదీ యంశ్యోరీరాంబ వ పిక్వీయాన్యనా
త్తుల్యయోగితాలం కారం । సహోత్పల్యాన్యోనగనం శుశ్రీమ మహిమ
నదీమత విహ్వలకం జాతమితనహోక్త్యలం గారీశ్వే ॥ ... ౧౦౬ ॥

{ కలుచెరిమానసస్సుక్రితాః కలుషతాన్యముషేష్టకేంశు గాతౌ }
{ వివిభుత భుజరస్వయినాపగాజలః శేరిసభోజవచస్తవః ॥ ౧౦౭ ॥ }

నిభాతేతి ॥ నిభూతాం శేరవానా మహాసేభ్యారిష్ట్యక్రితాః కలుష
తాః అపలతాః అపగాః కిల నిరీకృతాః కిల బ్రోభిన్నక్రమః అపతానా
రొధాత్ సముపేయ సంఘాయ జలనశ్చేరివ భోజవతేః సంస్కృతభ
భవ మనః తతాత్పరాణం స్వయం వివిభుః కిమిత్యత్ప్రేక్షావాచకశ
బ్దాభావాల్గమ్యా ! అనెకవోపమాచేద తయోస్సంస్పర్షిః పశ్యన్త
కాలున్యస్య భావన్యైకే త్వేపి భక్తిబహుత్వేన తస్యబహుత్వపచారా
త్ బహువచనమ్ ॥ ... ౧౦౭ ॥

{ అసురవీరగృహాణిపుథగ్విధే రశుభశంసిభి గానశిరే ముహుః । }
{ అమరగాజగృహేషుజజ్ఞంభిరేశుభనిమిత్తశ తాన పునఃపునః ॥ }

అసురేతి ॥ అసురేషు వీరాణాం శ్రేష్ఠానాం గృహాణి సృగగ్విధేః
నానాపిధైరశుభశంసిభిః అసురాణాం భాషకులక్షయ ద్భయంశశసూ
చక్రైః నిమిత్తైర్ముహుః పునఃపునః ఆనశిరే వ్యాప్తాః కర్తవీత్ । అమ
రరాజానామింద్రాదీనాం గృహేషు పునఃపునః శుభనిమిత్తానాం శ
తాన బహ్వ్యశ్యతనంభ్యాః జజ్ఞంభిరే-జ్ఞమ్భితాని ॥ ... ౧౦౮ ॥

{ చరమశశ్పముణాదివ దేవకీపతిరముచ్యతశ్శంఖలతస్థిరాల్ । నిభా }
{ లబంధనివర్తకసన్నిధౌవిగళనంసిగళస్యకిమద్భుతమ్ ॥ ౧౦౯ ॥ }

చరమతత్త్వతి ॥ దేవకీపతిః-వసుదేవః, చరమతిః-బ్రహ్మచర్యైకముషే
భ్యాయజ్ఞేన దేవేభ్యః ఇతి శుశ్రౌ ఋణద్వయపాశ్చోత్యాల్ ఋణాత్
ప్రజయాపితృభ్యై ఇతి ప్రసిద్ధావృణాదిపముత్యకత్తప్రకృతిభావస్థిరా

దృఢాద్భ్యుంఖలతః శృంఖలాచ్ఛేతి చకారాభిన్నక్రమః కం సకృత్తగ
 తాదప్యము వ్యతము క్తః తేదేవ దృఢశృంఖలవిగళనంకవిస్సమర్థం యతే
 నిఖిలబంధనతఃకస్య అవిద్యాదృఢతద్దృఢపశుస్తబంధనివృత్తిజనకస్య
 భగవతస్సన్నిధౌ నిగళస్య విగళనంకిమాశ్చర్యం అర్థావత్త్యనుప్రాణి
 స్సినానేన విశేషసమర్థం నరూపోద్ధాంతరన్యాసః || ౧౧ ||

{ ఉదితమాత్మని దేవకసంభవాదనుజభేదనమంకగతం దధౌ }
 { కనపికాంచనభూభృగధిత్వకాహరిః యోవలశృక్లమివాద్యత }

ఉదితమితి || దేవకసంభవా - దేవకాత్మజా, ఆత్మన్యైతేమంకగతము
 త్సంగగతం దనుజభేదనం దనుజానామసురాణాం భేదనం విదారకం |
 కృష్ణం కాంచనభూభృతస్స మేనోః ఆధిత్వకా - డౌర్వణ్యభూమిః, కిమప్య
 నిర్వచనీయరూపమతపవాద్యతమాశ్చర్యం హరికాయోవలశృంగంథం
 ద్రుతిలరత్నశిఖరమివ దధౌ || నిశ్రీడాంబుయః (తే శృంగస్త్రీవర్వతాగ్ర)
 ప్రభుత్వయోరిత్యనుశాసనాత్ శృంగశబ్దః పుల్లిగపిండవమాలంకారః ||

{ సదృశేంఖరథాంగగదాంబుజశ్శబలితశ్శుభయావనమాలయా }
 { పితురసూరిముదంపుధుకస్తదాజలధిడింభనభోజనసీదృశః || ౧౩ || }

విదృఢేతి || విదృతశః ఖరథాంగగదాంబుజః డౌర్వణ్య సన్యదక్షిణకర
 యోరథస్సవ్యదక్షిణకరయోశ్చక్రమేణ విదృతశంఖచక్రగదాంబుజః
 జలసధిపత్నా గదోగదనం నామగదవ్యక్తాయాం నాచీతిధాతోః ఖనోఽఘ
 షేతిభావేఘప్రత్యయః తతః సురారణనఖనొన్యత్రాపిభవతీతిజ్ఞాపనాత్
 తథాదరథాంగగదః రథాంగనామేతియోజ్యం శుభయా మనోజ్ఞయా
 వనమాలయా వైజయన్త్యా జలసధిపత్యై వెలవనవక్త్ర్యా శబలితశ్శిఖి
 తః ఆతపవ జలధిడిమ్మనిభః జలసధిపోతఇవస్థిగః జనసీదృతః జనన్యా
 మాత్రాధృతః పుధుకోర్భకః పితుర్వసు దేవస్య ముదనుసూత-నంతోష
 ముత్పాదయామాన || || ౧౩ ||

{ పితృమాన్వభువావనసాయినం ప్రియతమాంకకతః పరిపశ్యతాం }
 { సవిభగానకమందుభివాను హానవినిశేష్యునైవేదేహిన్వదేహిన్ } ౧౩

పితృమితీ : అత్తఃసహం ప్రతేజ్ఞుః భిర్వానాం బ్రహ్మతాం అ
 పాయానభవేత్సృణసాయీ తం నిర్హిన్ద్రం నా నాయనం పిరిం పి
 యతసాంకకతః పరిపశ్యతాం స్వప్రియామీదగ్గరగననానాకయ
 తా అచకమందుభినా వనుదేవం సుబ్రహ్మణ్యమనినానామహిన్వదేహిన్
 అవితతేః తత్రైస్త్వగురైరభిత్వదే అభిత్వదేః : ... ౧౪

{ ప్రణిపతామిభవతమనన్యధీరఖలకారణమశ్రితతాగణం | అను }
 { గమాదనినం ప్రభమాగిరః కిమపియత్ప్రదమేకనాథీయతే || ౧౫ || }

ప్రణిపతామీతి || అఖలకారణంనన్విజగత్కారణం అశ్రితానాం
 శరణాగతానాం, తారణం సుసారామత్తారకం భవంశమనన్యధీరస్య
 నిరపేక్షమనసాస్సాప్రణిపతామి | వెన్దనైశ్చాచినాణైస్త్వచరితంప్రభ
 మానాదయోగిరః-వెదగిరః, కిమపి ఇనమిత్యమితపరిశ్చేత్తునశక్యం
 యస్యపదం పద్యతేప్రాప్యతే భక్తజనైరితిపదం స్వరూపమనుగమాదు
 పత్రమోపసంహారాద్యైకరూప్యం ప్రాప్య ల్పజ్ఞోపేషంశమీ అధీయ
 తే అచనుః | తథాహ కతవర్గీశుశరాహ || సర్వైవేదా యస్త్వదమా
 మనంతి శపానానర్వాణివయద్వగలో | యదిచ్ఛాంతోబ్రహ్మచర్యం పర
 స్త్రితతైపదం సంగ్రహేణ బ్రహ్మజ్యోతిర్భ్య సాధ్వనః పాదమహ్నిత
 ద్విష్టోః పరమపదమిత్యంతేన | తం ప్రణిపతామీతి పూర్వేణ సంబం
 ధః అభూషితః కాంతఇతివత్ అనన్యధీతి నైరపేక్ష్యై ఇదం శతకంనై
 రాశ్యలక్షణమాకించన్యం ప్రపదనాధికారవిశేషం దర్శయతుం || ౧౫ ||

{ విషమకర్తృవిపాకపరిష్కృగావిషకవృత్తిషుదెహిషుదుస్తరః | కరు }
 { గయాతవ దేవకటాక్షితాఃకతివిదేవగరంతి భవార్జవమ్ || ౧౬ || }

విషమేతి || హేదేవ విషమాణాం-విరుద్ధానాం, దురంతానాం కర్త
 ణాం విపాకస్య ఫలదానావస్థాయాః పరుపరయావిషయా అవశంపదా

స్మృత్విత్తతానః సైహం తెషు వషగ్క్షభిః నిలాస్సంసారైః ప్రవతే-
 నానావేష్యశ్యభః ॥ ౧౦ ॥ ఏవశ పాస్యనశ్చాన్తానిష్టదప్తధియోఽపీతి వి-
 శ్వః ॥ దేహీమ తిరీషు యితశ్చ నిధానరణితి సత్తమీ । తవ కరుణ-
 యా కటాక్షితా విషయాకృతాంకనిదిజన విరళావస మస్తరం కృ-
 త్చేణతరితవ్యం ఈషద్భుస్సుమ కృచ్ఛాకృచ్ఛాగ్రేభేషు ఖలిఖి ఖల్పి-
 త్యయః । భవాణానం-సంసారసాగరం తరింతి తేవ త్వన్యోవిష-
 యస్వయోగ్యాః త్వద్భుక్తా విరళావేశ్యభః ॥ ... ॥ ౧౧ ॥

{ స్వదనుభావమహోఽధిశీకరైరవశా తథిరాహితశక్తయః । అప-
 { ధిభేదవతియపభుంజలే స్వదనసంసదమబ్జభవాదయః ॥ ౧౨ ॥ }

త్వదనుభావేత ॥ అబ్జభవాదయః-చతుర్ముఖ ప్రభృతయో దేవాః,
 అవశపాతభిస్తత్తదనిచ్ఛాయామప్యవశ్యనూపతద్భిః ॥ ౧౧ ॥ వశత్రయ-
 త్తతాయాంస్యాద్వశమిచ్ఛాప్రభుత్వయోరితివిశ్వః ॥ సూ ॥ అవశ్య-
 కాధమణ్యోయోణిః సరితీణినిప్రత్యయః ॥ త్వదనుభావసహోదధిశీక-
 రైః-త్వత్ప్రభావాంబుధేరంబుః జైః త్వత్ప్రభావలైశ్చైరితియావత్ । ఆ-
 హితశక్తయః ఉత్సాదితస్వస్వాధిశారనిర్వర్తనసామర్థ్యాస్సంతః అవధి-
 భేదవతిం మర్యాదాభేదవతిం స్వపరసంపదం స్వపదస్య సత్యలూకాదె-
 లకాక్షీముపభుంజలే తథావపురాణవదనం ॥ ౧౨ ॥ ఏకవీవజగత్స్వామీశ-
 క్తిమానమృతః ప్రభుః । బ్రహ్మేంద్రయమహిమ్నోందుదివాకరమనుగ్ర-
 హః । తచ్ఛక్త్యావిష్టేశాస్సర్వే మోదంతేదివిజవతాఇతి ॥ ౧౩ ॥

{ శ్రుతికిరీటశుభాశ్రయవిగ్రహావరమసత్వనిధిః ప్రతిపద్యతా ॥ జగ-
 { కనుగ్రహమారుతచూదితోవివిధరూపతరంగవికల్పనాం ॥ ౧౪ ॥ }

శ్రుతికిరీట ॥ శ్రుతికిరీటః యపహోరాత్రైశ్చహిరన్యయః పునః । ఇ-
 త్యాదిశ్రుతివాం ప్రతిపాద్యతయాలంకారః శుభాశ్రయః యోగినాం
 ధ్యానస్య శుభాలంబనభూతశ్చ విగ్రహోమూర్త్యర్చస్యసతతోక్తః ప-
 రమసత్త్వనిధిః రజస్తమోసంవలితయా ఉత్కృష్టస్య సత్త్వగుణస్యశేవ

ధిః స్వంజగదనుగ్రహపనచూరుగదేవ లోకితప్రేక్షితస్పృశవివిధాఃకూ
పాణి అవతారాపవతరుగాదైచూ విల్పనాం పవనాం ప్రతాప్యసే
పాప్రాప్నోషి లత్ర జగదనుగ్రహదా మాయతక్వాన్యారూపాదేవ దేవ
తాకూపకేణ భగవతి సముద్యత్స్వం ప్రసీయతే లత్ర పముదగ్గి యేభ్య
ఓకిరీటుః శుభ్రశీంసాం ప్రతపాద్యత్వేనాటంకాని భావా తస్యశేష
శాయిసః శుభాశ్రయోవిగ్రహాయన్యః పరమసన్న్యః ధిః ఉత్పిష్ట
జంతూనాం శుభశుక్తికాదీనాం నిధిరితయోగ్యం ॥ ప ॥ సర్వేం గుణే
పిశాచాదౌ బలేద్రవ్యస్పృశాపయోః । అత్కలవ్యవసాయపి చిత్రేప్రాణి
ముజంతుష్వితవిశ్వః ॥ ॥ ౧౦ ॥

{ స్వయినదేవయదాయతతేనతజ్జగతిజంగమమన్యదభాపిచ । ఇ
{ తినుహిమ్నితవప్రమి తేషరంపిభజనెవివిధేస్థితమాగమైః ॥ ౧౧ ॥ }

త్వయాతి ॥ హేదేవ త్వయిపవయే యన్నాయతలే యత్త్వయ్యా
యత్తనభవతి తజ్జంగమమథాన్యదపి స్థావరంవాజగతి లోకేనాస్తి
స్థావరజంగమాత్తకం సర్వమపి సమస్తదధీనమిత్కర్థః । ఇత్యనెనప్ర
కారేగతవ మహిమ్ని ప్రమితే పరిచ్ఛిన్నైసతవివిదేశ్యులిస్తృతీతిహం
పురాణపాంచరాత్రాదిరూపైకాగమైస్విభజనేవరం సంప్రేషణ శిశ్వి
తస్య తపమహిమ్నోవిశిష్టవ్యాకిరణపవస్థితం నివిష్టం సర్వప్రపంచ
స్య త్వదధీనత్వం విశిష్టవ్యాఖ్యాతుమేవ శుభ్రపురాణాదీని వివిధాని
శాస్త్రాణి ప్రవృత్తానిత్యర్థః ॥ ॥ ౧౧ ॥

{ అఖిలలోకపీతు స్రవపుత్రీతామహమయాదమనన్యమనోరథః ।
{ వరనవాంఛితదానధృతనీతేత్వయితదేవమయత్త్వమపచ్యసః ॥ ౧౨ ॥ }

అఖిలైః ॥ హేవరద అహంఅఖిలలూకపీతుః-సకలలోకజనకన్యతవ
పుత్రీతాం-త్వదీయం పుత్రభావం, అనన్యమనోరథోన్యాభిలాషరహి
తస్సౌఅయాదంప్రాగ్జన్మనియాచితవానస్త్రియాచితేస్సవరితేత్వాదు
భయపదంవాంఛితదానధృతవ్రతేభక్తజనాభిలషితవిశ్రాంతభృతనియ

మే న్వియి శత్రువనం । ఏసం జనైవ ప్రకారేణ త్వదావిశ్వాసమా
 పెరితియైర్నయిర్నిరహితం యథాతథా అపశ్యత స్వయమేవ పక్ష్యంక
 ర్నకర్తరియత్ ॥ ॥ ౨౦ ॥

{ అననిభారనిగాకః శాద్ధినాంకృశుభుజామభిలాషమవంశ్యయన్ ॥ }
 { జితరిపూణిబహూనిదయానిధేవిహరితానివిధాతుమిహన్వసి ॥ }

అననీతి ॥ మేదయానిధే అననిభారనిరాకరణార్థినాం భూభా
 రాపనయనార్థినాం, క్రతుభుజాం దేవానామభిలాషమవంశ్యయన్
 అవిఫలంకుర్వన్ జితరిపూణి జితశాస్త్రవాణిసహూని విహరితానికీ
 డితానీహధిమా విధాతుం కతుకమహాని ॥ ... ॥ ౨౧ ॥

{ గనుజమోహనదోహళినాత్వయానాం జలాంఘనసంవరణం కమ- }
 { తదధునాశమయన్తమసాధ్వసంయవనికామధిశచ్ఛయధేష్సితం ॥ }

దనుజేతి ॥ దనుజమోహనదోహళినా- అసురమోహనేచ్ఛాపతా,
 స్వీరూసహ జలాంఘనస్య చతుర్భుజత్వాదేస్సంవరణం గొపనంకర్తుం
 క్షమం యోగ్యం ॥ ని ॥ యోగ్యతక్తసీతాః క్షమాఇతియాదవః ॥ తత్త
 స్తాశ్చధునా మమసాధ్వసమప్రాప్తిరూపదర్శనజగ్యం భయోశమయన్న
 పనయన్ సన్ యధేష్సితమీప్సితమనతిక్రమ్య ఈష్సితానుసారేణ యథా
 సాదృశ్యైర్బ్రత్యైర్బ్రయీభావః యవనికాంతిరస్కరిణీం సహజలాంఘనా
 చ్ఛాదకం రూపాంతరమభిగచ్ఛ గృహణేత్యర్థః ॥ ని ॥ దోహశందో
 హదంఘదత్తతీచ్ఛాపరాయేష్వమరశేషః ॥ సహజలాంఘనసంవరణమి
 త్యత్ర కర్తుమిత్యనధ్యాహారే త్వయేతికర్తరితృతీయానాంపద్యేత క
 త్మక కర్తవ్యః కృతీతి కృద్యోగే కర్తరిషష్ఠీవిధానాల్ తదధ్యాహారే
 త్వస్యయియోగేననలో కావ్యయనిష్ఠాఖిలర్థతృనామితిషష్ఠీనిషేధాత్క-
 ర్తరి కృతీయోపపద్యతే । నచ తదనధ్యాహారేపి సహజలాంఘనస్యేతి
 కర్తవ్యిషష్ఠీతి ఉభయప్రాప్తాకమణీతి షష్ఠీనియమాల్ కర్తరి తృతీ
 యోపపద్యతఇతి వాచ్యమ్ । ఉభయప్రాప్తాకర్తవ్యి షష్ఠ్యాం కర్తవ్యేచే

తి సమాససంధిభావము కలుగజేసి తద్వలన సమాసస్థానపాద్యుత్పాద
 కవిదనభ్యామశేష్యంబు యేనావర్ణయమిచ్చునని సామ్రాజ్యేశ్వరవిగ్న
 నాత్ స్వల్పభోగమునకు నర్హుడైయున్నాడని.

{ ఇతివర్ణితం దౌర్బల్యమునాదిః స్త్రీతనూబోషణులైనాబాషణుల స్త్రీ
 లునీ మేజులనుండి మహావ్యధాకనుపిత తరముభాగధితంబునా. }

ఇతివర్ణితం దౌర్బల్యమునాదిః సభితంపశుభ్యసంభవమిదాదైత్యః
 మనునెను మత్స్యస్థైర్యముభాగ-ప్రహసితాననం, సమాసభిరేకాబోష
 ధాషణ్యం, మేజునకుఁ పతానీ సాతాత ఇతి పుత్రయాపెర్తిన్విషయే
 త్వయాన్యథా విత్కాణాం పుత్రేషు ముడక్తిప్రకారస్తవోన్యప్రకా
 రేణ కివాపి విశేష్య మయానుననితుమవ్యయుక్తం ప్రణిపతామిభవంత
 హనన్యభిరీకాన్యధాకం కిమిముధాకధితంపశుంపస్తవయాక్రమిత్యన్వయః

{ ఇయమమత్స్యమిమస్తవ గెహిసీ దివిషదాంజనసీమచానసూ
 అభిమతం యువయోరగ్రహంసమయభావివయైవసమర్థ్యతే }

ఇయమితి || అనభూతనవద్యా అమర్త్యానామింద్రాదిదేవానాంపి
 రుః కాశ్యపరూపస్య తవగేహిసీ వత్సి ఇయం దేవకీదివిషదామింద్రా
 దీనాం మమచోపేంద్రరూపస్య జననీ మాతాఅదితియావత్వాదతఃపూ
 ర్వజన్త ప్రభృతీహజ్జనసీ ఇయమపి మమాత్మ్యంతపూజ్యైతిభావః | రతః
 కిమిన్యతలహ || అభిమతమితి || యువయోరియంచత్వంప యువామి
 త్యైకశేషస్తయోరభిమతం కంసనిరూధాషనయనాదికం అనన్తగ్రహమ
 ప్రతిబంధంయథాతథా అవగ్రహశబ్దేనవృష్టిస్రోతబంధవాచినా ప్రతిబం
 గపామాన్యం లక్ష్యతే ననుయభావివస్వకాలేభవిష్వన్తయైవ సమర్థ్యతే
 సంపాద్యతే వర్తమానసామిష్టైభవివ్యతేలత్ | యువయోరభిమతస
 మ్పాదనం పుత్రభూతస్య మమేవకృత్యం తత్ర యువాభ్యాం వక్త
 వ్యంనాస్తీత్యవధారణాభిప్రాయః శత్రైవత్వయదానీమేవాస్తదభిమతం
 కిమితి నసంపాద్యతఇతి శంకావారణాయ కన్యచిత్పరిపాకకాలస్యాపి

ప్రతిక్షణీయత్వాభిప్రాయేణ సమయభావీత్యుక్తం ఇదంచకృష్ణస్య త
దభిముతసంపాదనప్రతిజ్ఞావచనం నందగృహే న్వస్య నయనం కర్త
వ్యమితి వక్ష్యమాణతయా తత్రస్థితస్య తవావయోర్విస్తరణంస్యాదితి
శంకావారణాయేతిబాధ్యమ్ || ... || ౨౪ ||

యదివిభేషిభజామిమనుష్యతానుభవమాం నయ నందగృహంక్షణాత్ |
దుహితరంచసమానయతస్యతాం గతభయోభవమూరగతేమయి||౨౫||

ఇదానీం తదేవప్రస్తుతకార్యమాహ || యదీతి || యదివిభేషి దు
దార్శమిదంరూపందృష్ట్వా భయంప్రాప్నాషిచేత్ మనుష్యతాంభజా
మి అభ తదనంతరం మాక్షణాన్నందగృహం నయప్రాప్య | తస్య
నందస్య దుహితరం తత్రేదానీమత్పన్నాం కన్యాంచ సమానయ నం
దస్య మయి సావపత్వత్వభ్రాంతయే కంసస్య తస్మాంత్వదవత్వత్వభ్రా
న్తయేచెతిభావః | మయి దూరగతే నందాగారంగతేనతి గతభయో
భవ శిశురూపావలంబనై మయి యగ్రించితగ్రంథః కరిష్యతీతిభయం
త్యజేత్వథః || ... || ౨౫ ||

{ అథశిశ్వనియోగమభంగురంమధుజితోమధురాక్షరమన్తరం }
{ హితమిదంప్రతిపద్యతమాదదేగురుతరంకృపయాలఘుతాంగతం }

అథేతి || అథ వసుదేవః అభంగురమభంగశీలం కదావ్యన్యథాభా
వరహితం మధురాణి స్వాదూన్యక్షరాణి యస్యైతి మధురాక్షరం త
చ్చ తత్మందరం మృదుప్రసరంచ మధుజితః కృష్ణస్య నియోగమా
జ్ఞావచోనిశమ్య శ్రుత్వా ఇదం నందగృహే నయనం హితం ప్రతిపద్య
పించిత్వ గురుతరం స్వతః అతిశయేన గురుంకృపయా వసుదేవస్య భా
రొభవిష్యతీతి దయయాలఘుతాంగతం ప్రాప్తం తమాదదే నందగృ
హం నేతుమితిభావః || ... || ౨౬ ||

{ తుహినభానుదివాకరలూచనంనిగమనిశ్వసితం స్వసుతస్యతత్ }
{ అనుబభూవముహుర్ముహురాదరాదనఘమాననమానకదున్దుభిః }

తుహినేతి || ఆరకమందుభిక్షుసుదేవః యహినభానువివాకరలాద
నం-చంద్రసూర్యచయనం, నిగమనిశ్చసితం వేదనిశ్వాసం | అస్మదహ
తోఘాతస్య నిశ్చసితమేతద్యచ్ఛ్వేదో యజాత్వేదఇత్యాదిశు | టిఃఅన
ఘం రవ్యం తత్ స్వపుతస్యాననమాదకాల్ ముహుర్ముహురమంభూత
వశ్యతన్త || || ౨౭ ||

{ శ్రుతిసుగర్హిపుతాననచన్తి కాముషితమోహతమోమునిసన్నిభః }
{ అధిజగామసతన్తయతాంక్షణాదగమిషస్వముతప్రతిపన్దభ్యై } ||

అథ వసుదేవస్య నిర్నిమేషశయా తదాననైకాగ్నిమేవాత్మేక్ష
తే || శ్రుతి || శోభనోగంధోయస్యేతిసుగంధి గంధస్యేదుత్పాతిసుసు
రభిభ్యణితీకారపత్త్యయః | శ్రుత్యాసుగంధివతత్తస్య సుతస్యాననం
తస్య చంద్రికయా కాన్త్యాముషితంనిరస్తం మోహతమోఽజ్ఞానాంధకా
రాయాస్యేతితథోక్తః మునిసన్నిభోమునిసదృశః వసుదేవః క్షణాత్తన్త
యతాం కృష్ణతాదాత్మ్యంఅధిజగామ పాప్ర ఉతఅథవా అనిమిషత్వం
పాప్రకాశ్యపరూపతయా దేవత్వంప్రతీసందధే | స్వకియానిమిషత్వా
నుసంధానాదిదానీం నిమేషరహితోజాతఇత్యర్థః | ఉత్పేక్షాద్వయ
మిదంవాచకాప్రయోగాద్దమ్యం చంద్రికేతి ముఖకాంతెర్నిగీర్ణా
భ్యవసానాదతిశయోక్తిః | మోహతమితియావకంచేతి నియోస్సంక
రః | ఉత్పేక్షాద్వయేనసంసృష్టిః || || ౨౮ ||

{ జిగమిమస్సదిశోదశయాదవస్సకృదవైక్షతసాధ్వనవిహ్వలః | ఆ }
{ నఘవైభవమర్థకముద్వహన్మమితగుప్తినిరుద్ధగతౌగృహే || ౨౯ || }

జిగమిమరితి || అనఘవైభవమఖండితప్రభావం అర్థకం కుమార
ముద్వహకా జిగమిమర్నందగృహంగంఠమిచ్ఛుస్సయాదవః వసుదేవః
అమితగుప్తిభిః కవాటసంఘట్టనయామికశుకశారికానివేశనాదిభిర్నిరు
ద్ధగతౌ ప్రతిబద్ధగమనే గృహే సాధ్వసేనభయేనవిహ్వలోవిక్లబః స్వా
క్షధారణైష్యసమర్థస్సకా దకాపిదశస్సకృదవైక్షత యువరనాకావి

తిసాత్రనిదేశాదాగమవిధిరసత్యభినిరుద్ధః తావిత్వత్రనుమాగమో
నకృతః || ... || ౨౯ ||

{ విజఘటైసహసైవకవాటికాన్రజమకప్రజతోయదుభూభృతః | }
{ ఉపలకల్పమశేరతరక్షకాన్సరణిమాదిదిశుర్గృహదేవతాః || ౩౦ || }

విజఘటభితి||అథ తదీక్షణానంతరం వ్రజం గోకులం వ్రజతోయదు
భూభృతో యదురాజస్య సంబంధసామాన్యవివక్షయావృష్టి సహసా
శీఘ్రమేవ కవాటికాకవాటం విజఘటై ఓఘటతైస్త రక్షకాః ఉపలక
ల్పం-పాషాణతుల్యం, యథాతథా నిశ్చేష్టమితియావత్ అశేరత-స్య
పంతిస్త, గృహదేవతాః-గృహాధిష్ఠాత్వోదేవతాః, సరణి-నిగమ
నమాగమం, ఆదిదిశుః-ఉపదిదిశుః, కారాగృహాహ్వానకవాటస్యాల్పత్వ
వివక్షయా | స్త్రీస్యాత్కాచిన్త్యణాభ్యావిర్వివక్షాపచయేయవీః స్త్రీ
త్వే గౌరాదిత్వాత్జీషికప్రత్యయే కణభితిహాస్యత్వే ప్రత్యయస్థా
దితీత్వేచనతి కవాటికేతి రూపం || ... || ౩౦ ||

{ క్షరదనూనివ యామికరక్షకాన్మపితమంజుగిరశ్శుకశారికాః | }
{ యదుకులేందురపశ్యదమీలితాన్పురజనానపిచిత్రగతానివ || ౩౧ || }

క్షరదితి || యదుకులేందుః-యదుకులస్వేందరివాహ్లానకః వసుదే
వః, క్షరదనూన్సర్వజ్వాణానివ బహిరవబాధరహితాన్ యామికర
క్షకాన్ అనుయామంనియుక్తాన్ కారాగృహరక్షకాన్ మపితమంజు
గిరః-అపగతమంజుభాషణాశ్శుకశారికాః అమీలితానుస్థిలితలాచనా
నపి చిత్రగతానివ అకించిత్రరాన్ పరజనానపశ్యత్ | శారికాశ్శుక
వద్భాషణశీలాః పక్షివిశేషాః శుకాంగవాభితికేచిత్ || ... || ౩౧ ||

{ ఉపయతోవిశిఖాంసదనాస్తరాతుః పలయాభకుమారతనుస్త్విషా | }
{ శతమహోపలమేచకయాన్గుతంశమితసంతమసాహరితోబభుః || }

ఉపయతభితి || సదనాంతరాల్-గృహాభ్యంతరాద్విశిఖాం రథాన్
ముపయతః ఉపగచ్ఛతోవసుదేవస్యేతిశేషః | సంబంధసామాన్యవివక్ష

యాదవీ ! పరితోషకృతములలోను నేనుకల యాదాద్రుణిలగుకృత్యములయా, ని ॥ ఉపలగ ప్రస్తరేకృత్యవిషయః ॥ కలయ యాదవీ, ఇందీవరక్షిమః, సుమారకృత్య తనుక్షిమా జహప్రభియాశమితసంలయసాం నిరాకృతగాధా భకారాబభుర్భులిన్త ॥ ... ॥ ౩౨ ॥

{ శ్రుతిమయోవిహాసః పరిత్యజ్యచరణాశువిహాసోకామః ॥
అనుజగామదధూధరపన్నగస్ఫుటఘృతావ నిశీపా నోచ్చిమా ॥ }

శ్రుతిః ॥ శ్రుతిమయః- శ్రుత్యాయత్రోచిమామః, విహాసః-విహాసః ॥ సుపన్నోపగనుత్తా-త్రివృత్తైరభిత్వాచిసుతేః ప్రభూ-కృష్ణం పరితస్సర్వతః, అభిశఃపరితగత్యాది నా ద్వితీయా అశు-శీఘ్రం, ఘృతాః-పక్షవాతేనకంపితాః, నిశాచరా-రాత్రావరంతో రాక్షసాదయో యెనతథాభూతిస్సౌ న్యదరత్-చరతిశ్చ, భూధరౌ భువో-భూమేధరో-ధారయితా పన్నగశ్చేషశ్చ స్ఫుటాః-ప్రస్ఫుటాః, మహావణయవీ వదీపాః తెషాంగణశ్చ-సమూహస్య, ఉన్నహః వోధాసక భకారత్న దీప్తిర్భాగం ప్రకాశయన్వితియాసత్ అనుజగామానుగచ్ఛతిన్త ॥

{ దినకరోపమదీధిభిస్తదాదనుజదేహవిదారణదారుణైః ॥ పరి ॥
తగ్గిలపంచభిరాయుధైర్వృషపక్షిప్రజహావననాయతాం ॥ ౩౪ ॥ }

దినకరోతి ॥ తదా తస్మిన్సమయే దినకరోపమదీధిభిః-దీవిప్రతిమ కిగణైః, దనుజదేహో నామసురశరీరాణాం, విదారణైః-భేదనైః, దారుణైః పంచభిరాయుధైర్వృషపక్షగదాక్షిపాక్షాదుమైః, భగవదాయుధైః పరిగతః-పరివృతః, యమపక్షిః-వసుదేవః, అసహాయతాం-సహాయతాం-తేగచ్ఛంతే నహాయాః-సయాత్రాః, ని ॥ సహాయాస్తు సయాత్రాస్సృరితగద్దాణావః ॥ తదాహిశ్యంప్రజహాకిలతి పరకృతా ॥ ఇతి కిలోపాధ్యాయః కథయతీతిపత్ ॥ ... ॥ ౩౪ ॥

{ ప్రగుణమిందునివెతపద్ధతిర్యదుకులేందరభో యమునానదీం ॥
పరమపూరుషగుప్తతపారుషః పరిగరాజభవాశు వహస్యయా ॥ }

ప్రగుణమితి ॥ అథో అనంతరమక్షతపాదుషః-అఖండపరాక్రమః
అతిపవనపరిగరాజోగరుడభవపరసుపూరుషం భగవంతం సన్నహత్ప
రమోత్తమోత్కృష్టః పూజ్యనూనైరితిసమాసః వహ్నాయదుకులం
దః-యదుకులస్య ఇందురివాహ్లాదకోవనుదేవః, ప్రగుణం ఋజుయథా
తథా ॥ ని ॥ ఋజువజిహ్వాప్రగుణావిత్సూరః ॥ ఇందునా-చంద్రేణ
నివేదితపద్ధతిర్దగ్ధితమంగళాస్సకా, అశు-శీఘ్రం, యమునానదీయయా ॥

{ ననుతరంగవృషతరణశీతలః సురభిశ్రేవసాహృదవాసితః । అభి }
{ సమేతసుసేవతమారుతాయమునయాప్రహితాయదుపుంగవం ॥ }

తనుతరంగేతి ॥ తనుభిన్నాస్త్రైః తరంగవృషతరణైః-ఊర్తివిందుల
వైశీతలః ॥ ని ॥ వృషంతబిందువృషతాభ్యోమరః ॥ సురభిణః-శ్రేవ
స్య, కుముదస్య సాహృదవ-మిత్రభావేన, సంసగేణవాసితస్సురభి
తః యమునయా నవ్యా ప్రహితః-ఘోషితః, మారుతః అభిసమేతం
ప్రాప్తం యదుపుంగవం-యదుశ్రేష్ఠం, వనుదేవం ఆసేవత । పాద
చారశాంత్యపనయేన సేవామకరొడిత్యథః సహృదయశబ్దస్య యు
వాదిత్వాద్భావేన్ప్రత్యయే హృదయస్య హృల్లభయదణ్ణాసేషివిత్యా
ద్భావేఆదివృద్ధౌచసాహృదవశబ్దః । ననుకథంహృద్భగసికథ్యం తేపూర్వప
దస్యచేతి నోభయపదవృద్ధిః । ఇత్థం అణిపరతాహృదాదేశవృద్ధిశాస్త్ర
యోరస్య ప్రసావకాశయోఃపతత్వాద్వృద్ధిశాస్త్రం ప్రథమంప్రవర్త
తే తత్ప్రవృత్తికాలే హృదంతత్వాభావానోభయపదవృద్ధిరిత్యాదివృ
ద్ధిః తతాహృదాదేశః తదనంతరంతు హృదంతత్వోపజీవనేన నోభయ
పదవృద్ధిః । అకృతిపదార్థపక్షే వృద్ధైరెకత్వాత్తస్యాశ్చటకస్త్రిన్పదేన
కృత్ప్రవృత్తాయాస్తత్రైవ పునఃప్రవృత్త్యభావాత్ । యద్వాహృద్భ
గసింధ్యంతఇత్యైత్రాంతగ్రహణసామర్థ్యాదిదం విజ్ఞాయతే హృదంతాదే
వాణాదయోయేవిహితాస్తైమ పరతత్వభయపదవృద్ధిః నతు హృదయా
ంతాదంతాద్యత్వత్త్వనంతరం హృదాదేశే భవతీతి । తేన శోభనహృద

యాథాకామహ్యదయశబ్ద ప్రకృతికంసాహ్మదమితభావతి । పాపాద్దమి
తితు మిత్రచాదిపహ్యచ్ఛబ్ద ప్రకృతికమిత సుస్థిగోచరః । కేదా
హుః యువాదిషు సుహృద్గుహ్యదయశబ్దాద్వాపకీయేభే దేవ, సు
హృచ్ఛబ్దస్యాపి సుహృదయశబ్ద ప్రకృతికస్య ఏకదేశకృత్యాహృదయ
సుహృదయశబ్దసాకాదేవాణిస్సద్ధే వునఃపాతోన్యత్ర సుహృదయశబ్దే
యద్భవతి తత్సుహృచ్ఛబ్దే నాస్తీతిజ్ఞాపవాథకం తేనసుహృదయశబ్దా
దణిహృదాదేవే భవత్యుభయపదవృద్ధిః సుహృచ్ఛబ్దాదణితునాభయపద
వృద్ధిరితి । అపరేతు సంజ్ఞాపూర్వకవిధిరనిత్యైతి క్షయదుత్తరపదవృ
ద్ధ్యభావమాహుః । ॥ ౩౬ ॥

{ పవనకంపితపల్లవపాణికాప్రహితపుష్పభరావచపీముఖే । ఉప
జహావకిలభ్రమరస్సనైర్మరుపతింయమునోపవనస్థలీ ॥ ౩౭ ॥ }

పవనేతి ॥ పవనేనకంపితః పల్లవపవనపాణిర్యస్యాప్రథాభూతాపద
పీముఖే మాగకపురోభాగే ప్రహితపుష్పభరా-క్షిప్తపుష్పనివయా
యమునోపవనస్థలీ-యమునాతటారామస్థలీ, యదుపతిం-వసుదేవం,
భ్రమరస్సనైః ఉపజహావ ఉపహ్వయితస్తకిల యథారాజ్ఞిసమాగచ్ఛ
తి మాగకపుష్పార్పణాదిరాజోపచారపూర్వకమాహ్వయంతి తద్వదా
హ్వనముత్ప్రేక్ష్యతే ॥ ॥ ౩౭ ॥

{ నిమిషితాసితనీరజలూచనా ముకుళితాబ్జముఖసవితుస్సుతా ।
లలితదీనరథాంగయంగస్వనా కుహకదైన్యమశోచదివప్రభాః ॥ }

నిమిషితేతి ॥ నిమిషితా సితనీరజలూచనా - నిమిలితేందీవరనయనా,
ముకుళితాబ్జముఖ ముకుళితాంబుజకదనాలలితదీనరథాంగయంగస్వనా
మనోజ్ఞావిరహకాతరచక్రవాకకుటుంబనినదా సవితుస్సుతా యమునా
ప్రభాః కృష్ణస్య కుహకదైన్యం కంసభయాదివ రాత్రా నందకులప్ర
యాణరూపం మాయాపినో దైన్యమశోచదివ శోకం కృతవతివెత్సు
త్ప్రేక్షా దైన్యానర్హస్య దైన్యందృష్ట్యా స్త్రీయశ్శతం శోచంతీతిభావః

వి. నా భావశేషే స్త్రీపుత్రై రలింత్రీమమందరఇతి శబ్దాంతః ॥ తా
ప్రావింశిమి నమిలననిరానం ద్విశీయశిశో సంగమితం ॥ ౩౮ ॥

{ ఒక బిడ్డలేనకాంతి కావ్యతంతను చితమిచశౌరదమూమిసీమ్ | త్న }
{ రతమంబుఁ ధైః భిసారికాంతిచమైహతవత్సనసీహితః ॥ ౩౯ ॥ }

విశేషః ॥ వికచక్షేపైః వికసితపితుముదైః తాంత్రీతా సంజాతతారా-
శాతకృత్యస్యాస్యాస్తూరితవిష సనుమతీం శౌరదయామిసీమివస్థితాం మూ-
ర్తాం శిరశ్చలవిభ్రవాం రాత్రిమివస్థితాం అంబుజధేరభిసారికాం ॥
వి. కాన్తాధి-సీతుయాయాలినంకేత సాభిసారికా ॥ అత్ర సముద్రీ-
ముద్రిశ్య గమనాద్యమువైచ తదభిసారికేత్యుప్యవసీయతే శాం నత్యస-
మీహతిః ఆవిరధాభిలాషోనను దేవః త్వరితం శీఘ్రంతరితు మైహతవిచ్చల్-
యథా శేతుపోషణాసక్తః కశ్చిద్ధార్తికౌగృహస్థః తత్పౌషణాయ గ్రా-
మాంరరం ప్రతిగమననమయే రాత్రా మాగమద్యై అభిసారికాం
దృష్ట్వా తద్దర్శనజన్యపాపభియా- శేతుపోషణవిఘాతభియాచ తద్విష-
యకామతరంగిణీతీర్థస్వాన్యత్ర శీఘ్రంగచ్ఛతి తద్వదిత్యక్షణః ॥ ౪౦ ॥

{ భవతీం సుభాష్యతివాకిమిత్యనవధారితశౌరివిహారయా | }
{ చకితయేవ విరోచనకన్యయావిఘాతవీచికరంకిలవివృణ్ణేరం }

భవతీతి ॥ అనవధారితశౌరివిహారయా - అనాకలితభగవత్క్రిజ-
యా, నందకులప్రయాణాదికం క్రిడామాత్రం వస్తుతోనకంసభాయప్ర-
యుక్తమిత్యజానత్యైతియావత్ । విరోచనస్య సూర్యస్య కన్యయా-
యమునయా కింనుభవతి కిమితానీం కృచ్ఛ్చింవర్తతే కింవాభవిష్యతి
ఇతః పరమపి కింవా కృచ్ఛ్చింవర్తిష్యత ఇతి చకితయా కంసచరిత్రమ-
నుచింత్య భీతయాసత్యా విఘాతవీచికరం విఘతోర్తిహస్తం యథాతథా
వివృణ్ణ ఇవకిలభావేలిట్ ॥ ౪౦ ॥

{ ఘనతముః పరిపాకమలీమనైగ్గురుభిరార్తిగజైరమవప్లుతః । అ }
{ తితతారదిశాధిపతేస్సుతామనఘయోగమనాశనసంస్మృతిం ॥ ౪౧ ॥ }

ఘనేతి || ఘనతమః పరిపాకమలిమతైః గాఢాంధకారవరితామై
రివమలితైరుకరుభిః పృథుభిరూర్తిగతైః పీడితవద్రైః యోగివక్షేపాం
ద్రోతమోనుజపరితామతయా మలితైః దోర్తిగతైః అశనాయాపిపా
సాశోకమోహజనామరణహాపషమాత్మైకరైశువల్లభైశువమృతైశు
వహుదైశు లినిఘమోగం తప్రతిలింగయోగం మహాయస్య సయోగీ
సంస్కృతిం కుంపాశమివ దినాధిపతేష్వతాం యమునానుభవతారగణా

{ యమపతేర్వయనా స్వగిగంధుశ్చక్రతియత్యసమర్పితవృత్తిః }
{ స్వయమహత్త్యమదావళమజ్జనీజరిణలంఘ్యజలాశుమజాయత }

యమపతేరితి || స్వయం స్వతః అమత్యైకమదావళస్యైరావతా
దేః దేవగజస్య మజ్జనీ నిమజ్జనకరీ మస్తిథాతోరధికరణార్థేఽల్పృటి జీ
వో యమునావరణలంఘ్యజలాశరణతార్థ్యవరిలాసతీ త్వరితం శీఘ్రం
యతః ప్రతియత్య గచ్ఛతః ప్రతినివర్తమానస్యచ యమపతేర్వయ
దేవస్య సమర్పితవృత్తిస్సమజాయత దత్తమాగాబధూప || ౪౨ ||

{ అజనిపశ్చిమతోభృశమున్నతారవిసుతాపురతస్థలశేషితా | అ }
{ ధిరురోహ పదంకిమసూహారైఃప్రతియయాయదివాపితరంగిరిం || }

అజనీతి || రవిసుతా యమునా పశ్చిమతః పశ్చిమభాగే ఆద్యాని
త్వాత్తసిః భృశమున్నతా అజని జాతా పసుదేవమాగే నమాగచ్ఛ
తః ప్రవాహస్యనిరోధానితిభావః ; జనిథాతోకరరిలుజీవీపజముధే
త్యాదినా చిత్ | పురతః పురొభాగే స్థలశేషితా సంజాతస్థలశేషా అ
జనీత్యనుషంగః | ఇదం యమునాయాస్సంస్థానముత్పేక్ష్యతే | అసా
యమునాహారైః పదమాకాశం అధిరురోహకిం అధిరాధపతీకిం యది
వా అధినా పితరం గిరిం కళింజపర్వతంప్రతియయా ప్రతినివృత్తా |
పశ్చాదాన్నత్యేన ప్రథమోత్పేక్షా పురతస్థలశేషతయా ద్వితియా
అత్యోత్పేక్షాద్వయేవ్యన్యవప్రేకంనిమిత్తం వ్యజ్జ్యతే | గంగాయాగ
గనప్రవాహగుణోత్కృష్టేణ పతిస్తస్యామేవ రజ్యేదితి తదనహ

౧౧. నాభావశేన త్రైపుత్రై లలింత్రేనుమందరభతి శద్ధాంశః । తా
ప్రావిందిమిమిలననణానం ద్విరీయచగే- సంగమితం ॥ ౩౮ ॥

{ ఒక బక్షేరవశాత్తీ కృతించిను చితమిలకారదయామిసీమ్ । త్మ
రతిమంబుః ధాః భిసారికాంతికుమైహతవత్సనమిహితః ॥౩౯॥ }

విశేషః ॥ వికచక్షేత్రైః వికసితకుముదైః తాంబీతా సంహతతార-

శాత్రకృత్యస్యాస్యాంతవివ సంమతిం శారదయామిమివస్థితాంమూ
ర్తాం శరశ్చలపిశానాం రాత్రీమివస్థితాం అంబుధేరభిసారికాం ॥

౧౨. కాన్తాభి-సేతుయాయాతినం కెత-సాభిసారికా ॥ అత్ర సమద్రీ
ముద్రిశ్య గమనాద్యమునైన తదభిసారికేత్యధ్యవసీయతే శాం నత్యస
మీబాతఃఆవిరధాభిలాషోనను దెనుఃత్వరితం శీఘ్రంతితుమైహతవిద్యల్
యథా శశుపోషణానక్తః కశ్చిద్ధార్తికౌగృహస్థః తత్పౌషణాయ గా
మాంబరం ప్రతిగమననమయే రాత్రా మాగమధ్యే అభిసారికాం
దృష్త్వా తద్దర్శనజన్యపాపభియా- శశుపోషణవిఘాతభియావ తద్విష
యకామతరంగిణీతీర్త్యాన్యత్ర శీఘ్రం గచ్ఛతి తద్వదిత్యర్థః ॥౩౯॥

{ ఛవతికినుభవప్రతివాకిమిత్యవధారితశౌరివిహారయా ।
{ వతితయేవరొచనకన్యయావిభుతపీచికరంకిలవివ్యధేరం }

భవతితి ॥ అనవధారితశౌరివిహారయా - అనాకలితభగవత్ప్రీజ
యా, నందకులప్రయాణాదికం క్షీడామాత్యం వస్తుతోనకంసభయప్రీ
య క్రమిత్యజానత్యేతియావత్ । విరొచనస్య సూర్యస్య కన్యయా
యమునయా కింనుభవతి కిమితానీం కృచ్ఛ్చింవర్తతే కింవాభవిష్యతి
ఇతిఃపరమపి కింవా కృచ్ఛ్చింవతిః ప్యతేతి చకితయా కంసచరిత్రమ
నుచింత్య భీతయానశ్చా విధుతపీచికరం విభుతోర్మహస్తంయథాతథా
వివృథ ఇవకిలభావేలిట్ ॥ ౪౦ ॥

{ ఘృతముఃపరిపాకమలీమనైగురుభిరూర్తిగజైరమపలుతః । అ
{ తితతారదిశాభిపతేస్సుతామనఘయోగమనాశనసంస్మృతిం ॥౪౦॥ }

{ ఉదపతద్దివముగ్రాసునస్య నాయువతిరూపయ గాత్యయశర్వరీ । ఆ
సరఘాతిభిరప్తభిరాయుధైరలఘుభిశ్చ పలాభిరివాశ్రితా ॥ ౫౦ ॥ }

ఉదపతదితి ॥ ఉగ్రాసునస్య కూరమేఘస్య స్వనభవ స్వనాయస్యా
సాస్య ప్రళయశర్వరీపతే ఉగ్రాసునస్వనః ప్రళయఘనగజేతరూపా
యస్యామితి విగ్రహః । అసురాః పానః పుశ్యేనఘ్నంతీతి అసురఘా
తిభిః బహుళమాభీష్ట్య ఇతినిఃసహాహంత్యైశ్చేష్టితి కుత్స్వం । హ
నస్తాచిణ్ణలారితితాదేవః అప్తభీరాయుధైరప్తభుజగృహీతైః । సాయు
ధాప్తమహాఘజేతివిష్టుపుగాణాక్తేః అలఘుభిశ్చ పలాభిర్విద్యుచ్ఛిరిసఆ
శ్రితాయువతిరూపయ గాత్యయశర్వరీ తరుణీరూపయ గాంతకాశరా
త్రిః దివమభిముద్దిశ్య ఉదపతమత్పపాత । ఉపమానుప్రాణితోపహ్ను
త్వలంకారః ॥ ... ॥ ౫౦ ॥

{ అథవభూజనియంతురయంత్రితాదనుజహన్తురుదంతముదైరిరత్ ।
పటుగ్రభీరముదారమానాకులంహితమవిస్తరమర్థమవిష్లవం ॥ ౫౧ ॥ }

అథేతి ॥ అథ ఉత్పతనానంతరం అయంత్రితా స్వతంత్రా భూజా
నాంగాజ్ఞాం నియంతః కంసస్య దనుజహంతురుదంతం కృష్ణస్యవృత్తా
న్తముదైరిరయత్ ఉదీరయతిస్త । ఉత్పూర్వాదీరయతేలుజీరూపం ఉ
త్పతనక్రియాసముచ్చయార్థశ్చకారః । పట్విత్యాదీనిక్రియావిశేషణా
ని పటుతీష్ణం అసహ్యమితియావత్ ॥ ౫౧ ॥ పటుస్తీష్ణైరొగేవతురేన్య
వదితివిశ్వః ॥ గంభీరమంద్రధ్వననం ఉదారం పరుషవణపాఠాయ
తయా వికటాక్షరబంధం । వికటాక్షరబంధత్వమాదార్యం పరికీర్తితం
అనాకులమసంభ్రాంతంహితం పథ్యమవిస్తరం శబ్దవిస్తరరహితం అర్థ్యం
అథాదనపేతం సత్యం । అవిష్లవం వణలూపవిపర్యాసాద్యన్యథా
భావరహితంచయథాతథా ఉదైరిరదితినంబంధః ॥ ... ॥ ౫౧ ॥

{ అహమశేషసురాసురమోహినీయవనికామధుక్తేటభమృద్దినః ।
ప్రబలశుష్కుశుష్కునిఘాతనేవణిహితాహతయాతనకించయా }

అహమితి || అహమశేషాణాం సురాసురాణాం మోహినీమోహ
నకరణీ కరణైర్బుటిజీవ | మధుకైటభమర్దినః క్షణోయవనికానిరగ్ర-
రణీ నయనాచ్ఛాదసీ యోగనిద్రోయావత్ | అహం ప్రబలయో
స్సుమ్భోనుమ్భయోః క్షూదనైవధే ప్రణిహితా భగవత్ప్రేషితా
మయా హతయాతనకిం | త్వగ్నధాభిసంధిరహితాయామమహననన
తవానిష్ఠసరిహారాదికింపి సాధ్యవాస్తీత్యర్థః | గమ్యయానసాధనకి-
యాపేక్షయా కరణోహతయామయేతిత్యర్థయా || ... || ౫౨ ||

{ వసతిసందృశేవిబుధద్విషాందమయితానసునైవసమద్భవః | అ }
{ యమసాతవనాశయితేతిసాదరముదీర్యజగామయథేష్ఠితం || ౫౩ || }

వసతితి || విబుధద్విషామసురాణాందమయితా ప్రహర్రాహరిర్వ
సుదైవసమద్భవస్సృగ సందృశేవసతి | అయమసావిధ్యంభూతా హ
రిస్తననాశయితేతిదరముదీర్య అల్పసారాంశముక్త్యా || ౫౩ || దయోస్త్రీ
శంఖభీగలేష్వల్పార్థేత్వవ్యయందరమితయాదవః || యథేష్ఠితంఈ
ష్ఠితమనతిక్రమ్య ఈష్ఠితం దేశంజగామ | స్వరూపప్రకారపరామర్శ
తయా అయమసావత్యనయోర్మపానరుక్త్యమ్ || ... || ౫౩ ||

{ మధుహిరణ్యభూమధురాపతిర్దినహుతాశనక్షిపదశాంగతః | శ్వ }
{ సితజన్మిణవేపితహుంకృతైరరతిమాయితభీతరసూచయత్ || ౫౪ || }

మధ్వితి || మధుహిరణ్యనిభః మధోర్ద్విరణ్యస్యచాసురస్య తుల్యః
మధురాపతిః కంసాదినహుతాశనస్యదీనాంక్షణాందశాం నిస్తేజస్-త్వ
రూపాంగతః తద్వచనశ్రవణేనప్రాప్తః ఆయతభీతిః నిరంతరసంతన్య
మానశయశ్చసృగ శ్వసితేన ఉష్ణశ్వాసేన చ్ఛితేన అన్యస్థితేనమ
న్యరాపతితమిత్యాదిరూపేణవైపితేన కమ్పేన హుంకృతేన హుంకారే
ణచాంతం నిర్దేషంఅసూచయత్ | శ్వసితాదిభిశ్చావ్యహృద్గతా నిర్వ
దస్సుటలసీదిత్యర్థః || ... || ౫౪ ||

{ జడమనస్సుజనార్దన నాయయావిహసితేస్త్రపయాజనితవృధః ।
అపకృతంవసుదేవమమోచయన్మయితయా సుహాదీనకలావయా ॥ }

జాతెతి ॥ జడమనస్సుజనార్దన జనార్దనవృధ మాయయా మోచయన్
యా విహసితః పాదతాడనాదివా అపహసితః త్రీపయాలజ్జయా జని
తవృధః డే శ్చాపితమనఃపీడః సకంసః అపకృతంవసుదేవం దీనవిలాప
యా కాతరవతిదేవనశ్చయా దయితయా దేవక్యాసహ అమోచయ
త్ నిరూధాన్తోచయతిన్మ । అన్యత్రావతినౌ పరిపంధిని తన్నగోధం వి
ఫలముల్లేపభావః ॥ ... ॥ ౫౫ ॥

{ కిమపిచింతితమాగతమన్యథాకిమిదమిత్యవశామపజాతయా । వి
సవినూషితయేనమనీషయాముహురదూయతమోహవిచెష్టితః ॥ }

కిమపీతి ॥ మోహవిచెష్టితః మోహేనవిచెష్టితః చేష్టాం కారితః
మోహప్రియుక్తసకలశ్యాసారః చేష్టలేఖ్యవ్రాతకర్తృణిక్తః । సకం
సః కిమపి కిందిల్కృత్యం చింతితందేవకీనమదేవయోః నిరుద్ధయోస్తదీ
యాగగ్భా ఉత్పత్త్యనంతరమేవ హంతుం శక్యః త ఇతిచింతితమన్యథా
ఆగతం ఇదానీం నందకులై వసుదేవమతోపసతీతి ప్రకారాంతరంస్రా
ప్తం । ఇదం కిమితిఅవశాదనాయత్రతేన ఉపజాతయా విషవిదూషి
తయేవ గరళనూషితయేవ తాపప్రిదయా మనీషయాబుద్ధ్యా ముహుర
దూయత ఇత్థంవిచింత్య పునఃపునఃపర్యతవ్యతేత్యర్థః ... ॥ ౫౬ ॥

{ అవిషయేవిషదామసురాంతకేపునరియేషనికారపరంపరాం । ని
యతిరైకముఖమరతిక్రమాకృతధియాకిముతావిలచేతసా ॥ ౫౭ ॥ }

అవిషయఇతి ॥ విషదామవిషయేఅగోచరై అసురాంతకై కృష్ణే పు
నర్నికారపరమ్పరామపకారపరమ్పరామియేష ॥ ని ॥ నికారోవిప్రకా
రస్సాదిత్యమరః ॥ నను తాదృశే కథమపకర్తుమైచ్ఛదీత్యతఆహ ॥ ని
యతిరైక ॥ ఏకముఖ ఏకస్థిక్యత్యేముఖం ప్రారంభోయస్యాస్సా స
దసద్వా ఫలంబాతుప్రార్థితేతియావత్ । నియతిదైవంనియతిర్నియ

మే ద్రేవభిరవిశ్వః ॥ కృత్యధిశా బుద్ధిశా తాపి దురతిక్రమా అతికమి
తుమశక్యా అవిలచేతనా కిముతకలులచేతనాదురతేనామేతి కిము వక్త
వ్యమిశ్యభాః ॥ ... ॥ ౫౭ ॥

{ పరిబభూవచుకోపవిసిష్టియే పరిజహాసహరింతబుద్ధిశా పరిణ }
{ తేనభవాంతరవాసనాగ్రహానుజేనభజన్మతస్యతామ్ ॥ ౫౮ ॥ }

పరిబభూవెతి ॥ పరిణతేన పరివశ్యేన భవాంతరవాసనా గ్రహాను
జేన జన్తాంతరవాసనా మయాగ్రహరూపేణ నుజేన పూర్వజన్మచేర
వాసనానుబంధేనైతియావత్ ॥ భవితవ్యతాండునగుర్నవిపాకంభజా
ని ॥ విపాకంభవితవ్యతైతిహలాయుధః ॥ పరిబభూవ ॥ హరిం చేతనా
భల్లావకార ॥ చుకోప తస్మై కుప్యతిస్త ॥ విసిష్టియే దేవకీవసుదేవావి
హనిరుద్ధౌ తయోఃపుత్రీక్షుద్భవ్య నందకు లేవనెత్తి విస్తయిలెస్త ॥ హ
రిం పరిజహాస ॥ మయ్యప్యవకారమిచ్ఛతీతి స్వబలావలెపాశ్చరిహస
తిస్త ॥ ప్రజగజః చ ॥ శౌర్యోన్మాదాత్ప్రగజఃతిస్త ॥ ... ॥ ౫౮ ॥

{ క్వచనధామకంసనివేదితే సభయజ్ఞానకడుండుభిరావనత్ }
{ స్మృతిగతేనసులేననజీవితాదినశతానినాయచ దెవకీ ॥ ౫౯ ॥ }

క్వచనేతి ॥ అనకడుండుభిర్వసుదేవః క్వచనధామక కస్తింశ్చిర్గృ
హే కంసనివేదితే కంసేననివేదితేనతి సభయం భయనహితంయథాత
థా అవసత్ తర్గృహమావసతిస్త ॥ దేవకీవ స్మృతింగతేన స్మృతిగో
చరేణ సులేన సజీవితా సప్రాణాసతీ దినశతాని దినానాంశతాని బ
హూనిశతానినినాయ అతివాహయాంబభూవ ॥ ... ॥ ౫౯ ॥

{ విగతకన్యకయాచయశోదయానియతీసంభృతనిర్భరద్రయా ॥ ౬౦ }
{ రసమాగతిజాగరయాన్తికేహరిరపత్యనుదృశ్యతీధన్యయా ॥ ౬౦ ॥ }

విగతేతి ॥ విగతకన్యకయా అపగతకన్యకయా నియతీసంభృతనిర్భ
రనిద్రయా దైవసంపాదితగాఢనిద్రయా చిరసమాగతిజాగరయా చి
రకాలానంతరముపగతప్రబోధయా ధన్యయా పుణ్యవత్సావ యశోద

యా నందపత్న్యా అస్తికే సమీపే అపత్యం హరిరదృశ్యత దృశ్యతైస్స॥

{ యదవబుద్ధనిరాకులనీతిభిర్నుగతైరథునాపివిమృగ్యతే । తదిదం
{ గౌగన మౌలివిభూషణంవిధివశాదభవద్వ్రజభూషణం ॥ ౯౧॥ }

యదతి ॥ అవబుద్ధనిరాకులనీతిభిః అనగతప్రతిష్ఠితవేదాభానిశ్చా
యకన్యాయైర్నుగతైః అథునాదానీమపియత్ విమృగ్యతే వెదాంతేష్వ
స్వివ్యతే తదిదమగమమౌలివిభూషణం శ్రుతిశిరసాం ప్రతిపాద్యతే
నాలంకారభూతం పరం బహువిధివశాన్నందాదిభాగ్యాయత్రతయా
ని ॥ దైవదిష్టంభాగధేయంభాగ్యం ప్రీత్యతిర్విధిరిత్యమరః ॥ వ్రజస్య
గోకులస్య భూషణమభవత్ ॥ ... ॥ ౯౧ ॥

{ అనఘవత్సవం నాకులధేనుకంప్రచురదుగ్ధమచోరభయోద్భవం ।
{ సజమనామయవిశ్వజనంవిభుఃకృతయుగాస్పదకల్పమకల్పయత్ }

అనఘేతి ॥ విభుర్విష్ణుః ప్రజంగోకులంఅనఘవత్సం వ్యాఘ్రాదిదుః
ఖరహితవత్సం అనాకులధేనుకం తృణాద్యధామసంభ్రాంతధేనుకంప్ర
చురదుగ్ధం బహుక్షీరం అచోరభయోద్భవం చోరభయోత్పత్తిరహితం
అనామయవిశ్వజనం వ్యాధిరహితసమస్తజనం అతపవ కృతయుగాస్ప
దకల్పం కృతయుగవాసస్థానతుల్యం అకల్పయత్ కృతవాక్ ॥ ౯౨ ॥

{ అజనిగోపగృహేషుమనోరమైరమితకాన్తిభిరహరసాం గతైః ।
{ యదనుభూతిరసేన సమేష్యతశ్శరణయాదవశైశవయావసే ॥ }

అజనీతి ॥ మనోరమేస్సందరైః అమితకాంతిభిరపరిమితలావణ్యైః
అహరసాం స్వర్వేశ్యానాంగతైః గోపానాం సందవ్రజవాసినాం గృ
హేష్వజనిజాతం భావలక్ష్ ॥ యదనుభూతిరసేనయాసామహరసాం
అనుభవజన్యైసమఖేన శరణయాదవస్య జగతాం రక్షితుర్యాదవస్యకృ
ష్ణస్య ॥ ని ॥ శరణం గృహరక్షిత్రీరిత్యమరః ॥ శైశవయావసే సమే
ష్యతస్సంగతేభవిష్యతః తస్యశైశవం తాభిస్సహ బాలక్రిడానుభవజ
న్య సుఖేన ॥ తస్య యావసం తత్సంభోగసుఖేనద సమేష్యతీత్యధా ॥

[౧౬] యాదవాభ్యుదయమునకుఁ ౧౭౯

అత్ర ప్రేక్షయదనమోః శక్సంగుశ్చ నాన్వినైకాత్మాగ్నిరత్నైశ్చ
 హర్షోశ్చ సమభిద్యాత్మకానన్వతోపవాన్విగావీకత్వాస్త్రదశేషయా
 నమేష్వరభ్యంభవన్మృత్యోః । ఇథా మహావిషన్వదే । అతః క్షి
 తాసాన్యమపేషన్మహిభాః ఘటస్త్రవప్రస్థనవైషణ్యయోః । స
 షోఽపేషణం ప్రథనాత్తజన్మనాం నభ్యస్త్రచార్మిల్లమహాకరివృత్తిది
 ద్దోశే చాపి ద్యాన్యకన్మకరంవశనాన్వగావీకర్షమాత్మేః నాసా
 రిన్యోఽపేషన్మృత్యోయోగః । ... ॥ ౬౩ ॥

{ సురమహీసురతోషణం చాదరాన్నవముపాపిత సంరడిహారభిః । }
 { శరభగోపసతాగమనంకులం తనయజన్మమహోత్సవసమృద్ధం । }

సురైః ॥ డిహారధీర్మహేశ్వయః సంజః సురమహీసురతోషణం డెవ
 ద్దాప్తుగాఢాం తోషణం తరతానామితస్తతస్సంభ్రమతాం గోపగ
 తానామగమేన అగమనేన సంకులమహాశ్చర్యభూతం నవమి
 తు పాగవుత్రతయా ఇదం ప్రథమం తనయజన్మమహోత్సవం పు
 త్రజన్మని కర్తవ్యం మహోత్సవమాదరామపాదిత ఉపాదత్తైస్త । అ
 కరోదిత్యర్థః । ॥ ౬౪ ॥

{ అధివతారవదాన్యమతేర్ష్యాయన్యధితకల్పతరంగనుకల్పతామ్ ॥ }
 { వ్యజనయజ్ఞసుప్రసవోత్సవేనుహతిమేఘసికర్థనమోఘతామ్ ॥ }

అధివతారైః ॥ నుహతి సుప్రసవోత్సవే పుత్రజన్మోత్సవే పజా
 న్యమతేర్ష్యమాప్రదన్య చింతారత్నన్య ॥ ౧ ॥ వ్యర్షదాన్యఘాలల
 త్త దానిశౌండాబహుప్రదఇత్యనురః ॥ శ్రియంశోభామధివతారాధి
 కృతవాఙ్ జగ్రాహేత్యర్థః కల్పతరోరనుకల్పతాం లముఖ్యకల్పతాం
 ॥ ౧ ॥ ముఖ్యస్సౌత్ప్రీధిమః కల్పానుకల్పస్తతతోఽధమఇత్యనురః వ్య
 ధిత యత్యైస్త । మేఘసికర్థనమోఘతాం మేఘనాభాయాన్యర్థతాం
 వ్యజనయజ్ఞ చిన్తానాణికల్పతరుకాలమేఘేభ్యోవ్యధికవిభిభ్యః ప్రా
 దానిత్యర్థః । ॥ ౬౫ ॥

{ విధిహనః ప్రమివస్వయముద్ధితం నిరవధిం నిజభాగమివోదితం । వ్య }
 { జనుష్యప్రతిభభ్యురమాపతింజహనురైంద్రమసారతరంపదం॥౬౬ }

నిధిమితి ॥ ప్రజభువః ప్రజప్రభవా గోపాః స్వయముద్ధితం స్వయ
 మేవోద్ధతం అనంతమంతరహితం నిధిం శేవధిమివస్థితం ఉచితం మూ
 ర్తిం పరిగృహ్యోవిరూఢితం నిరవధిం నిస్సీమం నిజభాగమాత్మీయభాగ్య
 మివస్థితం॥ని॥భాగ్యైకదేశయోర్భాగఇతిరుద్రనిఘంటుః॥భాగోభాగ్యే
 రూపకాధేః వత్సద్ధాంశైకదేశయోరితిరత్నమాలాచ । రమాపతిం కృ
 త్తం ప్రతిభభ్య పాప్ర్య అసారతరమత్యథాం నిసార్మైంద్రంపదంస్వా
 రాజ్యం జహనుః హసంతిస్త । వింద్రపదాదప్యధికం సుఖమస్వభవస్మ
 త్యథాః ॥ ॥ ౬౬ ॥

{ పుత్రంప్రసూయతపసాపురుషంపురాణం కాలంచిరంవిధి }
 { వశాత్కృతవిప్రకర్షా । శంకాకళంకితధియావపిదంపతీతా }
 { తద్వైభవస్తరణశాంతరుజావభూతామ్***॥ ౬౭ ॥ }

పుత్రమితి ॥ పురాణంపురుషం నారాయణం తపసాపుత్రం ప్ర
 సూయ చిరంకాలం బహుకాలం విధివశాద్దేవవశాత్కృతవిప్రకర్షే
 కృతపుత్రవిప్రకర్షాతాదంపతీ దేవకీవసుదేవో శంకాకళంకితధియావపి
 శంకయా కంసాత్క్రీసేనకలుషితధియావపి॥ని॥శంకావితర్కభయయో
 రితివైజయంతీ తద్వైభవస్తరణేన తస్య స్వపుత్రస్య ప్రభావస్తరణే
 న శాంతరుజౌ అపకతోపతాపా అభూతాం॥ని॥స్త్రీరుగ్రుజాచావతా
 పరోగన్యాధిగదామయాఇత్యమరః ॥ వసంతతిలకావృత్తమిదం ॥ ౬౭

{ నందసత్త్వనినచేందుసన్నిభౌ వానమేత్య వసుదేవనందనౌ । పృథ్వి }
 { మావతురనేహసాస్వయంస్వాదుభోగజననీంసుపర్వణామ్॥౬౮॥ }

ఇతి శ్రీమతగౌవితారికసింహస్య సర్వతం త్రస్వతం త్రస్య
 త్రిమద్వేంకటనాథస్య వేదాంతాచార్యస్య కృతిః
 యాదవాభ్యుదయే కావ్యరత్నతృతీయస్సగళః

సంపేతి || నవేందుస్సభౌ నవేందుగన్మతౌ నవేందుః || నారా
భక్తిష్టే నవనక్షత్రి సందగ్మహే వాచమేన్మ వాసంపాన్మ నారేహ
సాకాలేర స్వయమేవ సువర్ణతాం దైవానాం సాస్వదుభౌగజననీ కం
సాదివథద్వా రా మధురన్య స్వచ్ఛపభోగన్య జననీం వృద్ధిమాపహతి
యథాచంద్రః ప్రథమాంపిట తివచ్చీరిత్యాదిక్రీడాద్దైవానాం సాస్వదు
భోగజననీం వృద్ధింప్రాప్నోతి తస్మిన్త్యర్థః || త్వక్షస్య వృద్ధానశ్చామ
నాయాసేన కంసాదివథాద్దైవానాం భోగసంపత్తిర్యాద్యయవ గోష్ఠ్య
ద్ధిస్సప్తయమేవ భోగజననీన్యత్తం || రహోర్ధ్ధతావృద్ధమెవత్ || ౬౮ ||

ఇతిత్రైభారద్వాజకులతలకవిశ్వజిన్యాజిత్రైంకరావాక్యనివర

సూనునా అప్పయ్యదీక్షితేన విరచితే

యాదవాభ్యుదయ వ్యాఖ్యానై ర్మతీయస్వగణః

అథ చతుర్థా సర్గాస్తారమ్భః

{ మనీషితం క్రేతవమానుషస్య శుశ్రావభయకొధపరిప్లుతాత్మా }
{ కంసశ్చిరంప్రాగ్భవకాలనేమిచ్చిన్రాణా వేమగ్నవివావతస్థై || ౧ || }

మనీషితమితి || క్రేతవమానుషస్య - క్షత్రవమానుషరూపస్య, త్రికృ
ష్టస్య మనీషితం స్వవధాభిప్రాయం శుశ్రావ సంధతనయాముఖాదాక
ణ్యోభయకొధపరిప్లుతాత్మా - భయకొధయోః కృతస్తవనాంతః కిర
ణ్యోప్రాగ్భవకాలనేమిః పూర్వజన్మకాలనేమిరితి ప్రసిద్ధః భగవతా
హతాధూద్యః సకంసః చిరం చిన్రాణా వేమగ్నవివావతస్థై । ఉపస్థి
తపవత్ప్రతికారచిన్తాస్త్రిమిత్యిరమవతస్థిత్యర్థః । సమవప్రవిభ్యర్థా
త్వాత్మనేపదం । అపారకరుణాసముద్రాగ్భగవతః కిమిభేతవ్యం శర
ణాగతిమాత్రేణ తత్ప్రసాదనసంభవాదిన్యతఉత్తం । కొదైశ్ || కొ
దనేమిత్తంపూర్వజన్మవాసనేతినూచితం ప్రాగ్భవకాలనేమిరితి । చిం

తాణః బేదుగ్నవివావత స్థేఞశ్చత్రయాపకసంక్లిష్టోత్పేత్తాలంకారః ॥

{ సమద్వయానామరసత్వభేదానైతాసమాహూయన్మతః సచేతాః }
{ ప్రస్తాపయామానపరైరభ్యవ్యంనద్వాస్పదం నాభవిహరగుప్తం ॥ ౨ ॥ }

సత్తతి ॥ సత్తత్తం చిత్తాంప్రాప్యస్థితాన్మతః సచేతాః - కూరాంశశక
గణాః, నైతా - ప్రభుః, క - సకరుదః మాణ - కృచ్ఛ్రీదమనాణ ॥ సూత్రీ
ద్వయమకృచ్ఛ్రీకృచ్ఛ్రీర్దేహు భరితికల్పిత్యయః ఆమరసత్వభేదాణ
ఆసురాన్ప్రాణివిశేషాణ సమాహూయ నాశస్యకృష్ణస్య విహారేణ క్రీ
డయా గుప్తం అచపన పరైరభిరభ్యవ్యం నందస్యాస్పదం స్థానం ప్రతి
ప్రస్థాపయామానప్రాధీమిన్ సత్యవాధ్యమ్యభవైర్వృష్టస్తతశ్చైవపవన
తత్రకశ్చిదపాయః ప్రయోజనీయత్యభిప్రాయేణైతిభావః । ఆమరశ
స్థస్యప్రజ్ఞావిపాతాత్ స్వాధికేఽన్యోవివృద్ధిః ॥ ... ॥ ౨ ॥

{ కదాచిదంతర్హితపూతనాత్మాకం సప్రయుక్తాకీల కాపిమాయా }
{ నిద్రాపరాధీనజనే నిశీధే ద్రజం యశోదాకృతిరావివేశ ॥ ౩ ॥ }

కదాచిదితి ॥ కదాచిదేకదా కంస ప్రయుక్తా కాపిమాయాకంసప్ర
యుక్తానామసురభేదానాం మధ్యే కాచిర్పూతనాఖ్యా మాయా శాం
బరీ అంతఃపాతపూతనాత్మా శిరోహితపూతనాఖ్యోజన్మరూపా య
శోదాకృతిః - యశోదాయా ఆకృతిః వాకృతిర్యస్యాస్తభాభూతా సతీనిద్రా
పరాధీనజనే నిద్రాపరతంత్రోజనాయస్తిక తస్తిక నిశీధేఽర్ధరాత్రే
వ్రజం నందస్య గోకులమావివేశ ప్రవివేశేత్యర్థః ॥ ... ॥ ౩ ॥

{ స్తన్యేనకృష్ణస్సగృహాతనాయాః ప్రాణాన్మపాల్వప్తపునర్భనాయాః }
{ యదమ్భుతం భావయతాంజనానాంస్తనన్ధయత్వంనపునర్భధూన ॥ }

స్తన్యేనేతి ॥ కృష్ణః బుష్టపునర్భవాయాః నష్టపునర్జననాయాః
పూతనాయాః పూతనాఖ్యసూరయాయాః స్తన్యేనసహ ప్రాణాణాం ప
పా యశోదాదూషేణ ఆగతాయాస్తన్యాః విషరూపస్తన్యపానకౌ
లవన ప్రాణానపి జహరేత్యర్థః । అమ్భుతమాశ్చర్యభూతం యద్భు

గవతః సూతనాస్తస్యపానం భావయతాం భావయతాం జనానాం
భద్రానాం చైవ స్తస్యసంభయస్యం స్తస్యసంభయః కింభవో స్తస్యచయః | వా
సికాస్తనయోద్ధాకభేదోచితభిక్ష్యంత్యుచః | కర్మకాండకంభవము
మితమునూగమి | తస్యభావస్తనంభయస్యం నభిభూన | భగవద్భావ
స్యము తి ప్రదలయా పురజాననాభావాచితభావః | అత్ర ప్రారాధ
యేపపావిత్యేతస్మాత్సమాక్షింబలాభ్యానాపమానకరూపాభావస్యం సత
తిరితి సహాక్షిరలంకారః | ఉత్తరాశ్వే అనస్తప్రాస్తలక్షణోషరూ
లంకారః | భావనాపిభావయతుః భావనూనస్వస్తాప్రేహేతుః | య
థాకృతురస్మిల్లాకే పురుషాభతతి తథేతఃపేత్వభవతీత్యాదిశుతేఃఅ
త్రభగవతిస్తస్యపానభావనయా భావయతుః | భిక్షస్తస్యపానలాభ అ
స్తాం తస్య స్వతపవ జన్మాంతరభావిస్తస్యపానమపి లుప్యత్యత్యనన్తో
త్పత్తిః | ఇయం చానన్దోష్టత్తిరూపానిగాధ్యానమాత్రేణముక్తిప్రద
త్పిరూపాయాం భగవతః స్తుతౌ పర్యవస్యతీతి వ్యాజస్తస్యలంకారః ||

{ నిశమ్యతస్యాపరమంనినాదంరూక్షంయతోనానుదితంచసూనాః |
ససంభ్రమావేగముపేత్వభీతాతమగ్రహీద్దుర్గమానూగమానాం || }

నిశమ్యతి || యశోదానందపత్ని తస్యాభగవత్ప్రియమానప్రాణా
యాః పరమం చినాదం శుక్తికటుంకైరపరం తకమసూనోస్తకంకళయ
తస్య రూపంనుదితం తస్యయాభినయాయఉదైచ్ఛికియమాణతయా
పరమం నాదంచ నిశమ్య శ్రుత్వా భీతానతీ ససంభ్రమావేగముపే
త్వ సంతభ్రమోచహిస్తస్యకా అవేగస్తద్భేదగ్రహణశక్తివశాత్తతో మనా
వికారః సమభయసహితంయథాతథా ఉపేత్వ ప్రాప్యోగమానాం వే
దానామద్వహంతురనగాంతమగ్రహీతో తదంకాద్వహీతవతీత్యర్థః

{ సత్తత్పరీవ్రాణభయేనసద్యస్తమేత్యపశ్యన్ననభుంతుమారమ్ | తే
నేవతస్యకృజగన్నియంతుఃప్రాయుర్దూరతేఽపరమాధ్వపే || }

సందత్తి || పరమాధ్వపేదీ భగవానెనసద్యస్త్యరక్షకఇతి పరమమ

ద్ధిమవగచ్ఛన్నందశ్చ తీవ్రేణ ఉత్పాపేనభయేన సద్యస్తజ్జేవసమేత్యా
నఘం పూర్వసదేవ కుశలినం కుమారంపశ్యేనకా త్రిజగన్నయంతః
త్రీలాకనాయకస్య తస్యతేనైవ రక్షాంప్రాయుజ్జు-ప॥రక్షతు త్వామ
జేమాణాం జూతానాం ప్రభవోహరిః । యస్య నాభినముద్భూతపం
కజాదభవజ్జగదిత్యాదినా భగవంతమేవ రక్షకమనుసంధాయ రక్షాం
ప్రాయుక్తవానిత్యర్థః । ఉభయస్రాస్తా కనుకణీకపృష్ఠనియమాల్ తేన
తి రక్షాకమణి క ర్తరితృతీయా ॥ ... ॥ ౬ ॥

గోపాశ్చసంభూయగుహోపమాక్షింస్వఘోనిర్ద్వాదితవిశ్వఘోషాం
గతాసుమేక్షంతనిశాచరింతాం భీమాకృతింభైమరధీమివాన్యాం ॥

గోపాశ్చేతి ॥ గోపాశ్చ సమూభూయ మిళిత్యా స్వఘోషేణ-స్వశ
బ్దేన, సంహృదితశ్శబ్దితః విశ్వః కృత్స్నఘోషః ఆభీరగ్రమోయ
యాతాం నిహృదితేతినిస్పూర్వాల్ హృదలవ్యక్తశబ్దే ఇతిధాతోః
ణ్యంతాతగర్తణిక్తః గతాసుం ఘోషానంతరముత్పాత్రింతప్రాణాం గు
హోపమాక్షిం స్వతోవికృతాకారతయా గతాసుతయాచ గుహోనిన్న
లాచనాం భీమాకృతిం భయంకరరూపాంతపవాన్యాం భైమరధీమివ
స్థితాం ॥ ప ॥ సప్తత్యాస్సప్తమేవషే సప్తమేమాసిసప్తమీ । రాత్రి
రౌభమరధీనామ సర్వప్రాణిభయంకరీ ॥ ఇత్యుక్తలక్షణాంప్రాణినాంగ
ణ్యభూతాం రాత్రిమివస్థితాం నిశాచరీమేక్షంతాపశ్యకా ॥ ... ॥ ౭ ॥

{ పరశ్వక్షేస్తత్త ఇశాతితైస్తాంవిచ్ఛిద్యవింధ్యాచలసానుకల్పం । }
{ అనఃప్రవృత్త్యాబహిరాశునిన్యఃక్రవ్యాద్భలింప్రాజ్యమివక్షివస్తః }

పరశ్వక్షేతి ॥ వింధ్యాచలసానుకల్పం-వింధ్యపర్వత ప్రస్థసదృశీం
తథాతీతయతమహాకాయాం ॥ ౧ ॥ స్నఃప్రస్థస్సనురస్త్రియామిత్య
మరః ॥ తాంపూతనాం తత్త ఇశాతితైః తస్మాక్షణే ఉత్తైజితైః తదం
గానామతికతినత్వాదితిభావః । పరశ్వక్షేః పరశుభిః, విచ్ఛిద్య ఖండశ
చ్ఛిత్వా అనఃప్రవృత్త్యా శకటస్య ప్రవర్తనేనాశుశీఘ్రం ఘోషాద్భ

హిప్రాప్త్యం బహుళం క్రవ్యావ్యక్తిః క్రవ్యావ్యక్తిః సభవత్ కఠం గృహ
గోమాముప్రభృతయః అమలం సభవత్ క్రవ్యావ్యక్తిః క్రవ్యావ్యక్తిః
బలిముపహారం చతుర్థిక రవిభాగ భాగనిహితమధికరక్షితైతి సమాసః
షీసంతః ప్రయత్నంలేకవనిన్యైః నయంబన్త । స్మృతాదురంతగ్నావత
ణ్యత్థతయానక ర్తకోపేత ప్రన్యత్థతయా ప్రసక్తనవాచితా ॥ ౧౪ ॥

{ గ్రహాదిదోషానపహస్తకామా గోప్యస్థితాంగోపరయస్సవేతాః }
{ సుతర్జనూత్రగ్రథితాభిరామాంపంచాయుధీహాభరణబద్ధాః }

గ్రహాదిత ॥ సతాం పాథూనాం గోప్యైరక్షకస్య భగవతః గ్రహాది
దోషా బాలగ్రహమాతలిప్రభృతీక శిశుదోషానపహంతుకామాః
అపనేతుం కామయమానాః । లుంపేదవశ్యగః కృత్యేతుం కామయససా
రపీతినమాసేమలాపః । మయూరస్యంసకాచి త్వాత్సమాసః । సమేతాః
మిథితాః గోపతయః సువణసూత్రగ్రథితాభిరామాం సువణకస్య
సూత్రమితి సంబంధసామాన్యేన స్మై । సువణకమయం సూత్రమితి
యావత్ । తత్ర గ్రథితం గ్రథనం తేనాభిరామాంమనోజ్ఞాంపంచాయుధీం
పంచానాం శంఖచక్రాదీనాం భగవనాయుధానాంసమాహరః
అభరణం బబంధుః । పంచాయుధాభరణధారణం బాలానాంగ్రహాది
దోషనివారణార్థకం ॥ — ॥ బాలస్యపంచమదినైశుభదేముపనామకాచరి
చాయుధాభరణధారణమిష్టమాహురితవనాచిత్యాహుః ... ॥ ౧౫ ॥

{ రమ్యాణిరత్నానిరథాంగపాణైరకల్పతాంనూనమవాపుషవన్త్రి }
{ తదన్తసంస్పర్శరసాత్ప్రకామంరొమాంచితాన్యంశుగజైరభూషక }

రమ్యాణీతి ॥ రథాంగపాణైః రథాంగంపక్రంపాణౌయస్యతస్యప్ర
హరణార్థేభ్యఃపరేనిష్ఠాసప్తమ్యావితపరనిపాతః అకల్పతామాభరణ
త్వం అవాపుషవన్త్రి వహమానాని రమ్యాణిరత్నాని నూనం తదంగ
సంస్పర్శకరసాత్ భగవదంగసంస్పర్శేన యత్సుఖం తస్మాత్ అంశుగ
జైః కిరణసమూహైః ప్రకామం రొమాంచితాని సంజాతరొమాం

చాని అనూపక బభూవుః । అత్రాంశుగణేషు రోమాంచత్వారోసా
హ్నాశికం తదంగసంస్పృశః-రసాదతీహేతూత్పేత్వాచేతిసంకరః॥౧౦॥

{ సశాయితఃక్షేమవిగాజనన్యాపకృ-కికాయాండ్రుచుశ్చమూరః! }
{ ఏతేషతుక్కుంశకటంపదాభ్యాంగాధాభిఘాతేనగిరిన్ద్రసారమ్ । }

సఇతి ॥ క్షేమంలబ్ధిశ్చకుమారస్య సంరక్షణంబెత్రితి క్షేమవిత్ త
యా ॥ యోగోఽలభ్యస్యభావస్సాస్యత్ క్షేమం లబ్ధస్య పాలనమిత్వ
క్తేః ॥ ౧ ॥ క్షేమంస్యాన్నంగ లే లబ్ధరక్షణేచారకేపిచేతి విశ్వః । జన
న్యా మాత్రా పర్యంకికాయాం కుమారోచితవ్వల్పపర్యంకే శాయినః
కుమారః కృష్ణః ప్రదుడక గిరిండ్రస్యసారోబలమివబలంయస్యతం గి
రిండ్రసారం ॥ ౧ ॥ సారోబలే మజ్జనిజస్థిరాంశఇతివిశ్వః॥ తుంగము
న్నతం శకటం పదాభ్యాం గాధాభిఘాతేన రోదనప్రయుక్తపాదచా
లనాపదేశకృతేన దృఢతాడనేన చిత్తేష షివతిస్త । పర్యంకికాయా
మిత్యత్ర పర్యంకశబ్దాదప్రేషణ్యత్వాధే కప్రత్యయః । అబ్బున
వివక్షయైవచ! స్త్రీస్యాతాచిన్మృణాళ్యాదిర్వివక్షాపవయేయదీక్షీ
త్వేనటాపి తతఃప్రత్యయస్థాదిత్యాదినా అకారస్యేకారః... ॥౧౧॥

{ విచారితస్తస్యపదాగ్రయోగాద్వికీర్ణమాణోబహుధావృథివ్యాం । }
{ శబ్దాయమానశ్శకటాఖ్యైదేశ్యస్సంక్షోభయామాసజగత్సభీష్టా }

విచారితఇతి ॥ తస్యకృష్ణస్యపదాగ్రయోగాత్ పరణాగ్రసన్నరా
ద్దేహాః విచారితః సంజాతవిచారణః అలేవీవ వృథివ్యాం బహుధావికీ
ర్ణమాణః స్వయమేవ వికీర్ణోభవక్ శబ్దాయమానశ్శబ్దంపర్వక్ శబ్దవై
రకలహభ్రాకణ్వుమేఘేభ్యః కరణఇతి కృషాధే క్యజ్ । శకటాఖ్యః శ
కటాభిధానోదైత్యఃజగత్సభీష్టంభృశంసంక్షోభయామాస । అత్యు
గ్రేణ దశసవతనశ్శాషేణ భీతాన్యకరోత్॥ప॥కశ్చిద్దనోస్సుతోవీరః కృ
ష్ణస్యనపథకాంక్షయా । నందస్యప్రియతామాయాచ్ఛాకటంవపురుష
హన్నితి నందశకటస్యానురూపత్వముక్తం హరిమశే ॥... ॥౧౨॥

{ యగ్యవృత్తియోర్ని ప్రపదేహమాత్మేతావద్యైశ్చకేనైవరస్తే । ౧ }
 { రాజగర్భానాం సమమగ్యంకన్యగర్భానశలంయతోద్భవతి ॥ ౧౩ }

యాగ్యవృత్తిః । కుమారే యగ్యవృత్తిః స్వేచ్ఛయా । ౧ । స్వేచ్ఛా యగ్యవృత్తియైవైవైరితావదితావదావతి కేవలం । ఉత్పన్నం చైవ ద్వావృత్తి ప్రపదే తైలావద్యై సమకలంత్వైశ్చైవైవైశ్చకేనైవ కలైవైవైశ్చకే యతోద్భవతి రాజగర్భానాం సమమగ్యం । అమిదా గ్యంకేన సమమగ్యమాదామం సమమగ్యంకేనైవ యోగ్యతావదావతి తస్మాదగ్యంకం లక్షణీయం తత్త్వావతలః కమారస్య చరణయోగభావ దేశం పన్నగశకటతాడనాభిహతివేదనాశలంయేతిభావః । ౧౨ । తలం స్వయాపాదరమోరితివిశ్వః । ॥ ౧౩ ॥

{ అథాంకేనానుపదాగ్రహస్తేశ్చత్రాయాధేవంక్రమగ్రవృత్తై । ౧ }
 { ప్రాయోధ్యత్రిపరిపన్నజేతసావత్రిపాపాంక్రవృత్తై ॥ ౧౪ }

అథేతి । అథాతిశేషవాచగమానంతరం చక్రాయాధే కృష్ణే నాను పదాగ్రహస్తేః జానునీచపదాగ్రేచహస్తావతైః అవయవానాం షట్త్వ సంఖ్యాప్రపవక్షిత్వా । త్రై షడ్భిర్విసాచంక్రమణానంభవాత్ అతఏవ నపాగ్భ్యంగలక్షణవికవచ్ఛావః । అధికరణే శావత్వేచైతి వృత్తిపదార్థ సంఖ్యావివక్షాయాం తత్ప్రేరిషేధాత్ అ. కణే అజరే చంక్రమగ్రవృత్తై చంక్రమణమితస్తత్సంచారిః క్రమిధాతొగ్నిత్యంకాటిల్యేగతావతి యజస్తాబ్ధ్యుత్ గత్రప్రవృత్తైసతి ధరిత్రీ ధరణీ దేవస్య మహిషీ నా పత్రపాపరేభ్యోలజ్జాయుక్తానతి తంసాంద్రీరజశ్చలన గాథాంకణ రజోవ్యాజేన ప్రాయోనానంపరిషత్వజే ఆలిలింగ పాంసుమయే గృహా జు-శే చంక్రమణాధూనరీభావపవ ధరిత్ర్యాలింగనత్వేనోత్పేద్యతే । తత్ర చసాంద్రీరజలశ్చలనేత్యవహ్నుతిరితిసాపహ్నవోత్పేక్షాలంకారః

{ నిర్వాప్యజహస్తస్త్రితదగ్ధనీయంనీరాజితంకుండలరత్నభాషా । ౧ }
 { వస్త్రదానీంసజగామత్వప్రీముద్ధాక్షరంప్రేక్ష్యముఖంతదీయం ॥ }

చాని అనూహక బహువుః । అల్రాంశుగణేషు రోమాంచత్వారోసా
హృదికం తమంగసంస్పృశః-రసాదితహేతూత్పేత్తాచేతినంకరః॥౧౦॥

{ శాయితఃత్వేనుమిదాజనన్యాపర్యంకికాయాంక్రమనమమరః ।
దితేవతుక్తంశకిటంపదాభ్యాం గాథాభిఘాతేనగిరిద్వసారమ్ । }

స ఇతి ॥ తేనుంలబ్ధస్యకుమారస్య సంరక్షణంబెత్తితి డైమవిత్ త
యా ॥ యోగోఽలభ్యస్యభాసస్యైత్ యేనుం లబ్ధస్యపాలనమిత్య
క్తః ॥ ౧ ॥ తేనుంస్యాన్తంగ రే లబ్ధరక్షణేచారకేపిచెతి విశ్వః । జన
న్యా మూత్రా పర్యంకికాయాం కుమారోదితస్వల్పపర్యంకే శాయితః
కుమారః కృష్ణః ప్రదుడక్ గిరింద్రస్యసారోబలమివబలంయస్యతం గి
రింద్రసారం ॥ ౧ ॥ సారోబలే మజ్జనిజస్థిరాంశఇసివిశ్వః॥ తుంగము
న్నతం శకిటం పదాభ్యాం గాథాభిఘాతేన రోదనప్రయుక్తపాదచా
లనాపదేశకృతేన దృఢతాడనేన చిత్తేప షివతిస్త ॥ పర్యంకికాయా
మిత్యత్ర పర్యంకశబ్దాదల్యైఇత్యల్పార్థే కక్ ప్రత్యయః । అబ్బత్వ
వివక్షయైవచ । స్త్రీస్యాత్కా చిన్మృణాళ్యాదిర్వివక్షాపవయేయదీతిస్త్రీ
త్వేనటాపి తతః సత్యయస్థావిత్యాదినా అకారస్యేకారః... ॥౧౧॥

{ విదారితస్తస్యపదాగ్రయో గాద్వికీర్యమాణోబహుధాపృథివ్యాం ।
శబ్దాయమానశ్శకటాఖ్యదైత్యస్సంక్షోభయామాసజగన్వభీష్టా }

విదారితఇతి ॥ తస్యకృష్ణస్యపదాగ్రయోగాల్ చరణాగ్రసహస్కరా
ద్ధేకాః విదారితః సంజాతవిదారణః అతఏవ పృథివ్యా బహుధావికీ
ర్యమాణః స్వయమేన వికీర్ణోభవక్ శబ్దాయమానశ్శబ్దంకుర్వక్ శబ్దవై
రకలహభ్రంకణ్యమేఘభ్యః కరణఇతి కృషాథే క్యజ్ । శకటాఖ్యః శ
కటాభిధానోదైత్యఃజగత్కభీష్టంభృశంసంక్షోభయామాస । అత్యు
గ్రేణదశసవతనఘాషేణ భీతాన్యకరోత్॥ప॥కశ్చిద్దనోస్తుతోవీరః కృ
ష్ణస్యవధకాంక్షయా । నందస్యప్రియతామాయాచ్ఛాకటంపపురుద్వ
హన్నితి నందశకటస్యానురూపత్వము క్తం హరిమశే ॥... ॥౧౨॥

{ యదృచ్ఛయోక్తి ప్రపదకుమారేనైలాపలక్ష్యైశకసేనిరస్తే । ౧౩ }
 { రోజగర్భోపమసాకుమార్యోపస్సర్గకత్వాదతలంయశోహ ॥ ౧౩ }

యదృచ్ఛయేతి ॥ కుమారే యదృచ్ఛయా సైచ్ఛయా ॥ ౧౩ ॥ సేని
 చ్ఛాయానృచ్ఛాస్సదృచ్ఛందస్తేరితాచేరితాస్సయా ఇతిశేషః ॥ ఉక్తిప్రప
 దే రోజగర్భోపమచరణే నైలాపలక్ష్యై పరకతద్యుక్తైశకద్వస్తసాచిశ
 కటేష నిరస్తైసతి యశోహసరోజగర్భోపమసాకుమార్యం అరివిదా
 భ్యంతకమాద్దనశుల్యమాదావం సరోజగర్భశబ్దేన యోగ్యతావశాత్త
 త్సాకుమార్యం లక్షణీయం తత్త్వాదతలంకుమారస్య చరణయోరధఃప్ర
 దేశం పస్పశశకటతాడనాభిహతివేదనాశంకయేతిభాషః ॥ ౧౩ ॥ తలం
 స్వరూపాధరయోరితివిశ్వః ॥ ... ౧౩ ॥

{ అథాంకణజానుపదాగ్రహస్తైశ్చక్రాయాధేవంక్రమణప్రవృత్తై । ౧౪ }
 { ప్రాయోధరిత్రిపరిషస్సజేతంసాపత్యివాసాంక్రరజశ్చలెన ॥ ౧౪ }

అథేతి ॥ అథాతిశేషవాచగమానంతరం చక్రాయాధే కృష్ణజాను
 పదాగ్రహస్తైః జానునీపదదాగ్రేదహస్తావతైః అవయవానాం షట్త్వ
 సంఖ్యాప్రవివక్షితా । తైః షడ్భిర్విచంక్రమణాసంభవాత్ అతవ
 నపాణ్యంగలక్షణవకవచ్ఛానః । అధికరణేతావత్ప్రేతేతి వృత్తివదార్థ
 సంఖ్యావివక్షాయా తత్ప్రతిషేధాత్ అంకణే అజరే చంక్రమణప్రవృ
 త్తై చంక్రమణమితస్తతస్సంచారః క్రమిధాతార్నిత్యంకౌటియేకతావతి
 యజస్తాల్లుబ్ధతత్రప్రవృత్తేసతి ధరితీ ధరణీ దేవస్య మహిషీ నా
 పత్రపాపరేభ్యోలజ్జాయతానతీ తంసాంద్రీరజశ్చలెన గాథాంకణ
 రజోవ్యాజేన ప్రాయోనూనంపరిషస్పజే ఆలిలింగ సాంసుమయే గృహ
 జ్జగణే చంక్రమణాద్దూసరీభావవ ధరిత్ర్యాలింగనత్వేనోత్పేక్ష్యతే ।
 తత్రచసాంద్రీరజశ్చలెనేత్యవహ్నుతిరితిసావహ్నువోత్పేక్షాలంకారః

{ నిరావ్యజమస్తప్తితదగ్గరీయంనీరాజితంకుండలరత్నభాసా । ౧౫ }
 { స్తప్తదాసీంసజగామత్పప్తింముద్ధాక్షరంపేక్ష్యముఖంతదీయం ॥ }

నిర్వాప్య జైతి॥నద్రః తదానీంకృష్టస్యబాల్యసమయేనిర్వాప్య జేసః నిరు
పాధికైన స్వభావసిద్ధసమస్తస్మి తేనవర్జనీయమతిమనోహరం॥ని॥దర్శనీ
యంత త్సాంద్రాయ ప్రమనోలయఇహియాశవః॥ కుండలరత్నభాసానీ
రాజితం కృతనీ రాజనం పరితోవిద్యోతితమితియావత్ ముద్గాని శైశవ
కలాన్యక్షరాణి యస్యతత్ తదీయం కృష్ణస్వేదం ముఖం ప్రిత్య త్ప్ర
ప్రింసజగామ ॥ ॥ ౧౫ ॥

{ విశ్వానివిశ్వాధికశక్తిశ్చైకానామూనిరూపాణివనిర్నిమాణః । నా }
{ మైకదేశగ్రహణేపిమాతుర్భూవకృష్ణోబహుమానపాత్రం ॥౧౬॥ }

విశ్వానీతి॥విశ్వాధికశక్తిః విశ్వస్తాద్భిప్లావిప్రపంచాదధికాశక్తిర్య
స్యసఃవికః సహాయాంతరనిరపేక్షపవవిశ్వాని కృత్వాని నామాన్యభి
ధానానిరూపాణ్యభిధేయానివనిర్నిమాణః॥ప్ర॥అనేనజీవేనాత్మనానుప్ర
విశ్యపామరూపే వ్యాకరవాణీత్యుపనిషమక్షప్రక్రియయా ప్రతిస
గం సృజకృష్ణః మాతుర్భువోదాయః నామైకదేశగ్రహణేపిశైశవా
త్సాకల్పేన వత్తమశక్త్యభినయేన నామ్నపకదేశోచ్చారణేపి బహు
మానపాత్రం అహో మాతుర్నామగృహ్లాంతి వాత్సల్యవతాం బంధూ
నాం శ్లాఘావిషయోభూదిత్యర్థః॥ అత్రవిభావనావిశేషాన్యోస్సందే
హసంకరః । కారణాభావే శారోత్పత్తిర్విభావనాకారణసామగ్యే
కార్యానుత్పత్తిరూపావిశేషాః । తత్ర బహుమానకారణాభావో బ
హుమానకారణవిరుద్ధవిశ్వాధికశక్తిత్వాభిధానముఖేన నిబద్ధఇతిబహు
మానకారణాభావేపి బహుమానోత్పత్తిరూపావిభావనావిషయీతా ఉత
అబహుమానకారణసామగ్యేపి తదనుత్పత్తిరూపావిశేషాః తద్వి
రుద్ధబహుమానోత్పత్తిముఖేనవిషయీతేతి నిర్నాయకాభావాత్సందేహ
సంకరః॥ ॥ ౧౬ ॥

{ కానుశ్రవగర్భమాదౌతస్మాద్భుతంసల్లపితంసఖిభిః । వణ }
{ కః సాయభూమ్నశ్చైవదాంశీక్షణమగ్యమాసీత్ ॥ }

తరంగిణితి || తస్యస్థిష్ఠస్మాత్ ప్రభుమస్మాదపశమయపవ తరంగి
తస్సంజాతతరంగః ఉద్భూతః అనుశ్రవస్య వేదస్య గంధోఽస్మి తత్స
ర్వత్ర వేదచ్ఛాంతాసంస్పర్శీత్యుభయః | వేదస్య పరభాగవత్తానూచ
కమితం శేషం || ని || నిగమోవేదాత్మానామనశ్రవాపీతి
రత్నాకరః || అతపివాన్భుతమాశ్చర్యం సఖిభిస్సల్లపితం అప్సరసతా
రరూపాభిస్సహ స్థాపః | యదనుభూతిరసేన సమేష్వతస్సరణయా
దవశైశవయావనే ఇతి తృతీయసగోక్షరీత్యా ప్రభుమస్థాపమార
భ్య గోపకుమారికాభిస్సహేన కీడతిన్యంజయితం సఖిభిరతివిశేషం
పణాస్యరాదివ్యవసాయభూత్వా సర్వా అకాదయఃస్వరాడదాత్తా
దయః | అచిశబ్దేన మాత్రాదయోగ్యహ్యం తే తేహం వ్యవసాయో నిష్ప
యః వ్యక్తతేతయానల్ తస్య భూత్వాప్రచయేనశిత్రావిదాం శిత్రా
నామపణానాం స్థానకరణప్రయత్నాదిబోధకోవేదాంగవిశేషః త
దభిజ్ఞానామగ్రంముఖ్యం శిక్షణమాసీత్ ఏవంస్వరపణాదభివ్యక్త్యా
వేదోచ్ఛారణం కర్తవ్యమితిలక్షణజ్ఞానామపిశిత్రాకరమభవదిత్యర్థః ౧౭

{ తమీషమథ్తాయనిలీనమారాత్సమేష్వత్ప్రదస్తాంకురచారుహాసం |
{ సనాతనీందృష్టిమనస్యదృష్టిసానందమాలోకతనద్దపత్ని || ౧౮ | }

తమితి || నందపత్ని యశోదా ఛాపమథ్తాయ ఆరాత్సమీపేలీనం
పునరప్యశక్త్యభినయేనోపదిష్టం సమేష్వత్ప్రదస్తాంకురచారుహాసం
ననాతనీందృష్టిం లోకానామనపాయదృష్టిరూపందృ
ష్టివత్సదాప్రకాశకత్వాత్ప్రియత్వాత్ | పతనుదేవానామతమర్థ్యా
నామితిశుభః | తంకృష్ణమనస్యదృష్టిః అన్యనిరపేక్షదృష్టిశ్చ తీ సానంగ
మాలోకతసప్రమోదనుపశ్యత్ అనన్యైశ్చినైరపేక్ష్యార్థకసంక్షోసమాసః

{ పదైస్త్రిభిఃక్రాంతజగత్ప్రియంతంభవ్యాశయాభావతబాలభావం |
{ కరేణసక్త్యుక్తాకరాంబుజాగ్రంసుచారయామానశనైర్యశోదా }

పదైరితి || భవ్యాశయా శుభచిత్తాకుమారస్య క్షేమాధిశీయశో

దాత్రిభిః పదైశ్చరణవిన్యాసైః కాంతజగత్ప్రయంతకాంతలూకత్ప్ర
యం తథాపి ఖావితఖాలభావం అభినీతబాల్యం తందెవం కరేణ స్వ
హసైస కరాంబుజాగ్ని తన్యకరః అంబుజమివతస్యాగ్ని అంగుళీప్ర
దేశం సంగృహ్య గృహీత్వా శనేస్సంచారయామాస క్రమేణాఖ్యాసా
య మందం సంచారయాతన్న || ... || ౧౯ ||

{ స్థలగ్గతిద్విత్రపదప్రచారాజ్ఞానుక్రమేజాతరుచింకుమారం | భు
గ్నైసమావేశ్యనలగ్న ఖాగేస్తన్యంముదాపాయయతేస్తదన్యా || }

స్థలదితి || ధన్యా సుకృతినీ యతోదాద్విత్రపదప్రచారాత్ ద్వై
వాత్రిణివామానం యేషాం తాని ద్విత్రాణి సంఖ్యయావ్యయాస
న్నేత్యాదిసా సమాసః | బహువ్రీహా సంఖ్యేయేదజబహుగణాదిపద
చ సమాసాంతః ద్విత్రాణిపదాని ప్రచారః ఆత్యంతసంయోగే ద్వితి
యా ద్వితీయేతి యోగవిభాగాత్సమాసః | తస్మాద్ధేతోః స్థలగ్గతింతపవ
జానుక్రమే జానుదంక్రమణేజాతరుచిం కుమారంభుగ్నై అవనలేవల
గ్నఖాగే సమావేశ్యముదాస్తన్యం పాయయతేన్న పాదప్రచారశ్రా
వ్యవసయాదైతి భావః | లఙ్ స్థానిభూలేలఙ్ స్వఖానోక్తిరలంకారః ||

{ క్రమేణ ధూయోపిచిహరకాక్షీనస్తన్యదారేభినన్ద్యమాసః | ౨౦
త్యానుభూతం నిగమాన్తభృంగైర్నిజంపదాబ్జం దధేవృథివ్యాం || }

క్రమేణైతి || ధూయోపి స్తన్యపావానంతరం పునరపి చిహరకాం
క్షీ క్రిడామాకాంక్షమాణః సందన్య దారేర్యశోదయా || దారాశ్రం
భూమ్నీతి పుల్లింగతాబహువచనాంతత్వంచ అభినంద్యమాసః ఉత్స
హజననాయస్లాఘ్యశానోదేవః నిగమాన్తావవ భృంగాః తైర్నిత్యా
నుభూతం నిత్యముపభుక్తం తత్రాత్పర్యవిషయమితియావత్ | నిజమా
త్మీయం పదాబ్జం క్రమేణ వృథివ్యాంనిదధే | యశోదయా జనితోత్సా
హస్వయమెవోత్థాయస్థితఇత్యర్థః || ... || ౨౦ ||

{ ససంచరన్సాధుజనప్రతీప్తైర్దాభుజ్యతాం సేయమితీవమశ్వాః | చ }
 { క్రాదిభిఃపాదసంజదిహ్నైశ్చాముద్రయానా సమహీమనన్యైః || }

స ఇతి సంచరన్ గృహంకణభూమాపర్యటన్ సదేవః సాధుజనత్సం
 బంధితేన ప్రసిద్ధా ఇయంభూమిః సాధుజనప్రతీప్తేః సాత్వికజనవివరీ
 తైః సాధుజ్యతామితమత్వేవలనన్యైః అన్యత్ర యోనాస్త్రీయేహంతైః
 సాన్యకతరసాధారణ్యరహితైః పాదసంజదిహ్నైశ్చ క్రాదిభిః మహీ
 మాముద్రయానా ససమన్తాన్తుద్రావతీం వకాం యథా గృహారామాది
 ము బ్రాహ్మణాదిభోగ్యత్వసూచనాయ తత్తదసాధారణదండకమండ
 ల్వాదిముద్రాంకుర్వంతి తద్వదితిభావః సేతూత్పేతాః... || ౩౨ ||

{ అలంబ్యమాతుఃకరపల్లవాగ్రంశన్యేషన్ సంచరతోమురారేః | బ }
 { భారచిత్రామివపత్రరేఖాంధన్యాపసన్యాసమయ్యాంధరితీ || ౩౩ || }

అలంబ్యేతీ || ధన్యా సకృత్తీ ధరిత్రీ మాతుర్యకోదాయాః కరప
 ల్లవయోరగ్రమాలంబ్య శన్యేషన్ సంచరతోమురారేః కృష్ణస్య పద
 న్యాసమయ్యాం చరణవిశేషరూపాం చిత్రామివ నానావిధమకరాద్యా
 కృతియక్తాం పత్ర రేఖాంబభార | ఇవశబ్దోవాక్యాలంకారే | అన్ధి
 తా కించిదీవ ప్రనాభ్యామిత్యాదామివ || ... || ౩౩ ||

{ అకర్తృవిఘ్నోఘసనాన్యజస్రంసంకల్పలెశేననియమ్యదీప్యన్ | చ }
 { చారిత్రస్సన్నతయాజనన్యాపదేపదేవిశ్రమమాచకాంయే || ౩౪ || }

అకర్తేతి || కర్తృనిఘ్నః కర్తాధీనః సనభవతీత్యకర్తృనిఘ్నః సంకల్ప
 లెశేన సంకల్పలవమాత్రేణ భువనానినియమ్య సృష్టస్థాప్యజసగ్ం స
 దాదీప్యన్ కీర్డన్ ఏతావంతిభువనాన్యనాయాసేన స్వసంకల్పమాత్రే
 ణ సృష్టిసంహారాదికర్తృత్వాం నీత్వా కీర్డన్ సఃప్రన్నతయా వాత్సి
 ల్యేన సైవప్రన్నవనయుక్తయా జనన్యా ప్రచారితస్సంచారితస్సన్వ
 దేపదే ప్రతీపదు విశ్రమంవిశ్రాంతిం ఆచకాంక్షై ఆకాంక్షతైస్త
 త్రాపివిశ్వాని విశ్వాధీశక్తిరైకఇతిశ్లోకఇనవిభావనావిశేషాన్వేష్యంబ

హ సంకరః || || ౨౪ ||

{ సురప్రసూనై స్సురభీవృశానామూరొహణాన్యంకణవెదికానాం |
తమారురుక్షుతరళాన్జ్యేష్ఠపద్మధాతారమా రొహయదాశుధాత్రీ }

సురప్రసూనైః || సురాణాం ప్రసూనైః కల్పస్పృశుమైస్సుర
భీవృశానాం అంకణవెదికానాం అంకణేషుమిత్తానాం వెదికానాం
ఆరోహణాని సోహనాని || ౧ || ఆరోహణంస్యాత్సోహనంసహారోహః
ప్రరోహణభిషిత్వః || ఆరురుక్షు ఆరోఘమిచ్ఛం అతివీచ తరళాం
ఘ్రిపద్మం చంసలపాదకమలం ధాతారం జగతాం స్రష్టారం భగవ
న్తం ధాత్రీ మాతా యశోదా ఉపమాతానా || ౨ || ధాత్రీజనన్యామల
కీవనుమత్యుపమాత్మస్వీతిపిత్వః || ఆశు శీఘ్రం ఆరోహయత్ ఆరోహ
యతీన్త అత్ర చారుబాలస్వభావవర్ణనాత్స్వభావోక్తిరలంకారః ||

{ తలేమతస్యాంకణపాదపానాంతాళానుకూలేషు గతాగతేషు |
ప్రజస్థితాస్సర్గనదామశృణ్వదూరోదితాన్దన్దభీతూగ్యనాదా }

తలేష్వీతి || ప్రజస్థితాగోపాగోప్యశ్చ అంగణపాదపానాంతలేషు
చత్వరవృక్షాణామధః ప్రనేశేషు అధికరణేషు తాళానుకూలేషు స్వ
కీనుకర తాళానుకూలేషు తస్య కృష్ణస్య గతాగతేషు గమనాగమనె
మసత్సు బాలాఃఖిలు అహ్వీనార్థబంధుజనగృతకరతాళానురొధేన గ
తాగతాని కుర్వంతి దూరే అభిమాగే ఉదితానుత్పన్నా స్వగ
నదాం దేహనాం కృష్ణస్య గతాగతాభ్యానదశః నెన దేవకార్యసిద్ధే
ర్నేదీయస్తస్వబుద్ధ్యా సంతృప్తానాం చుంచుభిరూర్యనాదా భేరీవా
ద్యశబ్దానశృణ్వన్ || ౨౫ ||

{ యవీషలాకత్రయసూత్రధారఃపర్యాయపాత్రాణి చరాచరాణి |
ఆనర్తయత్యశ్భుతచేష్టితోసాననర్త ఖేలన్ననీతకాంక్షీ || ౩౭ || }

యవీషభి || లోకత్రయస్య సూత్రధారః నత్యయితా యవీషః
పర్యాయపాత్రాణి క్రమేణ నత్యకరూపంప్రాప్తాని చరాచరాణి స్థావ

రజంగమాని ఆరణ్యయతి సమస్తాన్మనోయః అర్చితఃశ్చైతః ఆశ్చ
 ర్మదరితః శిష్యాశ్చక్షుః సమస్తాన్మనోయః శిష్యాశ్చక్షుః శిష్య మద
 రం యథాతథానననా వృత్త దృష్ట్యా గోష్ఠ్యః సమస్తం ప్రయచ్ఛం
 తీతి తదథాన్ శిష్యతేన = || ౨౭ ||

{ సహజమున కలగజేయుటకు జేయవలయును. ౨ }
{ చక్కగా నున్న నది నానకలలో ప్రవహించువానియెడ నది ప్రవహించును. ౩ }

గృహేష్వితి ॥ గృహేషు స్వగృహేషు జ్యోతిషాషు బంధు
గృహేషుచ దధోమథనస్య ప్రవృత్తౌజ్యోతిరెదభిత్తైః పృథక్ జైవ
ధివిందులైః పక్తిర్లుః అపక్తిర్లుః నవతీతాదరేణ సమీపేనస్థానాదితిభా
వః కృష్ణః సుభాశీకరయోగచిత్రానుమృతకణసమ్మరేణకబుర్రాం
ప్రాచీమన్యుమథనకాలీనాం నిజానువస్థాంబశాం నిదగ్గయామానప్ర
దర్శయతిస్త తద్దశాయామేవంస్థితోస్థిత దగ్గితవాన్త్యథః నిదశా
యామాన స్వాత్తనా దృష్టాంశీకృతశానితివా ఆవృతతే అవయవేషు
దధివిందువినరేణ అమృతమథనావస్థాదర్శితేతి పాకృతక్రియయా ఆక
క్రవస్త్యస్తరకరణాత్తావిశేషాలంకారః | ద్వితియవత్తేజవమాలంకారః ||

{తస్యస్తుకుందోనవనీతచోర్యార్నిర్భగ్నగాత్రోభృతఃశయానః |
నిజానినిశ్చబ్దతాం యయాచేబద్ధాంజలిం పాలవిభాషణాని || }

త్రస్యస్మితి ॥ నవనీతచౌర్యాద్ధైర్యః త్రస్య గోపికాభ్యః వి
భ్యత్ నిర్భుగ్నగాత్రః నిభృతంశయానః నవనీతకూన్యంభాండం దృ
ష్ట్వా మామన్విష్య గోపికా మాద్రాక్షురితి సంకుచితగాత్రః క్వచిత్సహ
కోణే నిశ్చబ్దం శయానోముకుందః నిజానబాలవిభూషణాని అంజలింబ
ధ్వా నిశ్చబ్దవశాయయాచే ధూళాన్యపి నిశ్చబ్దానిభవంత్యితి సాంజ
లిబంధం ప్రార్థితవానిత్యధః యాచతి యోగాదకథితంచేతి ధూష
ణానాం కర్మత్వం ॥ ॥ ౨౯ ॥

{ ఆరణ్యకానాం ప్రభవః ఫలానామరణ్యజాతాని ఫలాన్యభీష్ణకా }
 { విస్రంసిధాన్యాం జలి నాక రేణ వ్యాధాత్తజాం విశ్వపతిస్సపేషెవే || }

ఆరణ్యకానామితి || ఆరణ్యసంబధినో ధ్యానయాః ఉపనిషద్భాగాః ఆరణ్యకాః తేహ్యరణ్యే ఆధ్యాయాః పశ్యధ్యాయన్యామవిహర మనుష్యహ స్తిష్వితి వక్ష్యమితి ఆరణ్యశబ్దావధ్యాయే పుష్పిత్వయః | తస్మాత్తపాద్యతయా తస్మాదంధీని నమాకామ్యసాస శాఫలాన్యారణ్యకాః ఫలానిక్వచిదపవాదవిషయే పుష్కగోక భీనివిశతీశాన్యామేనభప్రత్యయవిషయాదస్మారణ్యశబ్దాత్ ప్రాగ్గీన్యతీయోబ్బిశ్యయః | తేహం ఫలానాం ప్రభవ ఉత్పత్తిస్థానభూతః ఆరణ్యశబ్దాదణిస్సాధేకకప్రత్యయోనా | ఆరణ్యకానామరణ్యజాతానాం ఫలానాం ప్రభవత్యత్యపిప్రతీయతే తథాప్యరణ్యజాతాని ఫలాని పీధ్యాం విక్రీయమాణాః బదరాదీన్యభీష్ణకా విశ్వస్య సజిక్కుష్టః విస్రంసిధాన్యాం జలి నా తైశవాద్ధృఢబంధాపామర్థ్యాభినయేన అగుళివివరేమ విస్రంసమానం ఫలమూల్యవీహియవాది యస్తాత్తథాభూతోంజలిః కుజ్జకరద్వయయోగోయన్యతేన క రేణోపలక్షితస్సకా వ్యాధాత్తజాం ఫలవిక్రయిణీం వ్యాధపుత్రీం సపేషే ఉపససర్వే శ్యధః | అత్రాపి విశ్వాని విశ్వాధికశక్తితి శ్లోకఇవ విభావనా విశేషోక్త్యోస్సం దేహనంకరః కింత్వత్రారణ్యకానామితి శ్లేహంగత్వమితి విశేషః విస్రంసిధాన్యాం జలి నెత్యాదౌ స్వభావోక్తిరలంకారశ్చ || ... || ౩౦ ||

{ సుజాతరేఖాత్తకశంఖచక్రంతామోదరంతన్యకరారవిందం | వి }
 { లాకయన్త్యాః ఫలవిక్రయిణ్యాః విక్రేతుమాత్తానమధూద్విమర్శః }

సుజాతేతి || సుజాతరేఖాత్తకే అభిజాతరేఖారూపేశంఖచక్రేయస్తి తత్తేతామోదరమరుణతలం తన్యకరారవిందం ఫలగ్రహణాయప్రసారితం పిలాకయన్త్యాః ఫలవిక్రయిణ్యాః ఫలాని విక్రీణానాయాః కిరాతపుత్ర్యాః ఆత్మానం విక్రేతుం రాగేణ స్వాత్మానమేవ కృష్ణసాత్కర్తుం విమర్శః విచారోభూత్ అత్ర పిలాకయన్త్యాః విమర్శో

భూదితికార్యకారణసమకాలత్వలక్షణాతీతయోక్త్యలంకారః । తేన
కృష్ణస్యాప్రాకృతం సౌందర్యంవ్యజ్యతే ఫలవిక్రయిణ్యాఇత్సత్ర యద్య
పి కమఃశీలిః క్రియఇతి కృదిని ప్రత్యయోనభవతి సామవిక్రియాద్వి
జఇత్యాదౌ ఓత్సానిమిత్తపవ కమఃశీ తదనుశాసనాత్ తథాస్థిఫలవి
క్రియోన్యాత స్థితి మత్వధీః యమినిప్రత్యయమాదాయ సమాధేయమ్
ఏకాక్షరాత్కృతాజాతేన్సప్తమ్యాంచనతౌస్త్వతావితికృదన్తాదినఃప
తిషేధస్త ప్రాయికః ఇష్యతేసీతిభావ్యవచనాత్ । విక్రయణ్యాఇతిల్ప
డంతపాతో వాద్రప్తస్యః ॥ ॥ ౩౦ ॥

{ ఆపూరయతస్విమఫలార్పణేనకీడాశిశోర్హస్తపుటంకిరాతీ ॥ }
{ త్రైస్తదాకౌస్తుభనిర్విశేషైరాపూరితంతత్ఫలభాండమాసీత్ ॥ }

ఆపూరయదితి ॥ కిరాతీఫలవిక్రయిణీ కీడాయా శిశోఃకృష్ణస్య హ
స్తపుటం అంజలిం స్వామఫలార్పణేన మధురఫలప్రదానేనాపూర
యత్ తదా తస్మిన్నేవసమయే తత్ఫలభాండం తస్యాఃఫలభాజనం॥౩॥
సర్వమావవసంభాండం పాత్రామలైచభాజనమిత్యమరః ॥ కౌస్తుభనిర్వి
శేషేః కౌస్తుభాద్విశేషరహితైఃతత్సదృశైః రత్నైఃకిరాతవనితాయాః
ఆవరేణ ప్రసన్నస్య భగవతస్సంకల్పేన ఉత్పాదితై రాపూరితమాసీత్

{ ముహూఃప్రవృత్తంనవనీతచా ర్యేనత్సాన్విమం వస్తమదోహకాలే ॥ }
{ ఉలూఖిలెకుత్రచిదాత్తపుణ్యేబంధుంసతాంబంధుమియేషమాకా ॥ }

ముహూరితి ॥ నవనీతస్య చౌర్యే ముహూః పునఃపునః ప్రవృత్తం
అదోహకాలే దోహకాలవృత్తిరైకే మధ్యాహ్నాదినమయే వత్సాన్విమం
చంతా మాతృభిస్సంయోజనాయ విసృజంతం సతాంబంధుం బంధువ
ద్ధిత్రేషీణం కృష్ణం మాతాయతోదా ఆత్తపుణ్యే కృష్ణాంగసంపరక
ప్రాపకపుణ్యవతి కుత్ర ఉమలూఖిలె బంధుమియేష ॥ ... ॥ ౩౧ ॥

{ అనీతమగేనిజబన్ధనార్థందామాఖిలంసంహితమప్యపూర్ణం ॥౩౨॥ }
{ త్వనిర్విణ్ణధియోజనన్యాస్సంకోదశక్త్యానబధూవబధ్యః ॥ ౩౩ ॥ }

అనీతమితి । సకృష్టః నిజబంధనార్థం నిజబంధనాయేదం యథా
భవతితథా అథేననిత్యసమాసస్సర్వలింగతాచేతి నపుంసకత్వం అ
గ్రేపురతలనీతం దామాఖిలంసంహితమపి గృహేయావదస్తి తత్సర్వం
పరస్పరగ్రాధితమపి అపూర్ణం స్వమాయయా బంధసాపర్యాప్తం ద్రు
తంనిరీత్య నిర్విణ్ణధియః ఖిన్నమతేజనన్యా యశోదాయాః సంకృత
శక్త్యా తన్ని ర్వేదదర్శనాదితకరుణాంగీకృతయాబధోబద్ధనాన్వోబధూన
{ బద్ధంశథాభావయతాంముకున్దనయత్నవిచ్ఛేదనికర్తృబంధే । తప
{ స్వినీతత్రాత్రునీతిరాద్యానవీశమారణ్యకథానుతస్థా ॥ ౩౫ ॥ }

బద్ధమితి ॥ ఉలూఖలేబద్ధం ముకుందం తథాబద్ధత్వేన ప్రకారేణభా
వయతాం ధ్యాయతాంకమబంధే సంసారబీజకమరూపే బంధేఅ
యత్నైన విచ్ఛేదాస్యాస్తీతి ఆయత్నవిచ్ఛేదనిసతి ఆద్యాపాశీనా య
థాకృతురస్మిన్లోకే పురుషోభవతి తథేతఃప్రేత్యభవతితి శుభిసిద్ధా
తత్క్రతునీతిః ఇహ యత్క్రతుర్యత్సంకల్పః పురుషోభవతి తస్య ప్రే
త్యతథాప్రాప్త్యాదిత్యరూపావేదాంతిభిస్తత్క్రతున్యాయఇతివ్యవహీ
యమాణానీతిః॥ని॥కృతూఅధ్వరసంకల్పావితీవ్రేజయంతితపస్వినీభగవం
తం బద్ధం భావయతాం దేహపాతానంతరం బంధవిచ్ఛేదన స్వాథా
న్యథాభావాద్దీనానతీ ॥ ౩౬ ॥ మునిదీనా తపస్వినావితీవిశ్వః । సవీశం
సలజ్జమారణ్యకథాను అరణ్యసంబంధినీష్వపగవదీషు కథానుతస్థాయ
థాలాకేహ్వాక్తస్యాన్యథాభావేనతి వీరేన వివర్ణవదనాః క్వచిన్ని
లీనాభవంతి తద్వదితిభావః । అత్ర తత్క్రతునీతిరారణ్యకేవ్యవస్థాన
స్యవీశాహేతుకత్వముత్ప్రేక్ష్యగితిహేతుత్ప్రేక్షాలంకారః । తచ్చ
హేతుత్వంవిశేషణగత్యా ప్రతీయతే ఇతి కావ్యలింగంచ... ॥ ౩౫ ॥

{ ఉలూఖలప్రగ్రధితేనదామూనిబద్ధమాస్రావిలలోలనతః । సహ
{ సమైశ్వంతజనాస్సమన్తాదాలానితంనాగమివానభిజ్ఞాః ॥ ౩౬ ॥ }

ఉలూఖలేతి ॥ ఉలూఖలేప్రగ్రధితేనసాంద్రబద్ధేనదామూనిబద్ధం

అసావిలలాళనేత్రం స్వచ్ఛందసంచారవిఘ్నేన భయేనచాశ్రుకలు
పచంబలనేత్రం ఆలాసితంపంజాతాలాసం ఆలానేబద్ధంనాగం హస్తి
సమివస్థితంయథా వన్యోహస్తీతదంప్రభమమాలానె బంధం నసహతే
తథా బంధమసహమానతయా పర్యాకులమిత్యర్థః తంకృష్టం అనభి
జ్ఞాః అభినయమాత్రమేతద్దేవస్యేత్యవబోధరహితాః సహానంయథా
తథావిక్షంతఅపశ్యత్ || || ౩౬ ||

{ అనాదగాకృష్టమలూఖలంతద్వావస్తునాశైలనిభౌబభంజ | బ్ర
హ్మవతుర్బ్రహ్మసుతస్యశాపాన్తుక్తాయనెర్మక్షవరాతదాతా || ౩౭ || }

అనాదరేతి || అనాదరాకృష్టం తదులూఖలం శైలనిభౌ పర్వతస
దృశౌ యావజ్జానౌ కకుభవంతౌ || ౧ || కకుభఃకుటజౌజానఇతిశబ్దా
ణావః || బభంజ అజానద్వయమధ్యే కృష్టే గతే తిర్యగ్భూతమభా
భ్యామపి నిరుద్ధగతికృష్టేనాకృష్టమాణంసద్భగ్నౌచకార | తా తదా
బ్రహ్మసుతస్యమనెర్నారదస్య శాపాన్తుక్తాసంతాయక్షవరా యక్షశ్రే
ష్ఠౌబభూవతుః | పురాకిల సశకూబరౌ మణిగ్రీవశ్చైశి ద్వా భనదపు
తౌ మదిరాపానమత్రావివసనాస్త్రీభిః క్రీడుతానారదం దృష్ట్వాపి
తద్దేవస్థితౌ యావత్కృష్టసమాగమం స్థావరాభవిష్యతఇతి తేనశస్త్రాన
వ్రకులే యమశాజానరూపేన ప్రరూఢానితిపురాణకథా || ౩౮ ||

{ శాపావధిబ్రహ్మసుతేనదత్తాసంప్రాప్యతాశౌరిసమాగమేన | దే
హేనదివ్యేనవిదీప్యమానౌస్తుత్వాహరింధామసమీయతుస్సమ్ || }

శాపేతి || తాయక్షవరా బ్రహ్మసుతేన నారదేన దత్తం శాపావధిం
శాపాంతం శౌరిసమాగమేన కృష్టసమ్ప్రేణ సంప్రాప్య దివ్యేనద్యు
సంబంధినాదేహిన విదీప్యమానౌసంతా హరింస్తుత్వా స్వంధామ స్వ
స్థానమలకాం సమీయతుజగ్గతుః || || ౩౯ ||

{ అదృష్టపూర్వంభువిపూతనాదెరుదన్తమత్పాతముదీక్షమాణాః |
సమేత్యగోపాస్సహమాధవేనబృందావనంసత్సరమభ్యగచ్ఛత్ || }

అదృష్టేతి ॥ భువి భూలోకే అదృష్టపూర్వం పూర్వమదృష్టంసు
 ప్సుపెతినమాసః । పూతనాదెరుదంతంసృతాంతం ఉత్పాతముదీక్షమా
 ణాః తస్య స్థానస్యారిష్టసూచకం వికారం తర్కయంతః గోపాస్సమే
 త్యే సమూఖయ మాధవెనకృష్టేనసహ సత్వరం శీఘ్రంబృందావనం
 వనవిశేషమభ్యగచ్ఛత్ తత్రైవ వాస్తవ్యకుటుంబితయా స్థాతుం గతా ఇ
 త్యథః । బృందేతిగోతణకస్య నామతత్ప్రీధానంవనం బృందావనమి
 తికేచిదాహుః । దండకావనమితివత్సానూన్యవిశేషసమాసేన బృందా
 ఖ్యం వనమిత్యపరే ।వయంతు॥ప॥శ్రీమద్బృందావనంనామ వనాత్రిదశ
 పూజితం । బృందావనవనోత్పన్నకదంబతరుకొటరఇత్యాదిహరిహరవి
 ష్ణుపురాణాదివచనజాతేనశబ్దాంతరసమభివ్యాహరదర్శనాల్ బృందా
 వనమిత్యేతావదపివనవిశేషనామేత్యాలోచయావః ॥ ౩౯ ॥

{ యేనాపథీనామధిపంపురస్తాదాహ్లాదహేతుం జగతామకార్షీత్ । }
 { తేనైవదధౌయనసావనంతత్కృష్ణోగవాంక్షైమసమృద్ధిమిచ్ఛత్ ॥ }

యేనేతి॥ కృష్ణః పురస్తాత్ సర్గాదా యేనమనసా జగతామాహ్లాద
 హేతుం ఓషధీనామధిపం చంద్రం అకాషీల్ అస్పృజల్ తేనైవమన
 సా అఖిలజగత్తైమంకరస్వాంతేన తద్వనం గవాంక్షైమసమృద్ధిమిచ్ఛత్
 సర్గాదభ్యోభ్యాయతిస్త యథాగవామభివృద్ధిగ్భవతి తథా తస్మిన్వనే
 తృణజలచ్ఛాయాద్యతిభూమాస్త్వీతి దధ్యాపిత్యథః ॥ ౪౦ ॥

{ అనుగ్రహభేరివవీచిభేదైరాప్యాయయామాసశుభైరపాంగైః । }
 { సంపృథివ్యాఇవయావనంతద్గోప్తాసతాంగోధనవంశచంద్రః ॥౪౧॥ }

అనుగ్రహేతి ॥ సతాం సాత్వికానాంగోప్తానంరక్షకః గోధనానాం
 గోపానాం వంశస్య చంద్రః చంద్రీవదాహ్లాదకః కృష్ణః వృధివ్యాఘ్రా
 మేః యావనమివస్థితం తస్యాశ్శౌభావమాత్వాత్తద్వనం పృందావనమ
 నుగ్రహభేః ప్రసాదసాగరస్యవీచిభేదైః తరంగవిశేషైరివ స్థితైః శు
 భైః మనోజ్ఞైరపాంగైః కటాక్షైః ॥ ౪౧ ॥ కటాక్షాకోశతాపాంగఇతి

ధనంజయకౌశః ఆప్యాయయామాస సోషయామాస ॥ ౪౦ ॥

{ అసీన్నిషేవ్యాపృథివీపతూనాంపుణ్డ్రేత్సురమ్యాణితృణాన్యభూవః }
{ తస్మిన్నరణ్యేతరుభిఃప్రపేదేకల్పదుగ్రిమాణామనుకల్పభావః ॥౪౧॥ }

అసీదితి ॥ తస్మిన్నరణ్యే బృందావనే పృథివీపతూనాం గోమహిమ్యా
ధీనాం నిషేవ్యాకంటకశర్కరాద్యభావేన సంవేశాదియోగ్యాబహు
వపుండ్రేత్సురమ్యాణి పుండ్రితీతుః పుండ్రేతుః అతమధురఇత్యు
విశేషః ॥ ౪౧ ॥ రసాలఇత్యుస్తద్భేదాఃపుండ్రకాంతారకాదయిత్యుచరుః
తథా స్వాదూని తృణాన్యభూవః తరుభిః కల్పదుగ్రిమాణామనుకల్పభా
వః అముఖ్యకల్పతాస్వాదుసుగంధిఫలకుసుమాదిభరితతయా తత్సద్భ
వ్యమితియావత్ । ప్రపేదేప్రాప్తఃకమణిలిట్ ॥ ... ॥ ౪౨ ॥

{ అదృష్టపూర్వైరధికాంవిశేషైరాలక్యవన్యాయమరేష్టమాన్యాయః }
{ నందోపనందప్రముఖైర్ననందేనాకాధిరూఢైరివనాధిభూమ్నా ॥౪౩॥ }

అదృష్టేతి ॥ నందోపనందప్రముఖైః ఉపనందోనామ కశ్చిద్వ్యజే
గోపవృద్ధః ॥ పతత్రోపనందనామాహగోపాజ్ఞాననయోధికఇతభాగవతో
క్తేః । నందఉపనందశ్చ ప్రముఖౌ ప్రధానభూతౌయోహంత్రేగో
పైః కర్తృభిః నాథభూమ్నా కృష్ణస్యమహిమ్నా అదృష్టపూర్వైఃపూ
ర్వమదృష్టైర్విశేషైః ఫలపుష్పాదిభిర్దృశ్యపదార్థైః ॥ ౪౩ ॥ విశేషోపయ
వేభదెద్రప్రవృత్తమవస్తునీతిశబ్దాణామః ॥ అధికాంసమృద్ధామమరేం
ద్రమాన్యాయం దెహేంద్రస్య మానసీయాం నందననదృశత్వాదితిభావః ।
వన్యాయం వనసమూహం పాశాదిత్వాద్యత్పరీత్యయః । అలక్య అలోక్య
నాకాధిరూఢేస్త్విగమధిరూఢేరివ ననందేసంతుష్టం భావేలిట్ ॥ ౪౩ ॥

{ దైత్యైస్తృణావర్తముఖైరయత్నాన్మహుర్నిరస్తైర్బుధితోముకున్దః }
{ అభుజ్జగరామెణసహద్భుతంతత్పుణ్యంవనాపుణ్యజశైర్వమాన్యాయః }

దైత్యైరితి ॥ యత్నాత్ యత్నమప్రాప్య నిరస్తేః అనాయాసే
న మాత్రైః తృణావతముఖైః తృణానురౌవత్సానురః అభూసురఇత్యేవ

మాదిభిదైత్యైః శేషశుభిః ముహుః ముదితః తేహంహన నెనాభీష్టం
సంతుష్టాముకుందః అమృతమాశ్వర్యం పుణ్యం పావనం । పుణ్యజనం
ద్రస్య యత్యైశ్వరస్యాపిమాన్యం క్షామనీయం చైత్రీరథచారుత్పాల్త
ద్వనం బృందావనం రామేణ బలదేవేన సహాభుజ్జగ భుక్తైః ॥

{ సపక్షక్షేలాసనిభస్యగోపాబకస్య పతౌనభీతోబబంధుః । వనేత
{ దన్యాసపిఘారవృత్తిక్షత్వేస్తుప్రస్ఫుతాఇవకేతుమాలాః ॥ ౪౫ ॥ }

సపక్షైతి ॥ గోపాః సపక్షక్షేలాసనిభస్య పక్షసహితక్షేలాసాచల
తుల్యస్య బకస్య బకస్వరూపధారిణః కృష్ణైరహతస్యామరస్యపతౌ
పతత్రాణి కీదృశా వసే తస్మిన్ తదన్యా బకవ్యతిరిక్తాసపిఘారవృ
త్తి క్రూరచరితా ధేనుకాదీక్షేప్తుం నిరసితం ప్రస్ఫుతాః కేతు
మాలాః ఉత్పాతరాజీరివస్థితా అభితస్సర్వతోవృత్తాగ్రాదిము బబం
ధుః లీలాధామితరత్రాసాధకం చబద్ధంతిన్త ॥ ... ॥ ౪౫ ॥

{ పురస్కృతం ముక్తశీతవాద్యైః పుంసః ప్రసత్వైజగతాం ప్రసూతైః ।
{ కయాపితతస్మిన్ సహయాన్వతిష్ఠకన్యావ్రతంకించనగోపకన్యాః }

పురస్కృతమితి ॥ తత్ర నండకులై గోపకన్యాః కయాపి స్పృహ
యా కించిత్ఫలాద్దేశేన జగతాం ప్రసూతైః లోకాశాముపాదానభూ
తస్య ప్రసూయంతేస్మిన్నిత్యధికరణైక్కిన్ప్రీత్యయః । పుంసః పరమపురు
షస్య ప్రసత్వై ప్రసాదాయ మంగలేశీతవాద్యైః పురస్కృతం
పూజితం ॥ నిఃపురస్కృతః పూజితే రాత్యభియుక్తైః కృతకృతఇత్యమరః ॥
కించనకన్యావ్రతం కన్యాభిరనుష్ఠేయం వ్రతం అన్వతిష్ఠక అనుతిష్ఠంతిన్త ॥

{ నిశాత్యయస్నానసముద్యతానాం నిక్షిప్తమాభీరకిశోరికాణాం । కూ
{ లాదుపాదాయమకూలంబాలంకుందాధిరూఢోముముదేముకుందః ॥ }

నిశాత్యయేతి ॥ ముకుందః నిశాత్యయస్నానసముద్యతానాం వ్రతాం
గభూతైః ప్రభాతస్నానై సముద్యతానాం అభీరకిశోరికాణాం గోపక
న్యాశాం కిశోరశబ్దాద్వయసిప్రథమఇతిజీపి అల్పఇతికప్రత్యయేచన

తీ కేణైతి స్రాన్యః నిక్షిప్తం విస్త్రస్యన్యస్తం దుకూలజాలం తౌమన
 మూహం కూలాద్యమునాతీరాల్ ఉపాదాయ కుండరిమాఘ్య తరుమ
 ధిరూఢస్సౌ ముముదే వివసనానాంతాపాంస్వైరదశకనం భవిష్యతీతి
 ప్రముదితౌభూదిత్యర్థః ॥ ॥ ౪౭ ॥

{ సచైకహస్తప్రణతివిభూన్వౌమార్థినీనాంహరిరక్షనానాం । }
 { అన్యోన్యహస్తార్పణసంప్రవృత్తైశ్చ తాజహాసాంజలిభిస్తదీయైః । }

సచైతి ॥ జైతా జయశీలః తావ్చి లేతృత్పన్పిత్యయః సహరిః తౌమా
 ధి నీనాం జలాదు త్తీర్య కుండమూలనూగశ్య తౌమాణ్యథ యమా
 నానామంగనానాం ఏకహస్తప్రణతిం కరాభ్యాంగోప్యాంగం తిరోధా
 యకుస్తమూలనూగతాసుతాసుభవతీభిః సమసాగ్రేకృతేదీయతైతి స్వే
 నోక్తే ఏకేనహస్తేన గోప్యాంగంతిరోధాయతదన్యైకహస్తేన క్రియ
 మాణాం ప్రణతిం విభూన్వౌ హస్తద్వయేన ప్రణతిం వినా నదీయత
 తైతి తాంప్రణతిమనంగీకర్ష్య సౌ అన్యోన్యహస్తార్పణసమ్ప్రవృత్తైః
 గోప్యాంగప్రకాశభియా స్వస్వహస్తద్వయేన అంజలిబంధమకుర్వ
 తీనాం తాసాంద్వయోద్వయోః పరస్పరన్యైకైకస్వహస్తార్పణేన సుని
 ష్ఠనైః తదీయైః అంజలిభిజహాస అత్రాపి కశ్చిదుపాయశ్చింతితౌ
 బాలికాభిరితిహాసంవకారేత్యర్థః । చకారః పూర్వజ్ఞోక్రియాసము
 చ్ఛయాథః ॥ ॥ ౪౮ ॥

{ ప్రసుప్తమద్బోధయతాపరత్వంపీరశ్రియోవిభ్రమమండనెన । నీ }
 { భాదినిర్వేషధానధామ్నానాథోబభాసేనవయావనెన ॥ ౪౯ ॥ }

ప్రసుప్తమితి ॥ నాథః కృష్ణః ప్రసుప్తం శైశవే ఆత్యద్భుతచరిత్రా
 ణాం కేషాంచిత్ పదర్శనాదనభివ్యక్తం పరత్వం పరబ్రహ్మభావం ఉ
 ద్బోధయతా అభివ్యంజయతా గోవధానొద్ధరణాదీనామద్భుతచరిత్రా
 ణాం భావిత్వాత్ వీరశియశ్శౌర్యలక్ష్యై విభ్రమమండనెన విలాసా
 భేనాలంకారేణ చాణూరమదకనాదినా తదున్మేషస్య భావిత్వాత్ నీ

శాదీనాం వల్లవీనాం నిర్వేషస్య ఉపభాగస్య నిధానధామ్నా నిర్జేప
స్థానభూతేన సవయావనైన బభాసే । వయసానవె నైతిపాతేపివయశ్శ
జ్ఞేం యాననంవిపక్షితం ॥ ౪౯ ॥ వయఃపక్షిణిబాల్యాదౌ వయోయావన
మాత్రకభిషిత్వః ॥ పంచవషటపర్యంతశ్చైశవాత్యయమాత్రమేవాత్ర
యావనోచితాకారవిహారయోగాత్ యావనంవిపక్షితం । సతు ముఖ్య
యావనం అప్యమేవషటకంసవధాదిలీలాయాః పురాణేషుప్రసిద్ధైః
ఇహాప్యనంతరమేవ బాలౌ యువానావివతౌ బలాధ్యావితివత్కృమా
ణత్వాత్ గౌరవధానోద్ధరణే ॥ ౫౦ ॥ అముక్తబాల్యస్య సమగ్రీశక్తేః క్షణ
ర్థవత్ప్రదితాన్యతీయరితివత్కృమాణత్వాచ్చ ॥ ... ॥ ౪౯ ॥

{ విహారపర్యక్రమచారుశౌర్యేకల్యూనయః కామగృహీతియోగ్యం । }
{ మనోభిరాన్వాగ్యతమంప్రపేదేమాధుగ్యమిక్షోరినమధ్యభాగః ॥ }

విహారేతి ॥ విహారాణాం క్రీడానాం ఉత్తరోత్తరముత్కృష్టమా
ణానాంపర్యక్రమేణతారతమ్యపరిపాట్యాచారుక్రమసంపర్థమానక్రీడా
భేదమనోహరం కామస్య మన్తధస్య గృహీతౌ పరిగ్రహే యోగ్యంమ
న్తథాధిష్ఠేయం ॥ శౌర్యేకల్యూచతురం ॥ ౫౧ ॥ కల్యాణీరీగదక్షయోరి
తివిశ్వః ॥ వయోయావనం కర్తృ ఇక్షోరిత్యుదండస్య మధ్యభాగఇవ
మనోభిరాన్వాద్యతమః ॥ అతిశయేనాస్వాద్యం మాధుర్యంప్రపేదేమా
ధుర్యమపీక్షామకధ్యభాగపవాతీశయితమితిభావః ॥ ౫౦ ॥

సమాశ్రితాం విభ్రమనైస్యభేదైః కాన్త్యాస్వయాకల్పితచారువస్త్రాం । ప్ర
జప్త్రీయఃకృష్ణమయీంవ్యజానక్రీడార్థభాంక్షేమపురీమపూర్వాం ॥

సమాశ్రితామితి ॥ ప్రజప్త్రీయః గోకులాంగనాః విభ్రమనైస్యభే
దైః భూనయనాదివిభ్రమాపవనైస్యవిశేషః ॥ త్రైస్సమాశ్రితాం స్వయా
కల్పితయయా కాన్త్యా కల్పితచారువస్త్రాం నిమిత్తరుచిరప్రాకారాం
ప్రాకారమూలబంధవాచినావప్రశబ్దేన స్త్రాకారమాత్రం లక్ష్యతే క్రీ
డా గోపీవస్త్రాసహారాదివిహారపవాగాళాయస్యాస్త్రాం కృష్ణమయీం

కృష్ణరూపాం అపూర్వాం డేమలరీం డేమల్య కుశలస్యతనందన్యరా
జకల్పస్య నగరీం సృజానన్ కృష్ణస్య సిరితశయనంభోగానందహేతు
తయా తమానందసామ్రాజ్యపురీత్యధ్యగచ్ఛన్తిత్యథః । అత్ర కృష్ణ
మయీం డేమపురీమిత్యపహ్నుత్యలంకారః రాజనగర్యాప్తైస్యవిశే
షైరివ విభ్రమైరైస్యాఃపరిహాషణతి తేషాం సైన్యభేదత్వేన యావన్మా
నూపకం సరిరః స్థితత్వాత్కాంతేర్వప్రీత్యైవ యావన్మా అగ్రాశాసు
స్త్యాఇవక్రీడాయాః ఆనందనగర్యాసమృద్ధితి తస్యాః తథాత్వేనయా
వణంతనైవచన్యబాసన్నితవచనైవ తాసాం తత్సంభోగేచ్ఛరూపారతి
స్తత్రవివక్షితా జాతేతిన్యజ్యతేతత్త్వ కాశ్యేప్రస్తుతే కారణాభిధాన
హవాప్రస్తుతప్రశంసాలంకారశ్చ ॥ ... ॥ ౫౧ ॥

{ వంశస్వనోపత్పవహారపాంసుస్సంధ్యాగమస్తస్యచ వన్యవేషః ।
ఆయాతకృష్ణప్రజనుద్దరీణామాసీచ్ఛతుస్సన్ధమనక్లవైస్యం ॥ ౫౨ ॥ }

వంశస్వనఇతి ॥ కృష్ణే ఆయాతవత్సపాలైస్సహ క్రీడిత్వా వత్సా
నాం పశ్యత్సాయమాయాతినతి వంశస్వనస్సన్నికమాఽచ్చాయమా
ణః కృష్ణస్య వెణుచ్ఛనిః వత్సవిహారపాంసుః గృహంప్రశ్యాగచ్ఛతాం
వత్సావాం విహారేణోట్థితోరెణుః సంధ్యాగమః సంధ్యాయాం రాత్రి
కాలస్సన్నికృష్టాయాం తస్యాగమనం వన్యవేషః పల్లవమయూరపింధాది
రూపభేది వ్రజసుందరీణాం వ్రజాంగనానాం చతుస్సన్ధంధా చతు
ర్వ్యూహమనుగమైన్యమభూత్ చత్వార్యపి తాసాం ఉద్భవకాన్యధూ
వన్నిత్యథః ॥ ... ॥ ౫౩ ॥

{ అనుశ్రవాణామితంసభూతంబర్హావతంసేనవిభూషయంతి అది
న్యయాచర్తన్మతైవగోపీసమాధిధాజామభజత్సమాధిం ॥ ౫౩ ॥ }

అనుశ్రవాణామితం ॥ గోపీ కేనచిద్వ్యజైన తత్పరిచయమిచ్ఛంతి
కాచన గోపతరుణీ అనుశ్రవాణాంపేదానాం అవతంసభూతం ఉత్త
మాంగభరణమివస్థితం భూతశబ్దాపి నిభాదిశబ్దపశ్చాద్యశ్యవాహీ ॥ ౫౪ ॥

భూతం న్యామ్యైసమేప్రాప్తై యథాధాత్వతయోరపీతి రగ్నమాలా ||
 పెదాంతప్రతిపాద్యమితియావత్ || ౧ || పుంస్యత్తంసావతంసాద్వా కర్ణ
 పూకేపీశేభరణ్యమరః || కృష్ణం బహూవతంసేన మయూరపింఛరూ
 పెణావతంసేన విభూషయంతీనతీ అదివ్యయా చర్మదృవైవ ప్రాకృతే
 నవమఃమయూరహోచనేనైవ సమాధిభాజాం యోగినాం సమాధిమభజ
 త్ యోగినోహి యోగాభ్యాససంస్కృతయా దివ్యయా ప్రత్యక్షృ
 ప్త్యా వికాగ్యైః సమాధింభజంతి ఇయంత్యయత్నాచ్చమఃదృష్టై
 వ సమాధిమభజత్ మయూరపింఛప్రయుక్తశోభావిశేషమనన్యమనా
 స్సతీ నిర్నిమేషందృష్ట్యైవావస్థితవతీత్యర్థః || ... || ౫౩ ||

{ కలాపినాంకల్పితమాల్యభావైఃపత్రైస్తదాపత్రీలదేహకాంతిం | అ }
 { వాప్యసంచారితమాలమద్యంఛాయాత్మతాంప్రాపురివాన్యగాః }

ప్రసంగాద్దేవస్య మయూరపింఛాభరణాని శ్లోకచతుష్టయేన వర్ణ
 యతి || కలాపినామితి || గావో నందస్య సురభయఃకల్పితః మాల్యభా
 వోయేషాంత్రైః మాల్యరూపేణ గృధ్రితైః కలాపినాంపత్రైః మయూర
 పింఛైః పత్రలదేహకాంతిం పత్రంలాతి ఆదత్తృతి పత్రీలాపలాశవ
 తీ దేహకాంతిర్యన్యతం మెదురదేహకాంతిమితియావత్ | పత్రీపప
 దాల్లాతేరాతోనుపసగే కఇతికః | లచ్చిత్రయస్తు ననమ్భవతి సిద్ధా
 దావపాతాత్ అతఏవ వామనసూత్రం పత్రంలాతేఃకఇతి ఆద్యం
 సంచారితమాలంజంగమతాపింఛవృత్తం కృష్ణమితిభావః | అతఏవ నిగీ
 ర్యాభ్యవసానాదతిశయోక్తిః || ౧ || కాలసంభస్తమాలస్సౌత్వాపింఛో
 పీత్యమరః || అవాప్యసంప్రాప్య కృష్ణస్య ఛాయాత్మతాం ప్రాపురివ ఛా
 యావత్తమేవాన్వసరన్నిత్యర్థః || ... || ౫౪ ||

{ వితన్వతామాన్తథమిద్దృజాలంపింఛేనతాపింఛనిభాబభాసే | అన్ }
 { కరత్ప్రభవేనధామ్నశారాత్తనాశైలఇవైంద్రానీలః || ౫౫ || }

వితన్వతేతి || తాపింఛనిభః తమాలశ్యామలఃకృష్ణః మాన్తథం మ

స్తభసంబంధీప్రజాలం ద్రష్టృజనవ్యామోహనం ॥౧॥ అదేశకాలావరో
తం రోషస్త్వైరవస్తునః । మంత్రావధిక్రియాభైర్వైప్రజాలఃప్రవక్ష
తే । విన్నతా విస్తారయతాపింధేనబింద్రీణాలికానంబూరిపింధశ్చ
మణేనద్రష్ట్యావ్యామోహయంతితప్సిస్థిః । నైకకన్నప్రభవైకవజ్రై
జూర్యమరకరావిదానారత్నజన్యైవ అవీవ శాశాత్త్వనాః । ముకతస్త్వస్య
రూపేణ ॥౨॥ కారస్తుయావనేకబుకరైత్రిప్సితిరత్నిమాలా ॥ ధామ్నా
లేజనా బింద్రీవీలః ఇంద్రసిలమయః శైల్యన బభాసే భాతిర్మృగ ॥౩॥

{ ముహుఃస్మృతీయముదయశో దామద్ధాన్యవామోహనవాంశికేన ।
మనీషిణాంమాక్లలికెనయూనామాధోవృతాంక్షణ్డనబర్హమాలాం }

ముహుఃస్మృతి ॥ యశోదా ముద్ధాంగనామోహనవాంశికేన ముద్ధాం
గనానాం మోహనజనకేన వంశవాదకేన వంశనాదైః ముద్ధాంగనా
వాం మోహజనకేనేత్యథాః । వంశః శిల్పసుస్మృతివాంశికః శిల్పమితి
సూత్రేణతక్ ప్రత్యయః మనీషిణాంవిమమం మాంబలికేన తైమంక
రేణ మంగళం ప్రయోజనమస్మృతి మాంగళికః ప్రయోజనమితిసూ
త్రేణతక్ప్రత్యయః । యూనాకృష్ణేన మాల్వికృతాం మంజనబర్హమా
లాం అలంకారభూతాం పింఛమాలాం ముహుఃస్మృతీనాం వాత్సల్యా
త్తునఃపునస్స్మృతీసతీ ముముదే మోదతేస్త ॥ ... ॥ ౫౧ ॥

{ కృతాస్పదాకృష్ణభుజాంతరాళే ప్రాలంబబద్ధావలిరాబధాసే ।
శుద్ధహేమద్యుతిరభికన్యాశ్యామాయమావేనతదక్లకాన్త్యా ॥౫౨॥ }

కృతాస్పదేతి ॥ కృష్ణస్య భుజాంతరాళే వక్షసి కృతాస్పదా పా
లంబబహువంశిః లంబమానకం తాభగణరూపా పింఛమాలా కత్రికాస్రా
లంబమృజులంబిన్యాత్రంతాదిత్యమరః ॥ విశుద్ధహేమద్యుతిః స్వతా
నిష్కలంకకనకరుచిః తదంగకాన్త్యా శ్యామాయమానా శ్యామాభవంతీ
లాహితాదెరాకృతిగణత్వాత్కృష్ణ ॥ అభికన్యా లక్ష్మీరివాబధాసే ।
బహుమాలాశుషతానకరుచిః బహుశ్యామలైవైవముత్ప్రేక్షా ॥౫౩॥

{ సాచీకృతాని ప్రణయత్ర పాభ్యాం వ్యావృత్త రాజీవనిభాని శౌరిః ।
సభూవివాసానిదదర్శతా సాంవక్తాణివాచాలవిలాచనాః ॥ ౪౮ }

సాచీకృతానితి ॥ శౌరిః కృష్ణః ప్రణయత్ర పాభ్యామనురాగేణ ల
జ్జయాచ సాచీకృతాని తిర్యక్కృతాని । వదతిహిసంవృతిరేన కామితా
నీతివ్యాఘాత్ వదనసాచీకరణం త్రపాయాశవానురాగస్యాప్యనుభా
వః అతఏవవ్యావృత్త రాజీవనిభానివవలితతామరసతుల్యాని సభూవిలా
సాని భూవిలాసనహితాని వాచాలవిలోచనానివాచాలానిబహుభా
షీణి తిర్యగవలకనభేదైః స్ఫుటమనురాగంసూచయంతి విలోచనాని
యేషాంతాసాం వ్రజవధూనాంవక్తాణిదదర్శ ॥ ... ॥ ౪౮ ॥

{ నిరంకుశస్నేహరసానువిధ్వాన్విస్పందమందాలసనిర్నిమేషాన్ ॥ ౪౯ ॥
శేనకృష్ణః ప్రతిసంబభాషేవారాహరాన్వామదృశాంకటాక్షాన్ }

నిరంకుశేతి ॥ కృష్ణః నిరంకుశేన స్నేహరసేన అనువిధ్వాన్ నిర్వం
త్రప్రేమరసరూపితానిస్పందమందాలసనిర్నిమేషాన్ నిస్పందా
స్వవిషయాదన్యత్ర విషయే అస్పందమానాః మంకా మదమంధరా అ
లసాః వీరేనవిషయాత్ప్రత్యావృత్తిమంతః ॥ ౪౯ ॥ ఆలస్యంతిదభీష్టాథాన్
ద్వీపాదేర్యన్నివతఃసమ్ । నిర్నిమేషా నిమేషరహితాశ్వేతి విశేషణ
నమాసః తాన్ వామదృశాం రుచిరలోచనానామంగనానాం వారా
హరాన్ సంభోగప్రార్థనారూపతదీయవారాహరాన్ స్ఫుటమేవస
మ్భోగేచ్ఛాసూచకత్వాత్తథావృషదేశః । కటాక్షానవణాకనవిశేషాన్
॥ ౪౯ ॥ యద్యతాగతవిశ్రాంతివైచిత్ర్యేణవివర్తనః । తారకాయాః కలాభి
జ్ఞాస్తం కటాక్షం ప్రదక్షతే । ఇతిశాన్టీదేవః ॥ సంశేన ప్రతినంబభా
షే వెణువాదనవిలాసేనతత్ప్రార్థనాంగీకారంసూచయామాసైశ్యర్థః

{ అశిక్షితంతుంబురునారదాద్యైరాభీరనాట్యంసవమాప్తితేన । జ
గతలీలంజగదకథామ్నూరాగాభినారంజయతేవవిశ్వం ॥ ౫౦ ॥ }

అశిక్షితమితి ॥ తుంబురునారదాద్యైః గాంధర్వశాస్త్రాభియంతైరశి

క్షితమనభ్యస్తం నవం నూతనం అభీరనాట్యూ అభీరభావాభినయం స
 ఏవ నాట్యత్వేనాభ్యసంతః అస్థితేనావలంబితపతాగాగాఙ్ధినా ॥ స ॥
 యోసౌధ్వంశశేషస్తు స్వగవణావిభూషితః । రంజకోజనచిత్రానాం స
 రాగః కథితౌబుధైరిత్యుక్తలక్షణానాం శ్రీరాగాదీనాం అభినన్నిధాన
 భూలేనాచరిషవవిశ్వం కృత్స్నంచేతనమచేతనమపి ప్రపంచం రంజయ
 తేనస్థితేన జగదేకధామ్నా జగతామేతేనావాసస్థానేన కృష్ణేన గలీలం
 యథాతథాజగే గీయతేన్న ॥ ... ॥ ౬౦ ॥

{ అపత్రపానైకతమాశ్రితానాం రాగోదధాకృష్ణముఖేందునన్నే ।
 హస్తావలంబోనబభూవతాసాముత్పత్త్యణాముతగలికాస్తుతానాం । }

అపత్రపేతి ॥ కృష్ణముఖేందునన్నే ఉత్తరశీకృతే రాగోదధాఅ
 నురాగాంబుధౌ అపత్రపా అన్యతోలజ్జేన సైకతం వుభినం తదాశ్రి
 తానాం తదాశ్రియణాదాగ్రాఙ్ధానిమజ్జనం ప్రాప్తానాం ఉతగలికాస్తు
 తానాం ఉతగంతాభరితానాం పత్నై కల్లోలాధినాం ॥ సి ॥ భవేమ
 తగలికోత్కంతా హేలాసలిలపీఠివిశ్వః ॥ ప ॥ సర్వేంద్రియసఖాస్వ
 దాయత్రాస్తీతి మనస్త్రియాః । తత్త్వాప్రీచ్ఛాంసనకల్పముతగంతాం
 కవయోవిదుః । ఉత్పత్త్యణాంతస్తుభేకద తదృష్టితయా పత్నై ఉత్తారయ
 తృదిశృక్షయా వఉన్నమితపత్త్యణాంతాసాం హస్తావలంబోరాగోదధిము
 త్తరితుం హస్తస్య కశ్చిదవలంబోనబభూవ । తతశ్చాన్యస్య హస్తావలం
 బనస్యాభావాత్ ఆశ్రితస్య పత్రపానైకతస్య కృష్ణముఖేందూదయ
 తరళీభవమకలికాశతగ్రస్తతయా విసర్వరత్నాత్తానాం తదభిసరణ
 రూపం రాగోదధానిమజ్జనమేవ ప్రసక్తమితిభావః ॥ ॥ ౬౦ ॥

{ అయస్త్రితస్వైరగతిస్సతాసాంసంధావితానాం కరపుష్కరేణ ।
 ప్రస్విన్నగండుఃప్రణయీవకాశేమధ్యేవశానామివ వారణేంద్రః ॥ }

అయంతి'తేతి ॥ అయంతి'తస్వైరగతిఃకమాద్యనియమితస్వైరా
 చరణః ప్రణయీ అనురాగవాక్ ప్రస్విన్నగండుః సాత్వికభావరూప

స్వేదోల్లసితగండః వారణేంద్రపత్నే మదోద్రేకాదవ్యాహతస్వేదగ
మనః క్లిన్నగండశ్చేతియోజ్యం । సకృష్టః కరపుష్కరేణ కరాంబుజే
న నాగపత్నే కరాగ్రేణ ॥ ౧ ॥ పుష్కరంకరిహస్తాగ్రీభ్యమరః ॥ సం
భావితానాముపలాలితానాం తానాం గోపవధూనాం మధ్యై నశానాం
కరిణీనాం మధ్యై వారణేంద్రభవచ కాశే అభిసగణార్థమాగతాస్త్యా
సర్వారమయామాసేత్యర్థః ॥ ॥ ౬-౨ ॥

{ విమోహనేవల్లవగేహినీనాంనబ్రహ్మచర్యంవిభిదే తక్షియం । సం }
{ పత్యతేబాలకజీవనంతత్స త్యేనయేనైవస శాంసమక్షమ్ ॥ ౬-౩ ॥ }

విమోహనశ్రుతి ॥ వల్లవగేహినీనాం గోపభార్యాణాం సమ్మోహనే
సమ్మోహనేపి ॥ ౧ ॥ సురతంమోహనంప్రాక్తమితహలాయుధః ॥ బ్రహ్మ
చర్యం (స్త్రీ)సంగరాహిత్యయావం నివిభిదే నక్షధమాసీత్ । భిదేశకర్త
కతఃరిలిట్ । సత్యేనాబాధితేనైవ యేన బ్రహ్మచర్యేణసతాం వ్యాసా
దీనాం నమక్షం తత్ప్రసిద్ధం యదశ్వత్థామాస్త్రవిప్లుప్తమితిభావః । బా
లకజీవనము త్రరాగభావచ్యుతస్య పరీక్షితోజీవనం సంపత్యతే సంప
న్నం భవిష్యతి ॥ యదిమే బ్రహ్మచర్యం స్యాశ్శత్యంచమయి తీవ్రతి । ఆ
వ్యాహతిం మమైస్వర్యం తేనజీవతుబాలకః ఇత్యుక్తాన్ ॥ ౪ ॥ పాదేన
కింనలాభేన బ్రహ్మరుద్రార్చితేనచ । వస్త్రశాపుండరీకాక్ష ఆపాదతలమ
స్తకం ॥ ఇతి కృష్టైనపదాస్పృష్టః పరీక్షిజీవనంప్రతిలెభాఇతి భారతక
థా । సమృత్సృతఇతి విమోహనకాలమపేక్ష్య లృప్తప్రయోగః । తథాచ
బ్రహ్మచర్యేణ దగ్ధబాలకోజ్జీవనమేవ తదస్థలనై ప్రమాణమితి భావః ॥
నను గోపగృహిణ్యోఽభుక్తాః బ్రహ్మచర్యంచ నస్థితమితికథం । ఉచ్యతే
పురుషస్య బ్రహ్మచర్యం రాగపరవశానాంతత్సమ్మోగాలాభే ప్రాణాణ
ధారయితుశుశక్నువంతీనాం (స్త్రీ)ణాం తత్ప్రాణత్రాణాయ పరిగ్రహే
ణ నలుప్యతే । తదేతన్నహాభారతే పాథః తీర్థయాత్రాయాం ఉలూ
ప్యా నాగకన్యకయా మదనాతురయా ప్రాధికతసంభోగం ॥ ౪ ॥ బ్ర

హృదయమిదంభజై మమహ్వాదశమాసికమ్ । ధర్మరాజేనచాదిష్టం
 నామమస్మిన్మమంవశత్యమ్యక్తవంతిం పాశ్చాత్యప్రీతి ॥ ప ॥ బానామ్య
 హంపాండవేనుయథావరసమేదిసిం । యథాహితేబ్రహ్మచర్యమిదమా
 దిష్టవాన్మయః ॥ పరస్పరంపరకమానాం ద్రుపదస్యాత్మజాంప్రళా ॥ యో
 నోనుప్రవిశేన్ద్రోహత్సనోద్వాదశమాసికమ్ ॥ వనచరేద్బ్రహ్మచర్యమితి
 నస్సమయఃకృతః ॥ పరిత్రాణంచకతకస్యమూర్తానాంపృథులోచన ॥ కృ
 త్వామమపరిత్రాణం తవధర్మనలుప్యతే ॥ యదిచాప్యస్యధర్మకస్య సూ
 త్రోపిస్యాన్వయితకృమః ॥ నచలేధర్మఏవస్యాన్వత్వాపాణాన్తమాజా
 నేతి ఉలూపీవచనేన తదనంతరం ॥ ప ॥ ఏవముక్తస్తుకాంతేయః పన్న
 గేశ్వరకన్యయా ॥ కృతవాంస్తత్తథాశుర్వంధర్మముద్దిశ్యకారణమ్ ॥ ఇ
 తి ఆజ్ఞానస్మృతద్వచనాంగీకరణప్రీతిపాదనేనతత స్తస్యతత్పరిగ్రహోత్
 బ్రహ్మచర్యాదైనున్యం తత్ప్రియశ్చిత్తావరణస్యచానుపదేశేనచాసీ
 యతే ॥ అత్రోచ గోపగృహీణీనాం భగవత్పరిగ్రహోలాభే పాణిధార
 ణాశక్తతాభాగవతేస్సుతం ప్రీతిపాదితా ॥ ఇహాపి హస్తావలంబోనబ
 భూప తాసామితీసూచితైవ ॥ అపిచాస్యబ్రహ్మచర్యస్థలనం నతావచ్చర
 మథాతుమోక్షణం భాగవతే ఆత్మన్యవరుద్ధసారతత్త్వే తస్య గోపికానం
 భోగే వీర్యవోధోక్తేః నాస్యాలింగవాదినా సర్వాత్మనస్తస్య స్వశరీ
 రాతిక్తశరీరాభావాత్స్వశరీరాలింగనాదేశ్చ బ్రహ్మచర్యావిరోధిత్యా
 దిదంచ పాద్మోత్తరఖండే ॥ ప ॥ ధర్మసంస్థాపనార్థాయహ్యవతీర్య
 మహితలే ॥ పరదారాభిగమనం కథంకుర్యాజ్ఞనాదనః ॥ ఇతిపృష్టవతీ
 ముమాంప్రీతి స్వశరీరపరిష్టం గాదగ్రిత్పాస్తవరాసనే ఇత్యాదిమహా
 శ్వరవచనేన స్పష్టంప్రీతిపాదితమ్ ॥ అత్రోచాయంతీతస్వైరగతిరిత్య
 నేనసూచితం అతోనకశ్చిద్విరోధఇతిభావః ॥ ... ॥౬౩॥

{ స్వసంభవంకృష్టమవేక్షమాణోబంధుప్రసూతుంచబలంప్రజేశః ।
 నిసర్గమేత్రానియతైకభావాన్యయుజ్జుతౌవత్సకులానిగోవుం ॥ }

స్వసంభవమితి ॥ ప్రజేశోనందః కృష్ణం స్వసంభవం స్వాత్మజం అ
 బ్రహ్మణః బలంచ బంధుప్రసూతం సేహాద్వయదేవోబంధురితిబంధు
 సుతమితేషామణస్సన్నభయోన్నియోగాహతాం పశ్యన్నిత్యధః ।
 నిసర్గమైత్ర్యాచ్యభావసిద్ధేన సేహేన మిత్రశబ్దాద్భావాథేవ్యభి
 ప్రిద్యోరాదిభ్యశ్చేజీష నియతైకభావా నియసిద్ధిరవకః ఏకరూపః పు
 థానరహితోభావోభిప్రాయాయయాస్తా తౌరామకృష్ణా వత్సకులాని
 వత్సగణాన్తోత్తరక్షితుంస్యయుక్తా నియుక్తేస్త ॥ ... ॥ ౬౮ ॥

{ అనన్యతంత్రస్వయమేవ దేవాపద్మాసనాదీన్ప్రజనయ్యరక్షక । }
 { సంరక్షకస్సీరభృతాసహసీన్మైతాగవాంనన్దనియోగవర్తీ ॥ ౬౯ ॥ }

అనన్యతంత్రాదితి ॥ అనన్యతంత్రః అనన్యాధీనస్వయమేవ స్వే
 చ్ఛామాత్రేణ పద్మాసనాదీక బ్రహ్మాదీకదేవాక ప్రజనయోత్పాద్య
 రక్షకః సః సేతా నాయకోనందనియోగవర్తీ నందన్యనియోగే వత
 మానస్సగీరభృతాబలదేవసహ గవాంరక్షకఆసీత్ సందేనబాల
 ఇతి వత్సపాలనమాత్రే నియుక్తోగవామపి రక్షకఆసీదితి తదాదరాతిశ
 యోదశితః । ఆతేవ సన్దైవికీః ప్రత్యహమాతిపాంతఇత్యాదిన్లోకేషు
 ప్రసూతానామపి గవాంకాలనమగ్రేవక్యతే ॥ ... ॥ ౬౯ ॥

కథంప్రజేచ్ఛకారిలాక ప్రదేశాన్ప్రభృతమసౌ పల్లవకోమలాభ్యాం ।
 ఇతిస్మత్స్తన్యరసాయశోదాచింతాణావెనప్లవమన్వవిందత్ ॥ ౭౦ ॥

కథమితి ॥ స్మత్స్తన్యరసాకృష్టేనందనియోగేన గోవత్సానాంరక్ష
 ణాయ వనంప్రతి ప్రతీష్ఠమానే వాత్సత్వేన ప్రస్మత్స్తనోద్భవరసాయ
 శోదాకర్తీ అసౌకుమారః పల్లవకోమలాభ్యాం పదాభ్యాం శకర
 లాక శక్రారావతః దేశైలవిలచాచేతి శకరాశబ్దాన్తత్పథీయఇతిల
 చ్చప్రత్యయః । ప్రదేశానరణ్యప్రదేశాక కథం ప్రజేత్ గంతుం శక్ను
 యాత్ శక్తౌలిజ్ ఇతివింతైతాణానస్తస్మిన్ప్లవంతరణోపాయముడు
 పం నాన్వవిందత్ నలభే దుస్తరేచింతాణావెమగ్నాభూషిత్యర్థః ॥ ౭౦ ॥

{ విహారవిద్రాసితవస్త్వసత్త్వాన్మృగేంద్రపాతావివ ధీరచేష్టా । ౧౬౦ }
 { ధూవశుక్చాశ్చకేసేభూమ్న బాలాయావానావివతౌబలాభ్యాః }

విహారేతి । మృగేంద్రసాతా సింహశాలకావివ ధీరచేష్టా ఉదార
 చరితా సింహశాలకవద్వనే వ్యాభూషీనలక్షీకృత్య సంవరంతావివ
 భవః । బాలాయా వ్యగయావిరూపే విద్రాసితా ఉన్మేషితా దుష్ట
 సత్త్వాః వ్యాభూషయః యాభ్యాంతా బాలౌ రామకృష్ణౌ భాగ్యలి
 క్తేన నిర్మేషిద్వైరకృచ్ఛద్దాల్ కాలాత్ప్రభృతిశ్చైవీకఃకర్షో ప్రత్యయః । బ
 హిషష్టిలావణిధానాదనిత్యోన్మయానాంభూమౌ త్రి టిలావళితినటిలో
 పః । భూమ్నసుహీమ్న పరబ్రహ్మభావరూపేణ యావానావివ బలా
 భ్యా బలసమృద్ధౌ బభూవతుః ॥ ... ॥ ౧౬౧ ॥

{ సింహురితావత్సపరాగజాలైస్సితాసితాబాలగజాదినశ్చా । ౧౬౧ }
 { దారలీలాపువలక్యగోప్యస్వగ్వాస్తదానన్యవశాబధూవుః ॥ ౧౬౨ }

సింహురితావితి । తదా వత్సపరాగజాలైః సత్త్వానాం ఖురొద్ధా
 పితైః పాంసుపుంజైస్సింహురితాసంజాతసింహురౌ సితాసితా ధవళ
 మేవకౌబాలగజౌకలభావిసద్ధితౌ ఉదారవీతౌ రమణీయచేష్టేతావ్స
 రామకృష్ణౌ ఉపలక్య సర్వాగోప్యః అనన్యవశా అనన్యాయత్రాః త
 దుభయమాత్రాధివాఃబధూవుః ॥ ౧౬౨ ॥ వశోజనస్సృహయతైష్వాంత
 త్వప్రభుత్వయోరితి వైజయంతీ ॥ ... ॥ ౧౬౩ ॥

{ గోపాయమావేపురుషేపరస్మి గోరూపతాంవేదగిరౌభజన్త్యః }
 { భవైర్గరసేనస్తవదంతదీయంస్తాభవతిచ్చన్దనిభేన్సన్వితజ్జైః ॥ ౧౬౪ ॥ }

గోపాయమానఇతి । పరస్మిన్నురుషే పరమాత్మని గోపాయమా
 నే గోపవదావరతినతి కర్తుఃకృత్ సలూపచ్ఛైత్యాచారాభా కృచ్ఛ
 త్యయః । వేదగిరౌగోరూపతాం గవాకారతాం త్వతలోగుణావవన
 స్తేతి పుంవద్యావః । సంజ్ఞాజాతన్యతిరిక్తగుణవదనాఇత్యాహుః । భ
 జన్త్యులశ్రియన్త్యస్సత్యః స్తోభప్రతిచ్ఛందనిభేః సామవేదే ఋగ

క్షరవ్యాప్తసామభాగపరిపూరణార్థాః హఃహఃహఃకృత్యాదయశ్శబ్దా
స్తోభాః తత్ప్రేక్ష్యం దనిభైరర్థ రాహిత్యేన తత్ప్రతిబింబేరివస్థితైః । ఉ
పమోపక్రమోత్ప్రేక్ష్యామాయామివాత్ప్రేక్ష్యామాయామి నిభశబ్ద ప్రయో
గః భవ్యైశ్చబ్దైః స్వశబ్దైః తదీయం సదమసేవంతి నందగోకులైగనా
కృత్యావేదగిరీవతీర్యహంభారవైగ్భగవచ్చరణసేవామకుర్వన్నిత్యర్థః

{ అబాలిశోబాలిశవత్ప్రజానాం ప్రఖ్యాపయన్నాత్మనిపారతన్యైః }
{ న్యదర్శయద్విశ్వపతిః పశూనాం బంధేన మోక్షే చ జంప్రభుత్వం }

అబాలిశబ్దేతి || అబాలిశః అబాలః ఆదిపురుషత్వాత్ । బాలిశవ
ద్బాలేనతుల్యం యథాతథా తేనతుల్యం క్రియాచేద్యతిరితి వతిప్రత్య
యః || ౧ || బాలిశోబాలమూర్ఖయోరితివైజయంతీ || ఆత్మనిస్సన్ధిః
పారతన్యైః పశుపాలనరూపం ప్రజానాం జనానాం ప్రఖ్యాప
యన్ ప్రకాశయన్ విశ్వపతిరఖిలనాయకః కృష్ణః పశూనాం సంసారి
ణాం || ౨ || ఆత్మానః పశవశః ప్రాన్తాన్ సర్వే ససారవర్తినైతి పురాణవచనా
త్ బంధమోక్షే చ సంసరణే సంసారాదు త్తరణే చ నిజమాత్మీయం ప్ర
భుత్వం న్యదర్శయత్ । ఉదాహరణము భేన దర్శితవాగ్ గోమహిష్యా
దీనాం పశూనాం బంధమోక్షకరణమేవ సంసారిరూపిణాం పశూనాం
బంధమోక్షయోస్తస్య ప్రభుత్వే ఉదాహరణమభూదిత్యర్థః || ౩ ||

{ ఆత్మోపమదైవ్యనుమోదమానాదాత్మధికం పాలయతశ్చ వత్సాన్ }
{ గావస్తదానీమనఘామవిద్వాత్సల్యశిత్రామివవాసుదేవాత్ || }

ఆత్మైతి || తదానీం కృష్ణస్య పశుపాలనసమయే గావః ఆత్మోపమదై
వీ స్వస్య పదాక్రిమణలేహనాదినాపీడనేష్యనుమోదమానాత్ స్తో
మమానాదాత్మనస్త్వస్మాదధికం యథాతథా వత్సాన్ పాలయతః స్వ
కీయతుత్పిపాసాదినమయేపి వత్సానేవ తృణచర్వణాదినా పోషయత
శ్చ వాసుదేవాత్కృష్ణాత్ అనఘాం వాత్సల్యశిత్రాం పమ్యగ్వత్సేషు
వాత్సల్యాభ్యాసమపిందన్నివ తేభిరభవ వత్సేషు తత్త్వాత్పశ్యః కదా

చిత్ స్రవదంశాదౌ చరణభూతాదికుర్వతీభ్యః స్వతుథాయాం వ
తాసనవిచార్య తృణచర్వణాదికుర్వతీభ్యశ్చ కృష్ణస్త్రైవాధికం నాత్స
ల్యం వ్యక్తమాసీదిత్యర్థః ॥ ... ॥ ౭౦ ॥

{ మోసావనస్త్రవముఖైః సన్తైర్నిర్విశ్యతైః త్యమనస్త్రఘామా । వై }
{ నానికానాం ప్రథమస్స దేవో వత్సైర లలిత్యాతవత్సలాత్తా ॥ ౭౧ }

యోసావితి ॥ అనంతఘామా నిరవధిమహిమా యోసావనంత్ర
ముఖైః అనంతగరుడవిష్వక్సే నాదిభిః అనంతైరనంత్రైర్నిత్యముక్తైః ని
త్య సదానిర్విశ్యతేసాత్మా తాగ్రేణోపభుజ్యతే ॥ తద్విష్ణోః పరమం
పదగోపదాపశ్యంతిసూరయః ఇతిశ్రుతిః ॥ భగవతో నిరతితయానంద
రూప త్వేన త్రైవిక్షితాతుర్వభిః ఉపభోగ్యతా । వైమాణికాశాం వి
మానేనవరతాం తేనవరతీతత్ప్రత్యయః । ప్రథమః ప్రవరతసిమో
వా ॥ ౭౧ ॥ ప్రథమా ప్రవరాదిసూరితేవైజయంతి ॥ సదేవోవాసుదే
వో వత్సలాత్తావాత్సల్యద్రోహృదయస్సకా వత్సైర లలిత్యాత పా
నః పున్యేనాలిహ్యతక్రియానమాహారే యజ్జీకర్తణి లజ్జే విచిత్రా భగ
వతః క్రీడేతిభావః ॥ ... ॥ ౭౨ ॥

{ మహీయసామండితపాణిపద్మం దధ్యన్న సారేణమధుప్లుతేన । దృ }
{ ప్త్వాననన్దుఃఖుధయాన్వితాస్తంవత్సాను చ ర్యాసువయస్యగోపాః }

మహీయసేతి ॥ వత్సాను చ ర్యాసు వత్సానామనువ్రజ్యాసు యుధ
యాన్వితాః యుధాయుక్తాః వయస్యగోపాః సవయసోగోపాలాః గో
పకుహరాః మహీయసా అతీతయేన మహతావధుప్లుతేన తౌద్రసిక్తే
న దధ్యన్న సారేణ దధిసిక్తాన్నవరేణ మండితపాణిపద్మం అలంకృతక
రకమలం తంకృష్ణందృష్ట్వాననన్దుఃఖం నందంతిస్త వయస్యానాం యుధాసు
దధ్యన్నం దత్వా తాం సంశిర్షయామాసేత్యర్థః ॥ ७౩ ॥

{ స్వామానివన్యోనిఫలానిత్రైస్తేస్సిన్ధైః పానీయనిదర్శితాని । రా }
{ నూయపూర్వం ప్రతిపాద్య శైషైః సప్రపిప్రయేసాదరభుజ్యమానేః ॥ }

స్వామీతి || సకృష్టస్వామీని మధురాణి తైస్సైస్సిద్ధైః శోషణీ
రాతాదిభిరుపానీయాహృణ్యనిదర్శితాః ఇదం మధురమిదం మధురమితి
ప్రదర్శితానివన్యాని వనోద్భవాని ఫలాని పూర్వం రామాయ ప్రతి
పాద్య దత్వా || ని || స్పృశనం ప్రతిపాదనమిత్యమరః || పాదరభుజ్య
మానైశ్చేష్టైః బలదేవభుక్తశ్చేష్టైః పిప్రియే ప్రీతోభవత్ ... || ౭౪ ||

{ తాభ్యాంతదానస్తనిదేశితాభ్యాం రక్షాపతీం రామజనార్దనాభ్యాం }
{ విశేషభోగ్యామభజన్విధూతిం బృందావనం చ్యాప్యతథేనుబృందం || }

తాభ్యామితి || తదా తస్మిన్నాతే చ్యాప్యతథేనుబృందం సంవల
క్షోగ్గీకురుంబం బృందావనం నందనవెళితాభ్యాం నందనియుక్తా
భ్యాం తాభ్యాం రామజనార్దనాభ్యాం రక్షాపతీం వాతోష్టమ్ముగళ
కుంతకిరాతాదిభ్యస్త్రాణవతీం విశేషభోగ్యాం సారభ్యమాధుర్యాద్యా
ధిక్యాదతిశయేనోపభోగార్హాంవిభూతిం పుష్పఫలాదినమృద్ధిం అభజ
త్ పాశ్రవ || || ౭౫ ||

{ అగాధకాసారమహీనశష్పమతీష్ఠసూర్యంతదవడవతం | ప్ర }
{ చ్ఛాయనిద్రాయితథేనువత్సం ప్రాథేనిదా ఘేపి బభూవభోగ్యం || }

అగాధేతి || అగాధా అతలస్పృశినః కాసారాస్సరాంసియస్త్రిత
తథోక్తం అహీనశష్పం సమృద్ధచాలశృణం అతీష్ఠసూర్యం అతీవ్రతప
నం అదండవతం గ్రీష్మకాలీనైః మహావాతైః సరహితం || ని || గ్రీష్మ
చందానిలోలగతివైజయంతి || ప్రచ్ఛాయనిద్రాయితథేనువత్సం
ప్రకృష్టాచ్ఛాయాయేషు తానీ ప్రచ్ఛాయాని వటమూలాదీని పాశ్రవి
భ్యాధాతుజస్యేత్యాదినా బహువ్రీహిః తేషునిద్రాయితాః నిద్రావం
తోభూతాః ధేనవోవత్సాశ్చ యస్మిన్ లాహితాదేరాకృతిగతత్వా
న్నిద్రాశబ్దాత్ కృమ్ | గత్యథాకర్తృశేత్యాదినా కర్తరిక్తః | నిద్రాశ
బ్దోవృత్తివిషయే తద్వతినర్తత ఇతి పదమంజరీకారాదయః అథవానిద్రా
తీతినిద్రః ఆతశ్చోపనగళ ఇతికర్తరికప్రత్యయః తతఃకృమ్ తద్బృందా

వనం ప్రాప్తే నిదామే పితృణాం గ్రీష్మేషి భోగ్యం కాసారశోషాదిదోషా
భావాదుపభోగ్యం బహువం || ... || ౨౬ ||

{ నవ్యాధిపీడానవదైత్యశంకానాసీద్దనాం వ్యాప్తభయంచతస్త్రికా }
{ స్వబాహుకల్పేన బలేన సార్థం నారాయణైరక్షతినష్టలక్ష్మీం || ౨౭ || }

నవ్యాధితి || తస్మిన్పుం దావనై నారాయణైశ్చ స్వబాహుకల్పే
న స్వబాహుకల్పేన తద్దైత్యహతారిణాబలై న బలదైవేన సార్థం సం
దస్యలక్ష్మీం గోధనాదిరూపాం రక్షతినతి గవావ్యాధిపీడా నాసీత్ |
దైత్యశంకాచ ఆసురై గవాదీనామపహరస్య శంకాచ నాసీత్ వ్యాప్త
భయంగవాంభక్షకేభ్యో వ్యాహూదిదుష్టనత్వేభ్యో భయం చ నాసీత్ |

{ నిరీతయస్తే నిరపాయవాంఛానిశ్రేయసాదప్యధికప్రమోదాః | ప్ర }
{ పిదిరేఽపూర్వయుగానుభూతింగోపాస్తదాగోస్తరివాసుదేవే }

నిరీతయశ్చితి || తేనావాసుదేవే గోస్తరినతి నిరీతయః || ప || అతి
వృష్టిరనావృష్టిమూఁషికాశ్శలభాశ్శుకాః | అత్యాసన్నాశ్చ రాజానష్ట
డైత్యాశ్చ తయస్తస్మృతాః || ఇత్యుక్తరూపేతి బాధారహితాః నిరపా
యవాంఛాః అభ్యంశవాంఛాః ఫలవదభిలాషాః అతపవానర్థనివృత్తైర
ర్థప్రాప్తిశ్చ పురుషార్థస్య పాషులేన్య నిశ్రేయసాదపవగ్నాదప్యధిక
ప్రమోదాః అతీశయితహమాః తేగోపాః అపూర్వయుగానుభూతిం
ప్రపేదిరై | యుగచతుష్టయేప్యేనమవస్థానస్య దుర్లభత్వాత్త్వి
లక్షణాలౌకికయుగానుభవం ప్రాప్తః || ... || ౨౮ ||

{ వత్సానుచర్యావతురస్యకాలేవంశస్వనైశ్చోత్రసుధాంవిధాతుః }
{ గతాగతప్రాణదశామవిస్త్రగోపీజనాస్తస్యగతాగలేమ || ౨౯ || }

వత్సేతి || గోపీజనాః వత్సానాం అనుచర్యామనుచరణై చ
తురస్య దక్షస్య కాలే ఉచితసమయే వంశస్వనైః వెణునాదైః కర్ణ
సుధాం కర్ణామృతం విధాతుః శృన్విత్యయోయమితీషష్ఠీప్రతిషేధా
ద్వివీతీయా | తస్యకృష్ణస్య గతాగలేమ గమనాగమనైషు భావైక్తః గ

తాగతప్రాణవశం యథాసంఖ్యం గమనై గతప్రాణామాగమనే ఆగతప్రాణాచవశం అపిందక పాపుః క్షణమపి తద్విరహం న సేహిరభ్యర్థకః || || ౭౯ ||

{ ఆఘ్రాతవత్తా నన రణ్యభాగేష్వారణ్యకే రాశితథేనుభావైః |
క నాపితస్యావహృత్ కిరీటం ప్రత్యాహరణప్రేక్షతపతినాథః || }

ఆఘ్రాతేతి || అరణ్యభాగేషు అరణ్యప్రదేశేషు ఆశ్రితథేనుభావైః థేనుభావమాశ్రిత్య చరద్భ్యుః ఆరణ్యకైః అరణ్యగేయైః వేదాంతభాగైః ఆఘ్రాతవత్తా నమాఘ్రాతమాగం కృష్ణమితశేషః సంద్రవజే థేనుభావవాశ్రిత్య కృష్ణసేవాభావం సంచరంతోవేదాంతాః కృష్ణే పరబ్రహ్మణి తాత్పర్యకౌంవాత్తస్య గమనమాగమపి ఆజిఘ్రిన్మతి భావః తస్య కృష్ణస్య కేవాపిదైత్యేనావహృతం కిరీటం మకుటం ప్రత్యాహరణ కృష్ణాయార్పయితుం తతోదైత్యాద్రవహీత్వా పునరాహరణ పత్రినాథోగరుడః ప్రేక్షతాపశ్యత్ | కృష్ణాయ తం మకుటమర్పయితుమేవ తమిన్విష్యాగచ్ఛత్ తం దృష్టవానిత్యర్థః | పురాక్షీరాణవేని ద్రాణిస్య పురుషోత్తమస్య కిరీటం బలినావహృతంగరుడేన పునస్తతాగృహీత్వ కృష్ణావతారే ప్రత్యర్పితమితిపారాణికికథా... || ౮౦ ||

{ దేవస్య సుధోదశయస్యదైత్యాద్వైరౌచనాద్వ్యాశభుజౌపనీతః |
కృష్ణస్యమాళౌకృతబర్హచూడన్మస్తః కిరీటానిబిడీబధూవ || ౮౧ || }

దేవస్యేతి || వైరౌచనాత్ విరౌచనసంబంధినస్తత్పుత్రాదైత్యాద్భుతః విరౌచనశబ్దాత్సంబంధనామాన్యేన్పుత్రయః | వ్యాశభుజాసర్పభౌజినా గరుడేన ఉపనీతోచుధోదశయస్యదేవస్య క్షీరోదశాయినః పరిమపురుషస్య కిరీటః || ౮౦ || కిరీటం పున్నపుంసకమిత్యనుశాసనాత్పున్లిక్లతా కృతబర్హచూడ రచితబద్ధావతంసే కృష్ణస్య మాళౌ శిరసి న్యస్తాని హితస్సక నిబిడీబధూవ క్షీరోదశాయిపురుషోత్తమమాశ్రిత్యనుగుణమహాకారతయో స్వతః అనిబిడోపి కృష్ణమాశ్మృదతమాకారమాశ్రిత్యని

విదాబభూవ | అభూతతద్భావజ్ఞానివాద్విప్రత్యయః... || ౮౦ ||

{ సమాహితైరగ్నిమయా యజ్ఞాక్షే రాధీయమానానిహవీంషిభాక్తా }
{ భక్త్యైకలభ్యోభగవాన్కదాచిత్పత్నిభిరానీతమభుజ్జగ్రభోజ్య }

సమాహితైరితి || సమాహితైరేకాగ్రచిత్తైః యాయజ్ఞాక్షేరిజ్ఞాశీ
తైః || ౧ || ఇజ్ఞాశీలోయా యజ్ఞాకఇత్యనురః || అగ్నిష్వాహవనీయా
దిష్వాధీయమానాని హవాయమానాని హవీంషి వరుపురోడాశాదీ
ని భోక్తాభోక్తుం శీలవాక్ శాశ్వీత్యేత్యన్వృత్యయః | అతవీవ తవ్యో
గద్వితీయా | భక్త్యైకలభ్యోభక్తిమాత్రలభ్యః శివభాగతవత్సమానః |
భగవాన్కృష్ణః కదాచిజ్ఞాతుపత్నిభిః కేహంచదారబ్ధయజ్ఞానాంఋషీ
ణాం పత్నిభిరానీతముపాహృతం భోజ్యం పాయసాదికమభుజ్జగ్ర భు
జ్జేస్త్య | భగవాన్విధిసదాహవనీయాదిషుహుతం వరుపురోడాశాది
హవిరేవ భుజ్జేఇతిస్వభావః | తదపి యజ్ఞభిరేవ హోతవ్యంనపత్ని
భిః నపత్నిజుహుయాదితి ప్రతిషేధాత్ అథాపి భక్తేకపక్షపాతిత్వా
త్ప్రీత్యక్షమేవ పత్నిభిరానీతం యతిగించిద్యోజ్యమాత్రంభుక్తవాని
తిభావః | ఇయంకథాభాగవతేవణికతా | విభక్తధనేషు భాగ్యమవి
భక్తా భాగ్యతరఇతినత్ సమాహితచిత్తైరిత్యథే సమాహితైరిత్యుత్తర
పదలోపేన ప్రయోగఇత్యాహుః | || ౮౧ ||

{ కరాంబుజస్పర్శనిమీలితాక్షానామర్శనైరాకలితార్థసిద్ధా | వ }
{ త్సానసన్యాభిముఖాంతమేనేప్రహ్వకృతీన్భక్తిభరావసమౌగ్ర }

కరాంబుజైరితి || సకృష్ణః కరాంబుజస్పర్శన నిమీలితాక్షా సుఖా
జ్ఞుడితమీలితలోచనాక్ ఆమర్శనైః కరాంబుజేన సమన్తాత్సరామర్శ
నైః ఆకలితార్థసిద్ధా ప్రాప్తానుపలబ్ధసిద్ధా అసన్యాభిముఖాస్వా
భిముఖతయేవావతిష్ఠమానాక్ ప్రహ్వకృతీ నిద్రాసుఖవావసనతా
కృతీ వత్సా భక్తిభరేణ భక్త్యుతిశయేన || ౧ || అప్యథాతేనయోభ
రఇత్యనురః || అవసమౌగ్రమేనే | తథోత్పైక్షితేత్యథః | వత్సానాం

స్వభావతః దృశ్యఇతిస్వభావోక్తిరలంకారః ॥ ... ॥ ౮౩ ॥

{ రోమన్థఫేనాంచితస్సకృత్తాగైరస్పష్టనైరర్థనిమీలితాక్షైః । అనా }
 { దృతస్తన్యరసైర్ముకుందఃకంఠాయైర్నిర్వృతిమాపనత్సైః ॥ ౮౪ }

రోమంథఫేనః । ముకుందః రోమంథఫేనాంచితస్సకృత్తాగైః రోమంథాగోమహిష్యాదీనాం నిగీర్ణస్య తృణాదేవుననపునరుద్గీర్ణభక్షణంతదుద్గతైస్సఫేనాంచితాః పూజితాః అంచెః పూజాయామితీడాగమః । చిహ్నశాశ్రితియావత్ తథాభూతాః సృక్వభాగాఽప్తప్రాంతభాగాయేషాంతైః ॥ ౮౩ ॥ పాస్త్రావృష్టస్యసృక్వణీశ్చత్యమరః ॥ కంఠాయైః స్వేనకృతకంఠాయనైః అతిపిపకంఠాయనలాభాదస్పందనైః స్పందరహితైరథా నిమీలితాక్షైః కంఠాయనసుఖాదథా నిమీలితలాచనైః అనాదృశస్తన్యరసైర్వత్సైః నిర్వృతింసుఖమాపనత్సేషు వాత్సల్యాతిశయాత్ కంఠాయనైస్తేషాం సుఖాత్ స్వయమపిసుఖంప్రాపేత్సర్థః ॥ స్వభావోక్తిరలంకారః ॥ ... ॥ ౮౪ ॥

{ సింహవిరేశాద్వలితాస్సృజేశాకృష్టస్యధామ్నమణిమేచకేన }
 { వసుధరాయామపి కేవలాయాం వ్యాపారయంతోవదనానివత్సాః }

సింహవిరతి ॥ వత్సాః మణిమేచకేన నీలమణిశ్యామలేన కృష్టస్యధామ్న త్విషా శాద్వలితా శాద్వలీకృతా శాదేన నవతృణేనహరితీకృతా ॥ ౮౪ ॥ శాద్వలశ్శాదహరితశ్చత్యమరః ॥ కేవలాయాం తృణరహితాయామపి వసుంధరాయాం వదనాని వ్యాపారయంతస్సంతః కృష్టధామ్ని తృణభ్రమాదితిభావః సింహవిరే సేవంతైస్త ॥ ౮౫ ॥

{ నవప్రసూతాస్సతదావనాంతేపయస్వినీరక్షతిమానదోహః । పరి }
 { భ్రమశాస్త్రపదానదూరాత్ప్రత్యాగతాన్పాయయతేస్తవత్సాః ॥ }

నవప్రసూతాశ్రితి ॥ సకృష్టః నవం యథాతథాప్రసూతాః అప్రతిమానదోహః అసదృశదోహః బహుక్షీరాశ్రితియావత్ పయస్వినీః దోహ్త్రీః కర్తాణి వనాంతేపరిభ్రమణేన శ్రాంతపదా ఉల్లశనేనశ్రాం

[౨౨] యాదవాభ్యుదయే - చతుర్థా స్సగళః ౧౬౯

లిపరణా అమరాత్పిత్యాగతానమీవపవరిక్రమ్య తతోగృహం
ప్రాప్తా వత్సాన్నాయయతేన్త । దోహం ప్రతిషిధ్య వత్సానేవ పా
యయామాస । గతిబుద్ధిత్యాచినా ద్వికర్తకతా ॥ ... ॥ ౮౬ ॥

{ నివిశ్యమూలెషువనదుమాణాంనిద్రాయితానాంనిజత్వకానాం ।
అక్లానిగాస్సాదరమాలిహంతీరసుంస్తసంభావ్యసుకాన్వమాతుః }

నివిశ్యేతి ॥ కృష్ణః వనదుమాణాంమూలెషు నివిశ్యోపవిశ్య నిద్రా
యితానాం నిద్రాణానాం నిజతణకానామూర్తియానాం సద్యోజాత
వత్సానామంగాని సాదరమాలిహంతీః సమన్తాలిహంతీః గాః స్వమా
తుర్యశోదాయాఅపి సంభావ్య సుకాః తతోపిష్లాఘనీయవాత్సల్యసు
కాః అమంస్త మన్యతేన్త ॥ ౧ ॥ సద్యోజాతస్తుతణకకఇత్యమరః ॥ ౮౬ ॥

{ సనైచికిఃప్రత్యహమాతపాంతేప్రత్యుక్తఘోషాఇవ వత్సనాదైః ।
మధూనివంశధ్వనిభిఃప్రయచ్ఛ్చీనాయభూయోపినివాసభూమిం }

సఇతి ॥ సకృష్ణః ప్రత్యహం ప్రతిదినమాతపాంతే సాయంసమ
యే వంశధ్వనిభిః జేణునాదైఃమధూని శ్రోత్రపెయానిప్రయచ్ఛా
నా వత్సనాదైః ప్రత్యుక్తఘోషాఇవ గృహసామీప్యేనతి గృహబద్ధా
న్వత్సానుద్దిశ్య ఘోషేకృతే తేహంశట్టైః ప్రత్యుత్తరితఘోషాఇవస్థి
తాః నైచికిః ఉత్తమగపిః ॥ ౧ ॥ ఉత్తమాగోమనైచికిత్యమరః॥భూయో
పి నివాసభూమిం గోష్ఠంనినాయ ॥ ... ॥ ౮౭ ॥

{ సమావ్రజావిశ్వపతిర్వ్రజాంతంగాభిస్సమంగోపవిలాసినీనాం ।
ఉల్లాసహేతుస్సబభూవనూరాదుద్యన్వవస్వానివపద్ధినీనామ్ }

సమావ్రజన్నీతి ॥ గోభిస్సమంవ్రజాంతం గోష్ఠసమీపం ॥ ౧ ॥ అం
తోస్త్రయసితే మృత్యా స్వరూపేనిశ్చయంతికఇతి వైజయంతీ ॥ దూ
గాశ్చమావ్రజన్విశ్వస్య పతిః కృష్ణః దూరాదుద్యన్నావిర్భవన్నేవ వి
వస్వానూసూర్యః పద్ధినీనామివ గోపవిలాసినీనాం ఉల్లాసహేతుఃప్ర
మోదహేతుబభూవ సూర్యవత్తై గావః కిరణాఉల్లాసావికాసః ౨౧

జాంతస్థానేతు పావీభాగప్రతీతిరనునర్తవ్యా ||

... || ౮౯ ||

{ నివర్తయన్గోకులమాత్తవంశోమద్వాయమానెదివసేముకుండః | ప్రి }
{ యాదృశాంపారణయాస్వకాన్త్యాబర్హావృతంవ్యాతనుతేషవిశ్వం | }

నివర్తయన్గోకులమాత్తవంశోమద్వాయమానె మందీభవతిసతి లా
హితాదిభ్యాత్కృష్ణ ఆత్తవంశో గృహీతవేణువాద్యో గోకులం నివ
ర్తయన్ముకుండః ప్రియాదృశాం గోపీలోచనానాం పారణయా తృ
ప్తికారిణ్యా స్వకాన్త్యా విశ్వం బర్హావృతమివవ్యాతనుతాకరోత్ || ౯౦ ||

{ బాలంతరుణ్యస్తరుణంచబాలాస్తమన్వరజ్యస్తనమానభావాః | త }
{ దద్భుతంతస్యవిలోభనంవాతస్యైవసర్వార్హరసాత్తతావా || ౯౧ || }

బాలమితి || బాలంతం కృష్ణం తరుణ్యః తరుణం తం బాలాశ్చ స
మానభావాః వయోవేషమేషి సమానవయసాగ్రాశ్చ తుల్యభావాన్స
త్యః అన్వరజ్యంత రజ్యంతేన్త | అత్రవనితాశాం తంప్రాప్య రక్త
తాపత్తిరాఖ్యాయతఇతిష్టంభూతాఖ్యానె అనుశబ్దః | అతఏవలక్షణైష్టం
భూతాఖ్యానైత్యాది నా తస్యోక్తప్రవచనీయసంజ్ఞతయా తవ్యోగేద్వి
తీయా | తస్య బాల్యదశాయాం తరుణ్యస్తారుణ్యదశాయాంబాలాశ్చ స
మానవయసాగ్రాశ్చ తస్మిన్నరజ్యంతేత్యర్థః | అద్భుతంఅన్యత్రైవ మద
శేనాదాశ్చర్యం | తత్ అననురూపవయసామపి స్త్రీణామనురంజనం
తస్యోక్తస్వస్య విలోభనంవాత తదనురూపాకారప్రదర్శనాదిసామ్రాజీ
భనంవా తస్యైవ సర్వార్హరసాత్తతావాసర్వార్హస్సర్వోచితః సర్వే
షామాస్వాదనీయోరసః రసావైసగతి శుభ్రీతిసిద్ధోనిరతిశయానందః త
ద్రూపతావా ఇత్యమితి నిధానమునుసరక్యతత్వత్యర్థః | కార్యకా
రణయోరభేదోపచారాత్ తద్విలాభనమిత్యాదిసామాన్యాధికరణ్యం ||

{ అవేదిషాతాంపృథుకౌపితృభ్యాంతారుణ్యపూర్ణౌ తరుణీజనైః | }
{ సృద్ధాపురావృత్తివిశేషవిద్భిః క్షప్తైస్త్రీజాలావివరామకృష్ణైః || ౯౨ || }

అవేదిషాతామితి || రామకృష్ణక్షప్తైంద్రజాలౌ వింద్యజాలికావివ

పితృభ్యాం యశోదయానం దేవద వృథు కావర్షకావ వేదిషా తాం అవ
గతా । విదజ్ఞానశ్చితిథాతోఃఃర్తణిలుక్ । తరుణీజ నేనతారుణ్యపూర్ణా
వవేదిషాతాం పురావృత్తపశేషవిద్భిః భగవదవతారాఃపమాపేతి ఇతిహా
నవిశేషం జానన్భిః పురాణపురుషతయా వృద్ధావవేదిషాతాం యథా
ఏకపద్మైద్రజాలికో నానారూపేణ ప్రతీయతే తథా గ్రహీత్మకుచ్యా
దిభేదేన బాలాదిరూపతయా ప్రతీతావిత్యర్థః ఉపమానుపాగ్గీతఉ
ల్లేఖాలంకారః ఎకస్యాపి నమిత్తవశాదనేకథాగ్రహణముల్లేఖః ॥౯౨॥

{ అథాపదానం మదనస్య దాతుమాదాతుమాలాకయతాం మనాంసి
సంవయో నాథసమప్రపేదేగుణోత్తరంగోపకుమారి కాభిః ॥ }

అదేతి ॥ అథ కృష్ణస్య యావనప్రాదుర్భావానంతరం గోపకుమా
రికాభిర్నందనజజ్ఞాతాభిః అప్సరోవతారరూపాభిః మదనస్య అపదా
నం పరాక్రమం ॥ ౧ ॥ అపదానం పరాక్రమఇతివైజయంతీ ॥ దాతుం
అలాకయతాం మనాంస్యాదాతుమపహతుంచ గుణోత్తరం కాం
తिसాందర్యసౌకుమార్యాదిగుణభూయిష్టం నాథసమం కృష్ణస్యానురూ
పం నవంవయః ప్రథమయావనం ప్రపేదే ప్రాప్తం నిర్తణిలిట్ ॥౯౩॥

{ అనన్యసింధోరమృతప్రథిమాన్రసస్యదివ్యేనరసాయనై న । మహీ
యసీంప్రీతిమవాపతాసాంయోగీమహాన్యౌవనసమ్భవేన ॥ ౯౪॥ }

అనంగేతి ॥ మహాకాయోగీ కృష్ణః ॥ ౨ ॥ ఏవముక్త్యా న హాబాహు
ర్మహాయోగేశ్వరోహరిః । యత్రయోగేశ్వరఃకృష్ణఇత్యాదిశాస్త్రాత్
అనంగసింధోర్త్వదనసాగరస్యామృతప్రథిమా అమృతభూమరూపేణా
మృతవత్సారభూతేనైత్యర్థః । రసస్య శృంగారాఖ్యస్య దివ్యేనరసా
యనై దివ్యరసాయనవత్సద్యోరసాదయక రేణేత్యర్థః । తాసాంగో
పకుమారి కాణాం స్వాధ్ధామవతీణానాం యావనసమ్భవేన యావ
నోదయేన మహీయసీం మహత్తరాం ప్రీతిమవాప । మహాకాయోగీ
గోపికాసంభోగమిచ్చతిన్వేతివిరోధోపాప్రదీనతదియతఃఫలప్రదానార్థ

త్వేన తత్సమాధానం చెతివిరౌథాభాసాలంకారః ॥ ... ॥౯౪॥

{ విజృంభమాణస్తనకుట్టలానాంవ్యక్తిన్విషద్విభ్రమసారభాణాం ।
మధువ్రతత్వంమధురాకృతీనాంలభేలతానామివవల్లవీనాం ॥౯౫॥ }

విజృంభమాణేతి ॥ సకృష్టః విజృంభమాణౌ స్తనకుట్టలైశ్చవయా
సాం వల్లీపక్షే స్తనసదృశాని కుట్టలానియాసామిత సమాసః । వ్యక్తం
స్ఫుటమున్విషక వికసక విభ్రమః సారభమివయాసాం పత్యూహర్ష
వన్తధృమపదలాపీనమాసః మధురాకృతీనాం మనోజ్ఞానాపాణాంవల్ల
వీనాం లతానామివ మధువ్రతత్వం లభే వ్రపేడ మధుకరౌవల్లీరివ వ
ల్లవీరుపభోక్తుం ప్రవృత్తైశ్చత్యథః ॥ ... ॥ ౯౫ ॥

{ అతిప్రసక్తాదవధీరయన్త్యాప్రాచీనయాసంయమితోనియత్యాః పా
శ్చాలకన్యామివపంచభుక్తాంధర్మసతీరాదృతతాదృశీస్తాః ॥౯౬॥ }

అతిప్రసంగాదితి ॥ తాదృశీః కృష్ణమఖిసరఃప్రీస్తాః అతిప్రసక్తా
దవధీరయన్త్యా ఏకత్రాతిప్రవృత్తిర్హతేతి అన్యత్రాపిప్రసంగోప్ర
సంగః తతః క్షిప్రన్త్యాప్రాచీనయా నియత్యాప్రాగ్భవీయేన నిజతపో
రూపేణ కర్తృణాసంయమితోనియమితోధర్మః పంచభిః పాండవైర్భు
క్తాం పాంచాలకన్యాం ద్రౌపదీమిన సతీరాదృతపక్షప్రతాపిత్యాదియ
తేస్త్ర । ప్రాగ్భవీయకర్తృబలాత్కృష్ణస్య స్వస్వపతిరూపానైకభోగేపి
తాసాం ధర్మపథభ్రాంతీనాసీదిత్యథః । అదృతత్యాబ్బుర్యాత్దృ
శ్చేతదరక్షితభాతోలుకే ॥ ... ॥ ౯౬ ॥

{ దిశాగజానామివశాక్వరాణాంశృంగోగ్రనిర్భిణ్ణిలౌచ్చయానాం
సతాదృశాబాహుబలెనకణ్ఠాన్నిపీడ్యలభేషణితేననీశాం ॥ ౯౭॥ }

దిశాగజానామితి ॥ సకృష్టః దిశాగజానాం దిగ్గజానామివ శృంగా
గ్రనిర్భిణ్ణిలౌచ్చయానాం విషాణాగ్రవిదళితవర్షతానాం శాక్వరా
ణాం వృషభాణాం ॥ ౯౭ ॥ శాక్వరౌవృషభేచ్ఛందోపశేషేశాక్వరం మ
తమితివిశ్వః ॥ కంతాతాదృశా తథాభూతేనఅసురమదకనాదిసు ప్ర

సిద్ధిన బాహుబలననిపీడ్య కంతనిపీడనెన తాన్తాగయిత్యేహి యావత్ |
 పణితేన వృషభమదః నరూపేణ శుక్రేన నీలాంనామకన్యా లభె |
 ఏవం హరివంశైకథా విదేహనగరే యకౌదాసుజః కుమ్భకొనామగ
 వాంపతిరాసీత్తస్య వృజే కాలనెమేరసురస్య సుతాః సప్తపార్శ్వగవ
 తానజితాః పూర్వవైరమనుస్త్వత్య కృష్ణాపచిక్షిషాయా వృషభరూ
 పేణ నృపసకలైశ్చగోకులపిత్రాసననిర్వంత్రిణనస్యభక్షణాద్యపద్రవ
 ముక్తియమాణేషు స్వయం దమయితుమశక్యేషుచ లెషు యఏషాం
 దమయితా తస్మై న్వకన్యాంనీలాం దాన్యామీతి కుంభకః ప్రతిజజ్ఞేత
 త్త చ కదాచిత్కృష్ణస్సమాగత్య తాన్తారయిత్వా నీలాంజగ్రహేతి ||

{ కరేణదమృద్ధాశీకతోరతుక్లాదైహాన్పుఘాద్దానవచర్వృషాణాం |
 విమృద్యనూనంవిదధేముకుందఃప్రియాస్తనస్పర్శవిహారయోగ్యాం }

కరేణేతి || ముకుందః నానవచర్వృషాణాం అసురరూపాణాం దు
 ర్వృషభాణాం దంభాశీకతోరతుంగాః వజ్రికఠినానున్నతాంశ్చ పృ
 థూః దేహాః కరేణ విమృద్య నూనం ప్రియాయాః నీలాయాఃస్తన
 స్పర్శవిహారయోగ్యాం అభ్యాసంవిదధే || ౧ || యోగ్యాభ్యాసాఽగ్రా
 యోషిలోరితివిశ్నః || కఠినానాం వృషభవపుషాం విమదకనముతికఠిన
 నీలాకుచస్పృశకసహనాయ ప్రథమాభ్యాసఇవాభూదిశ్యుత్ప్రేతా ||

{ ఆత్మీయపర్యంకభుజజ్గల్పావత్రేప్యరత్నాపరిఘాపృథివ్యాః | నీ
 లోపథానీకరణాత్సమేనేభూయిష్టధన్యోభుజపారిజాతా || ౯౯ || }

ఆత్మీయేతి || సకృష్టః ఆత్మీయపర్యంకభుజంగకల్పా స్వకీయమగవ
 త్తుజగన్యశేషస్య నదృశౌ పృథివ్యాఆత్మేప్యరత్నాపరిఘా ఆప్రతిత్తే
 ప్యరత్నాథాః గణశరూపా || ౧ || పరిఘాయోగభేదస్త్రీముగ్ధరేఖా
 శఘాతయోరితివిశ్నః || భుజపారిజాతౌ పారిజాతావిసద్ధితాభుజౌ నీ
 లాయాఆన్లైషసమయే ఉపథానీకరణాన్భూయిష్టధన్యో భృశం కృతా
 ర్థమేనే ఇతితస్మాం పెరిమాతశయోక్తిః || ... || ౯౯ ||

{ రాగాదిరోగప్రతికారభూతంరసాయనం సర్వదశానుభావ్యం ।
 { అసీదనుధ్యేయతమంమునీనాందివ్యస్యపుంసా నయితోపభోగః ॥ }

రాగేతి॥ దివ్యస్యపుంసః పరమపురుషస్య కృష్ణస్యదయితోపభాగప
 వపర్వదశానుభావ్యంనతుప్రసిద్ధరసాయనవత్సమయవిశేషంప్రతిక్ష్యసే
 వ్యంరాగాదిరోగాణాంప్రతికారభూతంభేషజత్వంప్రాప్తంరసాయనంది
 వ్యాషణంమునీనామ్మషీణామప్యనుధ్యేయతమమతిశయేనానుధ్యేయమా
 సీత్ । అత్ర దయితోపభోగే ప్రసిద్ధరసాయనవైలక్షణ్యవిశిష్టరసాయ
 నత్వారోపయాపా రూపకభేదః । సదవిరోధాభాసగర్భః । లూకేహ్యు
 పభోగోభావ్యమానో భావుకస్యాద్దీపనవిభావతయా రాగాదికముత్పా
 దయతి । అయంతు భావ్యమానోరాగాదికంక్షపయతితి విరోధస్యభ
 గవచ్చరిలానుభావనరూపతయా తత్సమాధానస్యవసత్త్వాత్ । రాగా
 దిరోగప్రతికారభూతమితివిశేషణేన ॥ ౨ ॥ భజతే తాదృశీం క్రీడాం
 యాంశుత్యా తత్పరోభవేత్ ఇతి భాగవతోక్తరీత్యా భగవతో గోప
 కాసమ్భోగస్య లూకానుగ్రహథాత్వమపిదశితం । రాగిణోహీనం
 భోగకథాశ్రవణే స్వయమేవ కుతూహలినః ప్రవతంతే । తచ్ఛ్రవ
 నణం భగవద్రూపవిషయ మాహాత్మ్యాదంతఃకరణశుద్ధిమాధాయ రా
 గాదికంక్షపయతి । అతవీవ విషయమాహాత్మ్యాన్తుక్తిజనకతయా మునీ
 నామప్యనుధ్యేయతా ॥ ॥ ౧౦౦ ॥

{ అనుదుర్జితానూనమనన్తబాణేస్సులోచనాలోచనభాగధేయం । ప్ర
 { శ్యగ్రహీమఃప్రతినన్నివృత్తంత్యక్తైతరైరక్షిభిరాత్మనాచ ॥౧౦౧॥ }

అనుదుర్జితాఇతి ॥ సులోచనాః గోపసుదృశః ప్రతినన్నివృత్తం నీ
 భాల్లభ్యా విదేహదేశాత్ప్రత్యావృత్తం లోచనానాం భాగధేయం
 భాగ్యభూతం తోకృష్టం నూనం అనంగబాణేరనుదుర్జితా అనుస్మతా
 స్మత్యః త్యక్తేతరైర్విస్మృతవిషయాంతరైః అక్షిభిరాత్మనామనసాచత్య
 క్తైతరైశ్చైతీ వచనవిపరీతామైన విశేషణానుషంగః । ప్రత్యగ్రహీమః

ప్రత్యుగ్గమనేనాంగీకరణీయధాదేశాన్తరాత్పరినిచృత్తః బంధుంతదీ
యాః స్వకీయైః కేశ్చేదనుగంశృభిః సమ్భూతాః ప్రత్యుగ్గచ్ఛంతి ఏ
వం కృష్ణంలావణైః ప్రత్యుగ్గచ్ఛంత్యంగనాః మదనబాణైరనుచ్య
తాః ప్రత్యుజ్జగ్గురితి ముదనబాణానామపి తదనుగామితయా ప్రత్యు
గ్గంతృత్వముత్పేక్ష్యతే । తత్ర చ నిమిత్తం మదనబాణపెగ్రితానాం
తానాం లావణాంతప్రత్యుగ్గతవానంతరం కృష్ణస్యాపి మదనబాణ
విధితేతిభావః । యద్వా యథాకేశ్చేద్బాధకైరనుచ్యతాః బాధపరిహా
రాయ జవాదృత్వా కంచన సమభాం శరణంగృహ్ణన్తి ఏవం తద్విశ్లేష
సమయే ముదనబాణైర్బాధకైరనుచ్యతాన్సులావణాస్తం ప్రత్యావృ
త్తముపలభ్య తద్బాధనివర్తనాయ శరణంజగ్గురితి శ్లోకతాత్పర్యార్థః
{ ప్రజౌషకం రేవిబుధానుభావ్యోగోపీజనైరాత్మగుణావదాతైః । స }
{ మావృతోనద్దనుతశ్చకాశేతారాగజైరించురివాన్తరిక్షే ॥ ౧౦౨ ॥ }

ప్రజేతి ॥ విబుధానుభావ్యో విచుషాం ధ్యేయః ఇంచుషత్ ప్రథ
మాంపిబతేవహ్నిరిత్యాదికృమేణ దేవానాం నిషేవ్యః నందసుతః కృ
ష్ణః ప్రజౌషకంతే గోకులసమీపే ఆత్మగుణావదాతైః స్వస్య పుణ్యశ్లో
కత్వాదిగుణైః పౌతృభిః అభిచరణే క్రియమాణేషి విశుద్ధేః తారాపత్యై
ఆత్మగుణైరించుకాంతిభిరవసితైః ॥ ౧ ॥ అవదాతస్సితేపీతే విశుద్ధేషి
వరేషిచేతివ్యవస్థా ॥ గోపీజనైస్సమావృతస్స అంతరిక్షే తారాగజైస్స
మావృతఇంచురివచకాశే ॥ ॥ ౧౦౨ ॥

హత్వాసయాధంతృణరాజవంశే రామాచ్యుతౌ రాసభదైత్యముగ్రం ।
అతావయేతాంభృశమాత్మభృత్యాన్వాప్యైస్సధాపిణ్ణనిభ్యేఘటౌఘైః
హత్వేతి ॥ రామాచ్యుతౌ తృణరాజవంశే తాలవసే ॥ ౧ ॥ తృ
ణరాజాహ్వయస్తాలఇత్యమరః ॥ ఉగ్రం కూరం సయాధం యూధే
న రాసభరూపేణ బంధువగేణసహితం రాసభదైత్యం రాసభరూ
పధారిణం ధేనుకాఖ్యుదైత్యం హత్వా । ధేనుక మమృతః తద్బంధువర్గం

రామభక్త్యేన ప్రకారేణ హత్వా స్వాద్యైస్సాన్విదామోరతిమధురైః
అతపం సుధాపిండనిభైః అన్యతపిండతుల్యైః ఖలౌఘైః ఫలబృందైః
ధేనుకాధిష్ఠితజాలవశోభయైః అత్తభృత్యానాత్మనోనుదరాన్ గోపాల
కాదీన్ భృశమతోషయంతాం అత్యంతంతుష్టానకుర్వతామ్ || ౧౦౩ ||

{ కదాచిదాసాదితగోపవెషః క్రీడాకులేగోపకుమారబృందే | సగ్ర-
ధేనసంగృహ్యబలంబలీయాన్ దైత్యగ్రలంబోదినముత్తపాత || }

కదాచిదితి || ఆసాదితగోపవెషః స్వీకృతాభీరాకారః రంధ్రాన్వ
షీ రామకృష్ణయోరనుచరేషు పర్యటన్ బలీయానతిశయేన బలీ ప్ర
లంబోనామదైత్యః కదాచిత్ గోపకుమారాణాంబృందే క్రీడాకులే
హరిణాక్రీడసాఖ్యకీడాన్యగ్రేనతి బలం సగ్రంధేనసంగృహ్య స్వయ
మపి క్రీడాం ప్రవిశ్య స్వయం బలభద్రేణ నిజతత్వతః తద్వాద్యజేన
తం సగ్రంధేన గృహీత్వా దివమంతరిక్షంప్రతిఉత్పాత ||...|| ౧౦౪ ||

{ పపాతఘామాసహసా సదైత్యస్తన్మష్టినాతాడితశీర్ణనూళిః | మ-
హేష్టహస్తప్రహితేనపూర్వంవజ్రేణ నిర్భిణ్ణివాచలెన్ద్రః || }

పపాతేతి || సదైత్యః ప్రలంబః తన్మష్టినా దివ్యుత్పతనానంతరం
అసురభిక్షాల్యా తస్యబలదేవస్య ముష్టినాతాడితః అభిహతః తతఃశీ
ర్ణమాశ్రిశ్చసక్ పూర్వం పర్వతానాం పక్షచ్ఛేదనమయే మహేం
ద్రహస్తప్రహితేన ఇంద్రకరవిస్ఫుల్జితవజ్రేణ నిర్భిణ్ణిః అచలేంద్రఃప
ర్వతపరభవ సహసా భూమా పపాత || ... || ౧౦౫ ||

{ స్వవాససాక్ష్యక్షకళంకలక్ష్మీః కాన్త్యాదిశశ్చంద్రికయేవలిమ్పన్ | ర-
రాజరామోదనుజేనిక సైస్సర్భానునామక్తగ్నోడురాజః || ౧౦౬ }

స్వవాససేతి || దనుజే ప్రలంబాసురే నిరసైసతి స్వవాససా స్వ
కీయేన సీలాంబరేణ క్షకళంకలక్ష్మీః కృతకళంకశోభః కాన్త్యా దేహ
కాన్త్యా చంద్రికయేవ దిశోలిమ్పన్ రామస్సర్భానునా రాహుణా
ముక్తః గ్రాసానంతరం విస్ఫుల్జే ఉడురాజశ్చంద్రభవ రరాజ | క్షప్త

కళంకలక్ష్మీరిత్యత్ర క్షప్తాః కళంకస్య లక్ష్మీర్నియస్తిస్మితిశోభాబహుల
త్వాభిప్రాయేణ వ్యాఖ్యేయం అన్యథా లక్ష్మీశబ్దస్త్రోకవచనాంతస్య ఉ
ర్యప్రభృతిషు పాతాన్యమాసాంశసీయమన్యోత్ || ... || ౧౦౬ ||

{ విన్దేపరామేణవిధుఃకదాచిత్కంచారయద్దేనుగణంసపత్నం । వనశ్రీ
క్రియామారవిలోభితాక్షుఃకంచిద్యయాకచ్ఛమవృష్టపూర్వం ॥ }

అథ శిశికాయపదకనముపాష్టాతేన ప్రస్తాతి || విన్దేపతి || కదాచి
దేకదా రామేణ బలదేవేన విన్దేప సపత్నం వర్జనహితం ధేనుగ
ణం సంచారయన్విభుః వనశ్రీయాకాననశ్రీయా చూరవిలోభితాక్షుః
చూరే ప్రలోభితలోచనస్సన్నవృష్టపూర్వం పూర్వసదృష్టం ముప్పు
పేతినమాసః కంచితకాచ్ఛం దూరస్థితం యమునాయాః కంచిదనూపప్ర
దేశం యయా || ౧ || జలస్థాయమనూపంస్థాత్పుంసికచ్ఛస్తథావిధ
ఇత్యమరః || ... || ౧౦౭ ||

{ మదృచ్ఛయాచారితధేనువక్రఃకూలాంతిశేషిత్వజనానుకూలః ।
కలిన్దజాంకాలియపన్నగస్యత్వేలోద్గమైఃకజ్జలితాందదర్శ॥౧౦౮॥ }

యదృచ్ఛయేతి || యదృచ్ఛయాన్వచ్ఛందేన || ౧ || స్వచ్ఛందమని
మిత్రంద యదృచ్ఛేత్పభిధీయతేతి మాతామృతః || కూలాంతిశే య
మునాతీరసమీపే చారితధేనువక్రః సంచారితధేనుగణః || ౧ || వక్రం
నైస్యే జూపరేణధాంగేవయనైన్యయోరితివైజయంతీ || విశ్వజనా
నుకూలః కృష్ణస్య జనస్య హితైషీకృష్ణః కలిందజాం యమునాంకా
లియపన్నగస్య కాలియాశ్వమహానాగస్య త్వేలోద్గమైః విషాద్గమైః
కజ్జలితాం కజ్జలికృతాం సాంద్రగరళద్రవ్యసంయోగేన్మమీకన్తుభూ
తాం దదత్ || ... || ౧౦౮ ||

{ విషాగ్నినామర్దురిశప్రతానేవైరోచనీతీరవనావకాశే । అహిం
ద్రీమూసగ్రుంచితుమధ్యరుక్షతాగ్రస్థాకృతిం కంచననీపవృక్షమ్ ॥ }

విషాగ్నినేతి || కృష్ణస్త్రజనానాం హింసకస్య కాలియాస్థాన

స్థానం నిశ్చిత్త్య ఆహిందగ్రిం నాగరాజమాశ్నోదితుమభిభవितుం విషా
గ్నినా తస్య విషానలేన ముముక్షురితప్రతానే సంజాతముమురవిస్తా
రే || ౧ || ముముక్షురస్తుతుషానలఇతివైజయంతి || తతస్తారకాదేగాకృ
తగణత్వాదితచ్ఛ్రీత్యయః | విరోచనస్యసూర్యస్యాపత్యం(స్త్రీ) వైరోచ
నీ యమునా తస్యాస్త్రీరవనావకాశే తటకాననాంతరే | కాష్ఠాకృతిం
విషాగ్నినా పత్రపుష్పాదిహుదగ్ధేషు స్థాణుమాత్రరూపంకంచననీప
వృక్షం కదంబతరుమధ్యరుక్షత్ ఆరోహతిస్త్ర || ... || ౧౦౯ ||

{ మధుద్రవైరుబ్బణహర్షబాష్పారోమాంచితాకేసరజాలకేన | ప }
{ త్రాంకురైశ్చిత్రతనుశ్చకాశే కృష్ణాశ్రితాశుష్కకదుబశాఖా | }

మధుద్రవైరితి || కృష్ణనాశ్రితాశుష్కస్య కదంబస్యశాఖా మధు
ద్రవైర్మకరందరస్తేః ఉబ్బణహర్షబాష్పా ప్రవృక్తానందబాష్పా || ౧ ||
స్ఫుటం ప్రవృక్తముబ్బణమిత్యమరః || కేసరజాలకేన కింజల్కనివహే
న రోమాంచితా సుజాతరోమాంచాపత్రాంకురైః దళకందస్త్రైః పత్ర
రేఖాభిరిత్యపిపరీతీయతేత్రైశ్చిత్రతనుశ్చసతీచకాశే భగవత్సంపర్యా
శ్శద్యః పుష్పపల్లవాదినమృద్ధిమతీ బభాసఇత్యర్థః || మధుద్రవాదిష్వా
నందబాష్పత్వాధ్యారోపాతగ్రదంబశాఖాయాం నాయికాత్వరూపణం
గమ్యతఇత్యేకదేశవతిరూపకాలంకారః || ... || ౧౧౦ ||

{ నిపత్యసంక్షిప్తపయోధికల్పై మహాహ్రదేమందరపాతరమ్యః | వి }
{ షవ్యపోహాదమృతం విధాతుం స్వాహూదయంత్రోభయతిస్త్రీ సిన్ధు }

నిపత్యతి || మందరపోతరమ్యః మంథాచలడింభత్తన రమణీయః || ౧ ||
పోతః పాకౌర్భకౌడింభఇత్యమరః || కృష్ణఇతిశేషః సంక్షిప్తపయోధిక
ల్పై సంకుచితసముద్రీతుల్యై మహాహ్రదే మహాశి కాళియాకాంతై
హ్రదే నిపత్య విషవ్యపోహాత్ కాళియవిషనిరసనాల్ అమృతం జలం
|| ౧ || పయః కీలాలుమమృతమిత్యమరః || స్వాదుర్మధురః ఉదయః ఉ
ద్గమాయస్య తథాభూతం పత్రై కాలకూటస్యవ్యసాహాత్ పీయూషం

మధురపామృదామృతం విధాతుం కితుం సంఘంనదీం పతే సముద్రం
తోభయతిష్ఠ || ౧ || దేశేనదవిశేషేభ్యాసీద్ధగ్నా సరితస్త్రీయామిత్యమరః

{ కృతాహతిః కృష్ణస్య పాతవేగాదానద్ధరూపావితలైస్తరంగైః | స }
{ గ్నావసారౌషధిసంప్రయుక్తాభేరీవసాభీమతరంగరాస || ౧౧౨ || }

కృతాహతితి || కృష్ణస్య నిపాతవేగాత్ కృతాహతిః కృతజలాభి
ఘాతావితలైర్విస్తృతేస్తరంగైః అనద్ధరూపావర్తభిరివనమస్తాభినద్ధా
కారా సాయమునా సర్వావసారౌషధిసమ్ప్రియుక్తా సర్వాణాం య
మునావాసినామవసారణస్య ఓషధ్యా అపసరణార్థేన బోషణేన
సృష్టాభేరీవ భీమగరం ఆతిభీషాయధాతథా రరాస శబ్దాయతేస్త
బోషధవిశేషరూపితాయా భార్యాః తాడనే తచ్ఛబ్దశ్రవణేనసర్వాః ప
లాయంతఇతి ప్రసిద్ధిః భేర్యపి తరంగాకారేచ్ఛనుభిః ఆనద్ధా ఆహ
తాచ శబ్దాయతఇతి భావః || || ౧౧౨ ||

{ ప్రసక్తకృష్ణమృతిభిస్తదీయైః పృషత్కణైగుత్పతితైః ప్రతూర్ణం | ఆ }
{ సృశ్యతాద్యౌతితమంతరిక్షం పీతాన్ధకారేరీవ తారకాక్షేః || ౧౧౩ || }

ప్రసక్తేతి || ప్రసక్తకృష్ణమృతిభిః ఆనుషక్తకృష్ణదేహకాంతభిః త
దీయైః యామునైః ప్రతూర్ణముత్పతితైః కృష్ణనిపాతవేగాద్బుడి
త్యుత్థితైః పృషత్కణైర్విందుకణైరాద్యౌతతం భాసితమంతరిక్షం పీ
తాన్ధకారైః గ్రస్తమౌభిః తారకాక్షేః నక్షత్రగణైః ఆద్యౌతతమి
వాద్యశృత నీలవర్ణాయా ఆపి యమునాయాః ఉత్థితాః పృషత్కణాః
ధవళాభవంతిః తారాఇవ తదనుషక్తాః కృష్ణకాంతికందళాః నక్షత్ర
తేజాభిః పీతాన్ధకారశకలాఇవచాసన్నిత్యుత్పేక్షా || || ౧౧౩ ||

{ ఉదగ్రసంరంభముదీత్యుభీశాస్త్రార్థ్యధ్వజంతార్థ్యమివాతస్తం | }
{ ప్రపేదిరేసాగరమాశ్రితౌఘాః కాకౌదరాః కాలియనాత్రశేమా || }

ఉదగ్రేతి || ఆశ్రితౌఘా ఆశ్రితయమునా ప్రవాహః ఉదగ్రీసంరం
భమతిశయితకౌపం || ని || సంరంభస్సంభ్రమేకోపఇతిశబ్దాన్యవః ||

తార్క్ష్యమివాపతంతం గరుడమివ భుజగసంహారార్థమపతంతం తా
ర్క్ష్యభ్యసం కృష్ణమవేక్ష్య భీతాః కాకోదరాః ఫణినః కాళియమాత్ర
శేషాః కాళియపివ శేషాయేషాం తథాభూతాస్సంతః సాగరం ప్రసేషి
రే కాళియమేకంవినా స రైపినమచ్యం ప్రాపురిత్యథః । కాళియపి
వ కాళియమాత్రమితి విగ్రహే సుప్నుపెతినమాసః ॥ ... ॥ ౧౦౪ ॥

{ అథాంభసః కాళియనాగముగ్రం వ్యాత్రాననంఘృత్యుమివోజ్జ్వలన
భాగేనబద్ధస్తవపాహ్యకౌచిః ప్రహీకృతంతస్థణమారురూహః । }

అథేతి ॥ అథా న్యేషా వలూషానానంతరం శౌరిండగ్రిం కూరం వ్యా
త్రాననందంశనాదౌ విస్తృతాస్యం సంతంఘృత్యుమివాంభసః ఉజ్జ్వహం
ప్రవాహోవద్గచ్ఛంతం భాగేనబద్ధస్తం ఉద్గమనసమయివ స్వకాయే
నబద్ధతంతం కాళియఇతినాగం బహుఫణం సర్పమపాహ్య యథాబం
ధుంనశక్నోతి తదానిరస్య ప్రహీకృతం అవంతికృతం తస్య కాళియ
స్య ఫణమారురూహః ॥ ౧౦ ॥ గాగోబహుఫణస్సర్పఇతియదవః ॥ స
ప్రఫణః కాళియఇతిభాగవతే ॥ ... ॥ ౧౦౫ ॥

{ సద్యమహానీలమయీం ముకుందస్సపద్మరాగామివపాదపీతీ । త్రా
హస్థతాం కాళియపన్నగస్యగ్రస్తాదితోభానురివాబభాసే ॥ ౧౦౬ ॥ }

సద్యఇతి ॥ కాళియపన్నగస్య ఫణాం మహానీలమయీమైంద్రనీలీం
సపద్మరాగాం మధ్యే పద్మరాగఖచితాం పాదపీతీమివ ఫణాయానైల్యా
త్ఫణారత్నసాహిత్యాచ్యైవముక్తిః సద్యస్తస్త్రిక్షణే క్షామన్మకుందః
గ్రస్తాదితారాహుణా గ్రస్తపవాదితోభానురివాబభాసే తస్యణామా
కగ్రమైవ ప్రవాహోమన్తజ్జనమభిసంధాయ గ్రస్తాదితఇవేతివిశేషితం ॥

{ ఫణామణీనాం ప్రభయోపరక్తైభలస్పృభౌచక్రిణిచక్రిపాణిః । ప్ర
దోషసింహూరితసుంబువాహంప్రాచేతసానాగఇవోపహృద్నా ॥ }

ఫణేతి ॥ ఫణానాం యేనుణయః లేషాం ప్రభయూడవరక్తచక్రిణి
సర్పే ॥ ౧౧ ॥ చక్రీవ్యాశస్సరీసృవఇత్యుపః ॥ ఖేలక క్రీడకచక్రిపా

ణిః కృష్ణః ప్రదోషేణ సింహారితం సుబాహుని మూర్ఖం ప్రదోషారుణ
మిత్ర యాసిత్ తిరుంబువాహం మేఘయువచ్యుద్భవం కుష్మణాపాశే
తసావారుణః వాగః సాశ్చత్యో దిగ్గజైఃబభౌ ॥ ౧౧౭ ॥

{ ప్రణేమహం ప్రాణభృతాయుదీర్ఘమనోవిసేష్యకవిషమక్షువక్త్రం }
{ అకల్పయత్పన్నగవర్ణదేవప్రయోగయోగ్యం పతగైస్త్రవాహః ॥ }

(ప్రణేమహమితి ॥ పతగైంద్రవాహః భగవాన్ ఇదంచ పన్నగ
మదకనసామద్వ్యాశ్చప్రాయగర్భం । ప్రణేమహం ప్రాణతానాం ప్ర
పూర్వకాన్నమరేష్యమః । ప్రాణభృతాం దేహీనాం ఉదీణకం శు
చ్ఛృంజలం దుర్నిగ్రహమిత్రయావత్ । విషనాణి ఉద్వృత్తాః ఆతౌణి
దశే ద్రియాజ్యేష్ఠ వక్త్రాణి యభాని యస్యైభోక్తం మనః చిత్తం
॥ సప్తశైలియాననం ఘోరం యోమనొరణినీచరం ॥ వివేకశరజాలేన శ
మం నయతియోగినామ్ । దర్పిదగ్రదశేంద్రియానసమసేనక్తం చరా
ధిష్ఠితే । ఇత్యాదావివేహాపీంద్రియేషాననత్వరూపణమ్ ॥ ౧ ॥ అ
థాక్షుమింద్రయే! నాద్యూతాంగేకషకచక్రైశ్చత్యమరః ॥ ఇంద్రియేషు
వక్త్రైశ్చరూపణాన్మనసాపిమహాపన్నగత్వమవగమ్యతే । తత్రాప్య
క్షుజ్జస్యేంద్రియవృత్తిపర్యంతతాయాం వృత్తీనామానన్త్రాదనంఖ్యవ
దనశ్శలాభేన సహస్రశతాతాత్కలియాదప్యకరౌద్రత్వం ద్యౌత్యతే ।
విసేష్యక శిక్షయిష్యక పన్నగస్య కాళియస్య మదకనేన యోగ్యం వి
షమక్షువక్త్రవస్తువినయవాభ్యాసం ॥ ౧ ॥ యోగ్యంక్షీబేఽపూపయా
నచందనాభ్యాసవాచకమితిరత్నమాలా ॥ అకల్పయత్ అకరోదిత్యర్థః ॥
కాళియస్యైవిషనాణి రౌద్రాణి ఆక్షీణియేషు శాని విషమక్షాణి ష
చ్ తథాఘాతావక్త్రాణి యస్యసఇతివిగ్రహః । ప్రాయశ్చత్యుత్ప్రే
త్సా । కరిష్యమాణాసంఖ్యాకముఖమనోమహాపన్నగమదకనాయ అ
ల్పారంభః క్షేమకరఇతిన్యాయేనసహస్రముఖకాళియమదకనేనాభ్యా
సమకావీణదివేతిభావః ॥ ఇదంక్రికృష్ణస్వామికృతం) ॥ ౧౧౮ ॥

{ తద్భ్యంగభృంజేయుగపన్నకున్దఃచారివిశేషేణసమైక్షిన్మత్స్యః । ప
ర్యాకులెవీదిగణేపయోధేస్సంక్రాంతబింబా బహుధేవ చంద్రః ॥ }

తద్భ్యంగేతి ॥ యుగపత్తద్భ్యంగభృంజే తస్య సహస్రీఫణస్య కాళియ
స్య ఫణసమూహా ॥ ని ॥ భోగౌరాజ్యేధనేసాభ్యే పాలనాభ్యవహార
యోః । ఫణేదహేదసర్పస్యవేశ్యాదీనాంభృతావవీతివైజయంతి ॥ చా
రీవిశేషేణ నృతనమయే యుగపత్కృతం అంఘ్రిజంఘోరుకటికర్త
చారి । చరతథాతోఃకరణాథేభిర్భిత్వయః । కృదికారాదక్తిసంజీ
షే । తమక్తంసంగీతరత్నాకరే॥ప॥విచిత్రమంఘ్రిజంఘోరుకటికర్తన
కృతకృతం । చారిస్యాతరణేజీషిచరేరిభిత్వయంతతభిత్వ ఏకపా
దప్రచారోచస్సచారీత్యభిధీయతఇతిశు శారవతనయః । శస్యావిశేష
స్సమాస్థిరావతేత్యదిహపః తేన నృత్యన్నకుందః పయోధేః సము
ద్రస్య పర్యాకులే చంచలెవీదిగణే బహుధా సంక్రాంతబింబశ్చంద్ర
భవ సమైక్షి సమీక్షితః ॥ చంద్రప్రతిబింబానాం నృతవచ్చాంచల్యా
థాం పర్యాకులభిత్విశేషణమ్ ॥ ... ॥ ౧౧౯ ॥

{ తమత్తమాన్గంపరికల్ప్యరక్తంతరక్తనిష్పన్నమృదక్తనాదం । ప్రిశ
ర్యమానస్త్రిదశైరకార్షీదవ్యాహతామారభటిమనన్తః ॥ ౧౨౦ ॥ }

తమత్తమాంగమితి ॥ అనంతఃకృష్ణః ॥ ని ॥ అనంతావాగరాడ్విష్ణు
రితివిశ్వః । తస్య కాళియస్యాత్తమాంగం శిరః రంగం నృతస్థానంప
రికల్ప్య తరంగనిష్పన్నమృదంగనాదం తరంగైర్నిష్పన్నమృదంగనా
దాయథాభవతతథా త్రిదశైరదేవైః ప్రశస్యమానః ఉపశ్లోక్యమాన
స్సౌ అవ్యాహతామప్రతిహతామారభటిం నటనార్భటిమకాషీత్

{ ఏకేనహస్తేనగ్రీవీద్యవాలంపాదేనచైకేనఫణముదగ్రాం । హరిస్త
దాహంతుమియేషనాగంసపవసంసారమివాశ్రితానాం ॥ ౧౨౧ ॥ }

ఏకేనైతి ॥ హరిస్తదా ఏకేనహస్తేన వామహస్తేన వాలం సగ్రీవ్య
ఏకేనపాదేన దక్షిణపాదేన ఉదగ్రమున్నతాం ఫణాంఘ్రగ్రీవ్య నాగం

కాళియం సపివకృష్ణవిత్రానాం సంసారమివ హంశుమియేష ॥

{ రవన్నగీనాం ప్రణిపాతభాజాంద్రవిభవక్షాదీనః లావణ్యైః । ౧౦ }
{ పాదితః ప్రాదితభర్తృభిర్తాంకిమగ్ననస్సౌదమరంగయాయాః । }

సంజితి ॥ ప్రణిపాతభాజాం ప్రణిజుహంపన్నగీనాం కాళియశత్రు
నాం దీనవిలాపభద్రైః కాతరపరిదేవనవిశ్మేద్రవిభవక్షా కరుణాపరవ
శోభవక్షా ప్రపాదితః ప్రణిపాతావరాధసహనపోశక్షానాదీనాం ప్ర
సాదం ప్రాపితః సకృష్ణః భర్తృభిర్తాం తాభిః ప్రార్థ్యమానాం
ప్రాదిత దత్తవాక్ । ప్రపూర్వాద్దదాతేలుక్షా కథమతిద్రోహి విస్మ
ప్తభిత్వగతహ । కిమితి నొస్తాకం సంసారిణాం మధ్యైరిత్యదయాయాః
అపదమవిషయః కింస్యాత్ నకిమపీత్యభవః । పరమకారుణికస్య ప్రణి
పాతమాత్రానపనాద్యోనాస్తి ప్రణివాంద్రోహభితిభావః ॥ ౧౦౨ ॥

{ లోలాపతచ్చరణలీలాహతిక్షురిత హా లా హ లె ని జ ఫ శే }
{ నృత్యస్తమ ప్రతిఘకృత్యంతమ ప్రతిమనశ్శంతచారువపుషం }
{ దేవాదిభిస్సమయ సేవాదరత్వరిత హేవాక ఘోషముఖరైః }
{ దృష్టావధానమథతుష్టావశౌరిమహిరిష్టావరోధసహితః ౧౦౩ }

లోలైః ॥ అథానంతరం అహిః కాళియః ఇష్టైరవరోధైః అంతఃపు
రస్త్రిభిస్సహితస్సక్ । అవరోధశబ్దేన తాత్పర్యదవరోధస్త్రియో ల
క్ష్యంతే । లోలస్యస్యతైన చలస్య అపతతశ్చరణస్య లీలాహత్యా లీల
యాభిఘాతేన క్షురితహా లా హ లె ఉద్గీర్ణవిషే నిజఫణేవృత్యంతం అ
ప్రతిఘకృత్యం ప్రతిహతరహిణకృత్యం ॥ ని ॥ ప్రతిఘారుట్పరీతి
— ఘాతావితియాదవః ॥ అప్రతిమమసదృశం । అత్యంతచారువపుషం స
మయ సేవాదరత్వరిత హేవాక ఘోషముఖరైః పరాక్రియసమయే సేవా
యామాదరత్వరితేన హేవాక ఘోషేణ స్వచ్ఛందస్తుతిఘోషేణ శబ్దా
యమానైః ॥ ని ॥ హేవాక సస్వచ్ఛందమితి చక్రవర్తిః । దేవాదిభిః దేవా
సురగంధర్వప్రముఖైః దృష్టావధానం దృష్టస్మత్ప్రణిధానం శౌరింతు

స్తాన । అ త్ర వివిధవనానాగగధనానైత్యావవేకవణావృత్తైరపి
యమకత్వముగీకుర్వతోవామనస్య మతేయమ కాలంకారః ॥ సుతాంత
రేత్వనుప్రాపః ॥ ... ॥ ౧౨౩ ॥

{ హరిచరణసరోజన్యాసధన్వాత్తమాజ్ఞాత్మమితగరుడభీశాస్సను
బద్ధస్సవాః ! యగవిరదశామం యోగక్షత్రానురూపం }
{ శరణమశరణస్సన్వాపి శయ్యాం తదీయామ్ ॥ ౧౨౪ ॥ }

హరిచరణేతి ॥ హరేశ్వరణసరోజన్యాసేన ధన్వాత్తమాంగః కృతా
థామూర్ధాశమితగరుడభీః భగవతాక్షపితగరుడభయః సానుబం
ధః అనుయాయినా పుత్రమిత్రైశ్చ త్రాప్తివానహారిః ॥ ని ॥ దోషాత్వా
దేనుబంధస్సాన్విశ్చకృత్యావిమనశ్చరే । ముఖ్యానుయాయినశిశౌప్ర
కృతస్యానువతః సైవిశ్వమరః ॥ సహగః కార్థియః యుగవిరతిదశాయాం
యుగాంతకాలే యోగనిద్రాయా అనురూపాముచితాం తదీయాం శ
య్యాం సముద్రమిత్యథః । అశరణః గత్యంతరరహితస్స శరణంప్రా
ప్త ఆవాసస్థానంజగామ ॥ ని ॥ శరణంగృహరక్షితోగత్యమరః ॥ పురా
సముద్రేస్థితః కార్థియో గరుడేన నిజేతస్తద్భీత్యాసాభరితాపాద్గరు
డే నానాక్రమణీయం కార్థాదీహృదమధ్యవాస । తతః కృష్ణైవ త
తోపనీతభయస్సముద్రంపాశ్రమేతి పౌరాణికీకథా ॥ ॥ ౧౨౪ ॥

{ వివిధమునిజనోపజీవ్యతీర్థావిగమితసర్పగణాపరేణపుంసా । అభ
జతయమునావిశుద్ధిమగ్ర్యాశమితబహిర్మతసంప్లవాత్రయీన ॥ }

వివిధేతి ॥ వివిధానాం నానావిధానాం మునిజనానాం ఉపజీవ్యా
ని నిషేవ్యాణి తీర్థాని జలావతారప్రదేశా యస్యాస్సా । త్రయీవ-
త్తే వివిధమునిజనోపజీవ్యతీర్థాని స్వాంగభూతాసీమీమాంసాదిశా
స్త్రాణీయస్యాస్సా యమునా । పరేణపుంసా పరమాత్మనాకృష్ణైవ వి
గమితసర్పగణా అపసారితభుజగమలాసతీ పరేణ ఉత్కృష్టేన వేదార్థ
నిధానరణనిప్రుణేన పుంసా శమితబహిర్మతసంప్లవా అపగమితపాపం

[౨౪] యాదవాభ్యుదయే-చతుర్థాస్సగళః ౧౨౫

దసజ్గుగా త్రయా త్రివేదీవ అగ్రాముతగ్రహాం విశుద్ధిం అభజ
త పాశ్రీప ॥ ని ॥ తీర్థాంమన్త్రాగ్రామ్యపాథ్యా య శాస్త్రైస్సంభసి పావ
నే । పాత్రోపాయా వతారేషు స్త్రీపుష్పయోనియం త్రయోరితియా
దవః ॥ పుష్పి కాగ్వాత్తమేః ॥ ... ॥ ౧౨౫ ॥

{ అనఘానఘజ్జనజ్జదోషాహరిణాసూర్యసు శాపవత్రితాచ । అపి }
{ తత్పదజన్తనస్సపత్నాబహుమంతవ్యతమాభృశంబభూవ ॥ ౧౨౬ }

ఇతి శ్రీమదాదిత్యునికావ్యే సర్వతంత్రస్వతంత్రస్వ

త్రిమద్వైంకటనాథస్య వేదాంతాచార్యస్య కృతిః

యాదవాభ్యుదయే కావ్యరత్నచతుర్థాస్సగళః

అనఘాతేతి ॥ హరిణాఅనఘాతభుజంగసంగదోషానిరస్తకాలీయసం
సగళయాపనోషాపవత్రితాచ స్వయమవగాహనేనపావనీకృతాచసూ
ర్యసుతా యమునా తత్పదజన్తనః తన్య హరేః పదాజ్జన్త యస్యాస్త
స్యాః సపత్నా గంగాయాఅపి భృశమత్యధికం బహుమంతవ్యతరా
అతిశయేన బహుమంతవ్యా బభూవ । దోషనిరసనై న గుణసంపాదనై
నచ భగత్పరిగ్రహోత్ తత్పదప్రభవత్వమత్రైణ తదీయత్వాభిమాన
వత్సా గంగాయాఅపి బహుమానాస్తదమఘాదత్యధికః । యద్యపిస
మానాధికరణోనామేవ బహువీహిరిష్యతే తథాపి జన్తనఉత్తరపద
త్వాద్వ్యధికరణబహువీహిః । అవజ్యోబహువీహిర్వ్యధికరణో
జన్తామ్యుత్తరపదఇతి వాచనసూత్రాత్ । ఔపచ్ఛందసికం నామేదం
వృత్తమ్ ॥ ౧౨౬ ॥ *****

ఇతిత్రిభారద్వాజకులజలధికౌస్తుభత్రివిశ్వజిద్యాజిత్రిరంగరా

జాఘ్విరివరసూనునా అప్పయ్యదీక్షితేన విరచితే

యాదవాభ్యుదయ వ్యాఖ్యానై చతుర్థాస్సగళః

{ తతస్సమాసీతరసాలపాకస్సంవీజయకపాటలగంధవాహేః ।
నిరూఢమల్లివిభవోనిదాఘస్సీరాయుధంశౌరిసఖం సిషేవె ॥ }

తతః ॥ తతః కాలియమడనానంతరం సమాసీతస్సమాహృతో
రసాలానాం చూతఫలానాం వసంతోత్పన్నానాం పాకః పరిణామః
యేనసః తథా పాటలాలానాం పాటలీపుష్పాణాం గంధవాహైస్తత్సం
సర్గభిరనిలైః సంవీజయక సమంతాద్వీజనంకుర్వక నిరూఢఃస్థితోమ
ల్లీనాం మల్లికాపుష్పాణాం విభవశ్చెమ్మధిర్భస్తిక సనిదాఘః గ్రీష్మః
శౌరిసఖం కృష్ణస్య మహృదం తత్సహితమితియావత్ । రాజాహస్య
ఖభ్యష్టజితిసమాసాంతప్తచ్ సీరాయుధంబలదేవం సిషేవె । పరిణతర
సాలఫలాపహారాద్యుపచారేణ సేవతేస్త ॥ రసాలశబ్దాద్వృక్షవాచినః
ఫలాధాన్యవికారావయవప్రత్యయస్య ఫలేలుగితిలుకిరసాలశబ్దః తత్ఫ
లవాచీ వీవం పాటలీశబ్దాత్వికారావయవాధేఽన్యైత్యయేనతి పా
టలశబ్దస్తత్పుష్పవాచీ మల్లీశబ్దాత్పుష్పమూలైషు బహుళమితి వికా
రావయవప్రత్యయస్యలుపి మల్లీశబ్దస్తత్పుష్పవాచీ ॥ ... ॥ ౧ ॥

{ అవిభ్రతీనాంకుశకుంభకత్యోమాలిప్తకర్పూరహిమోదకానాం
సనుభ్రవాం దేహగుణేనయానామాసీద్వసంతాదపిమాననీయః ॥ }

అవిభ్రతీనామితి ॥ సనికాఘః కుశకుంభయోః కత్యోం కంచుకం
అవిభ్రతీనాండోష్టణా స్వేదోద్భవభయాదితిభావః ఆలిప్తకర్పూరహి
మోదకానాం తాపశాంతయే సమంతాల్లిప్తఘనసారహిమజలానాం సా
భ్రవాం అంగనానాం దేహగుణేన కంచుకరాహిత్యాదిరూపేణయా
నాం వసంతాదపి మాననీయః శ్లాఘనీయతీత ॥ ... ॥ ౨ ॥

{ విహారయానాభజతాస్వయంతద్వీజాన్లనావిభ్రమకింకరత్వం ।
నితాస్తథనాస్యగుణైరభావన్నిర్విశ్వమానాఋతవశ్యమేణ ॥ }

విహారేతి || తత్ తదా కృష్ణస్య బృన్దావననివాసకాలేఋతవః గ్రీష్మా
ద్యాః వ్రజాంగనానాం యే విభ్రమాః శృంగారచేష్టావిశేషాః తెషాం
కింకరత్నం తద్వశవతిత్వం భజతా విహారయూనా లీలా యువవేషే
ణ కృష్ణేన క్రమేణ నిర్విశ్వమానా ఉపభుజ్యమానాస్తంతః స్వగుణైః కృ
ష్ణోపభోగోపయంతైః పుష్పసమృద్ధ్యావిభిన్నితాంతధన్యాః భృశం చరి
తాథా అభూవత్ || || ౩ ||

{ శృతావసేకాశవకృష్ణగీతైర్వనమ్రీమావర్ధితతుంగశృంగాః । ఆ }
{ యత్నలబ్ధానిగవాంబభూపుః స్థాయీనివర్తూతపవారణాని ॥ ౪ ॥ }

కృతేతి || కృష్ణస్య గీతైః కరణైః కృతావసేకాశవ వర్ధితతుంగ
శృంగాః కృతసేచనాశవ సంసర్ధితోన్నతాగ్రాఃవనమ్రీమా బృందా
వనవృక్షాః అయత్నలబ్ధాని సంపాదనయత్నం వినా లబ్ధాని స్థాయీ
ని గవాం వర్మాతపవారణానివర్మాసు గ్రీష్మేవ వృష్ట్యైతపయోర్ని
వారకాణిచ్ఛత్రాణి బభూవుః ఫల్రాణితి విశేష్యంపిశేవణ బలాల్ల
భ్యతఇతి నవ్రీయుక్తమ్ || || ౪ ||

{ బభంజవాతఃప్రబలానవృక్షాన్నతిగ్రశ్శిన్నలిలం తతాప । ఛ }
{ దాహవన్యాంనచతత్రదావస్సంరక్షితాయత్రగవాంసదెవః ॥ ౫ ॥ }

బభంజేతి || యత్ర బృందావనే సదెవః కృష్ణః గవాం సంరక్షితా
తత్ర ప్రబలావాతః గ్రీష్మభవశృంఖలాతః వృక్షాన్నబభంజ । తిగ్ర
శ్శిరాదిత్యః సలిలం నతతాప । దాహవనాగ్నిశ్చ వన్యాం వనరాజం
సదదాహుః । భగవతా రక్ష్యమాణానాం గవాం సమృద్ధయే వాతాద
యోవృక్షాద్యుపహతిమకుర్వంతోభగవంతం ప్రీణయామాసురిత్యర్థః ||

{ గావోమహీష్యశ్చ గభీరనాదాస్సంచారితాశ్శాక్లభృతాయథా }
{ ర్హ్వాంకలిం దకన్యామవగాహ్యకాలేఘర్తావదాసమ్పదమేవభజః }

గావఇతి || శాక్లభృతాకృష్ణేన యథాహ్వాం యథోచితం తక్త
దుచిత దేశేఘసంచారి తాః గభీరనాదాః పరిపోషాద్వృషభవన్తందగ్గినా

దాః గామో మహివృష్పకాలే ఉచితసమయే కలిందకన్యామవగాహ్య
ఘమాకపదా నిగాఘరూపయా వివదానంపదంసన్మృద్ధిమేవ భేజుఃఘ
మేపి ఛాయానలిలత్పణాదీవైకల్యాభావాన్న కార్మ్యంపాపురిత్యర్థః

{ గతేపి సూయిష్టగుణేవనం తెగోపాస్సుఖంచారితగోధనానై । క }
{ కలిందజానూపసమీపభాజః కాలం కతోరాతపముత్పన్నైషుః ॥ ౬ ॥ }

గతేపితి ॥ భూయిష్టగుణే స్వతస్త్వణసలిలసమృద్ధ్యాదిగుణప్రచురే
వసంతేగతేపిసుఖంచారితగోధనాః భగవదాజ్ఞయా గ్రిహ్యైపివసన్యశ్య
ణాదిపూణకతయా సుఖంయథాతథా సంహరితగోరూపధనానై గో
పాః కలిందజానూపసమీపభాజః శ్రేత్యాధికయమునాకచౌచసకంతభా
జస్సంతః కతోరాతపముగ్రాతపంకాలం అత్యనైషుః అతివాహయాంబ
భూవుః ॥ ॥ ౭ ॥

{ వితేనిరేజక్లమధామకల్పైరనోభిరధ్యాసితచత్వరాణి । నిదాఘః }
{ షానుగుణాగోపాః స్థానాని గోవత్సగణోచితాని ॥ ౮ ॥ }

వితేనిరజతీ ॥ గోపాః జగమధామకల్పైః అతీపిపులతయాసంచా
రిగృహతుల్యైః అనోభిశ్శక్తేరధ్యాసితచత్వరాణి అధిష్ఠితాంకణాని
నిదాఘవషానుగుణాని ఆతపవృష్టివారణక్షమతయా గ్రిహ్యవషాన
మయయోరనుకూలాని గోవత్సగణోచితాని గవాం వత్సానాంచ గణ
స్య ప్రత్యేకంబంధనాద్యోగ్యాని తథావిశాలానిస్థానాని గృహాణి వి
తేనిరే చక్రుః ॥ ॥ ౯ ॥

{ అకాలకాల్యేనపరేణపుంసాసామ్యంగతానామివవల్లవీనాం । స }
{ భాయనర్హేసమయాబభూవుఃస్వేస్వేర్వరవిచ్ఛిన్నగుణైర్విశేషైః }

అకాలేతి ॥ సర్వే సమయాః గ్రిహ్యవషాదికాలాః వల్లవీనాం గో
పస్త్రేణాంతకాలకాల్యేన కాలేనకాలయితుంచోదయితుమశక్యేన కాల
లివిశేషప్రియుక్తశీతోష్ణాదిదోషైరభిభవతుమశక్యేనైతియావత్ । పరే
ణపుంసా కృష్ణేనసామ్యంగతానాం తథావిద్యాన్మణ్యసాపేవిధాయ

నిరంజనః పరమం సామ్యమునైతీతి శ్రుతిసిద్ధం సుక్తిరూపం సామ్యం
ప్రాప్తనామివాచిచ్ఛన్నగుణైః నిరంతరచారభ్యాదిగుణైః స్వేచ్ఛాస్వేచ్ఛావిశే
షైః స్వస్వపుష్పఫలాదిభిః సుఖాయ బభూవుః భగవత్పరివ్రజేణ
తాసామపిమాననీయత్వాకృతవః తాసామపివీణనమకుర్వన్నిత్యధః ।
గీష్టవోషనివృత్తిప్రసంగాత్కమభావ ఋశ్వంతరదోషాణానాపి ని
వృత్తిరిహోతా ॥ ॥ ౯ ॥

{ సుధాస్తవస్వైరసఖిమభిఖ్యాంవనాశ్రితేనైవతి కృష్ణమేఘే । య
ధ్యంది నెస్యాదపి రేచిహా రాగ్గానాశ్చ కానుంగనఘర్మతాపాః ॥ }

సుధేతి ॥ వనాశ్రితే బృందావనమాశ్రితే జలేనాశ్రితఇతివగవ్య
తే ॥ ని ॥ వనం ననసీరయోరితివత్వః ॥ కృష్ణపవనేఘేకాలమేఘఇ
త్యపిసృతియతే । సుధాస్తవస్వైరసఖిం అమృతస్నానస్నానచ్ఛంకృత్యస
ఖిం తత్సంపాదనీమితియావత్ అభిఖ్యాం కాంతిం నష్టతనత గావో
నందసృజన్తాః గతఘర్మతాపాస్సత్యః సుద్యంది నెపిమధ్యాహ్నపి అ
తికరోరాతపసమయేవీతిభావః । ప్రకామం విహారానాదదిరేవత్యా
ప్రంవిజహుః ॥ ॥ ౧౦ ॥

{ తాపాపహంతుస్స్వపదాశ్రితానాంతత్రాగృతాతస్యసమీక్షణేన ।
తతస్యగోపాధ్యుషితచ్యజ్జైవనస్యతాతపవహ్నిపీడా ॥ ౧౧ ॥ }

తాపేతి ॥ స్వపదాశ్రితానాం స్వచరణంపరిపన్నానాం తాపస్యా
పహంతుః తత్యకృష్ణస్య తత్తదివదృశ్యతఇతి తత్రాదృశా తత్తదివీప్సి
తతస్యదేన వహ్నితపామ్యుపదీవహారిత్వేన ప్రసిద్ధాస్సుధాస్తవనా
దయస్సంగృహ్యంతే । త్రైస్వదృశేనేత్యర్థః । యద్వాతాదృశాదయో
రూఢిశబ్దానైవాత్ర దర్శనక్రియావిద్యతఇతి శాశికావచనాత్ । తా
దృశభృదూఢ్యాతత్ప్రకారత్వాత్ ॥ తథాచ తద్భజిః స్వరూపప్రసి
ద్ధిపరః తాదృశభృదేమహామహిమత్వాదిరూపతత్ప్రకారవిశేషప్రసిద్ధిప
రః । తయోః ఖంజకుజ్జనద్విశేషణసమాసే తత్రాదృశేతి రూపం । సమీ

క్షణేనావలాకనేన గోపైరభ్యుషితస్య తస్యవసస్య వాతాతపవహ్ని
పీఠాగ్నిష్టప్రయుక్తానజ్ఞేనాసీత్ || ... || ౧౧ ||

{ప్రసాధితాఃపాటలపుష్పజాలైఃప్రచ్ఛాయనిద్రాశమితోపతాపాః |
దివావసానన్నసనెనశీతా గోప్యః ప్రియైర్నిర్వివిశుర్నిశీధాన్ ||}

ప్రసాధితాశ్చతి || ప్రచ్ఛాయనిద్రాశమితోపతాపాః పృక్ష్వప్రచ్ఛాయ
యప్రదేశే నిద్రయా పరిహృతగ్రీష్మసత్తాపాః దినావసానన్నపనేనశీ
తాః పాఘంసమయే న్నపనేనశీతలాంగ్యః దాన్యస్సపయంతి గోపీరి
తిణిజుతప్రయోగః | సర్వభోగాతుభ్యసాన్స్వభోణిజితి కేహంచ
న్దతాల్సానమాత్రేవాన్నపనశబ్దప్రయోగః | అతిహిస్త్యాదినా
పుగాగమః | పాటలనీతిపుష్పాణి పాటలపుష్పాణి తేహంజాలైస్సమూ
హేః ప్రసాధితాఅలంకృతా గోప్యః ప్రియైస్సహనిశీధాన్ రాతీర్నిర్వి
విశుః ఉపధుజతేన్న || ౧ || నిశీకస్త్యధన్ రాతీస్యాన్నిశీధోరాత్రి
మాత్ర కేఇతివిశ్వః || ఆత్యంతసంయోగేన్వీతీయా || ... || ౧౨ ||

{నిదాఘతైర్జ్యోదివాదుష్టసత్వాఃక్షోభం గవాం కుర్వరతితుధా
ర్తాః | ఇతిక్షమాణస్సహజేనసార్ధంస్యధత్తనాథోమృగయావిహారం}

నిదాఘతి || నాథః కృష్ణః నిదాఘతైర్జ్యోత్ గ్రీష్మాగ్నాదతితు
ధార్తాః అస్యంతంతుధయాఆర్తాః దుష్టసత్వావ్యాఘ్రాదయః ఇహబృ
ద్దావనె గవాంక్షోభం ఉపస్థవం కుర్వః సమ్భవనాయాంలిజ్ ఇతిక్ష
మాణశ్చింతయమానస్సా సహజేన బలదేవెనసార్ధం మృగయావి
హారం ఆభేటక్రీడాం వృధతా కరోత్ || ... || ౧౩ ||

ప్రసక్తగక్లాయమునానుషక్త్యా భాసాతయోరాహితగాఢమోహః |
అయత్నలభ్యోపగమాస్తదానన్ వ్యాళాః క్షణాదర్భకవెధయోగ్యాః

ప్రసక్తతి || తదా దేవస్యాభేటసమయే ప్రసక్తాబుద్ధిస్వీకృతా గం
గాయమునయోరనుషక్తిః సుసక్తిర్యయా గంగా యమునా సంగమ
స్మృతిహేతుభూతయా ధవళమేదకయాతత్సద్భక్తియావత్ తయోః

రామకృష్ణయోక్తాసా పృథివ్యా అహితగాఢమోహః సంచదితదృఢ
మోహః అత్ర మోహశబ్దేన వైచిత్ర్యవాచినా మనసా దిదృక్షాపా
రవశ్యులక్ష్యతే । అయత్నలభ్యోపగమః అతఏవతద్దిదృక్షయా నిశ్చ
లంగాత్వేన యత్నంచినా లభ్యః ఉపగమః సమీపోపసన్నంయేహంతే
వ్యాళాః శ్వాపదావ్యాఘ్రాదయః ॥ ౧౧ ॥ వ్యాలోదుష్టగజేనర్పే శ్వాప
దేవపుమానయమితేవైజయంతీ ॥ క్షణోదల్పకాలాదేవ ॥ క్షణోవ్యా
పారవైకల్యకాలభేదాల్పకాలయోరితివైజయంతీ ॥ అర్భకవేదయోగ్యః
శిశూనామపి వేదస్యచిత్తాః ఆనకసుఖేనవేద్ధుంశక్యాబధూపురిత్యర్థః ॥

{ అనుప్రయాతైరివదేవమాయామచ్ఛేదనీయైరపిదిగ్గజానాం । వనం }
{ గదస్తర్గతసత్వజాతం పాశైరవారుంధత వత్సపాలాః ॥ ౧౫ ॥ }

అనుప్రయాతైరితి ॥ వత్సపాలాః వత్సానాం పాలకాః కృష్ణస్యాను
చరభూతాః అంతర్గతవత్సజాతం అంతర్గత వ్యాఘ్రాది దుష్టవత్స
వ్యాహం ॥ ౧౧ ॥ జాతంజాలంతథాన్యూహాభిహలాయుధః ॥ తద్వనం
బృందావనం దేవమాయాం కృష్ణస్య మాయాం అనుప్రియాతైరనుగ
తైరివస్థితైః తద్వద్బంధనసమక్షేతి యావత్ దిగ్గజానామప్యచ్ఛేద
నీయైః ఛెత్తుమశక్త్యైః పాశైరవారుంధత యథానత్వాః బహిర్గతుం
నశక్నుయః తథా పరితోనిరౌధాచక్రరిత్యర్థః ॥ ॥ ౧౫ ॥

{ అనస్తలీలోచితభూమికాష్టే రావెదితాన్వేదవనేచరేంద్రైః । వధ }
{ స్వమాస్థాయగృహీతచాపాః సుప్తస్థితింగోపసుతావితేనుః ॥ ౧౬ ॥ }

అనంతేతి ॥ గృహీతచాపాః ఆత్మశరాసనాః గోపసుతాః అనంతలీ
లాచితభూమికాష్టేః కృష్ణస్య లీలాయాం మృగయారూపాయాముచి
తాం భూమికాం వెషంప్రాప్తేః ॥ ౧౧ ॥ తత్రద్వేషభూమికాస్యాదితివైజ
యంతీ ॥ వెదవనేచరేంద్రైః వెదేరేవనిషాదాధిపతిభిః తత్పురుషైకృ
తిబహుళమిత్యుక్తః । భగవత్ప్రీత్యర్థం స్థలజ్ఞాః కిరాతపతయోవయమి
తి తదూహితేణాగతైర్వైదైరితియావత్ తైరావెదితాన్ అయమయం

సత్త్వానాం నిగ్రహనమాగ్రాత్ ఇతినివేదితాన్ పథోమాగ్రాన్ సమా
స్థాయాశ్చిశ్చ సుప్తస్థితిం సుప్తముపశయగతేః పునరీనం యథాతథాస్థితి
వాచస్తానం విశేషః || || ౧౮ ||

{క్షణాదసిద్ధాత్పనిదానభేదం దత్తాపహంసైర్వనదేవతాభిః | స్మృ
గాయితంతత్రస్మగైస్త్రీముఖైస్సింహాయితంగోకులసారమేయైః }

క్షణాదితి || తత్రననెనిగానభేదం మూలకారణవిశేషం అనిర్ధా
ర్య అవిచింత్య వనదేవతాభిః దత్తాపహంసైః కృతాపహంసైః మృగేంద్ర
ముఖైః సింహప్రముఖైః క్షణాల్ మృగాయితం మృగవదాచరితం గోకుల
స్మ సారమేయైః శునకైః సింహాయితం సింహవదాచరితం కతుకః క్య
జ్ సలావశ్చే శ్యాచా రాథః క్యజన్తాద్భావైః పాశైః పరితోనిరుద్ధ
వనెసారమేయేషు విన్యస్యైషు తేభ్యోభీతాః సింహదయః తత్ర భీ
తౌక్మస్త్వస్య మహిమా మూలకారణమిత్యవిచింత్య అహో సారమేయే
భ్యోపి విభ్యతీతి వనదేవతాభిరపహంతాస్సింహదయః సింహసన్నిహౌ
మృగాభివ సన్యః కాత రాబభూవుః సారమేయాశ్చ మృగాన్ సింహ
భివ తానాచక్రమురిత్యధికః సరమాశబ్దాల్ శునీవాచినః స్త్రీభ్యోఽగ్ని
త్యపత్యాగ్రేః ధకిసారమేయశబ్దః || || ౧౯ ||

{పరిస్ఫురతీతిమనత్వజాతైః ప్రసారితైశ్శ్యామపక్షేర్వనానైః |
స్వయంతిరొధాయతదర్శశబ్దాగోపామృగాన్ గూఢవరాశ్చకర్షుః || }

పరిస్ఫురదితి || పరిస్ఫురంతిప్రకాశమానాని కృత్రిమసత్వజాతాని
చిత్రలిఖితవ్యాఘ్రాదిప్రాణిబృన్దానియేషు తైర్వనానైః ప్రసారితైః శ్యామ
పక్షేర్నీలవస్త్రైః సస్త్రైశ్చాక్లాదిదూరేపిప్రకాశేష్యామికాతువనరస్థ
వదేవప్రతిమమానావిశ్వాసం నవ్యాహంతీతి శ్యామైశ్చక్రం తైస్తిరొ
ధాయ స్వయం తిరొహితాభూత్వా గూఢవరాగూఢేషుగుల్కాదిసంఘ
న్నప్రదేశేషు సంచరంతోగోపాస్వయంతదహాశబ్దాః చిత్రలిఖ
తమృగానుకారిశబ్దం కుర్వంతస్సంతః మృగాంశ్చకర్షుః | చిత్రలిఖితే

ఘవ్యాఘ్రాదిషు సత్యవ్యాఘ్రాదిబుద్ధిజననైవ స్వశబ్దేషు తదీయశబ్ద
బుద్ధిజననేనచ తేషాం స్వయాశ్శబ్దాధీదాఢ్యముత్పాద్య కర్షంతిన్త ॥

{ శతావరీదామనిబద్ధమూర్ధ్నః శాఙ్గధ్వనిత్రాసితసింహయా
ధాన్తానీకనాథప్రముఖానకాక్షీదగ్రేసరాన్వాధతనూననన్తః ॥ }

శతావరీతి ॥ అనంతః శతావరీదామనిబద్ధమూర్ధ్నః శతావరీష
ధీవిశేషః । (తణ్డీర్ముట్టాన్) ॥ ౧ ॥ ఋశ్యపాక్రాభీరుపశ్చీనారాయ
ణ్యర్థతావరీత్యమరః । తతాగ్రంధరూపైఃతతాగ్రందత్వజ్జిర్మితైర్వాదా
మభిస్సంయతమాలీన్ శాఙ్గధ్వనిత్రాసితసింహయాధాన్తానీకనాథ
నినాత్రాసితసింహకులాన్ ॥ ౨ ॥ శాఙ్గంకార్తుకమాత్రేపి విష్ణురపిశ
రాననభివీశ్వః ॥ వ్యాధతనూన్ వ్యాధరూపధారిణః అనీకనాథప్ర
ముఖాన్ సేనానీప్రముఖత్వేన కల్పితాన్ గోపాన్ పూర్వోత్తమై
దాన్వా అగ్రేసరాన్పురస్కరానకాక్షీన్ । రాజానాహి యుద్ధవృ
గయాదిహ్వత్తరక్షాధన్ సేనానీప్రముఖాన్పురస్కృత్యస్వయం ప
శ్చాచ్ఛలంతీతి తథాకృతవానిత్యధః ॥ ... ॥ ౧౯ ॥

{ విముక్తపాశామధువైరిభృత్యైః కృష్ణస్యానుచరైః విముక్తపాశాః
శ్వేతురన్యోన్యవిముక్తరోషఃశ్వానావరాహేషునికాతదంష్ట్రాః ॥ }

విముక్తేతి ॥ మధువైరిభృత్యైః కృష్ణస్యానుచరైః విముక్తపాశాః
శ్వాపదగ్రహణాయ విసృష్టపాశాః జిహ్వలమదశశకరాశవక్త్రాఃజి
హ్వలాని జిహ్వవంతిలంబమానజిహ్వనీతియావత్ ప్రాణిస్థాదాతోల
జన్యతస్యామిలవృత్తయః దుదర్శ్యాని ద్రష్టుమశక్యాని కరాళాని
విశాలానివికృతానివావక్త్రాణియమాంతే ॥ ౩ ॥ కరాళోదంతురేతు
జ్జేవిశాలేవికృతేపిచెతివైజయంతీ ॥ నీశాతదంష్ట్రాః తీక్ష్ణదంష్ట్రాః అ
న్యోన్యవిముక్తరోషాః అన్యోన్యస్త్రిన్విముక్తరోషః శునకజాతిప్రయు
క్తోయేనై శ్వానోవరాహేషు వన్యేషు నిపేతుః నిపతంతిన్త ॥ ౨౦ ॥

సమ్భూయగోపాఃప్రసభంప్రయత్నేస్సత్వానివన్యానిసమగ్రసత్వాః |
గుహాముఖామేడితతీవ్రహ్మైఃకోలాహలైరాపలయాంబభూవుః

సమ్భూయేతి || సమగ్రసత్వాః పుష్కలబలాః గోపాన్సమ్భూయ
మితత్వా ప్రిసభం బలాత్ప్రియుక్తైః సర్వైరపి యుగపదేవ యావద్బు
లం కృత్తైరిత్యథః | గుహాముఖేషు పర్వతగహ్వరద్వారేషు ఆమేడి
తః ద్వీప్తీరుక్తః తీవ్రశ్చండః ఘోషః ప్రతిధ్వనిరూపాయేషాంతైః కో
లాహలైస్సంహనాదరూపైః వన్యానిసత్వాని పర్వతగుహావీనానిసంహ
దీని ఆకులయాంబభూవుః ఆకులానిచక్రైః || ... || ౨౦ ||

{ అమృష్యతోమానుషసింహనాదంగిరీంద్రోరజైరపిదుర్నిరౌధాః | }
{ బభంజదృప్తీబలభద్రసింహస్సింహాద్విపేద్దాగ్నివదుర్నివారః || }

అమృష్యతఇతి || దృప్తాగర్వితః దుర్నివారో వారయితుశక్యః
బలభద్రపవసింహః మానుషసింహనాదం మనుష్యాణాం సింహనాదా
ఖ్యధ్వనివిశేషం || ని || త్వైశ్చాతుసింహనాదస్సౌదిత్యమరః | అమృ
ష్యతోఽసహమానాః గిరింద్రరోదైః పర్వతవరప్రతిబంధైరపిదుర్నిరో
ధాన్పర్వతానపిభీత్వా గంతుంశక్తానితియావత్ | సింహాద్విపేందాగ్ని
జవతీనివబభంజ జహా నైత్యథః || ... || ౨౧ ||

{ గుంజాకలాపప్రతినద్ధకేనై రాగుల్బమాలంబితబర్హజాలైః | నిషం }
{ గిభిశ్చారుపుషతరాచాపైఃగుప్తాబభౌగోపమతైర్మకుండః || ౨౨ || }

గుంజేతి || ముకుండః గుంజాకలాపప్రతినద్ధకేనైః గుంజా దామ
రూపేణ విభూషణేన సంయతకేనైః || ని || కలాపాభూషణబర్హైర్మ
ణీరేసంహతావపీత్యమరః || ఆగుల్బం గుల్బపర్యంతం ఆలంబితపింఛ
జాలైః ఆలంబితబర్హస్తబ్ధకైః నిషంగిభిః తూణీరధరైః చారుపుషతరా
చాపైః మంజుశరచాపైర్గోపమతైః గుప్తాబభౌ పరితస్సంవృతోభాతిన్ ||

{ ఆకాన్త్యకంపేమనగేమదైర్యంశౌర్యక్రమంశ్వాపదవిక్రమేషు || }
{ శిక్షయత్తైమవిదాత్తభృత్యావిహరగోపామృగయావదేశాత్ || }

అకాశాంతిః ॥ యేనుచిత్ రక్షణీయా నాంరక్షణప్రకారాభిజ్ఞోవిహార
గోపకృష్టః శ్చ యాపదేశాల్ శృగయాన్యాజాల్ అశ్చభృత్యాణాన్
నుచరాకాకాశ్రయక మ్పేషుచ్ఛసేనాక్రమణేచ్ఛక మ్పసేషునగేషు పరస్వతే
మధైర్యంశ్చాపదానాం వ్యాఘ్రేవరాహాదిమష్టసత్వానాం ॥౨॥ వ్యాఘ్ర
దయోచనద రాఃపశవశ్శృసదామ తాఃఇతిహలాయుధవిక్ర మేషుశౌగంధ
క్రమంశౌగ్యపరిపాటిం చాశిక్షు. యల్ పరైరాక్రమణేచ్ఛ తేషుపర్వకనడైశ్చ
ణ స్థాతన్యం వ్యాఘ్రా దిచచ్ఛగ్యక్ర మోఽవలంబనీ యఇతిశిక్ష యామా
సేత్యభణః । శీతూయాః విద్యోవా దానరూపాయాబుద్ధినిశేషత్వాత్
త్యాదిసూత్రేణ ద్వికర్తృకతా ॥ ... ॥ ౨౪ ॥

{ అదాయలూ గానిముకుందపాణైశ్చక్లాణీశీఘ్రంవన కాసరాణాం }
{ శార్ఙ్గప్రమాణానివనైర కాన్తుస్తే రేవచారూణిధనూఃషి బాలాః ॥ }

అదాయేతి ॥ బాలాః గోపకుమారాః ముకుందపాణైలూకా నా
ని శార్ఙ్గప్రమాణాని శార్ఙ్గం శృంగవికారధూతం ధనుః తత్ప్రమా
ణం యేషాంతాని శార్ఙ్గంకతుకం పర్యాప్తానీతీయావత్ వనకాసరా
ణాం వనమహిషాణాం శృంగాణి శీఘ్రమాదాయఅమామహమికయా
త్పరితం గృహీత్వా తైశ్శృంగై రేవచారూణి ధనూంషిశనైః క్రమేణా
కామణః కుర్వంతిన్త । శృంగాణాం స్వీయత్వాపదనాయ తస్యహణ
ఏవతేషాంత్వరాప్సేత్ నతు చాపనిర్మాణఇతిభావః ॥ ॥ ౨౫ ॥

{ మచుష్యమా సన్న్యహయాసరోషం గుహాంతరాదుత్పతితుంప్రవృ }
{ త్తాః । శిలీముఖైఃకీలితశైలకంతాకృష్ణస్తదాకెసరిణశ్చకార ॥ }

మనుష్యేతి ॥ తదాకృష్టః మచుష్యమాంసన్న్యహయాసరోషంయ
థాతథా గుహాంతరాద్గుహావకాశాదుత్పతితుంప్రవృత్తాకేసరిణస్సిం
హాః శిలీముఖైర్బాణైః కీలితశైలకంతాక కీలితాః శైలాయేషుతే త
థాభూతాః కంతాః యేషాం తథాభూతాంశ్చకార గుహాసు ప్రారబ్ధా
త్పతనాపి యథామనుష్యాణాముపరినాయంతి తథాతత్రైవ శైలకీలి

తకంధశానకరొతిత్యశః ॥ ... ॥ ౨౬ ॥

{ నవాహ్మతైర్నాథపరిష్కీయాద్ధాంగుంజాస్రజం గోపకుమార }
{ వీరాఃవిభిన్నవన్యద్విపకుంభముక్షేర్ముక్తాఫలేరస్తరయాంబఘావుః }

నవాహ్మతైరితి ॥ గోపకుమారేషువీరాః క్షేష్ఠాః నవాహ్మతైః స
వైరెవాహ్మతైః విభిన్నవన్యద్విపకుంభముక్షేః విదళితవన్యగజకుంభ
ముక్షేర్ముక్తాఫలైః మాక్తికైర్నాథపరిష్కీయాద్ధాం కృష్ణస్య ప్రపాథ
నోదితాం గుంజాస్రజం గుంజాదామానం అంతరయాంబఘావుః తి
రశ్చక్రః । గుంజాదామ్నముపరిమాక్తికమాతాభిః కృష్ణం భూష
యాంబఘావురితిభావః ॥ ... ॥ ౨౭ ॥

శరాహతానాం విపినే మృగాణామద్వైహ్మతైశ్చర్షభిరాత్తపద్మాః ।
అకల్పయన్నాస్తరణానిగోపాస్సంవేశయోగ్యానిసహాయినీనాం ॥ ౨౮ ॥

శరాహతానామితి ॥ విపినే వనే శరాహతానాం మృగాణాం కృ
ష్ణసారాదీనామద్వైహ్మతైః ఆద్రైరెవాహ్మతైశ్చర్షభిఃత్వగ్భిఃఆత్త
హషా గోపాస్సహాయినీనాం సహచారిణీనాం అయితేస్తాచ్ఛీలికా
ణినిః సంవేశయోగ్యాని సహాయనయోగ్యాన్యాస్తరణాని కుఠానక
ల్పయన్ కల్పయామానుః ॥ ౨౮ ॥ ప్రవేశ్యాస్తరణంవణఃపరిస్తామః
కుఠఃకుఠేతిహాలాయుధః ॥ ... ॥ ౨౯ ॥

{ అభిన్నపార్శ్వైస్సవకాశభేదాద్భిన్నస్థితిన్భీతిమహాహ్యవత్సాన్ }
{ నిరస్తసింహేషుగుహగృహేషు న్యవీచితాన్నాథనియోగభాజః ॥ }

అభిన్నేతి ॥ నాథస్య కృష్ణస్య నియోగభాజః భృత్యాః అభిన్నపా
ర్శ్వైషు అవిదీణపార్శ్వైషు పార్శ్వవైధిల్యాభావాచ్చిలాదివతనశం
కారహితేషు నిరస్తసింహేషు గుహగృహేషు దరీరూపగృహేషు అ
వకాశానాం భేదాదతివిపులతయా భిన్నభిన్నావకాశసత్త్వాద్భిన్నస్థి
తిః పరస్పరమపంసృష్టావస్థానాక సమ్మదదుః ఖరహితావత్సాన్
భీతిచహ్య సింహాదిభీతిమపనీయ న్యవీచితా నివేశయామానుః ॥

{ అయాతయామై రచిరప్రతాపాత్సుదృష్టపాక్షేః శిశ్యశృంగం మాం }
 { సేర్షగాణాం మధునాపసిక్తైర్నందస్యభృత్యా విపినే ననండుః || }

అయాతయామైరితి || నందస్యభృత్యాః కర్తృకరాః విపినే వనెతి శిశ్యశృంగం శిశ్యశృంగై శరాగై సుదృష్టపాక్షేః అచిరప్రతాపాత్సు ద్యోనిష్టపనాదయాతయామైః అగతరసైః || ని || యాతయామంగతరస మిత్యుపరః || మధునాపసిక్తైః త్రోదసిక్తైః మృగాణాం మాంసేర్షన స్మర్షందతిస్త || ... || ౩౦ ||

{ నివేద్యమానాన్వనదేవతాభిస్సంగృహ్యవన్యానుపదావిశేషాః }
 { సమంసుహృద్భ్యస్సహసాపిభేజేరామానురోధేనరమాసహయః }

నివేద్యమానానితి || రమాసహాయః కృష్ణః వనదేవతాభిన్నివేద్య మానానర్పమాణాః వన్యాన్వనభవాః ఉపదాపిశేషాః ఉపహారభేదాః సంగృహ్య గృహీత్వా రామానురోధేన రామానువత్సన తదనుమతిం లభ్యేతియానత్ || ని || అనురోధోనువత్సనమిత్యుప రః || సహసా శీఘ్రం ఉపహారగ్రహణానంతరమేవ సమంయథాతథా సుహృద్భ్యోవిభేజే || ... || ౩౧ ||

త్రాణంసతాండుష్కృతినాం వినాశంతన్వన్నభీష్టం మృగయాచ్ఛలెన ।
 స్వచ్ఛద్దచర్యానుగుణంగవాంతిచ్ఛక్రేవనంశాస్త్రమృగావశేషమ్ || ౩౨ ||

త్రాణమితి || మృగయాచ్ఛలెనాభీష్టం స్వాభిమతం సతాం సాధూ నాం త్రాణం డుష్కృతినాంపాపినాం వినాశంచతన్వన్ || ప || పరిత్రాణాయ సాధూనాం వినాశాయచ డుష్కృతామితి స్వావతారప్రయోజనం సంపాదయన్ దేవః శాంతమృగావశేషం హరిణౌదిసౌమ్యమృగ మాత్రావశేషం వ్యాఘ్రాదీనాం హతత్వాదితిభావః తద్వనం గవాం స్వచ్ఛందచర్యానుగుణం స్వైరచర్యానుకూలంబుకే || ... || ౩౨ ||

{ సిన్ధకారుణ్యతరణ్యవృత్తానిరైవరతాంనైగమగోపదృష్ట్యా । సం }
 { పాపిఠాఃస్రాపురివేకజాత్యంకేచిద్దవాం శేసరిదంతముఖ్యాః || }

నినగేతి || కరుణైవకారుణ్యం చతుర్వణాదిభ్యశ్శాస్త్రభేష్య
 జ్ఞోనిసగకకారుణ్యస్యస్వభావసిద్ధకరుణాయాః తరంగవృత్త్యతరంగ
 స్యవృత్తిరివవృత్తిర్యస్యాస్తధాభూతయా నైగమగోపదృష్ట్యానైగమో
 నిగమసంబంధీ శ్రుతిసిద్ధోగోపః యద్వా నైగమూ ఉపనిషద్భాగాః
 || ౧ || నైగమస్సామ్యమపనిషద్వణిజోర్నాపితేపిచెతివిశ్వః || తత్సిద్ధో
 గోపశ్చతిమధ్యపిమపదలాపీనమానః | తస్యకృష్ణస్య దృష్ట్యానీరైవరతాం
 సమ్ప్రాప్రితాః కేచితేకసరిదంతిముఖ్యాస్సింహగజప్రభృతయః హిం
 సాః గవామైకజాత్యం ప్రాపురివ | కటాక్షపాలేనవిరైవరతాం ప్రాప్
 య్యు లీలాభణంవిముక్తాః కేవలహింసాః గోభిషహ తదవిశేషణచే
 రురితృధః || || ౩౩ ||

{ ఏనూన్యశాధూళికదంబరేణాథారాకదంబాంకురకారణేన | }
 { నిన్యస్యమనిర్మలమిందుభాజానభస్వతానందమతానుయాతాః }

విధూన్యతేతి || నందమతంకృష్ణమనుయాతః గోపనుతాః ధూళిక
 దంబః కదంబపశేషః యోజనంతే సముల్లసతి తస్య రేణాకరత్పుష్ప
 పరాగాణ గ్రీష్మైస్సనువర్తమానా విధూన్యతా కంపయతాథారా
 కదంబాకురకారణేన నేదీయసివమాకాలేభావినాం వృష్టిధారాకు
 రుంబాణాముదయస్య కారణేన వాయురైవవృష్ట్యాఈశజతిశ్రుతిః ||
 నిర్మలమిందుభాజా గిరినిర్మురణాం బిందుస్పృశతా నభస్వతా వా
 యునా శ్రమంశిన్యః అపనయంతిస్త || || ౩౪ ||

{ అమర్త్యయతైశ్వరధామభాజోరాగామయోరేకమివాపతారం }
 { ప్రశాన్తఘర్తాతిశయంప్రభావాద్భృందావనం నన్దసతావితేనే || }

అమర్త్యే||నందమతంకృష్ణఃఅమర్త్యయతైశ్వరధామభాజోః అమ
 ర్త్యానాంయతాణాం చక్రమాదీశ్వరావింద్రకుబెరౌ తయోః ధామనీ
 అమరావత్యలకే తెభజతోరాగామయోర్నందనచైత్రరథయోః ఏకమ
 వజ్రారమిచన్ధితం బృందావనం ప్రభావాత్సప్తమహిమ్నా ప్రశాంతఘ

ర్వాతశయం వితేన || || ౩౧ ||

{ విశంసమాక్రమ్యకరేనుదీపీ దేవేరవాదక్షిణతః ప్రస్ఫుతై । నిదా }
 { ఘక్ష్మానిగృహీతదేహం వృష్టిం పునస్సృష్టుమియేషశౌరి ॥ ౩౬ ॥ }

దిశమితి || దేవేరవా సూర్యే ఉదీపీం దిశం కరైః కిరణైస్సమా
 క్రమ్య దక్షిణతోదక్షిణత్యాందిశి ప్రస్ఫుతై దక్షిణాయనారంభేనతి । ద
 షిణోత్తరాభ్యామతసుజితినప్రమ్యధేఽతసుచ । నిదాఘక్ష్మాన్త్యా ఘర్ష
 కాలనిసృష్ట్యా నిగృహీతదేహం ఉపసంహృతజూపాం ఘర్షకాలే స
 ర్వాత్తనా లుప్తాం వృష్టిం పునస్సృష్టుం శౌరిరియేష । యథాదేవోరాజా
 పరసీమోపప్లవాథకం పశ్చితః కరగ్రహణేన సమంతాదాక్రమ్యపీడయ
 తి । తథా గ్రీష్మనశౌదత్యంతం ద్యౌతమానతయా సూర్యే కిరణవ్రచా
 రేణ ఉదీపీంసమాక్రమ్య దిగంతరేప్రస్థితభగవాన్ తమపప్లవనివతః
 నేన లోకరక్షాథకంతత్రూరమాంద్యాపాదకవృష్టిం సృష్టుమియేషేతి
 ఖావః ప్రతీయతే || || ౩౬ ||

{ అథావిరాసీదపసాతయంతీతాపగవాంచండకరప్రసూతం । వి }
 { చిత్రసన్ధ్యదయమేచకాంగీమేఘవిలామాధవయోగవేలా ॥ ౩౭ ॥ }

అథేతి || అథ భగవత్సంకల్పానంతరం మేఘవిలా మెఘకలుషా
 చండకరప్రసూతం ఆదిత్యసమ్బుతం గవాంతాపమపసారయంతీతప
 చయంతీ విచిత్రాణాం శానారూపాణాం సన్ధ్యానాం ఓషధీశాముదయే
 న మేచకాంగీ శ్యావలాకారా మాధవస్య క్షీరాబ్ధిశాయినో దేవస్య
 యోగవేలా యోగనిద్రానమయః ఆవిరాసీత్ || ... || ౩౭ ||

{ మహిభృతస్సంభృతతీర్థతోయైరంభోధరైరాచరితాభిషేకాః । }
 { ప్రయుక్తవిద్యుద్వలయైః పునస్తైస్త్రాయేణనీరాజనమన్వభూవన్ ॥ }

మహిభృతఇతి || సంభృతతీర్థతోయైః ఆహృతసముద్రాంబురూ
 పపావనసలితైః || ని || తీర్థం మంత్రామ్యపాధ్యాయశాస్త్రైష్వంభసి
 పావనఇతియాదవః || అంభోధరైశ్చైస్త్రైః రాజాభిషేకాయ గంగాదితీ

క్షణోయం యోకుమ్యైర్భావరయంతి తేవ్యంభాధరశబ్దేన యోగతః
ప్రతీయంతేతైరాచరితాభిషేకాః కృతాభిషేకామహీభృతఃపర్వతాః
రాజానశ్శ్రీపి శబ్దశక్త్యాప్రతీయంతే । పునఃప్రయంక్రవిమ్యుద్వలయైః
పునరప్రధమే భేదశ్చితి విమ్యుత్ప్రయోగస్య ద్వితీయక్రియాద్యోతకః
పునశ్శబ్దః తైరంభోధరైఃప్రాప్యేణ నీరాజనమారాత్రికమన్వభూవణ
అంతర్థా యేనాదశనమితి వద్దన్యమనాథనద్భావాత్ తైరితి
త్పరీయాహేతుత్పతీయావాప్యప్రస్థనంతరంవిమ్యుమదయోభిషేకానం
తరమారాత్రికమంగళనజ్ఞాతశ్శ్రీధాః । అత్ర మహీభృతశ్చాద్యైః
మానుప్రాణితః తటితాం నీరాజనత్వోత్పేక్షాలంకారః ॥ ౩౮ ॥

{ దౌతావదాతైఃక్రకచచ్ఛదానాంపత్రైరవిశ్రాంతపడంప్రినాదైః ।
{ వ్యదారయత్పుష్పశరఃప్రతూర్ణంమానగ్రహంమానవతీజనానాం ॥ }

ధౌతేతి ॥ పుష్పశరః కామః ధౌతైర్వృష్ట్యాత్పత్రైరవిశ్రాంతపడంప్రినాదైః
వైశ్రావ్యవిశ్రాంతపడంప్రినాదైః అవిరతభృంగనాదైః క్రకచచ్ఛదా
నాం క్రకచాకారాః కరపత్రాకారాశ్చదాఃయేషాం క్రికచచ్ఛదాఃకే
తకీవృక్షాః తేషాంపత్రైః మానవతీజనానాం మానః ప్రియపషయరత్వ
వస్థావిశేషః॥ ప॥ అంకురవల్లవకలికాకోరకఫలభోగభాగియం క్రమశః ।
ప్రేమామానః ప్రణయః స్నేహోరాగోనురాగశ్చితి రతిం ప్రస్తు
త్య రసాణావసవసాత్ తద్వత్వః ప్రణయిన్యస్తాసామేవ జనానాంమా
నగ్రహం॥ ప॥ (స్త్రీ)ణామీర్వాక్యకృతఃకోహమానోన్యాసంగినిప్రియశత్రుక్త
లక్షణకొపవిశేషగ్రహంప్రతూర్ణమతిశీఘ్రంవ్యదారయత్ । యథా
ధౌతావదాతైరుత్తైజితతయా నిమగ్నైః విదారణసమయే శబ్దాయమా
నైః కరపత్రైః దారుఖండం విదారయంతి తద్వదితిభావః ॥ ౩౯ ॥ ధౌ
తేనిశాతంనిశితం క్లుప్తతం తేజితమథావదితి । అవదాతస్సితేపీతే శుద్ధే
పీతివవైజయంతి । ॥ ౩౯ ॥

{ పయోముచానేకవతాంస్థలానాంవీరుత్ప్యిరోహఃవివిధాబభూవుః | }
 { సమీక్షితానాంమధుసూదనసశ్రద్ధాదయాద్యాఇవ సద్గుణౌఘాః }

పయోముచేతి | పయోముచామే ఘేనహేతునానేకవతాంమేఘసి
 క్తానాంస్థలానాంవివిధాఃవీరుత్ప్యిరోహః ప్రతాననీనాంలతానామం
 కురాః || ని || లతాప్రతాననీవీరుదిత్యుచరః || మధుసూదనస సమీక్షి
 తానాం కటాక్షితానాం పుంసాం శ్రద్ధాదయాద్యాః ఆస్తిక్యబుద్ధిక్వ
 పాదాంతిభక్తివైరాగ్యప్రముఖాః సద్గుణౌఘాః ఉత్తమగుణనివహణ
 వబభూవుః జాతాఇత్యర్థః || || ౨౦ ||

{ శితేనపంచేషుశరేణభిన్నాద్వియోగినీమానసతోవికీర్ణాః | తదా }
 { ద్రకోపత్స్వమివాధిజన్తుశ్శోణాఃక్షితాశోణితబిందుభేదాః || ౨౧ || }

శితేనేతి || తదా వర్షానమయే శితేనోత్తజితేన పంచేషుశరేణ
 మన్తభద్రాణేన భిన్నాద్విదారితాల్ వియోగినీమానసతః విరహీణీనాం
 మానసాల్ | అపాదానెచాహీయరుహోరితిపంచమ్యాస్తసఃక్షితావికీ
 ర్ణాఃవిప్రన్యతాశ్శోణాః రక్తవర్ణాఃశ్శోణితబిందుభేదాః అన్యక్కు
 ణవిశేషాః ఇంద్రకోపసమానాకృతిమత్స్వరూపాభిప్రాయేణ బిందుఘ
 భేదశబ్దః ఇంద్రకోపత్వం ఇంద్రకోపాఖ్యనమాప్రభవజంతువిశేష
 త్వం అధిజన్తుః స్త్రాపురివ తదాభూమా సంవరంతశ్శక్రకొపకృమయః
 ఉక్తరూపాశ్శోణితబిందవఇవ రేజురిత్యర్థః | అత్ర శక్రకొపేషూక్త
 రూపశోణితబిందుత్వరూపసంభావనారూపాత్ప్రేక్షాంకారః యద్య
 ప్యత్ర శబ్దగత్యాశోణితబిందుఘ ఇంద్రకోపత్వోత్పేక్షేన ప్రతీయ
 తే తథాపి యథా దధాజుహోతీత్యత్రాప్రాప్తపక్షపాతీనిధిశ్చబ్దగత్యా
 ప్రాప్తహోమానురక్తత్వేన ప్రతీయమానోప్యస్తాపై దద్వైవసంచా
 ర్యతే ఏవముత్పేక్షాయాం సిద్ధస్యాధిష్ఠానత్వం అసిద్ధస్యాధ్యవసేయ
 త్వం యుక్తమితి అసిద్ధపక్షపాతీన్యత్పేక్షాసిద్ధానురక్తతయా ప్రతీ
 యమానాప్యసిద్ధేసంచారణీయేతి సిద్ధశక్రకొపాధిష్ఠానాసిద్ధశోణితబిం

దూత్ప్రేక్షేవ గ్రాహ్యో నమ్రతశ్చయమధ్వరమీమాంసకానాం శాన్త
యః। సాహిత్యమీమాంసకానామపి ॥ ప ॥ వింద్రంధనుః పాండుపయో
ధరణ శరద్ధధానార్ద్రానఖక్షతాభమ్ । ప్రసాదయ్యాతీనకశంకమిందుం
తాపంరవేరభ్యధికంతతానెతి సమాసోక్త్యుదాహరణే ఆర్ద్రానఖక్షతాభ
మైంద్రంధనుః పాండుపయోధరణదధా నెతివిశేషణానామ ప్రకృతనా
యికాపి శైషవరత్వముపపాదయతా అలంకారసర్వస్వకారేణఆర్ద్రానఖ
క్షతాభమిత్యత్రస్థితమపి శుశ్రోపమానత్వమేంద్రేధనుషి సంచార
ణీయమింద్రచాపాభం నఖక్షతందధానెతి యథా దధ్నాజుహోతీత్యా
దౌ దధ్నిసంచార్యతేవిధిరితి నమర్థనాదితి ॥ ... ॥ ౪౦॥

{ మధుమృతేరుల్బణదస్తపీణామేఘానిలమేదురబిందుజాలై । ప్ర }
{ భూతకంపాఃప్రథయాంబభూవుశ్శీతాలుతాంకంటకినఃకదంబాః }

మధుమృతేరితి ॥ మేదురంసాంద్రస్నిగ్ధం బిందుజాలం వృష్టికణబృ
ష్టం యస్మిన్ ॥ ని ॥ సాంద్రస్నిగ్ధస్తు మేదురఇత్యమరః ॥ తస్మిన్ మే
ఘానిలెనతి మధుమృతేమకరందద్రవాల్ ఉల్బణదంతపీణాః శీతాన
హిష్ణుతయా కంపమానదస్తాః దంతపీణాశబ్దేనోచ్యంతే ఉల్బణాః ప్ర
వృక్తాఃదంతపీణాయేషాంతే తథోక్తాః ॥ ని ॥ స్ఫుటం ప్రవృక్తముల్బణ
మిత్యమరః ॥ ఇహ వాతాహతమకరందబిందుచలనమేవ దంతపక్షి
కంపస్థానై జాతమితిభావః ప్రభూతకంపాస్సాంగకంపాః కంటకినః తీ
క్ష్ణాగ్రావయవవంతః రోమాంశవంతశ్చ ॥ ని ॥ సూచ్యగ్రేతుద్రవత్రా
చ రోమహఃపేచకంటకఇత్యమరః ॥ కదంబా నీపవృక్షాః శీతాలు
తాంశీతానహిష్ణుత్వం॥సూ॥శీతోష్ణత్వపేభ్యస్తవనహనఇత్యాలుచ్ఛ్ర
త్యయః ప్రథయాంబభూవుః ప్రకాశయామానుః అత్ర కదంబా
నాం కంటకిత్వాదినిమిత్తోత్థాపితా తాదృశశీతాలుత్వోత్పేక్షణాదు
త్ప్రేక్షాసాచవాచకప్రయోగాద్గమ్యేతి గమ్యోత్ప్రేక్షాలంకారః॥

{ శశస్త్రాదాశస్త్రవిలాసదీప్తాధీరప్రణాదాధృతచిత్రచాపా । కన }
 { నృలాకాధ్వజపక్షిరసీతాగదంబినీ కామచమూరపూర్వా ॥ }

శతహాదేతి ॥ శతహాదా విద్యుత్పవన శస్త్రాణి భద్రాదీని తేషాం
 విలాసేన చాంచల్యకూపేణదీప్తాక్షజ్వలాధీరప్రణాదాగంభీరశబ్దాప
 కత్రగజితరూపశృంగిః అన్యత్ర హేమాబ్జంహితసంహనాదాదిరూ
 పః ధృశదిత్రచాపా ధృతనానారూపచాపా ఏకశ్రేంధ్రచాపాన్య
 త్రప్రసిద్ధః కనన్యలాకాధ్వజపక్షిః బలాకాః పక్షివిశేషాపవన్య
 జాః ॥ ని ॥ బలాకావినకంతికెత్యమరః ॥ కనంతీదీప్యమానా బలా
 కాధ్వజానాం పక్షిర్యస్యాం కనదీప్తావితిథాతుః శత్రంతః సా కాద
 మ్భినీమేఘమాలా అపూర్వాకామచమూరాసీత్ ఉద్దిపవవిభావత్వా
 త్ సావయవరూపకాలంకారః ॥ ... ॥ ౪౩ ॥

{ మృదజ్జధీరస్తనితోవిహాయాస్సదామినీ సంభృతచారులాస్యః । }
 { బభౌనవానాంప్రభవౌరసానాంరతిప్రియస్యేననటన్యరజః ॥౪౪॥ }

మృదంగేతి ॥ మృదంగధీరస్తనితః మురజధ్వనగంభీరగజితఃమృ
 దంగశబ్దేన తద్ధావనోలక్యతే సాదామినీసంభృతచారులాస్యః తటిత్స
 మ్పదితచారునతః నవానాం నూతనానాం రసానాం జలనాం వ
 త్రైనవసంఖ్యాకానాం శృంగారాదిరసానాం ప్రభవఉత్పత్తిభూవిహ
 యాః ఆకాశః ॥ ని ॥ వియద్విష్టుపదంవాతు పుంస్యాకాశవిహయసీ
 ఇతి పుల్లింగతా రశిపీయః కామః సపవనటస్తన్యరంగఇవ నృతస్తా
 నమివ బభౌ ॥ ని ॥ రంగరణఖలెరాగెన్మతస్తా నేత్రపుణ్యపీఠవిశ్వః
 అత్ర మృదంగధీరస్తనితఇత్యుపమా సాదామినీసంభృతచారులాస్య
 ఇతి తటిచ్ఛలనే లాస్యత్వాధ్వనసాయరూపాతిశయోక్తిః ॥ నవానాం
 రసానాంప్రభవఇతిశ్లేషః పత్రైరనుస్రాణితో విహాయసారంగత్వోత్పే
 క్షణాదుత్పేక్షాలంకారః ॥ ... ॥ ౪౪ ॥

{ అచింతితోపస్థితజీవనానామా సేదుషామభ్యధికాంసమృద్ధిం | తో }
 { యాశయా నాంపరివాహజన్యాన్వగుప్తిరన్యోపచయప్రదాభూత్ }

అచింతితేతి || అచింతితోపస్థితజీవనానాం యుడితి మహావహాః దత
 ర్నితౌపనతజలానాం || ౧ || జీవనంవతః నెనీరే పుత్రజీవెతుజీవనఇతి వి
 శ్వః | అతఏవాభ్యధికామతిశయినీంసమృద్ధిం పూర్ణతామాసేమషాం
 ప్రాప్తవతాం తోయాశయానాం తటాకానాం పరివాహజన్యాగుప్తిః
 పరివాహశబ్దేన తటాకానామత్యంతపూర్తా కూలనిర్భేదేన సర్వజలక్ష
 యభియా క్వచిత్ క్రియమాణాః జలైకదేశనిగ్రహనమాగాః వివ
 షీతాః || ౧ || జలోచ్ఛ్వాసాఃపరివాహాశత్యమరః || తైజన్యాన్వగు
 ప్తిరాత్మరత్నానినోపచయప్రదాభూత్ తటాకాంతరాణాం ఋద్ధిప్ర
 దాభూత్ పరివాహజలానాం తటాకాంతరేషు నిపాతాదితిభావః | అ
 త్రాన్వదపిద్వస్యతే | జీవ్యతేనెనేతిజీవనం ధనం తదచింతితోపస్థితంయ
 షాం తెషాం తేనధ నేనాభ్యధికాం మనారథాతిశాయినీం సమృద్ధింప్రా
 ప్తానాం తోయాశయానామిత్యనెనసంతః ప్రతీయంతే | తేషాం పరి
 వాహజన్యాన్వగుప్తిః పరివాహశబ్దేనత్యాగోగమ్యతే | తజ్జన్యాస్వనా
 మధానాంగుప్తిరత్నాని || ౧ || స్వాజ్ఞా తావాత్కవిన్వంత్రిష్యత్త్రియే స్వాస్త్రి
 యాంధ నెఇత్యమరః || అథానాం నాశాపహారాదిభిన్నదా శంకితక్ష
 యాణాం త్యాగాదేవహి యశః పుణ్యసంపాదనేన రత్నాభవతి | పా
 అన్యేషాం పాత్రభూతానాముపచయప్రదేతి | తతశ్చాస్యాప్రకృ
 తార్థస్య ప్రకృతార్థోపమానతయా ప్రతీతేస్ఫుటశక్తిమూలంకర
 మాలంకారధ్వనిః || || ౪౫ ||

{ గుహానుగోవర్ధనసంభవానుప్రకామవిస్తీర్ణసమన్థలీమ | గుణాధి }
 { కోవిశ్వస్మజాప్రవక్షైవాసన్నమాధీయతి వల్లవానామ్ || ౪౬ || }

గుహాన్వీతి || విశ్వస్మజా కృష్ణేన ప్రవక్షే మహావక్షే మహా
 వృక్షాధః ప్రదేశాదావప్యవస్థాతుమయోగ్యేతిభావః | వల్లవానాం

గోపానాం గోవధానసంభవాను గోవధానగిరౌవిద్యమానాను ప్ర
కామవిస్త్రీణాశమస్త్రీమ అతివిశాలసమధూతలాను గుహాను గుణాధి
కః కవోష్ణత్వాదిగుణోత్తరః వాసః సమాధీయత సమాతన్యత్యేధః ।

{ దరిమగోప్యః ప్రసమీక్ష్యకృష్ణంవిశౌసుజీమూతగణంమయూర్యః }
{ అగ్రేపతివాసుధిగీతి నాదంవి తెనిరేచారువిహారలాస్యం ॥ ౪౭ ॥ }

దరిష్వతి ॥ గోప్యః గోపాంగనాః దరిమ కందరాను కృష్ణం మ
యూర్యః మయూరవనితాః విశాను జీమూతగణం మేఘగణంచ పృ
సమీక్ష్య దృష్ట్వా పతినాం స్వభర్తృణామగ్రేపురతః అధికో గీతినా
ద్యాయస్త్రి తత్తథోక్తం మయూరీణాం కెకారవవస గీతినాదౌభి
సంహితః చారు సుందరం విహారలాస్యం విహారః శృంగారచెష్టేవలా
స్యం నృత్యం మయూరీవత్తే విహారేణ లీలయాలాస్యం తద్విత్తేనైరేచ
కుః । అత్ర వమావర్ణనాంతగతతయా మయూరీనృత్యాంతస్య భ
గవచ్ఛరితవణానాంతగతతయా గోపీనృత్యాంతస్య చ ప్రకృతత్వా
త్ ప్రస్తుతయోరేకక్రియాస్వరూపః తుల్యయోగితాలంకారః ॥ ప ॥
ప్రస్తుతానాంతథాన్యేషాం కేవలం తుల్యధర్మతః । ఔపమ్యం గ
మ్యతేయత్ర సామతాతుల్యయోగితా ॥ ఔపమ్యస్యగమ్యత్వంతు పృ
కృతత్వావిశేషేషి వేవక్షికముపసానోపమేయభావం కల్పయిత్వా
మయూర్యభవ గోపికాఅపి స్వపతినామగ్రీతపివాధిగీతినాదం చారు
లాస్యం వి తెనిరభివణానీయం తెన తాసామత్యంతనుదనపారసశ్యా
భివ్యక్త్యా భగవతోలాకోత్తరసౌందర్యవిభిమాదివ్యజ్యతే ॥ ౪౭ ॥

{ పయోదలక్షప్రహితాగ్రహస్తాంకృష్ణస్వనేత్రేభవవద్దసూర్యా }
{ తిరోదధానాంప్రతిరోద్ధమేచ్ఛత్స్వరీస్వలీలామివజాతలీలాం ॥ }

పయోదేతి ॥ స్వరీ స్వతంత్రః కృష్ణః పయోదలక్షప్రహితాగ్ర
హస్తాం మేఘవ్యాజేన ప్రేషితహస్తాగాం స్వనేత్రేభవ వంద్రసూ
ర్యా తిరోదధానాం అతపివ జాతలీలాం సంజాతనయనపిథానకీడాం

స్వలీలాంస్వస్వలీలాకరీం దేవీమివస్థితాం ప్రాప్తృషమిత్యాచిత్యాద్విశే
వ్యంబభ్యతే । అతఏవ గమ్యమానత్వానప్రయోగః ప్రతిరోద్ధం నిరొ
ద్ధమైచ్ఛత్ । నయనపిఢాన క్రీడాయామసావితిజ్ఞాతేపి తత్పరితోషా
యాజ్ఞానమభీనీయ తత్కైరమపవారయంతి తద్వదితిభావః । అత్ర
పశూదేవత్ర కల్పచంద్రసూర్యాచ్ఛాదకత్వేన హస్తాగ్రీత్యారోష
రూపాపహృత్తిరితి తదనుప్రాణితిః ఉపమాలంకారః లీలాహేతుత్వా
ద్దేవ్యాం లీలాత్వాద్యవసాయః లీలాశబ్దాత్తత్కరోతిణ్యన్తాత్పచాద్యచి
లీలాశబ్దవీవలీలా హేతువాచీనా॥సూ॥ఈమాదేద్వివచనం ప్రగృహ్యమి
తి ప్రగృహ్య సంజ్ఞాయాం నెత్రేషవేతి ప్రకృతిభావః ॥ ౪౮ ॥

{ అథాంజనస్నిగ్ధనభః ప్రకాశాః క్షణత్విషాం కల్పితలాస్యభం గాః ।
{ చ శాముఖోల్లాసనదృష్టగాత్యోదీనాం బువాహాదివసాబభూవుః }

అథేతి ॥ అథ భగవత్సౌకల్యానంతరం అంజనస్నిగ్ధనభః ప్రకా
శాః మేఘకాలుష్యాపనయాత్ అంజనవత్ స్నిగ్ధోమసృణః నభసః ప్ర
కాశః స్ఫుటీభావోయేమతే క్షణత్విషాం విద్యుతాం కల్పితలాస్యభం
గాః కృతస్ఫురణభం గాః దిశాముఖానాముల్లాసనే నిమగ్నలీకరణదృ
ష్టగాత్యైః దృష్టసామర్థ్యాః దీనాంబువాహాః గజైతాటోపవైకల్యై
న కాతరమేఘాః దివసాశ్వరదాబభూవుః ॥ ... ॥ ౪౯ ॥

{ అలక్ష్మతీవాతపమన్తరిక్షం సితాసితైరబుధరేక్షకాశైః । వివే
{ కమాసాదయతామివాదాచిత్తం వితరైరనివర్తమానేః ॥ ౫౦ ॥ }

అలక్ష్మతీవాతపం అదృశ్యమానస్థితాతపమంతరిక్షం
సితాసితైః ప్రాప్తృటాకలావసానశయా అత్యంతమనుచ్ఛేదాత్ ధ
వళమెచకరూపైరంబుధరైః ఆదౌ ప్రథమం శాస్త్రశ్రవణేన వివేకం
కోమలకంటకాయమానం ఆత్మతత్వావబోధజ్ఞాసాదయతాం ప్రాప్ను
వతాం చిత్తమంతఃకరణం అనివర్తమానేః స్థిరతరసంసౌరవశాత్
సర్వధానివృత్తిరహితైః వితరైః సంభావనారూపేన్సందేహేరివ చ

కాశే మందతః పః అప్రాధవిచకవత్స్థితః | సితాసితాశ్చ మేఘాః తతాన్వ
తత్సకోటిద్వయావగాహి వితర్య వజ్రాతాభానః || ... || ౫౦ ||

{ విహాయ సద్యః కుబజార్జునాదీన్ విస్తా వితానాన్ లవిపర్యయేణ | }
{ పునర్బలుభుః పృణయన్ ద్విరేఘాః కోశోపపన్నేషుకుశేషయేషు || }

విహాయేతి || ద్విరేఘాః కాలవిపర్యయేణ కాలవైపరీత్యేనాపక్షయ
కాలాగమేనతీతియావత్ || విస్తాపితానన్యధాకృతాన్ ఓషీకృతాన్ కు
టజాజానాదీన్ గిరిమల్లికాః కుభప్రభృతీన్ సృతాన్ సద్యోవిహాయ
త్యక్త్వా పునః కోశోపపన్నేషుముకుళయై క్షేషుకుశేషయేషు తామ
రసేషు ప్రణయః పరిదయః సౌహృదం వా || ౫౧ || ప్రణయస్సాన్యత్పరిదయే
యాజ్ఞాయాంసౌహృదేసి చెతివైజయంతీ || తం బలుభుశ్చ కురిత్యథాః
యథా సేవాకుశలాః పురుషాః కాలవశాత్ ఓణాన్ప్రభూన్విహాయ
పునరపి నమ్మథకోశానన్యాన్ప్రభూనాశ్రయంతే తద్వదితిగమ్యతే || ౫౦

{ తరజ్జలాలాంబుజతాలవృన్తాబద్ధాతపత్రాయితభృక్షయాధాః | }
{ ఓధాతహంసావళిచామరౌఘానద్యస్సమాతన్వతినాథసేవాం || }

తరంగేతి || తరంగేలోలానిచలాని అంబుజాని తాలవృన్తాని న్య
జనాసీవ యాసుబద్ధాతపత్రాయితాని మయూరపింఛాతపత్రవచాచ
రితవంతి భృంగయాధాని భ్రమరబృందాని యాసువిధూతాః కంపి
తా హంసావలయో హంసపక్ష్యయశ్చామరౌఘానద్యయాభిస్తాః స
ద్యః నాథస్యకృష్ణస్య సేవాంసమాతన్వతయథా తాలవృన్తానిభిః పరి
చారికాః రాజ్ఞస్సేవాం కుర్వంతి తథేతిభావః || ... || ౫౧ ||

{ ఇతస్తతః ప్రాప్తశరద్విహారంగోపీనఖండ్రీష్టుమివాతితర్వాత్ | అ }
{ శోభితేత్రైరివజృంభమాణేశ్వేక్షేర్ధరితీశిఖినాంకలాపైః || ౫౨ || }

ఇతస్తతః ఇతి || ధరిత్రీ ఇతస్తతః బృందావనే తతతతప్రప్రదే
శే ప్రాప్తశరద్విహారం ప్రాప్తశరతాకలయోగ్యోవిహారః కీడాద్యేన
తం గోపీనఖం గోపీనాంసఖాయం తాభిన్నహక్రీడంతంతం ద్రీష్టుమ

తత్రాన్ అశ్వంతకాతుకాదివజ్రంభమాణేర్నైత్రైరివస్థితైశ్చేక్షే శ్శిఖి
నాం మయా రాణాం కలాపైరశోభి శోభతేస్త అత్ర నైత్రైరివేతి మ
యా రకలాపేషు నైత్ర తాదాత్మ్యసంభావనారూపాన్వయాపోత్సే
క్షాపీకా అతితద్వాదివేతి తద్విజృంభణహేతూత్సేక్షాన్వేతి తద్వయ
వ్యంజకతయా ప్రత్యేకమివశబ్దః యథా అనైకేవోపసాయామనయవే
షు ప్రత్యేకముపసూయ్యంజకతయా తతో నాధిక్యమాశంకనీయం ||
తాపానుబద్ధప్రళమాంబుంసాంశయ్యార్థినాశాక్షభృతోపహూతా |
పయోదమాలావ్యపదేశదృశ్యాప్రాయస్తిరోధీయతయోగనిద్రా || ౫౪ ||
తాపేతి || పుంసాం తాపానుబంధప్రళమాయ తాపానువృత్తిప్రశా
న్తయ శయ్యార్థినా శయనమర్థయమానేన శాక్షభృతా కృష్ణై
నోపహూతా పుంసామంతరాత్మనోభగవతశ్శయ్యయా తెషాం శ్రీ
మరూపతాపశ్చాన్యతీతిభావః | పయోదమాలావ్యపదేశదృశ్యా మే
ఘపక్షివాదేన దృగ్గోచరీభూతా యోగనిద్రా ప్రాయోనూనంతిరో
ధీయత తిరోహితాభూత్ కర్మణిలక్ష్ శాక్షభృతైతి కర్మకర్తృ
వ్యన్వయః యద్వా ధీజ్ ఆధారఇతిభావోః దైవాదికాత్కర్తృలక్ష్ |
మేఘపక్షి తిరోధానమేవ శరత్కాలోచితం భగవద్యోగనిద్రా తిరో
ధానముత్పత్త్యేతే పయోదమాలావ్యపదేశదృశ్యైశ్చవహూతయ
తేజైతి సాపన్నవోత్సేక్షాలంకారః ||... .. || ౫౪ ||

{ చరాచరేష్వాహితజీవనానామనుజ్ఞతాంసత్పథమంబుదానాం }
{ శుచిత్వమంతర్బహిరప్యయత్నాదభ్యాగతైర్హంసగణైశ్శశంసే }

చరాచరేతి || చరాచరేషు జగత్సు || ౧ || చరాచరంసౌర్జగతి నా
వ్యవజ్జంగమేభయోరితివిశ్వః || ఆహితజీవనానామభివృద్ధజలానాంస
త్పథం నక్షత్రపథమనుజ్ఞతాం అత్యజతామంబుదానాం అంతర్బహి
శ్చ శుచిత్వం భవశత్వం అభ్యాగతైర్హంససాత్సరసస్సమాగతైహంస
గణైః అయత్నాచ్ఛశంసే అనాయాసాదూచే | కర్మణిలక్ష్ హంసా

[౨౭] యాదవాభ్యుదయే - పంచమకాండః ౨౦౯

గనునేన శరత్కాళశృంగార మేఘదళనయత్నంవినైవతేషాం
 ధావశ్యమవసేయమాసీదిశ్యధః । అత్రవిశేషణసామ్యత్సత్పురుష
 వృత్తాంతోపిప్రతీయతేజగత్సు అహితజీవనానాఃదత్తవృత్తుపయో
 గ్యన్నపానాదీనాం నన్తాగమత్యజజ్ఞామంతర్బహిష్కృశుచిత్వంమ
 నసివాకాయయోశ్చశుద్ధత్వంఅభ్యాగతైరతిథిభూతైహాంసగణైః
 యోగిసంక్షేరయత్నాచ్చశంసే । విదితసకలవేద్యాయోగినఃశుద్ధేష్వ
 వాతిథ్యమంగీకర్షంతితితదాతిథ్యేనతేహంశుచిత్వంసృష్టికృతమితి
 వీపంచాశ్రమమాసాక్తిరలంకారః ॥ ని ॥ శుచిశ్శుద్ధమపమాతేశ్వక్ష్ణా
 రాషాథయోస్సితే । హంసావిహంగభేదేనాద్యక్రొవిష్టాహయాంతరే
 యోగిమన్త్రాత్తభేదేమపరమాత్మనిమత్సరణితివచిత్వః ॥ ౫౫ ॥

{ సంసారభేదైకలమిది కానాం గ్రమేణలభ్యోపపయస్థితీవాం ।
 { సమున్నతిస్సన్నతిహేతురాసీద్ధర్మం నిజంసాధయితంక్షమాణాం॥ }

సంసాగరేతి ॥ సంసాగరభేదైః ఉత్పాతప్రతిరోషణానకరత్నపాద్యు
పసాగరవిశేషైః క్రమేణలభ్యావదయస్థితీనాం లభ్యాభివృద్ధికావస్థానా
నాం ఆతపవ నిజంధమణం కణిశోత్పదనాదిరూపం ఓషధిస్సభావం
సాధయితుం పంపాదయితుంక్షమాణాం శక్తానాం కలమాదికానాంక
లమాటషధివిశేషాఃతత్ప్రభృతీనాంసన్యానాం సమున్నతిస్సముఖాయః
సన్నతి హేతురాసీత్ ఫలభారేణ భవిష్యన్త్యాఅవసతేః కారణమాసీత్
యథాజాతకర్తాదిపురుషసంసాగరవిశేషైః క్రమేణ లభ్యాభివృద్ధికవైదిక
మర్యాదానాం ఆతపవ స్వాచితసంసాగరలాభాన్నిజఃపరాకాశోమధ
మణమనుష్టాశుంక్షమాణాం యోగ్యానాంసత్పురుషాణాం సమున్నతి
ర్విద్యావృత్తసంపన్నతారూపామహత్తాసన్నతిహేతుః ప్రశ్రయహే
తుః తద్వదితిభావః । అత్రాపి విశేషణసామ్యాదప్రస్తుతవృత్తాంతప్ర
తీతేస్సమాసాక్షిరలంకారః ॥ ని ॥ స్థానమర్యాదయోద్ధిస్తరితి యోగ్య
శక్తహేతాః క్షమాభివృద్ధయోదవః ॥ ౫౬ ॥

{ విహారగోపస్య గుణాన్యుద్భిః క్షిబాశయాగీతపదైరుదారైః | ౪ }
 { కాసు రాసాదితథక్తిభే హస్యామోపశాఖాశవశాలిగోప్యః || ౫౭ }

విహారేతి || క్షిబాశయామత్తవిత్రాః శాలీక శరత్పుష్పాన్ గోపా
 యంతేతశాలిగోప్యః సస్యరక్షికాన్ప్రియస్సామోపశాఖాశవ సామవే
 దస్య శాఖాప్రభాగాశవ ఆసాదితథక్తిభేదాః ప్రాప్తథక్తివిశేషాస్స
 త్యైః మహనీయవిషయితే పీతిర్భక్తిరితి కృష్ణతాసా రాగరూపాప్రీ
 తిరహభక్తివిశేషః సామశాఖాపక్షే ప్రస్తావాద్విభవతినారోపద్య
 ఎనిధనాని పంచభక్తయః సామూహం ప్రస్తాత్ప్రతిహర్త్యాదిగేయాం
 శవిభాగాః విహారేణ గోపస్యకృష్ణస్య గుణాన్ గృహిద్భిః స్తువద్భిః ఉ
 ద్ధారేగీతపదైర్గానక్రియాముక్తైః పదైశ్చ కాసుశ్చ కాశిరేచకాస్పదీ
 ప్రావితిథాతౌలజ్ఞసిజభ్యస్తవిదిభ్యశ్చైతి క్షేర్జుస్ అడాగమాఖావ
 స్త్వాగమవిధైరనిత్యత్వాత్సమాధేయః | యథాసామశాఖాఃకృష్ణగుణాన్
 గుద్భిః పురుషవ్రతాదిగీతపదైః ప్రకాశంతే పవముక్తరూప్తేర్లాకికగీ
 తపదైశ్చ కాశిరత్నత్యథాః || || ౫౭ ||

వికస్వరెన్ద్రాయధబద్ధదామ్నశ్శ్యామీకృతంకృష్ణఘనస్యధామ్నా |
 శరత్ప్రసంగేపితదాతదాసీద్బృందావనం బద్ధమయూరలాన్యమ్ ||

వికస్వరేతి || వికస్వరం వికననశీలమింద్రాయధమింద్రధనురివ బ
 ఊదామయస్యతశ్యకృష్ణఘనస్య ఘనసదృశకృష్ణస్య ధామ్నా త్వీషా
 శ్యామీకృతం తద్బృందావనం తదా తస్మిన్ శరత్ప్రసంగే శరత్ప్రసాదు
 ర్భావేపి బద్ధమయూరలాన్యం సంజాతమయూరనృత్తం ఆసీత్ పిఞ
 మాలాలంకృతే భగవతి సేంద్రీచావమేఘభాగిత్యేతిభావః తేనస్పృశ్య
 మౌనాభ్యాంతిషుదలంకారః | ఉపమాలంకారస్తువాచ్యః || ౫౮ ||

{ సమగ్రబంధూకరజస్సమేతంస్తేరాతసీమేదకమస్తరితమ్ | పీతా }
 { హ్వరేణవృణాతదాసీమయత్సనమ్భూతమవాపసామ్యమ్ || ౫౯ || }

సమగ్రేతి || తదాసీసమగ్రేః బహులైర్బంధూకరజౌభిః బంధు

జీవపుష్పపరాగైస్సమేతం సహితం సై గాతసీమేవకం వికస్వగతుశూ
కుసుమక్షలం || ౪౯ || అతసీస్యామమాక్షమెత్యమరః || అంతరిక్షం పీత
మంబరంయస్యజేన ప్రభుణౌ కృష్ణైన అయశ్చ సమూభాతం తత్సా
రూప్యాథకతిపోయత్సంపదైవ సంపన్నం సామ్యమవాప ఉపమాలం
కారః || || ౫౦ ||

{ సమగ్రేన ప్రచ్ఛద రణుకీర్ణైః స్సౌగంధోభిరున్నీతమదప్రవాహః | స్వ }
{ కాననేనైస్విరజమాంగజానాం గోవర్ధనోయాధపతిర్బహువ || }

సమగ్రే || సమగ్రైస్సప్రచ్ఛద రణుభిః సప్రచ్ఛదాఖ్యతరునిశేష
పుష్పధూళిభిఃకీర్ణైః స్సౌగంధోభిర్నిర్మలైరున్నీతమదప్రవాహః ఉన్నీతః
తర్కితః మదప్రవాహః సప్రచ్ఛదపరాగాణాం మదజలనగంధత్వా
త్ తత్సంపరాహితసారభేర్నిర్మలైః మదప్రవాహైర్నివశోభమా
నఇత్యథః ఇత్థంధూతోగోవర్ధనోగిరిః స్వకాననై స్వైర్విరజమాంసా
చ్ఛంధ్యంభజతాం గజానాం యాధపతిః ప్రధానగజోబహువ | అ
తోన్నీతమదప్రవాహఇత్యుత్పేక్షానుపాగ్రీణితోగోవర్ధనో యాధ
పతిత్వారోపరూపరూపకాలంకారః || || ౫౦ ||

{ అథోముఖైశ్చక్రివిబరూపైరభ్యున్నతైరాత్తభిరప్యశంస || }
{ త్రివిక్రమస్యస్థితమున్నతంచపాదద్వయంపాధసీరక్తపద్మా || ౫౧ || }

అథోముఖైరితి || పాదస్యదశైరక్తపద్మాః కోకనదాని || ౫౧ || వాపుం
సిపద్మం నభిసమితవికల్పవాత్సుల్లింగతో అథోముఖైర్జలై అవాఙ్ముఖ
తయా దృశ్యమానైః ప్రతిబింబరూపైః ప్రతిబింబాకారైశ్చ అభ్యున్న
తైః ఉదోర్ధ్వముఖైరాత్తభిరపి స్వాకారైశ్చ త్రివిక్రమస్య విక్రమత్ర
యేణ త్రైలోక్యమాకృమమాణస్య భగవత్స్థితమున్నతంచ పదద్వ
యంకపంస్థితమన్యకుత్తిప్తమేవంరూపం చరణద్వయముశంస అనుకిర
ణేనాస్తువక్త్రస్థితోన్నతపదద్వయసమానాకారాజా ఇత్యథః | అత
పిసోపమాలంకారః || || ౫౧ ||

పంకక్షయే ప్రాక్తనవర్తనాం వక్రేత రావ్యక్తిరభూత్పృథివ్యాం బ
హిర్మత్ప్రత్యయినాం వ్యసో హే వెదోది తానామివ సత్క్రియాణాం॥

పంకేతి ॥ పృథివ్యాం పంకక్షయే సతి ప్రాక్తనవత్కనీనాం ప్రాచీ
నమాగాణాం వక్రేత రా ఋజ్వీవ్యక్తిః ప్రచారో భూత్ । వర్తన
మయే పంకబాహుళ్యాత్ అన్యజ మాగాంతరకల్పనేన లుప్తప్ర
చారాణాం ఋజుమాగాణాం శరది పంకశోషే పునః ప్రచారః
ప్రవృత్తఇత్యర్థః కథమివ బహిర్మత్ప్రత్యయినాం అహింసావరమో
ధర్మఇత్యాది పాషండమతేషు విశ్వాసవతా వ్యసో హేనిరాసేనతి వె
దోది తానాం సత్క్రియాణాం జ్యోతిష్టామాదికానామివ తాసాం
జ్వీవ్యక్తిర్యథాభవతి తథేత్యర్థః ॥ .. ॥౬౨॥

{ మదప్రభూతధ్వనయో మహాత్యైః రోధో విభేదో బృణతు క్షశ్మణాః }
{ దర్పస్య దేహో ఇవ యోగసిద్ధాదంతావళానన్తరయాం బభూవుః ॥౬౩॥ }

మదప్రభూతేతి ॥ మదేన పృథూతధ్వనయో రోధసాం న ద్భాది
కూలానాం నిరోధేన విభేదనేన ఉల్బణాని తీవ్రాణి తుంగాని శృం
గాణి యమాంతే దర్పస్య స్వతః అమూతస్య యోగసిద్ధాయోగ
ప్రభావప్రాప్తాః దేహో ఇవ స్థితాః మహాత్యైః మహాంతఉత్సాహః మహా
వృషభాః అవతురైత్యాది నానిపాతితః దంతావళాన్ దంతినః అంతర
యాం బభూవుః యుద్ధేన తిరశ్చ కురిత్యర్థః ॥ ... ॥౬౩॥

{ సరోరుహం రక్తసితాసతానాం శ్రీయా బభౌ శౌరదవా సరశీః । వి }
{ హారభాజా గుణభేదయోగాద్వ్యక్తీకృతా విశ్వస్వజేవ మాయా ॥ }

సరోరుహమితి ॥ శౌరదస్య శరత్సంబంధినో వాసరస్య శ్రిశ్శౌభా
రక్తసితాసతానాం సరోరుహం కోకనదకుముడెదీవరాణాం శ్రీయా
సమృద్ధ్యా హేతునా విహారభాజా జగత్సృష్టిలక్షణాం క్రిడాం భజ
తా విశ్వస్వజా భగవతా వ్యక్తీకృతా సగాదాపున్ద్రేషం ప్రాపితా
మాయా గుణభేదయోగాల్ రజస్వత్వతమసాం లూపితశుక్లకృష్ణానాం

గుణవిశేషణం యోగాదివ బభౌ || ౬౪ ||

{ ఆరక్తకష్టరవిలా వనశ్రీఃక్లాంతాభృశంఘేలగతిస్థలంతీ | ఉన్నాశీ }
 { నాశీకమధూపభోగాన్తతేన మార్తం డనుతాబభాసే || ౬౫ || }

ఆరక్తేతి||ఆరక్తానమన్తాగ్రక్తకష్టరవిలో వనస్యవిలా వనతుల్యక
 క్షోరస్య శ్రీర్యస్యాస్స క్లాంతాగ్లానా జలసంకాచాల్ కృశాభృశంఘేల
 గతిః ఘేలానవిలాసాగతిర్యస్యాస్తథాభూతాస్థలంఠీసాషణాదిప్రదేశే
 షులుఠంతీ మార్తండనుతా యమునా ఉన్నాళానాం జలహ్రీసాల్ ఉ
 గ్గతినాళానామతపవ భారాతిశయాదవనతానాం నాశీకానాం పద్మా
 నాం మధునః మకరంగస్యైవ మద్యస్య ఉపభోగాగ్నిషేషణాల్ మ
 తైవబభాసే మధుగుదమత్తానాం లావనరాగాదయోభవంతీభావః |
 ని || మద్యేశుష్పరసేమధుతివిశ్వః || ౬౫ ||

వలగ్నలగ్నోర్నివర్ణివిభక్తాంకాలెయథాస్థానగృహీతకార్కాశ్చ||అ
 రంస్తవశ్యన్ననఘోనుఘాపాంశ్యామాంసుదృష్టామపిసూర్యకన్యాం ||

వలగ్నేతి || అనఘః అపహతపాస్తాకృష్టః వలగ్నమధ్యేలగ్నాఠో
 ర్తయవన వర్ణివిభంగాః ఉదరరేఖావిభాగాయస్యాస్తాం కాలేశరదియ
 థాస్థానగృహీతకార్కాశ్చం ఏదానమయాత్ప్రీషీనస్య స్వాభావికని
 జప్రవాహాస్థానస్యాతిక్రిమణేనాంగీకృతకృతభావాం (స్త్రీ)పక్షేయావన
 కాలే కార్కాశ్చితిమధ్యస్థానానతిక్రిమణేన గృహీతకార్కాశ్చం అను
 ఘాపాం నిజవిహారోచితాం శ్యామాం నీలవణాంకం యావనసభ్యగ
 తామిత్యపి గమ్యతే | సూర్యకన్యాం యమునాం సుదృష్టాం సమ్యగ్
 హుణోదృష్టామప్యారూఢిశయాల్ పశ్యన్తాం అరంస్తరమతేన్న ||

{ శోణాకృతంకోకనదైరుదాదైరిందీవరైరాకలితాన్తాన్తి కాన్తిం | సి }
 { తాంబుజైస్సూచితజాహ్నువీతామేకామనైకామివతామభుక్తా | }

శోణేతి || ఉదారైర్మహద్భిః కోకనదైరుణాంబుజైశ్శోణాకృతిం
 అరుణాకారాం శోణాభ్యుదాకారామిత్యపిగమ్యతే | ఇందీవరైరాక

లితాత్మకాంతిం ప్రిచ్ఛస్వకాంతిం సితాంబుజైః సూచితజాహ్నుషీ-
తాం సూచితగంగాధావాంతాం యమునాం ఏకామప్యనేకామివ శో-
ణ యమునాజాహ్నుషీరూపేణ బహ్వీమివాభుజ్జగ్రా ఏకస్యానుపేయ-
మునాయాం సితాంబుజాచిసంభిన్నాక్షా ప్రదేశాన్మత్యగంగాద్యనే-
కపరిచయసౌఖ్యంజగమైత్యథః || ప్రకృతఃకృష్ణపవాత్రాపి కర్తా ||
కుముద్వతీప్రేక్ష్యకల్పిన్దకన్యాం తారాపరిష్కారపతిం త్రియామాం |
నభస్థలీచస్ఫుటహంసమాలాం నాశస్త్రీధాభూతమమన్యత్రైకం || ౬౮ ||

కుముద్వతీమతి || నాథః కృష్ణః కుముద్వతీం కుముదయుక్తాంకుము-
దనడవేతసేభ్యాడ్వసువితమత్సదీక్షయోడ్వతుప్రీత్యయఃకల్పిన్దకన్యాం
యమునాంతారాభిఃపరిష్కారవతీంఅలంకారవతీంత్రియామాంరాత్రిం-
స్ఫుటహంసమాలాం ప్రవృత్తకూచసపక్షీం నభస్థలీచప్రేక్ష్య ఏకం
వస్తు త్రిధాభూతంత్రిప్రకారంజాతం అమన్యత స్వతోతి నైల్యేన ధవ-
ళశరకుముదాచిచిత్రిత త్వేనచయమునాదీనామత్యస్తసాన్మత్యాదితిభావః

{ బంధూకజాల్లేఃపరిధానశోభామిందీవరేరప్రతిమామభిఖ్యామ్ | }
{ ముఖశ్రియంతామరనైర్దురారెన్సంభృత్యైభేశరదానురూప్యం | }

బంధూకజాల్లేరితి || శరత్కర్త్రీ బంధూకజాల్లేః బంధుజీవపుష్ప-
సమూహైః మురారేర్భగవతః పరిధానశోభాం పీతాంబరశోభామిందీ-
వరేర్మిలోచ్ఛలైః అప్రతిమాం నిస్సమామభిఖ్యాంతన్నూతిశోభాం ఏ-
కత్ర శ్లోకేకథితపదన్య పునఃప్రయోగమన్వతయా పర్యాయాంతరప్ర-
యోగః తామరనైః పద్మైర్దుఖశ్రియంముఖశోభాంచ సంభృత్య సంపా-
ద్యానురూప్యంలేభే లబ్ధవతి || || ౬౯ ||

{ పయోధరాణాంపలితంకరణ్యాదివశ్వేతారుణ్యమివార్పయన్త్యా | }
{ విచిత్రభూమ్నాశరదాన్వశక్తింవిఖ్యాపయామానవిహారగోపః || }

పయోధరాణామితి || విహారగోపః కృష్ణః పయోధరాణాం మే-
ఘానాం కర్తృణిపస్తీ పలితంకరణ్యాఅపలితాః పలితాఃక్రియంతేనయేతి

కలితాకరణీ తయా అభ్యనుభాగే శ్వాదినాఘ్నికప్రస్థయః అరుద్విక
షదిత్వాదినా ముమ్ భవశతాంకుర్వత్యేయాయాన్ దివఅకాశస్య తారు
ణ్యమివ నైర్మల్యమర్పయన్త్యావ అతపవ విచిత్రభూమౌభావానాం
క్షణాదన్యథాభావనసామధ్యోదర్శననాచిత్త్యమహిమ్నా శరదాస్వశ
క్తిం స్వకీయాంజగంతికర్తృమకశుకమన్యథాకతుకంచశక్తిం విఖ్యాప
యామాస ప్రధయిస్త ॥ ... ॥ ౨౦ ॥

{ కుముద్వతీకల్పితభృగ్గీతస్స దర్శయద్దర్శణమిందవి. బం | సచా }
{ మరశ్చంద్రికయాసిషెవెతిమీశ్వర తత్రశరత్ప్రదోషః ॥ ౨౧ ॥ }

కుముద్వతీత ॥ త త్రబృందావనే కుముద్వతీమ కుముదశ్రేణీమక
ల్పితా భృంగగీతిర్భృమరగీతిర్యేనసః తథాఇందవింబమేవదర్శణమా
దర్శం సందర్శయక చందికయా జ్యోత్స్నయా సచామరశ్చామర
సహితః శరత్ప్రదోషః ఈశ్వరం స్వామినం తం సిషెవె యథా రా
జానం సేవాకుశలాః గానదత్పణామృతహారేణ ప్రీణయంతః సేవం
తే పవం శరత్ప్రదోషాపి భగవంతం సిషెవెఇత్యధః ॥ ॥ ౨౧ ॥

{ సరోరుహంరక్తసితాసితానాంస్థానేషు భృంగధ్వనిభిఃప్రతేనే | }
{ జగీషతఃపంచశరస్యవిశ్వంతూర్ణంప్రవృత్తైరివతూర్యఘోషైః ॥ }

సరోరెహమితి ॥ రక్తసితాసితానాం సరోరుహమరవిందకుముదేం
దీవరాణాం స్థానేషు భృంగధ్వనిభిః కర్తృభిః విశ్వం జగీషతః జేతు
మిచ్ఛతః పంచశరస్య తూర్ణంప్రవృత్తైర్మృడితి యుగపత్నముణ్ణితైస్తూ
ర్యఘోషైః వాద్యధ్వనిభిరివ ప్రతేనే ప్రతాయతేస్త ॥ పరిపంచప్ర
వృత్తమిత్యధః ॥ తనాతెకర్తక ర్తరిభావలిఖ్ ॥ కమకతకరి కర్తన
తకర్తణాతుల్యక్రియఇతివత్కరణాదతిదేశతః కమకార్యభాక్తైస్పి
స్వాశ్రీయాకర్తకత్వనిబంధనాభావే లకారోప్యస్తీత్యాహుః ॥ ౨౨ ॥

{ నిర్మక్తభోగీంద్రనిభైఃపయోదైర్గుభస్థలీ వ్యాప్తతనుర్బభాసే | అ }
{ నంగయోగ్యైర్హరిసీలభూమిర్ధౌతప్రకీర్ణైరివచామరౌషైః ॥ ౨౩ ॥ }

నిమిత్తకేతి || నిర్దుక్తభోగింద్రనిభేః ముక్తకంచుగసర్పరాజతు
 లైః తథా ధవలైః పయోదైః వ్యాప్తమర్మభస్మలీ అనంగయోగైః
 జన్మభోచితైః ధాతవ్యకీడైః క్షాల్వితైస్తతా విస్తారితైశ్చ చాసురౌషేః
 వ్యాప్తమరిశ్యనుషంగేణ సంబధ్యతే । హరినీలభూమిః ఇంద్రనీలభస్మలీ
 బ చ కా శై || || ౭౩ ||

{ విభావ్యబః ధూకవిభాతసన్ధ్యాం కాలాచితంకల్పయితుంవిహారం ।
 { ద్విజేయపాథావినిసర్గశుద్ధైర్గంగీకృతానావలతీర్థతోయైః ॥ ౭౪ ॥ }

విభావ్యేతి || నిసగశుద్ధైః స్వగస్మితైర్ద్విజైః హంసైః స్వగః ప
 ః త్రైః బ్రాహ్మణైః త్యపిగమ్యతే | బంధూకాః బంధుజీవపుష్పాశ్చైవ విభా
 తసంధ్యాంలతామృతాద్విదితిభావః తాం విభావ్య దృష్ట్వాకాలోచితం
 విహరం బంధూకసమృద్ధ్యవగతశరతాకాలాచితాం సరసీషు క్రీడాం
 విహరణకాలాచితమగ్నివిహరణంచ కల్పయితుం కతుం అంగీకృతా
 నాచిలతీర్థః తోయైః పకత్రక్రీడాథమన్యత్రన్నానాథః చింతితనిర్మల
 తీర్థః తోయైః సద్భిరుపాధావి ఉపధావితమ్ || ... || ౭౪ ||

{ అనిందితాంక్లానిమివోద్వహంతోవితేనిరేషన్తరాకప్రచారాక }
{ వర్గానిశీఢేదయితేనభుక్తాశాంతింప్రయాతాభవశైవలిస్యః॥ ౭౫ }

అనిందితామితి || అనిందితాం మనోహరాం | హ్లానిమివోద్వహం
త్యః కార్మ్యంవిభ్రత్యః ఇవశబ్దోవాక్యాలంకారై శైవలిన్యః నద్యః వ
ర్ణాస్వేవ నిశీఢరాత్రౌ || ని || నిశీఢస్తవ్యధరాత్రేన్యన్విశీఢో
రాత్రిమాత్రకథివిశ్వః || దయితేన సముద్రేణ భుక్తాస్తత్యశ్చాంతిం
ప్రియాతాఇవ మందతరానతిశయేన మందాన్ప్రిచారాణా విలేని
రేచకుః అత్యసముద్రకర్తృకభోగరూపతయా వహ్నాసు నదీసముద్ర
సంగమమధ్యసన్యాత్య తద్ధేతుకశ్రమభజనం మందప్రిచారే హేతుత్వే
నోత్ప్రేక్ష్యత్యతి హేతుత్ప్రేక్షా సముద్రకర్తృకభోగానంబంధేపి
తస్సంబంధోక్త్యతిశయోక్తిః విశేషాన్యహేతుగర్భత్వాత్కావ్యలిం

గంచేతి సంకరః ॥ ॥ ౭౫ ॥

{ శ్రియాసమం భావితపద్మభూమ్నామనాగమాద్బలసితః పయోధేః }
{ రరాజనీ లేరవిరంతరితైనుశీశ్వరో మాధవవక్షసీన ॥ ౭౬ ॥ }

శ్రియేతి ॥ భావితఉత్పాదితః పద్మా నాం భూమావికాసరూపా య
యాతయా శ్రియాసమం శోభయాసమా కాస్తభవత్తే స్వయముప
వె శేనధారణేనచ ఉత్పాదితపద్మభూమ్నాశ్రియా లాకమాత్రాసమామ
నాగమాద్బలసమయాత్పయోధేరితివ్యస్తరూపకం ఉల్లసితఉదితోరవి
రాదిత్యః నీలేంతరితైమాధవస్యవక్షస్యరసి మణీశ్వరః కాస్తభవనరరా
జ అత్ర భావితపద్మభూమ్నైత్యాది శ్లేషమూలకాతిశయోక్త్యా రూప
కేణచానుప్రాణితఉపమాలంకారః ॥ ॥ ౭౬ ॥

{ అవాప్యసంకోచమతివభూయః కాలాగమాదున్తిషతోనభస్తః | వి }
{ భాగమాపుర్విదిశోదిశశ్చప్రజాః ప్రసన్నాదివిశ్వధామైః ॥ ౭౭ ॥ }

అవాప్యేతి ॥ అతీవాత్మధం ॥ ని ॥ బలవత్సప్తకిముతస్తత్వతీవచనిర్భ
రఇత్యుచరః ॥ సంకోచమవాప్య మేఘాంధకారితతయా సంకుచితాకార
త్వమవాప్య భూయః పునరపి కాలాగమాత్ శరత్కాలాపగమాదున్తి
షతో మేఘాపాయేన విమలీభవతో నభస్తఅకాశాద్దిశోవిదిశశ్చ మహా
దిశశ్చానాంతరదిశశ్చ విభాగమాపుః ప్రాచ్యాదివిభాగంప్రాపుః మే
ఘాంధకారితే గగనై అవిజ్ఞేయప్రాచ్యాదివిభాగాదిశస్త్రద్వేమల్యేన
తి విభాగేనావగతాత్మితేతావతా తతోవిభాగమాపురిత్యుక్తిః ప్రళ
యసమయో యోగనిద్రాసంకోచమవాప్య పునస్సగంకాలాగమాదు
న్తిషతః ప్రబుధ్యమానాత్ అతపవ ప్రసన్నాద్విశ్వధామోజగన్నివా
నాత్ పరమపురుషాత్ప్రజాభవ యథాప్రళయోపసంహృతాః దేవమ
నుష్మాదివిభాగరహితాః ప్రజాః పునస్సగంకాదౌ భగవతాస్సృజ్యమా
నాస్తతోవిభాగమాపువంతి తద్వదితిభావః ॥ ॥ ౭౭ ॥

కృతోదయాఇతి ॥ కృష్ణచలామాకేన కాలమేఘేన కృతోనయాఃపు
తలసస్పృధయః అణవన స్వేదవిహారభాజః ఉతూలస్రవా
స్వచ్ఛందవిహారభాజః స్కృతోనహానద్యుః స్థానగతి ప్రతిక్ష్యోః శరణ
మయే జలసంకొచాల్ యథాపూర్వం స్వస్థానగత్యప్రతిక్ష్యోః పూజ్యా
రమణీయాస్సశ్యోః స్వాభావికీం స్వభావసిద్ధాం స్వచ్ఛందశాం నిష్కలావ
స్థా ప్రపాల్యజ్ఞామివావాపుః । యథా కేనచిత్స్వనిభావశీకరణవిదధైసవగ
పుగుషేణకృణిక్రియాఆతపవాధినరణ ప్రవృత్తా ఆధిసారికాఇవ స్వ
చ్ఛందవిహారభాజః కులాంగనాస్థానసాప్రాభాప్రాదీనాః పూజ్యాశ్చ
త్యుః ఉతూజయా స్వకౌరవమాలోచ్య కౌరవభాః జకమనుచిశం కృత
మితి త్రపామనాపునంతి తద్వదితిభావః ॥ ... ॥౨౦॥

{ సుఖావగాఢేయైస్సన్మశానాశ్చ ష్యత్స్వదోష్టరైశ్శార్కరిరశేతపం }
{ కేః ప్రసన్నశీతైరనమైః పయోభిస్స్వభక్తచితైరివయామునీయైః }

సుఖావగాఢేయైరితి ॥ శౌరిఃకృష్ణః సుదృశం సుహృదనానాః (స్త్రీ)
ణాం సుఖావగాఢేయైః వర్తానమయివచ గాఢశ్వాభావాల్ సుఖేనావ
గాఢుభక్త్యైః భక్తచిత్రవై సుదృశం సుబుద్ధిశాం అనన్తచిత్రా
నాం సుఖప్రవేశైః భక్తచిత్రానిసాత్వికైరైవ పరిచయంసహంతే నా
న్యైరితిభావః స్వాదోష్టరైః మూఢుర్యేణాన్తికైః పక్షైః ప్రహ్వనదాస్వా
దేనాధికైః అపేతపంకరపగతకదమైః పక్షైః అపగతిపాపైః ॥ ౧౧ ।
పంకొస్త్రీకదమైఃససారిశవైజయంతి ॥ ప్రసన్నశీతైః ప్రసన్నాన్య
నావిలాసిశీతానిచేతి విశేషాద్వయసమాసః । పక్షైః ప్రసాదో రాగ
ద్వేషాద్యనావిలశ్చం నైత్యం దయాళుస్త్వం అనన్తమైః రమ్యేయమునీ
యైః యమునాయాః అయంప్రవాహోయామునః తత్రభవైః పక్షైః
యామునాచార్యేఽష్టుభక్తప్రవరేభవైః తదాసజ్జైరితియవల్ ఉభ
యత్రాసి వృద్ధాభ్యుః పయోభిజ్జలైః స్వభక్తచితైరివ అతుష్యల్ అ
హృహ్యత్ ॥ ... ॥ ౨౦ ॥

{ అనుబ్బజైరస్వహమూర్తిభేదైస్సమ్మన్నరేఖాస్సరితామధోధః । }
 { శ్రియోదధుఃపద్మవనావతారే సోపానతాం ప్రేకతసన్నివేశాః ॥ }

అనుబ్బజైరితి ॥ అనుబ్బజైః జలహాసాత్ ఆనుద్భవైరూర్తిభేదైరు
 త్రరోత్తరం హస్తైస్తరంగవిశేషైరన్వహం ప్రకృతామధోధః పూ
 ర్వపూర్వరేఖాయాఅధస్తాత్సమీపేఉపర్యధ్యధససామీప్యగతి ద్విర్భా
 వః సరితాం సమ్మన్నరేఖాః సంజాతరేఖాః సైకతానాం సన్నివేశా
 స్థానాని శ్రియోలక్ష్మ్యైః పద్మవనావతారే సోపానతాందధుఃధారయా
 మాసుః ఆత్మనైకతేమసోపానత్వారోపన్య ఆవతరణరూప ప్రస్తుతకా
 ర్యోపయోగాత్పరిణామాలంకారః ॥ ౨౨౧ ॥

{ ప్రసాదభాజానమయేనదత్తాస్త్రైలోక్యలక్ష్మ్యైస్తరశస్వభావాః }
 { పయోధరస్థానగతావిరేజిష్టాగాఃప్రభూతాఇవ-సంసమాలాః । }

ప్రసాదేతి ॥ తరళశస్వభావాశ్చ చలస్వభావాః భాస్వరరూపాశ్చ
 ॥ ని ॥ తరళోభాస్వరేహారేచింతితవైజయంతీ । పయోధరస్థానగ
 తాః మేఘస్థానగతాః స్తనస్థానగతాశ్చ హంసమాలాః మరాళపజ్జ
 యః ప్రసాదభాజానమయేన నైమల్యభాజా శరతాశ్చైవ ప్రస
 న్నైవ కేనచిన్నాయకేనదదత్తాః ప్రభూతాః బహవః త్రైలోక్యల
 క్ష్మ్యైః త్రైలోక్యశ్రియోహారాఇవవిరేజిః స్వరూపాత్ప్రేయాలంకారః
 { జలాతపత్యాగనమాగమాభ్యాంప్రాచీమవక్రంప్రకృతంభజన్యః }
 { తదన్వయత్యాగవశాదవాస్తైఃపంక్తేరముచ్యంతశనైఃపదవ్యః ॥౨౪ }

జలాతపేతి ॥ జలాతపయోస్త్యాగనమాగమాభ్యాం జలత్యాగేనాత
 పసమాగమేనచ ప్రాచీం ప్రాక్తనీం అచక్రాం ఋజ్జ్వంప్రకృతిం స్వ
 భావం భజంత్యః పదవ్యః ముగాఃతదన్వయత్యాగవశాత్ తయో
 జలాతపయోరన్వయత్యాగాయ త్తతయా వర్తాను జలాన్వయేనాతప
 త్యాగేనచావాస్తైః పంక్తేరముచ్యంత యథా ఋజుప్రకృతయోజన
 నసంగేన సత్సంగత్యాగేనచ కృతైనసః పునజశ్చజనసంగత్యాగేన స

త్సంగేనచ ప్రాసీంప్రకృతిం ప్రాప్తానైరేనోభిర్నవ్యం తేతద్వదితిభావః

{ స్థానేవినిప్రార్థలపద్మకొశాఃప్రాయోగతింపాంధజనస్య రొద్ధుః |
అరుస్తువానాముముచుకపగాగానాశ్చ్యనపంకేమహహేషు || }

స్థానఇతి || స్థానేవినిద్యావికసితాః ఫలపద్మకొశాఃఫలకమలముకు
శాఃప్రాయోనూనం పాంధజనస్య విరహిణః పథికిజనస్యగతింగమనం
రొద్ధుః ఆశ్చ్యనపంకేషు ఈషచ్చుష్క-కదకమేషు మహాపథేషు మహా
మాగేష్వరుంతువాక్ మమకపెధినః || ౧ || అరుంతుదంతు మమక
స్పృగిత్యమరః || పరాగాన్సుష్పరజాగసి ఆముముచుః చిక్షిపురిత్యర్థః ||

{ పతత్రలీలాహతపుష్కరాన్తైఃపద్మలయానూపురసౌమ్యనాదైః |
శుభ్రేరభావస్వపతస్త్రిధామ్నఃప్రత్యూషతూర్వేరిసరాజహంసైః }

పతత్రేతి || పతత్రలీలయా పక్షక్రీడయా ఆహతపుష్కరాన్తై
రభిహతపద్మప్రాప్తైః || ౧ || లీలాక్రీడావిలాసశ్చైవైజయంతీ || పద్మా
లయానూపురసౌమ్యనాదైః లత్యై మంజీరవత్సనోహరణిదైః పద్మ
వనెనం వరన్త్యైః లత్యై మంజీరనాదేరివస్థితైరిశ్యభః || ౧ || సా
మ్యావిప్రీతోమజేద్వైసుందరేసోమదేవశిఖైవైజయంతీ || రాజహంసైః
హంసవిశేషైః || ౧ || రాజహంసాస్తుతేదంచుచరణైలాహితైస్సితాః
ఇత్యమరః || స్వపతః త్రిధామ్నః విష్ణుః లబ్ధిశాయినః శరది ప్రబు
ద్ధ్యమానస్యేతి భావః || ౧ || త్రిధామాకేవచనలఇతివైజయంతీ || శు
భ్రైర్నంగతైః ప్రత్యూషతూర్వైః ప్రభాతవాద్యైరివాభావి భూయ
తేస్త | వాద్యపక్షేపతత్రలీలాహతపుష్కరాన్తైరిత్యత్రవాద్యభాం
డముఖాహననప్రతీతిరనుసతవా || ౧ || పుష్కరంకరిహస్తాగ్రే వా
ద్యభాండముఖేజలఇత్యమరః || || ౨౬ ||

{ కష్టారనిష్పాదితకర్ణపూరావితిర్ణబంధుకవిశేషకలేః | ఆముక్త
{ చంద్రోత్పలరేణురాసీతైస్సరంధ్రీకాకాపిశరత్త్రిధామ్నః || ౨౭ || }

కష్టారేతి || కష్టారేణ సౌగంధికేన నిష్పాదితఃకణపూరోయయా

విశిణాః దత్తా బంధూకవిశేషకస్య బంధుజీవకుసుమాదశయాపస్యతిలక
 న్య శ్చియోభాః యయా ॥ ౧ ॥ తమాలపత్రతిలకచిత్రకాణివిశేషక
 త్యమరః ॥ ఆముక్తాః పద్మోత్పలానాం రేణుః ఏరాగా యయాసాశర
 త్రికాముః కృష్ణస్య పింద్రేంద్రీకా కానత్ప్రీసాధికా ఆసీత్ ॥ ౨ ॥
 { సరోజకోశాన్నిషాగప్రభుగ్నాశాలీస్వపాకానతపింజరాగ్రా ॥
 శుకాంశ్చతేవ్యపతతాను మేనశౌరిస్సయాధ్యావశోణతద్దా ॥ }

సూరజేతి ॥ శౌరిఃకృష్ణః మిషతోవికసతఃపృభుగ్నానున్నాశ త్వాదవ
 నతక సరోజకోశాక కమలముకుళాక విపాకేన పరిణామేనానతం
 పింజరం పీతరక్తమగ్రం యేహం ॥ ౩ ॥ పింజరంపీతరక్తస్సాగ్నిదతిహలా
 యుధః ॥ తాక శాలీక కలమాక తేషు శాలిషు భతుణాయావతః
 షోణకుండానరుణవక్త్రాకశుకాంశ్చసయాధ్యాక సమానయాధేభ
 వానివ పక జాతీయానివానుమేనె ॥ అరుణావనతశిరస్కుత్స్వినాతిసాద్య
 శ్యాదితిభావః ॥ ॥ ౪౫ ॥

{ స్వవెగసంఘన్నగభీరభావంస్రాశస్వినీనామపహాయతోయమ్ ॥
 కాలుష్యమామోధనకాలయోగాద్వీరాక్షనానాంహృదయంవివేశ }

స్వవెగేతి ॥ కాలుష్యమావిలత్సం కర్తృ స్వవెగసంఘన్నగభీరభా
 వం స్వస్య కాలుష్యస్యవెగేనాతిశయేన సఘన్న స్తీరస్కృతోగభీరభా
 వో నిమ్నతా యస్యతథోక్తం సరిజ్వలానాం నిమ్న తా స్వచ్ఛదశాయా
 మేవ విభావ్యతే నకాలుష్యదశాయామితభావః ॥ స్రాతస్వినీనాం సరి
 తాం తోయమపహాయ ఆమోధనకాలయోగాల్ పరమప్రపన్య యుద్ధ
 కాలస్య సమాగమాత్ వీరాంగనానాం వీరపన్నానాం హృదయం వివే
 శ ప్రవిష్టం వక్షాస్వావిలీభాతం నదీజలంశరదీ అనాపిలమభూత్ వీ
 రపత్నీనాం హృదయంతు పతీనాం యుద్ధప్రస్థానశంకయా ఆవిలమ
 భూచిత్త్యథః స్వవెగసంఘన్నగభీరభావమితి హృదయేపియోజ్యంయు
 ధై సురణశంకా కాలుష్యవెగేన గంభీరాణామపి హృదయానాం స్ఫు

టకాతరత్వాపాదనాత్ || ... || ౮౯ ||

{ నవరూక్షేన్నభివలాశ్చేశ్నా రాణివేశంజలాన్యవా వుః | స్ఫు }
 { శంకస్యతుమారధామ్నశ్చాయాభిరన్యాభిరవాశ్చేశం || }

నవేతి || నవ-యథాతథాప్రరూక్షేః అంకురితైః నభినీపలాశైః పద్మ
 నీపత్రైః శారాణిచిత్రాణి వేశనానాం తుద్రీసరినాం జలాని స్ఫుర
 తు శంకస్య తుమారధామ్నశ్చీరుచేః అన్యాభిర్బంజ్రహిదర్పణాద్య
 పాధిరపేక్షతయా పసిద్ధవిసదృశీభిః || ౯ || అన్యోవిభిన్నస్సృశావతి
 యదవః || ఛాయాభిప్రతిబింబైరవిశేషం అభేదమవాపురిష తాదృ
 శప్రతిబింబపదవభాసంతఇత్యర్థః | అతివీచోత్పేక్షాలంకారః || ౯౦ ||

{ వర్షీయసీనామపిపద్మినీనాంసౌమ్యేనవహ్నాన్తరిసాయనేన | సా }
 { మోదమవస్తితహార్యభృజ్జంయుక్తంశ్రీయాయావనమాపిరాసీత్ | }

వర్షీయసీనామితి || వర్షీయసీనామతీవృద్ధానామపి పద్మినీనాం
 నభినీనామేవ స్త్రీజాతివిశేషణాం సౌమ్యేన మనోజ్ఞైః రసాయనవ
 తైఅనుగ్రేణ పాశ్రయోరసాయనాని పారదగంధకాదియోగాదుగ్రా
 జీభవంతి అతథాధూతేన || ౯౧ || సౌమ్యోబుధమనోజ్ఞైస్యాదనుగ్రేసాను
 దైవతఇతిశబ్దః || వహ్నాన్తశ్చరదవరసాయనం జరావ్యాధిహరమావ
 థంతేన || ౯౨ || రసాయనంవిహంగేపి జరావ్యాధిహరౌపధకృతిశబ్దః ||
 సౌమోదనసారభేద మందస్మితేనదరవికాసేన హార్యాహతుఁయో
 గ్యా భృంగాఅభినాయేనతత్ప్రోక్తం వక్షేసానందమందహాసేన హా
 ర్యా భృంగః పిద్గాయేన || ౯౩ || భృంగస్త్యభినిధూమ్యాఽపిద్గభృ
 జ్జంతుకుంతభేదా నానాధారత్నమలా || శ్రియావహలత్యైవక్షే
 శోభయాయుక్తం యావనమాపిరాసీత్ జీర్ణావామపి కమలాక
 రాణాం శరత్కాలవశాత్ పునఃపత్రీపుష్పవిపరోపేణతారుణ్యమ
 భూదిత్యర్థః | నిష్టాశ్చిత్తశబ్దబంధనరూపకాలంకారః || ౯౪ ||

{ శరద్విభూతిం కుముదావదాతాం సంవీతనీలాంబరదర్శనీయాం | }
 { అమృస్తనిధౌతఘనస్రలంబాం మూర్తింబలస్యేవశుభాం ముకుందః || }

శరదతి || ముకుందః కుముదైరవదాతాం పత్యే కుముదమివావదా
 తాం సితాం సువీతేన ననన్తాద్విభిఃపక్షిభిర్వర్తూత్యయాత్ నీడగః
 త్రైతేనపాప్తైననీలేన మేఘాసాయాత్ ప్రకాశన్వనైల్యైన అంబరే
 తాకాశేన దర్శనీయాంరమ్యాం పత్యే సంవీతేన జేష్ఠితేనాసితాంశుకే
 న దర్శనీయాం నిధౌతఘనస్రలంబానిరస్తమేఘలంబనాం పత్యే
 నిరస్తృతినప్రలంబాసురాం || ౧ || కఠినాధికసాంద్రేషు వాద్యమధ్యమస్ప
 త్త్రయోః | ముస్తామద్గరమేఘేషు త్రిమక్లిబెపుమాన్వనశ్చితి రత్నమా
 లా || శుభాం మనోజ్ఞాం శరద్విభూతిం శరత్సమ్పదం బలస్యబలదెవస్య
 మూర్తిమివామంస్త ఉపమాలంకారః | ... || ౯౨ ||

{ నిద్రాయితేవప్రథమంపయోదైఃప్రశాన్తనిద్రేవశరత్ప్రసాదాత్ | }
 { జగత్ప్రియీతద్వృత్తినీవభేజేజాతౌద్యమంజాగరణేముకుందం || ౯౩ || }

నిద్రాయితతి || ప్రథమం వహానమయే పయోదైహేతత్తుభిర్ని
 ద్రాయితేవ పాక్షిద్రావతీజాతేనస్థితా తతః శరదః ప్రసాదాన్నై
 ర్మల్యత్ప్రశాంతనిద్రేవచస్థితా జగత్ప్రియా జాగరణే జాతౌద్యమం
 ముకుందం తద్వృత్తినీవతస్య ముకుందస్యవ్రతం నియమస్తద్వతీవతదను
 స్థితానుష్ఠానేన వతిప్రతాధర్మేణ తదనువతనవరేవ భేజే సేవతేస్త |
 ఉత్పైత్తౌలంకారః || ... || ౯౩ ||

{ నిద్రాపదేశేనజగద్విభూతింవిభావయన్నిత్యవిధూతనిద్రః | ప్రబు
 { ధ్యమానస్సవిభుఃప్రజానాంప్రాదాత్స్వధర్మానుగుణంప్రబోధం || }

నిద్రాపదేశేనేతి || నిత్యవిధూతనిద్రః ప్రకృత్యానిత్యనిరస్తనిద్రా
 జాడ్యః నిద్రాయాఅవదేశేన వ్యాజేన జగతాంవిభూతిం సంపదం వి
 భావయన్ చింతయన్ సవిభుః క్షిరౌదశాయాప్రబుద్ధ్యమానస్సప్ర
 జానాం ప్రాణీనాం సంబంధసామాన్యవివక్షయావక్ష్యన్ స్వధర్మానుగు

ణం ప్రబోధాపార్జితాల్ స్వయం ప్రబోధేనప్రాణిష్వపి ప్రబోధమా
 నంజయన్ తత్తత్కమన్సాపేక్షతయా తదనురూపమెవప్రబోధం ద
 దావిత్సృజన్ || ప || త్వయి సుస్రైజగన్నాథజగత్సుప్తం భవేదిదమ్ |
 ఉత్థితేచేష్టతేసర్వము త్రిష్టోతిష్టమాధవఇత్యాది వచనమత్ర ప్రమాణం ||

{ అవ్యాసక్లంజలధిశయనాదుత్థితస్యాత్మధామ్నః పత్యుః పుణ్యం ప్రథ
 మనయనస్పందితం ప్రాప్తుకామానిత్యాపూర్వశృతిపరిమళం న్య
 స్తలీలారవిందాపాదాంభోజం సహవసుధయా ధారయామానపద్మా || }

అవ్యాసంగమితి || జలధిశయనాదుత్థితస్యాత్మధామ్నః ఆత్మైవధా
 మస్థానం యస్యతస్య వస్తుతస్త్వమహిమప్రతిష్ఠితస్య పత్యుర్నారాయ
 ణస్య ఆవ్యాసంగం ప్రాప్సిషయాంతరస్పర్శాభావేన వ్యాసంగరహితం
 పుణ్యం శ్రేయస్కరం ప్రథమనయనస్పందితం ఆద్యదృష్టిపాతం ప్రా
 ప్తుకామా పద్మలక్ష్మీః న్యస్తలీలారవిందాసతి వసుధయా ధరణీదేవ్యా
 సహ నిత్యాపూర్వశృతిపరిమళం భగవచ్ఛరణం సేవమానశృతిరేవప
 రిమళః నిత్యః అపూర్వః కమలాంతరేషు సర్వదైవాప్రసిద్ధః శృతి
 పరిమళోయస్య తత్పాదాంభోజం భగవచ్ఛరణకమలం ధారయామా
 న కిరాభ్యాం ధారితవతీ అంగం స్పృశత్సు ప్రబుద్ధ్యమానానాం ప్ర
 థమదృష్టిపాతోభవతీతిభావః | మందాకాగ్నావృత్తమేతత్ || ౯౫ ||

{ అనుచరితేతిధిజ్ఞేరాదృతాంపూర్వపూర్వైర్వహదిదమనపాయం
 మజ్జశం మన్యమానాః | ప్రచితవివిధభోగాం ప్రారభంతప్రతీతాం
 వలమథననపర్యాం వల్లవానందముఖ్యాః || || ౯౬ || }

అనుచరితేతి || సందముఖ్యాః సందప్రభృతయోవల్లవాగోపాః అను
 చరితః ధిజ్ఞేః కులక్రీమానుష్ఠితవిధానవిద్భిః పూర్వపూర్వైః పితృ పి
 తామహదిభిః ఆనుపూర్వైర్వేద్యద్విర్భావః | ఆదృతామాదరేణానుష్ఠితాం
 ప్రచితవివిధభోగాం స్థితనానావిధభోగ్యద్రవ్యాం ప్రతీతాం ప్ర
 ఖ్యాతాం వలమథననపర్యామింద్రపూజాం ఇదం మహదనపాయంధు

పంచమం గళం శ్రీయోమన్యమానాస్సంతః పాగ్రిభంత ఇదంశబ్దస్య స
పర్యాపరత్వేపి మంగళాపేక్షయానపుంసకత్వమ్ ॥ ౯౬ ॥

వాహేషుగోచుద్విరదేషుచాగ్ర్యంతజ్జన్యయాజీవికయోపపన్నాః
తదర్హసంభారవతీంసపర్యాఽక్షిప్తా వదంతే మవిదో వితేనుః ॥ ౯౭ ॥

వాహేష్వితి ॥ వాహేషుహయేషు గోచుద్విరదేషు గజేషుచన్ద
క్రియేషు విషయేషు తజ్జన్యయా ఇంద్రజన్యయా జీవికయా వృష్టిసాపే
క్షతృణాదిలక్షణేనాజీవేన ఉపపన్నాః యుక్తాః తైమవిదః లబ్ధసంరక్ష
ణాభిజ్ఞానందాదయః తదర్హసంభారవతీం ఇంద్రోచితపూజాద్రవ్య
సంభారవతీం అగ్ర్యం భక్తిశ్రద్ధాదియోగేన శ్రేష్ఠాంక్షిప్తావదం పూ
ర్వపూర్వవత్సరేషు నిరస్తగోకులాదివిపదం సపర్యాం వితేనుశ్చకుః ॥

{ ఆబాలపేక్షణీయం ప్రథితమనిమిషైరద్భుతానాం ప్రథానం
ధూతత్రైలోక్యదోషంధ్వజమమరపతేస్తూర్ణముత్థాపయంతః ।
గృష్టివామచక్షాణాభిస్తుతిగుణనికయా గీతనృత్తోపహారై
రుద్వైలప్రీతిలాలాదిదధురవికలేరుత్సవంగోపవృద్ధాః ॥ ౯౮ ॥ }

ఇతి శ్రీమతగౌతమిర్యోగకసింహస్య సర్వతంత్రస్వతంత్రస్య
శ్రీమద్వేంకటనాథస్య వేదాంతాచార్యస్య కృతిషు
యాదవాభ్యుదయే కావ్యరత్నపంచమస్కంధః

ఆబాలేతి ॥ ఆబాలపేక్షణీయం అత్యున్నతతయా సర్వజనపేక్ష
ణార్హం అనిమిషైర్దేవైర్దేవగణసేనంచరద్భిః ప్రణతు అద్భుతానాం
ప్రధానమాశ్చర్యాణాం ముఖ్యమాశ్చర్యభూతంధూతత్రైలోక్యదో
షం విధూతత్రైలోక్యకీర్తిలం రక్షణార్హత్వాదిద్రవ్యజన్య అమరప
తేః ధ్వజమింద్రీధ్వజం తూర్ణముత్థాపయంతః ఉద్వైలయా కూలంక
షయా ప్రీత్యా లాలా ఇతస్తతస్సంభ్రమేణసంచలంతః గోపవృద్ధాః
గృష్టివాం గృప్తయస్సుకృత్ప్రసూతాగావః ॥ ౯౮ ॥ సకృత్ప్రసూతాగృష్టి

స్వాదిత్యమరశేషః ॥ గౌమాతోపలక్షణమేతత్ తాసాం అర్చనాభి
స్తుతీనాం గుణనికయా అవృత్త్యా అవికలేన్నమగ్నేగీతైః సృతైరుపసా
లేరుపాయనైశ్చక్షునంవిదధుః స్రద్ధరావృత్తమిదం ॥ ౯౮ ॥ ***

ఇతిశ్రీభారద్వాజకులజలధికౌస్తుభశ్రీవిశ్వజిద్యాజిశ్రీరంగరా
జాశ్వరివరసూనునా ఆప్వయ్యదీక్షితేన విరచితే
యాదవాభ్యుదయవ్యాఖ్యానై పంచమస్కంః

అథ షష్ఠస్కంప్రారంభః

{ శమయతాపురుహూతమహోత్సవం ప్రజపతిస్సహపల్లవయాధప్తేః }
{ నిభృతమంజుగిరానిజసూమనానిజగదేజగదేకకుటుంబినా ॥ ౧ ॥ }

శమయతేతి ॥ ప్రజపతిగోకులప్రధానధూతోనందఃపల్లవయాధ
ప్తేరపరైరపి గౌపప్రముఖైః కర్తృభిస్సహ పురుహూతమహోత్సవః ప్ర
స్తుతం శమయతా నివారయతా నిభృతమంజుగిరా నిభృతా విసీతా
మంజుర్నిసగమధురాగీర్యస్యతేన ॥ ౧ ॥ నిభృతవిసీతప్రశ్రితాస్సమా
భిత్త్యమరః ॥ జగతామైకేనముఖ్యేన కుటుంబినా సకలజగత్పాలనధు
రంధరేణైతయానత్ నిజసూనునా న్వపుత్రేణ కృష్ణేన నిజగదే నిగది
తః కమణిలిక్ ఏకపాదభాగాన్మత్రియమకమత్రశబ్దచిత్రమృత
విలంబితంవృత్తమ్ ॥ ॥ ౧ ॥

{ విదితవానివవిజ్ఞపయాన్యహః శృణుతమేశకునేరివభాషితమ్ }
{ పృథుకబుద్ధిరహంపృథుచేతనః ప్రభవతోభవతోనహిశిక్షయే ॥ ౨ ॥ }

విదితవానితి ॥ అహం విదితవానివప్రబుద్ధభవబాలోహం ప్ర
బుద్ధభవవిజ్ఞపయామి కంచితకణంనివేదయామి శకునేః పక్షిణః శుకా
దేరివ మేభాషితమసారమపీతభావః శృణుతఆకణాయత పృథుకబుద్ధి
బాలబుద్ధిరహం పృథుచేతసా మహాశయాన్ప్రభవతః సమథాన్మ
వతః యుష్మాన్నహిశిక్షయే బాలాస్తా శిక్షయతీతి నావమంతవ్యం అ

సారమసి మమవిజ్ఞాపనం శుకభాషితవత్సృతకమాత్రేణాదరణీయ
మిత్యర్థః । సహస్రఖండమన్యయం నభిధేజ్జపమిచ్చేతి చారాదికా
త్జ్ఞానజ్ఞాపనాభయవృత్తేః జ్ఞపథాతోజ్ఞాపనేథేః విజ్ఞపయామీతిప్ర
యోగః మిత్యాద్ధృన్వః ॥ ॥ ౨ ॥

{ నిగమేషమిదం నిఖలేనవః క్షచనవిశ్వతనాపురుషేస్థితే । య ఇ
హ యాముపజీవతి తత్తనుం సహితయా హితయా భువినాథవాక్ ॥ }

నిగమేతి ॥ ఇదం మయా పక్ష్యమాణం వాయుష్టాకం నిఖలేనకృ
త్యైవ ప్రకారణైతశః నిగమేషపురాణాదిషు దృష్టం బుద్ధ్యర్థ
త్వాన్వతమానై క్తప్రత్యయైతి తద్వ్యాగాత్ వఇతి వస్తీ కింతతత్రా
హ । క్షచన కస్తింశ్చిత్ ఆవాజ్జననగోచరమహిమాకరై విశ్వతనాస
ర్వప్రపంచశరీరకే పురుషేస్థితేనతి ఇహ భువి యః పుమాన్ యాంత
నుం పురుషస్య తనుముపజీవతి । ఉపాశ్రిత్యజీవతి సహపుమాన్ హిత
యా హితహేతుభూతయా తత్సంప్రదాత్ర్యతయా తన్వా భువి
నాథవాక్ నైవ తస్యాపాననీయాదేవ తేత్యర్థః । భగవతపవసర్వశే
షిత్వాత్ కథమన్యస్యాపజీవ్యస్యాపి నాథత్వముపపద్యతామిత్యాశం
క్య ॥ ప ॥ యోయోయాంయాతనుం భక్త్యా శ్రద్ధయాచితుమిచ్ఛతి ।
తస్యతస్యావలాంశ్రద్ధాంతామేవవిదధామ్యహమ్ । సతయాశ్రద్ధయా
య క్తస్తదారాధనమీహతే ॥ లభతేచతతః కామాన్ మయేవవిహితా
న్హితానితిగీతా క్తరీత్యా తస్య తచ్ఛరీరకస్య భగవతపవ నాథత్వముపా
సనాఫలప్రదత్వంచెతి తస్యశరీరేపి నాథత్వోక్తిరితి తదుపపత్తిం సూ
చయితుం తత్తనుమిత్యుక్తం దేవతాంతరస్యతత్తనుత్వమేవకథమిత్యా
శంక్యాంతర్యామిబ్రాహ్మణోక్తరీత్యా భగవతస్సర్వాంతర్యామితయా
సర్వశరీరత్వం దశాయితముక్తం విశ్వతనావతి ॥ ... ॥ ౩ ॥

{ అతియజేతనిజాయదిదేవతాముభయతశ్చవతేజుషతేవ్యఘం ।
క్షితిభ్యుత్రైవసదైవతకావయం వసవతానవతాకిమహిదుగ్ధా ॥ ౪ ॥ }

అగ్నియజేతేతి || యదినిజామాత్మీయాం దేవతాం అగ్నియజేత అ
 తిక్రమ్య దేవతాంతరం యజేత | అతిరతిక్రమణేచేతికర్తృప్రపదనీయ
 సంజ్ఞయాతద్యోగేద్వితీయా ఉభయతస్త్వవతేతదతిశేషః | ఆత్మీయా
 దేవతా స్వాతిక్రమాత్ప్రజతి ఇజ్యమానా దేవతా స్వామిద్రోహాత్ప్ర
 తతీతి ఉభయభ్రష్టోభవతీత్యర్థః | అఘంపాపం జుషలేపి భజతిచస్వ
 దేవతాతిక్రమాదితిభావః | ఏతేన యోవై స్వాందేవతానుతియజతేప్ర
 స్వాయోదేవతాయైద్యవలేన పరాం ప్రాప్నోతి పాపీయాన్భవతీతి శ్రు
 త్యర్థోభిసంహితః తత్సక్తిమిత్యతపహ || క్షీతిభ్యతేతి || వనవతా కా
 ననవతా నిర్ఘరాదిజలవతాచ క్షీతిభ్యతా పర్వతేనేవ వయం గౌధ
 నాః సదైవతేకాఃగౌసమృద్ధ్యథాననవత స్తస్యావజీవనాల్అనవతా అ
 స్తానరక్షతా అహిమృహా వృత్రారిణా కింసకించిత్సాధ్యమిత్యర్థః | అ
 తక్షపర్వతాతిక్రమోస్తాకం ప్రత్యవాయాయస్యాదితిభావః | గమ్యమా
 నసాధనక్రియాపేక్షయా కర్తృత్వాదహిమృహేతిత్వతీయా || ౧ || అ
 హిర్వృత్రాశురేనర్పిత్యమరః || || ౪ ||

{ అనఘశాద్వలకానససమ్పదానదనదీహ్రాదనిర్మరశాలినా | బ }
 { హుపశుషపశుపాలకసంతతిర్కహిభృతాహిభృతానమరుత్వతా || }

వనవతేతి సంక్షిప్తముపజీవ్యత్వం ప్రపంచయతి || అనఘేతి || బ
 హువః పశవోయస్యాస్స పశుపాలకానాం సంతతిః అనఘా రమ్యాశా
 డ్వలా శాదైస్తృతైర్యక్తా కానససంపత్ వనసమృద్ధిర్వస్యతేన నడశా
 నాడ్వలజితి శాదశబ్దాన్తత్వధీయోడ్వలచ్ఛ్రిత్యయః నదనదీహ్రాదని
 ర్మరశాలినా నదస్సరస్వాత్ నదసహితానద్యోనదనద్యుతి శాకపా
 థివాదిసత్సమానః అన్యథా ఏకశేషస్సాల్ హృదాః అగౌధజలాశ
 యాః నిర్ఘరాగిరిజలప్రస్రవాః తాశలతిగచ్ఛతి ప్రాప్నోతీతి త
 థోక్తః తేన శలగతావితి ధాతోణినిః మహిభృతాపర్వతేనహిభృ
 తాఃపాపితాః నమరుత్వతా నేంద్రేణపశుసమృద్ధ్యపయోగిన్యా త్ప

జలసమృద్ధ్యా గిరిరేవ గోపాః విభ్రతః సేంద్రశృంగః ॥ ౫ ॥

{ అచలయచ్ఛతకింవిబుధైశ్చైశ్శుభవనంభవనం చ దివౌకసామ్ ।
క్షుమమననసేవరిరక్షితేనహరిణాహరిణానపిబాధితుమ్ ॥ ౬ ॥ }

యతేవముపజీవ్యతయాస్తాకంగిరిరేవ దేవతేతదతిక్రమే ప్రత్య
వాయః తతస్తమేవ శక్రమఖాయసంభృతైః ద్రవ్యైః పూజయతెత్తా
హ ॥ అచలమితి ॥ శుభవనం మనోజ్ఞకాననం ॥ ౫ ॥ శుభామః జప్ర
శస్తయోరితియాదనః ॥ దివౌకసాం దేవానాం భవనం విహారస్థానభూ
తంచాదలం అర్చితదలైజఙ్గమైః విబుధైః కింకరితాభ్యమిత్య
థః । స్థిగవోపానసీయః నాస్థిరఇతి అచలచలపదాభ్యాం స్తుతినిం
దేవ్యజ్యేతే శక్రమఖాయసంభృతైర్ద్రవ్యైః గిరిరిజ్యతేచేత్ సప్ర
కుప్యకించితకుశలంకుర్యాత్తల్రహ ॥ క్షుమమితి ॥ అనెనగిరిణావరిరక్షి
తేవసే అస్తదావానకాననహరిణా శక్రేణ హరిణానేణానపి అఃఫ
ల్లూపీతిభావః బాధితుం నక్షమం నశక్యం ద్వితీయదతుథాపాదయో
స్తత్తస్మానభాగావృత్తియమకమితి యమకద్వయసంస్పృష్టిః ॥ ౬ ॥

{ గిరిమవిష్టువిభూతిషుయజ్యతేనిఖిలదేవమయీషుచగోమనః ।
శమభయాశ్రితవృత్త్యవజీవినాం గురుచిరంరుచిరంచసమర్చనం }

గిరిష్వితి॥ విష్టువిభూతిషు మహిధరణక్షమతయాయద్యద్విభూతిమ
త్సర్వమిత్యాది శ్లోకో క్తరీత్యా భగవక్కులారూపేషుగిరిషు నిఖిలదేవ
మయీషు ॥ ౫ ॥ శృంగయోర్హరిథాతారౌశృంగమధ్యేస్థితశ్శివః ఇత్యా
దిస్తరణాత్ సకలదేవతావ్యాప్తశరీరాసు గోషుచ తమభయాశ్రితవృ
త్త్యవజీవినాం గావోగిరయశ్చ తేషాముభయం తదుభయం తదాశ్రితా
తదధీనావృత్తిః ఘృతక్షీరకందమూలాదిరూపా తదుపజీవినాం సః చి
రం గురుమహాత్మరుచిరం మనోహరంచ సమర్చనం యుజ్యతే ॥ ౭ ॥

{ అభిమతంగిరయః కృతసత్కరియాదవతిదర్శితదేవతభూమికాః ।
హరితరతుముఖైరపివిగ్రహైరగహితమాహితమానవిపర్యయాః ॥ }

అభిమతమితి || కృతసత్కీయాః కృతారాధనాగిరయః దర్శితజై
వతభూమికాః దశితదేవతామూర్తయస్సంతః || ౧ || భూమికార
చనాయాంస్యాన్తాత్మకంతరపరిహరణివిశ్వః || అభిమతమిష్టందద
తి ఆరాధకాయప్రయచ్ఛంతి । ఆహితమానపిపర్యయాః కృతావ
మానాస్తపసిరయః హరితరక్షుముఖైః సింహవ్యాఘ్రప్రముఖైః పి
ంగిప్రాశ్వరీరైః అహితం విపదమపిదదతి । అతఃకృతే ఫలావశ్యంభా
వాదకృతేదండాపాతాద్భుగిరిపూజనమవశ్యం కర్తవ్యమితిభావః ||

{ పశుభిరద్రుచరైరుపకల్పితే వ్రజనయేజనయేమనవిష్లవమ్ । ఊర్తి
భృదెవసమీహితసిద్ధయే జనమితంసమితంపచతాంసయేత్ || ౯ || }

పశుభిరతి || అద్రుచరైః అద్రాచరద్భిః పశుభిః గౌమహిష్యాదిభిః
ఉపకల్పితే సంపాదితే వ్రజనయే వ్రజస్యనీతౌజ్యేమితియావత్ । విష్ల
వంబాధం నజనయేమ ససంపాదయేమ । గౌధనానాం త్రైమాం పశ్వధీ
నః పశవశ్చాద్రుచముపజీవంతి । అత్రాద్రీరవమానేపశూనాం జీవనహా
న్య గౌధనానామేవ బాధస్సౌత్ సమాభూదిత్యర్థః । ఏషఊర్తిభృ
త్పర్యతః సమీహితసిద్ధయే ఇష్టలాభాయఇతం ప్రాప్తంజనగమితంపచ
తాం తుద్రీశాం ససయేత్ ఉత్కర్షణమేవ ప్రాప్యేదిత్యర్థః || ౯ ||

{ అపిచసాధుగవామభివర్ధనాదనృతహానిజయానిజయాఖ్యయా ।
భజతిగౌపగజైరభిరాధ్యతాంవనమయంసమయోఫలసమ్పదా । }

అపిచేతి || కించ ఫలసమ్పదా ఫలనమృద్ధ్యా వసం సమన్నవనతం
కుర్వణాయంగోవర్ధనాగిరిః సాధునమృక్ గవామభివర్ధనాద్ధేహాః
అనృతహానిజయా అసత్యాపాయప్రభవయా అన్వర్ధయేతియావత్
నైజయా అఖ్యయా స్వేననామ్నా గౌపగజైరభిరాధ్యతామారాధ్య
తాంభజతి । గవాం పౌషకపీన గౌపానామారాధ్యః తత్పౌషకత్వంచ
తస్య నామైవప్రథయతీత్యర్థః || || ౧౦ ||

{ హరతి తాపమసావుపసేదుషాం మహిమవాన్విమవానివదక్షిణః |
 వితనుతేమణిరశ్చిభిరివ్యసాసురపతేరపతేజఇవాస్పదమ్ || ౧౦ || }

హరతితి || మహిమవాన్ బేన్నత్యాయామదేవతాత్మకత్వాదిరూపమహిమవాన్ అతివీచ దక్షిణోహిమవానిస్థితః అసాగిరిఉపసేదుషాం స్వాత్మానముపగతానాం తాపం హరతి | అపి | అపిచెత్యర్థః | అసాగిరిః మణిరశ్చిభిః రత్నకిరణైః సురపతేరాస్పదం దివం అపతేజః నిరస్తతేజసః మివ వితనుతే కరోతి || ఉగ్రతైస్తేర్మణికిరణైః ద్యౌర్విస్తేజస్కే-వభవతీత్యర్థః || || ౧౦ ||

{ ప్రదిశతామధుమూలఫలానినస్సతరుణాతరుణాద్భుతవీరుధా | ఉప
 కృతంగిరిణాతదిహార్వృతాంరసతతంనతతంహవిరాహృతం || ౧౧ || }

ప్రదిశతేతి || నోస్తాకం మధుయోద్రమాసవంవామూలాని ఫలాని చప్రదిశతా తత్త్రణిమిత్తం సతరుణా తరుభిన్నహితేన తరుణ్యః అజరతాః అద్భుతాః అన్యత్రాలభ్యత్వాదాశ్చర్యభూతాః వీరుధః ప్రతానిన్యోలతాయస్త్వి తేన గిరిణా ఉపకృతం తత్తస్మాత్ రసైర్హృధురాన్లుదిభిః తతం రసబహుళం ఆహృతం సంపాదితం హవిః ఇహస్త్విన్నేవ గిరౌ సతతమర్వృతాం అస్తదాహృతానాం హవిషాముపకారకేస్త్విన్నేవ సదాసమర్పణంయ క్తమిత్యర్థః || ... || ౧౧ ||

{ సమరుతాపరుతాపజితామనానదనతాదవతాంతిదవీయసా | శ్రమ
 హతామహతాకృతవిశ్రమావయమితోయమితోల్బణశాక్వరాః || }

సమరుతేతి || సమరుతా మరుత్సహితేన మరుతాపజితా నిజకలప్రదేశకృతం తాపంజయతా తత్త్రణిమిత్తం నదనతా నదబహుళేన భూమ్ని మతుష్ దవోవనాగ్నిస్తేన తాంతిగ్లాణిస్తస్యాదవీయసా దూర్ఘితేన తద్రహితేనతియావత్ మహతామునాగిరిణా శ్రమహతాశ్రాన్త్యభిభూతావయం కృతవిశ్రమాః కృతశ్రమాపనయసాః ఇతః ఇహే

వగిరా యమితాదమితాఉబ్బణాః ఉద్ధతాః శాక్వరాః పుంగవాఃయైస్త
 థాభూతాశ్చ ॥ ౧౧ ॥ శాక్వరోవృషభేచ్ఛందోవిశేషే శాక్వరం మతమి
 తివిశ్మః ॥ పుంగవదమనాచిక మప్యస్తాభిగమ మెవగిరిముపజీవ్యస్థితైఃకి
 యత్యత్యర్థః అతస్సర్వప్రకారేణాప్యముపజీవ్యఇతిభావః । ఏతదా
 శ్రయణాత్సుఖేనాస్తాకం నకలఫలసిద్ధిరితి ఏతద్వజనమేవ యుక్తమితీ
 ర్లితోద్ధః । అత్ర చతుష్వపిపాదేషు తత్తత్పాదభాగావృత్తియమకమి
 తి యమకచతుష్టయసంసృష్టిః ॥ ... ॥ ౧౩ ॥

బహుమతోమనుజాదధ తేదృశింబహుమతోయమనన్యధృతిస్సతా ॥

గిరిశతోన్నతిమానధికోహ్యసాగిరిశతోవకృతోపిమహీభృతః ॥౧౪॥

బహుమితి ॥ మనుజామహాప్యః అతొస్తాత్పర్వతాద్దేతాః బహుమ
 ధికాం పోతొగుంవచనాదితివికల్పనాత్ జీవభావః । దృశింసాఖ్యందధ
 తే ॥ ౧౧ ॥ పృతిస్సాఖ్యపిధారణఇతియాదవః ॥ ఏతదాశ్రయాత్సుఖేనవసం
 తీత్యర్థః । అనన్యధృతిః నవిద్యతే అన్యఆశ్రయత్వేనయస్యాస్సానన్యాఅ
 నితరసాధారణీభృతీర్దైర్ఘ్యం యన్యనతథోక్తః అయం గిరిస్సతాం బ
 హుమతః పూజితః పూజాథత్వాద్వర్తమానైక్తఇతి తద్యోగాత్
 షష్ఠీహీయస్తాద్గిరిణాం శతన్యయాఉన్నతిస్తద్వానసాగిరిశతోవకృతః
 పార్వతీప్రదానైశ శంభోస్సంతాపకృతో మహీభృతః హిమాలయా
 దవృధిః అతస్సతాంపూజ్యఇతి అతొపిహేతాః అయమస్తాభిఃపూజనీ
 యఇతిభావః । అత్రపూర్వోత్తరాధాయోః పాదద్వయాదియమకమి
 తియమకద్వయసంసృష్టిః ॥ ... ॥ ౧౪ ॥

{ సనగరానగరాజిమతామునాకుహరిణాహరిణాసమసమ్పదా }
 { సతతమాతతమానమహీయసీవసుమతీసుమతీశ్వరధార్యతే ॥౧౫॥ }

సనగరేతి ॥ హేసుమతీశ్వర ధీమతాం శ్రేష్ఠేతి స్వపితుస్సంబాధ
 నం తస్యైవ ప్రాధాన్యేన శ్రావణీయతయోపక్రమాత్ ఆతతేనవిస్తృ
 తేన మానేన పరిమాణేన మహీయసీ మహాత్తరా సనగరానగరైరుజ

యన్యాదిభిన్నహితా వసుమతి భూమిః నగరాజినుతా వృక్షవజ్జీమ
తా కుహరిణా గహ్వరవతాహరిణా ఇంద్రేణసమసమ్పదాతుల్యరత్నా
ద్యౌశ్వర్యేణ అథవా విష్ణునాతుల్యధూధరణక్షమబలసంపదా అము
నాగిరిణా సతతం ధార్యతే || యమకవతుష్టయసంస్పృష్టిః || ౧౫ ||

{ సురనగంధవిభూతినిధేహితం పరిగృహీణనిజేపశుపాలనై | సుర }
{ నగంధవిభూతినిధేహితం హరిమవేత్యగిరింహవిరుత్తమం || ౧౬ || }

మరెతి || హేసురనగంధవిభూతినిధే సమానోగంధోబాంధవాయ
స్యాస్మా నగంధా || ౧ || గంధోగంధకఆమోదేలశైసంబంధిగర్వయో
రితివిశ్వః || పిండగంధలూహితేత్యాదినక్తవ్యాత్సమానస్యసభావః
రాణాం నగంధాయా విభూతేరేశ్వర్యస్యనిధేసురాణామేతద్విభూతే
శ్చ సమానబంధుత్వేన సురాణాం విభూతిరేవాధ్యవసితా సురాణాం
తదీయత్వసంబంధాత్ ఏతద్విభూతేస్సద్వ్యశ్య సంబంధాత్ తథాచ
సురవిభూతినిధానవిభూతేశ్వర్యః నిజే ఆత్మీయే పశుపాలనై హి
తం పరిగృహీణ | కింహితంతత్రాహ | సురనగంధవిభూతినిధేనారసా
నాం గంధానాం చ సమృద్ధిర్యస్య తదుత్తమంహవిః కర్తృగిరిం తంప్రసి
ద్ధం హరిమవేత్య విచింత్య నిధేహితస్తై సమర్పయేశ్వర్యః | ఇదంప్ర
థమతృతీయపాదయోరేకరూప్యం సందంశనామకం పూర్ణాయమ
కం యత్పాదేధాకేవా భవతి తత్పూర్ణాయమకు తతః అన్యస్థేండయ
మకమ్ || || ౧౬ ||

{ విశుద్ధతోయాఘపరితపార్శ్వేశుద్ధాశయాశ్వేతఇవాంతరిపే | ౧ }
{ రాశిహినిత్యమిహాశ్రయంతేనేత్రేయసంతాతనివృత్తిధర్మం || ౧౭ || }

విశుద్ధేతి || వాతాత విశుద్ధతోయాఘపరితపార్శ్వే నిర్మలైశ్వర్యలప
వాహ్నిః పరివృతపార్శ్వే ఇహావర్వతే శ్వేతే అంతరివఇవ శ్వేతద్వీప
ఇవ || ౧ || ద్వీపోప్రియామంతరిపం యదంతర్వారిణస్త్రుమిత్యమరః ||
శ్వేతద్వీపానామక్షిరోదమధ్యవర్తిక ద్వీపవిశేషః యత్ర నాగాయణ

స్య నిత్యసన్నిధానం యత్ర చ నారాయణ పరాయణావీవ జవాః
 ప ॥ శాశ్వద్విపంసమాశ్రిత్యక్షిరదస్సాగరస్థితః । శ్వేతద్వీపశ్చతత్తద్యే
 నారాయణపరాయణాః ॥ ఇత్యాదిపురాణేషు ప్రసిద్ధస్తత్ర విశుద్ధ
 తాయైతివిశేషం ॥ క్షిరదస్యక్షిరరూపాదకాభిప్రాయేణవ్యాఖ్యేయం
 అన్యస్సమానం శుద్ధాశయాః శుద్ధాంతకరణానిరాశిపోషితస్పృహః ।
 ని ॥ ఆశీరుగదంష్ట్రాయాం శుభవాక్యాభిలాషయోరితియాదవః ॥ నై
 శ్చేయసం మోక్షాన్వయినం శ్చేయసశబ్దాత్తస్యేదమిత్యన్వృత్తయః ।
 నిన్మత్తిధర్మంసంసారవిరోధినం నిన్మత్తిహమం ధర్మమాశ్రియం తేని
 త్యం సేవంతే ॥ ॥ ౧౭ ॥

{ ఇహ వాసమహీనమహీనగుణేస్థిరకుంజగృహజగృహేవిబుధైః । }
 { అయమానమతాంనమతాంనతనుంక్షితిభృన్భజతేభజతేనధృతిం ॥ }

ఇహేతి ॥ విబుధైర్దేవైః సమహీనగుణే సమస్తాదహీనగుణే స
 మీచీనగుణేస్థిరకుంజగృహేదృఢలతాగృహే ఇహపర్వతే వాసమహీ
 నివాసభూమిజగృహే । అయంక్షితిభృత్ ఆనమతాం నిత్యం ప్రహ్లా
 భసతాం మతామిష్టాంతనుం నరభజతేభజతేవ నమతాం తత్తదభిమ
 తరూపపరిగ్రహేణ ప్రసీదత్యేవైత్యర్థః । స్థావరత్వేన కైలస్య దేవ
 తారూపపరిగ్రహేసంభవనానిషేధాయ నక్షోద్వయం । సంభాష్య
 నిషేధనివర్తనాయద్వా ప్రతిషేధావితీవామనః తేన ఫలావశ్యం
 భావేన హేతునా ధృతింగిరిపూజనేమనస్తుష్టిం భజన్నిత్యప్రీత్యుత్తుప్త
 యఇతియాదవః ॥ తొటకవృత్తమిదమ్ ॥ ... ॥ ౧౮ ॥

{ తటభూమిరసాజయతతిగదివంపవనాగతతాపనాగతతా । ఇహ }
 { దేవగణైరనిశాభ్యుషితాయుతకోకనదాయుతకోకనదా ॥ ౧౯ ॥ }

తటభూమిరితి ॥ ఇహపర్వతే పవనాగతతాపవనాగతతా పవనేన
 వాయునా అగతతాపస్య అస్తాస్తతాపస్యవాయుసంచారాచ్ఛీతశస్య
 వనస్య అగ్రేర్వృక్షైః తతా వ్యాస్తా యుతకోకనదాసంయుక్తరక్తోత్ప

లా అయుతకోకనదాఅయుతకోకా అనెకసహ స్రచక్రవాకాఃనదాఃస
రస్వంతో యస్యాం సాదెవగజైరనిశాభ్యుషితా అసౌ తటభూమిస్త్రీ
దివం జయతి తతోవ్యతిరిచ్యతఇత్యథః పాదాధాన్యత్తిరూపయమ
కద్వయసంసృష్టిః ॥ ॥ ౧౯ ॥

{ప్రకృష్టవంశోదయమాననీయఃప్రభూతతాయప్రథితానురూప్యాః}
{ప్రవాళముక్తామణిచిత్రితాంగిఃపత్నీరయంప్రాపయతేపయోధిం}

ప్రకృష్టేతి ॥ ప్రకృష్టానాంమహాపరిమాణానాం వంశానాం వె
ణూనాముదయేనమాననీయః పూజనీయస్సందరః అయంగిరిః పయో
ధింసముద్రాం ప్రకృష్టతోయేన ప్రథితానురూప్యాః ప్రసిద్ధసముద్రా
నురూప్యాః ప్రవాళముక్తామణిచిత్రితాంగిః పత్నీర్నదీః ప్రాపయతే
గమయతి | గత్యథాకత్వాద్వికర్తృకతా | యథా మహాకులీనః పురు
షోయోగ్యాయవరాయ తదనురూపాం కన్యామలంకృత్య దత్వాతద్గ్ర
హం ప్రస్థాపయతి తద్వదితి ధ్వన్యమానోధః | నదీస్వపిచుగ్రహమా
త్కికోత్పత్తిః కవిసమచుసిద్ధా | అతపవ ప్రతిప్రయాణసగేహి గం
గావణానై దృశ్యతే ॥ప ॥ సరితృహస్త్రేరభిగమ్యమానా శిలాచ్ఛయై
రంతరిజాదధాతి | ప్రవాళముక్తాప్రభృతేః ప్రసూతిః పత్నీపయో
ధేదీదమానురూప్యమ్ ॥ ఇతి ॥ ॥ ౨౦ ॥

{నందనీతిధనసర్వనందనీత త్వయాతమతిభూషత త్వయా | సా}
{ధునాక్షితిభృతోరసాధునాసెవ్యతామిహగతేనసేవ్యతాం॥౨౦॥}

నందేతి ॥ నందనీతిధన తత్త్వయా తమతిభూషేతిచనంబోధనా
ని | నీతిధానంయస్యేతి సతథోక్తః | తత్త్వమబాధితమథాంయాతా
విషయాకృతవతీమతిర్భూషా అలంక్రియా యస్యేతి సతథోక్తః | త
త్తస్మాత్ ప్రాగ్వణితాద్దిగైర్గారవాద్ధేతోః సాధునా సజ్జనేన | అతప
వేహ భువిసేవ్యతాంగతేన త్వయా సర్వనందనీ సర్వేషామానందకర
ణీ కతతాథేలుగ్భిః టిత్వానీమ్ | షితిభృతఃసర్వతస్య రసాభూమిః అ

ధనా ఇదానీం సేవ్యతాం కర్తవ్యం లూటః । పాదాద్యంతభాగాన్యన్తి
రూపయనుకానాం సంస్పృష్టిః । రథోద్ధతావృత్తమ్ ॥ ౨౦ ॥

{ నమ్యతేహనియతావిభూతయేభూతయేశ్వరతీయా విరాజతే ।
రాజతేద్యశతతీనుహీయసేహీయసేనయది నామనమ్యతే ॥ ౨౧ ॥ }

నమ్యతేతి ॥ ఇహపర్వతే భూతయా సత్యయా యథార్థయా ॥
ని ॥ భూతం న్యాయ్యేన మేపాప్తేయథాథాకతీతయోగవీత రత్నమా
లా ॥ ఈశ్వరతయా ఫలప్రదానసామధ్యేన విభూతయే సంపదేన
మ్యతా నమసాగ్ర్యతా నియతాఫలాన్యభిచారిణీవిరాజతే । అన్యగి
రేరైశ్వర్యం సత్యమితి తత్పూజాయః ఫలన్యభిచారః కదాపి నభవతీ
త్యధః । అథనా రాజతేద్యశతతీనుహీయసే రాజతీభిః రజతమయీ
భిః ఈద్యశీభిః పరిదృశ్యమానరూపాభిః తతీభిః మహీయసే మహత్త
రాయా స్తైగిరయే ఇతశేషః యదినామనమ్యతేయది త్వయా నమసి-
యతే నహీయసే తావతా తవహాసరాస్తీర్వధః । నామేతికోధనచ
నత్వంసూచ్యతే ॥ ని ॥ నామప్రకాశ్యసంభావ్యకౌఠాపగమకుఙ్కునే
ఇత్యమరః ॥ యది తనఫలసందేహః తదాపి యదిగన్యాత్తతఃకింస్యా
దిత్యాయేన తత్పూజనంయత్కమితభావః । అత్రపాదాంత్యభాగా
నాం పాదాంతరావిము యమకం శృంఖలకాయమకంనామ ॥ ౨౨ ॥

{ అయోగనిద్రస్యహరేరిచానీంమాన్యేపదేమానసతఃప్రవృత్తాః । శ్వ
దాశయస్వచ్ఛసరిత్ప్రవాహేహంపైస్సమంవాసమిహాశ్రయేమ ॥ }

అయోగనిద్రస్యేతి ॥ ఇదానీం శరత్సమయే అయోగనిద్రస్యహరేః
మాన్యేపూజ్యేపదేచరణే మానసతః ప్రవృత్తాః మానసేనపరివృత్తాః
తద్భక్తాః వయం త్వదాశయస్వచ్ఛసరిత్ప్రవాహే త్వదంసంకరణవ
త్స్వచ్ఛసరిత్ప్రవాహాయస్త్రింస్తస్త్రినిహవర్వతే హంపైస్సమంయ
థాతథావాసమాశ్రయేమలింగికుర్యామయథామానసాత్సరసాహరైః
పదేగగనే ప్రవృత్తాహంసాస్వచ్ఛసరిల్లోభాదిహాగత్యవసంతితథా

వయఃపి వసేమేత్యర్థః । తతశ్చాయమస్తాకం సాక్షాన్నీవానగయా
పుష్పజీవ్యాభనతీత్యస్య పూజనమావశ్యకమితిభావః ॥ ౨౩ ॥

{ నిశాకరస్యస్ఫుటికేష్వధికం సుజాతరూపాశ్చయితోవిభాసితా }
{ రవిప్రభాదస్పృశతీవసాన్ద్యతాం సుజాతరూపాశ్రయితోవిభాసితా }

నిశాకరస్యేతి ॥ ఇహపర్వతే శ్రియతిశ్చంద్రమండలపర్యంతమున్న
తమిమం పర్వతం సామీప్యాదాశ్చయితో నిశాకరస్య సుజాతరూపా
మవోజ్జరూపావిభాస్ఫుటికేష్వధికం సితా స్ఫుటికతటసంపరే తత్ప్ర
భామిశ్రిణాదత్యంతం శుభ్రాయితే కించరవిప్రభాసు జాతరూపాశ్రి
యతః ఉత్తమసువనాశ్రయణాల్ ॥ ౨ ॥ చామికగంజాతరూపమిత్య
మరః ॥ విభాసితాదీప్తావతీ సాంధ్యతాం స్పృశతీవసం ధ్యాయామివా
రజ్యతేత్యర్థః । ద్వితీయపతుర్థపాదయోరైకరూప్యం సందన్తకం నామ
యమకం । సంశస్థవృత్తమ్ ॥ ... ॥ ౨౪ ॥

{ నదంతినాస్తిన్దుదితానదంతినోవనస్థలీలాస్త్రిహదేవనస్థలీ । పృ }
{ భాతతామ్రాశ్శగణప్రభాతతావ్రజాధిపాఘోన్నతిప్రజాధిపా }

నెతి ॥ అస్తిన్పర్వతే దంతినోగజాః ముదితాస్సంతః ననానదంతిన
దంత్యైవ హే వ్రజాధిప గోకుల ప్రభో ఇహ పర్వతే అఘోన్ననతితీ
వ్రజాధిపా అఘోన్నతిః పాపోన్నతిరేవ తీవ్రం భృశోష్ణం ॥ ౨ ॥ తీ
వ్రశకటుభృశోష్ణేష్వేతిరత్నమాలా ॥ తతోజాతమాధిం మనస్తాపం పి
బతి హరతీతి తథోక్తా పిబతేరాలోమపసగేకః ప్రభాతతామ్రాశ్శ
గణప్రభాతతా ప్రభాతతామ్రాభిరుద్యదరుణకిరణాంచితవేలారుణా
భిర్క్షణిగణద్యుతిభిః తతావ్యాప్తాదేవనస్థలీ స్రస్థాదిరూపావిహారభూ
మిః వనస్థలీలాస్తువనస్థానామస్తాకం లీలాకత్రీభవతు । వనస్థావయమ
త్యైవ విహారేమేత్యర్థః । లీలాశబ్దాత్తత్రురొణ్యస్తాత్ప్రబాద్యచిణ
లోపేద లీలాశబ్దస్తత్రుర్నవిషయేసాధుః సర్వేషామదేహ్యద్యంతిభా
గావృత్తియమకానాంసంసృష్టిః ॥ ... ॥ ౨౫ ॥

{ మహీయసీగోపగణాశ్చ తామహీవనైరుపేతాః ఫలపుష్పభావనైః }
{ రసాఘరమైర్విరపిన్యరేరసాచకాన్త్యముష్కేనృవనేశ్చమేచకా }

మహీయసీతి || అముష్కేన్వర్వతే మహీయసీమహత్తగా గోపగణై
రాశితాపజీవితాతత్రనిమిత్తం ఫలానాం పుష్పాణాం చ భావనైరుత్పాద
క్తైర్వనైరుపేతారసాఘేన జలవేగేన రమ్యైః || నిఃఘోబృంధేంభసాం ర
యైశ్చ త్యమరః || నిర్ఘోరైః ప్రసరిషణాంభః ప్రవాహైరభ్యుపేతే త్యసు
షంగః యవనైస్తృణైర్దేదకాశ్చామలాద అసౌమహీచకాన్తికోభతే |
పూర్వశ్లోకవద్యమకనం నృప్తీః || || ౨౬ ||

{ నదోన్నతాయ ప్రణమత్యముష్మై సతాంకనిష్ఠా ప్రథమాంకనిష్ఠా }
{ నిశామయాన్తి స్సరితశ్చ రత్నప్రభాసమానాః ప్రతిభాసమానాః || }

సదతి || సతామభిజ్ఞానాం కనిష్ఠాకన్యస్థీకాంగుళిః ప్రథమాంకని
ష్ఠా ఉన్నతవస్తుపరిగణన ప్రసంగే ప్రథమసంఖ్యా నెస్థితా సతీ ఉత్పతా
యాముష్మై సర్వతాయ సదా పణమతి | అభిజ్ఞాః ఉన్నతవస్తుపరిగణ
న ప్రసక్తా కనిష్ఠీకాంగుళ్యననమనేన ప్రథమము మేవ సర్వోత్కృష్టం
సదాపరిగణయంతీత్యర్థః || ప || అంకొనాటకవిచ్ఛేదే సంఖ్యాయాం
యుధిభూషణే | సమీపేయాపకేస్తా నెమన్తాపుత్సంగచిహ్నయోరితి రత్న
మాలా || కించాన్తి స్వర్వతే ప్రతిభాసమానా భ్రాజమానా స్సరితః రత్న
ప్రభాసమానాః నైమకల్యేన రత్నకిరణతుల్యః నిశామయదంపత్య

{ ఇహ వంశలతావిలగ్నవాలాః ప్రియవాలానతకంధరాశ్చ మర్యః | }
{ శబరీకబరీనిరీక్షణేన త్రపమాణా ఇవ నిశ్చలాభవంతి || ౨౭ || }

ఇహేతి || ఇహ గిరౌ వంశలతాసు వంశశౌఖాసు || ని || శౌఖావ
ల్లీప్రియంగుము | లతాకస్తూరికాయాంచెతి విశ్వః || విలగ్నవాలాస్స
క్తలాంగులాః ప్రియవాలాః ప్రేమాస్పదీభూతలాంగులాః అతపవ
నతకంధరాః వాలమోచనాయ తిర్యగ్వలితకంధరాశ్చ మర్యః శబరీ
ణాం కీరాతీనాం కబర్యాః కేశబంధవిశేషవ్య నిరీక్షణేన || ౨౭ || తద్బంధవి

శేషాస్మ్యైర్వేణీకమృతలకుంతలకబర్హ్యః ఇతి హాలాయుధః ॥ త్రపమా
ణాఇవలజ్ఞాకులాఇన నిశ్చలాభవంతి । ఔపచ్ఛందసికలవృత్తం ॥ ౨౮
{ హరినీలరుచాలసత్త్వమిస్సోదివసేపిస్ఫురదోషధిప్రదీపః । నిశీచై
{ మఃపాదనాంగదీప్త్యాదినమోహదవిభక్తకోకయుగ్మః ॥ ౨౯ ॥ }

హరినీలైతి ॥ ఏషగిరిః హరినీలరుచా ఇంద్రనీలప్రభయా లసత్త
మిన్ద్రః లసదంధకారస్సౌ దివసేపి స్ఫురదోషధిప్రదీపః ఇంద్రనీల
ప్రభాంధకారితప్రదేశేషు దివాపి రాత్రివత్ ఏషఫలతాదీపవత్స్ఫు
రంతీన్యధః ॥ కించ ఏషః నిశిత్రావపి తపోధనాంగదీప్త్యా తపస్వి
నాం దేహశోభయా దినమోహద్దినసభాన్త్యా అవిభక్తకోకయుగ్మః
అవిశ్లిష్టచక్రీవాకమిధునాసేదిత్యధః । ఏషు దినా రాత్రిధర్మప్రవర్త
నాత్ రాత్రౌ దివసధర్మప్రవర్తనాచ్చాయమత్యశ్చర్యమహిమ
శాలీతిభావః ॥ ॥ ౨౯ ॥

{ వ్రజవైరవతీమవల్లవానాం వృషసేనాసునదానవాసుదేవః । అ }
{ పలాకృతిరాశునైషగొప్తావృషసేనాసునదానవాసుదేవః ॥ ౩౦ ॥ }

వ్రజైతి ॥ వల్లవానాం వృషగోపశ్రేష్ఠః ॥ వృషాధర్మక్షుభంభేదరే
తశ్చక్రీఖువాజిషు । రాశౌ శృంగాం బలెనాస్యాదేతన్యశ్రేష్ఠయో
న్త్రైవ్యితిరత్నమాలా ॥ వృషసేనాసు వృష్టా ఇంద్రేణసేనాసునథాసు
॥ ౩॥ ఇనస్సూర్యే ప్రభావిత్యురః ॥ సేనాసునదానవాసు అసురేన్సహితా
సు వ్రజవైరవతీమ గొకులద్వేషవతీమసతీమ అపలాకృతిః పర్వతమూ
తిః । ఏషదేవః వాసుదేవస్సదా ఆశుననగొప్తాగోప్తేవ ఇంద్రోగిరిపూ
జయాప్రకుపితోదానవైస్సంధాయతైరపి సహస్వసేనాం వల్లవేమప్ర
హిణోతు తథాయదాయదా ప్రహిణోతి తదా సర్వదావృష్ణాకమయ
మేవ పర్వతరూపధారి భగవాన్రక్షకఇతి తతానభేతవ్యమిత్యర్థః ॥

{ మధునాసవిభవసంతం మదనధనంయం వదంతి శుభదివసంతం । నీ }
{ యతమిహేవసంతం నిష్కామధియోపినిర్విశంతి వసంతం ॥ ౩౧ ॥ }

మధునెతి || హేసవిభవ విశ్వర్థశాలికా మధునాసంతం పుష్పస
మయత్వాత్పుష్పరసేన ప్రశస్తం యంమదనధనంఅనంగసర్వస్వంవదం
తితం అనుష్ఠాశీతత్వాత్ శుభాహృద్యాదివసాయస్యేతిశుభదివసంనియ
తం సదా ఇహేవవసంతం సర్వకాలావాసోత్రైవైత్యేవకారాధః ।
వసంతంసంతం సమయం నిషామధియోపినిర్విశంతి ఉపభుజతే త
తశ్చవిభవశాలినా త్వయా అత్రైవ స్థితోవభూక్తవ్యమితిభావః పాద
చతుష్టయాంతయమకం । మాత్రావృత్తేష్వార్యాగీతిరియం || ౩౦ ||

{ కాననందధసౌనదొన్నమతాగంచనారకకుభంసదృక్షకః । మ
స్తరస్యమహతాస్వవక్షణాకాంచనారకకుభంసదృక్షకః || ౩౧ || }

కాననమితి || సదా ఉన్నమంతః సంవధకమానాః కాంచనారాః
కోవిదారాః కపభా అజానాశ్చవృక్షవిశేషాయస్త్రింతతాగననంద
ధత్ సంతివిద్యమానాని ఋక్షాణి నక్షత్రాణి యస్త్రిన్నితి సదృక్షకః న
క్షత్రపథవర్తంతమున్నతః శేషాద్విభాషేతికచ అతపివ మందరస్య
సదృక్షకః అసౌగిరిః మహతాస్వవక్షణా స్వశరీరేణ || ౩౧ || శరీరంవ
క్షణవిగ్రహాభివ్యూహః || కాంచనకకుభం కాంచనాదితం నార నప్రాస
ఋగతావిత్యస్యలిటిరూపం స్వాభోగేన శర్వామపి విశంవ్యాప్తవాని
త్యధః || || ౩౧ ||

{ అనేహసాహానిరుప్రేతి నేహసానకందరస్థస్యవిశత్వకందరః | అపా
స్యతాంభీతిమసాపుపాస్యతాంసదాసవాభూమిరియంసదానవా }

అనేహసేతి || అనేహసాకాలేనహానిరుప్రేతియత్రకృదనస్థితానాం
శాలక్రమేణావశ్యంహానిరాయాతి । ఇహసానఇహస్థితానాంకదాపిహా
నిర్మళవతినీత్యంసంపదేవవతతేత్యధః । కందరస్థస్య ఏతద్దరీస్థస్యద
రోభయమకందుఃఖంనదిశతినప్రయచ్ఛతి || ౩౧ || అకంపాపేదమఃఖేచేతివి
శ్వః భయాభావాత్ తత్కృతంకందుఃఖమపి నాస్తీత్యధః । తాంభీతి
మహస్య అసౌగిరిరూపాస్యతా ఇంద్రస్సాస్వపహారస్యాస్యత్రదానే సతి

యతిః చితుర్రాత్రత్రాహ | సదానవా నర్వదారమణీయా ఇయం
భూమిః పర్వతభూమిః సదానవా అసురసహితా తథాచయదీంద్రకిం
చితుర్రాత్రత్రాత్రాదానవాపవ తద్విరోధినస్తస్యశత్రూకరిష్యం
తీతిభావః || || ౩౩ ||

{ సమింధతే స్థిన్నజహత్సమాధికాస్సమాధికాతీతధిస్థిరాశయా }
{ స్థిరాశయాశ్చవ్రతినస్సదారసాస్సదారసాధ్యేషుతపస్సవస్థితాః }

సమింధతి || అస్థిన్నిరస్థిరాశయాస్థిరపురుషార్థ మోక్షలిప్స
యా అజహత్సమాధికా అజహదత్యజ్జనమాధిధ్యానం యేషాంతే
తథోక్తాః సదానమాధిస్థాతి యావత్ సహమధికంచాతీతాధీర్యేషా
మితి సమాధికాతీతధియః సమాభ్యాధికరహితబుద్ధయిత్యర్థః | తే
సమింధ తేదీప్యంతేకించసదారసాపషయాభిలాషాయేషాంతేసదారసాః
స్థిరాశయాదృఢభావాః వ్రతినోనియమవంతః సదారసాధ్యేషుదారస
హితైః కర్తవ్యేష్యగ్నిహూత్రాదీమ తపస్సుచాంద్రాయణాదివ్వవ
స్థితాః ప్రవృత్తాః || ౩౪ ||

{ వసత్యముష్టిన్వనదేవతాద్భుతావిభాతిభాన్వత్తలకాళికాననా | }
{ విచిత్రతన్నమహతీవమేబలా విభాతిభాన్వత్తలకాళికాననా || }

వసతీతి || అముష్టిగిరౌ అద్భుతా ఆశ్చర్యభూతావిభాతిభాన్వ
త్తలకాళికాననా విభయా ప్రభయాతిభాన్వాభాన్వంతమతిక్రిత
త్తలకోరత్ననిమిత్తోయస్త్రిక తాదృశమళికం లలాటం యన్యతదాన
నం యస్యాఇతి బహువ్రీహీద్వయగభాబహువ్రీహీః తథాభూతావ
నదేవతావసతికించవిచిత్రతన్నమహతీ భాన్వత్తలకాళికాననా భాన్వ
తీ భాజమానాతిలకానాంతరుకవృత్తోణామాలిఃపజ్జిర్యస్త్రికతత్రా
ననంయస్యాస్సామేఖలాతలభూమిర్విభాతి || ౩౫ ||

{ తపస్వినామాత్మవిదాంనివానైస్సమానభూమావసమానభూమా }
{ ఇహటపీకాంచనకర్ణికారపరాగతామాప్యపరాగతామా || ౪౬ || }

తపస్వినామితి || తపపమామస్తీతితపస్వినః | తపస్సహస్రాభ్యాం వి
 నీనీఇతివిని ప్రశ్నయః | తేహంఆత్మవిదాంబ్రహ్మజ్ఞానాంవ్యాసాదీనాం
 నివాస్తేరాశ్రమైశ్చనానభూమా తుల్యధరణీతలే తద్వత్పవిత్రేఇహగి
 రౌ అసమానభూమా అనుపమమహిమా కాంచనకణికారపరాగతా
 మౌ కాంచనాశ్చంపకాః || ని || కాంచనకణికాకారేస్యాచ్చంపకేనా
 గకేసరఇతివిశ్వః | కణికాకారావృత్తోత్పలాభ్యావృత్తోస్తేహంపరాగైః
 తామౌపిఅపరాగతామౌ అపరాగతాఅనపగతాఆమౌశ్చూతవృత్తో
 యస్యాంతథౌక్తాపరాగతామౌ అపరాగతామేతిశ్లెషమూలకవిరోధా
 భాసద్యోతకోపిశబ్దః అటపీ వతః తథితిశెషః ... ||౩౬||

{ సరస్సుజాతైర్నలినైస్సుజాతైరపాంతరంగైశ్చ సుధాంతరంగైః |
 ఇహాసమేతివృత్తౌ సమేతిమరుత్తుమారశ్శృమరుత్తుమారః ||౩౭|| }

సరస్వీతి || సరస్సుకానారేమజాతైస్సుజాతైరుత్తమైర్నలినైస్సు
 ధాయాఅమృతస్యాంతరంగే గాస్తేస్తత్తుల్యరసైః అపాంశరంగైజ్వలా
 మ్భిశ్చ అసమే సర్వాశిశాయినీ ఆతినతతౌఅత్యంతం వృతతయోవల్ల్యో
 యస్త్రి||ని||వల్లీశువ్రతశిర్లతేత్యనురః | తస్మిన్నిహపర్వతేశృమరుత్తుమా
 రఃశృమరుధఃశాంతిరొధినః తుమారాశ్శీకరాయస్త్రి తుమారశ్శీతలో
 మరుత్ సమేత్యాయాతి||ని||తుమారౌహిమభేదపిశీకరేణిరేపిచేతిశ్వః

{ యమభిప్లుతమంబుధరేరభితస్సరసాసరసాసరసాసరసా | స్థిరధ
 మ్భతయాగిరిరాద్రీయతే సమయాసమయాసమయాగమయా }

యమితి || హేస్థిరధమ్భదృఢవృత అంబుధరేర్దేమైరభిప్లుతం అభిత
 -స్సిక్తంయంగౌషధానంతిభితస్సర్పణః | అభితఃపరితథత్యాదినాద్వితీయా
 సాభూమిః | సరసాసరసా వీవాసయాం ద్వీరుక్తిః సర్వేస్సరోభిః సర
 సాజలసహితాఅస బభూవ ఆసేతి బభూవాథే తిజంతప్రతిరూపకమ
 వ్యయమితిశాకటాయనః | అనగతిదీప్త్యాదానేష్వితిధాతోదీప్త్యధ
 కంవా | సరసేతిజాతావేకవచనం అన్యత్సరసేతివచనం సన వీర్యేణతృ

ణామ్యత్పాదనశక్త్యానహితేతి భూమివిశేషణం ద్రీప్తవ్యంసరసాన్య
తస్మాద్రేత్రభూతాయస్యపర్యంతభూమిః మేఘాభివృష్టశిఖరజలప్ర
వాహవతనాత్తత్రితత్రనిష్పన్నైస్సరోభిజలభూయిష్ఠా బభూవేత్య
భావః | సగిరిస్తయారసయాహేతునామయాద్రీయతే తృణజలనమృ
ద్ధాభూమిగోధనానామవేషీతేతి తదభావం మయాద్రీయతఇత్యర్థః
హేనమయాసమ సమయేషుశాస్త్రీష్వాచారేషువానుపమ యారసా
సమయాఅస్మాకం సమీపేఽస్తి తయాద్రీయతఇతిపూర్వేణసంబంధః |
నికటేతాదృశీభూమిరత్యంతముపయోగినీతిభావః||ని||నమయానికమాశ
బ్దోసమీపేత్వవ్యయేమతావతి | రసోగంధరసేన్వాదేతిక్తాదౌఽషరా
గయోః| శృంగారాదౌద్రవేవీర్యేదేహధాత్వంబుపారదేఇతిచవిశ్వః||

{ ప్రిణమతమిమమచలమమరమహితమహితమహితమహిత | భ
జనమలఘువిఫలమిహనసదయ సదయసదయసదయ || ౩౯ || }

ప్రిణమేతి || అమరమహితమమరైః పూజితంభూతే క్షతి తృప్తి
యానమానః తమిమంపూర్వో క్తగుణవిశిష్టసన్నిహితమచలంప్రిణమ
ప్రకాశేణనమనుకురు | అహితమహితమహితేతినంబోధనంతమయ
తిగ్లవయతీతి తమః తముగ్ధానావతి ధాతోఃణ్యం తాత్పచాద్యచిణైరణిటీ
తిణిలాపః అహేన్యత్రాసురస్య తమః నాశకః ఇంద్రః సమహితమః
అతిహీనఇత్యుపదేశః హిగతావతి ధాతోర్నిచిహిశబ్దః హీనవాచీసం
జ్ఞాపూర్వకోవిధిరనిత్యఇతి హిత్యత్రగుణాభావః తతిః తమప్రత్యయః
తస్యహిత హీనతమపక్షపాతీన్నితి ఇంద్రేంద్రస్యాదరంత్యాజయితు
మిత్థంసంబోధనం| ఇహవర్షతేవిషయే అలఘుమహద్భజనంవిఫలంన స
ఫలమేవేత్యర్థః|నదయసదయ సదయ సదయేతి త్రిణిసంబోధనానిద్వి
తీయవాక్యాన్వయీనిఅయసతోఽప్రయతమానస్యాయేయత్నంవినా
స్వతపవసంపద్యమానశ్శుభావహోవిధిః సావిద్యమానోఽయనదయో
యస్యేతితథోక్తః అయత్నలబ్ధభాగ్యశాఖ్యేతి ప్రథమ సంబోధనా

భాః | సతాంసత్పురుషాణాం అయ అభిగంతః అయ లేః పశాద్భుచ్ వృ
ద్ధసేవాపరేతి ద్వితీయసంబోధనాభాః | దయాసహితేతి తృతీయసం
బోధనాభాః | అత్రాయమకస్య హ్రస్వస్మిన్ స్వరరూపవిత్రాలంకారస్య
చ సంస్కృప్తిః || ప || స్వరవణాస్థానబంధగతీనాం నియమస్తథా | ప్రహారి
కాచ్యుతంగూఢమేతచ్చిత్రంగిగద్యత ఇతి అష్టవిధశ్చిత్రాలంకారఉక్తః ||

{ రత్నోపసంఘటితశృంగఫణాసహస్రస్ఫారోదితస్ఫటికరశ్మివిశు
ద్ధకాయః | నిత్యం వహన్ జబలేన మహీమహీనః పుష్యత్యసాహ
ధురిపారపిభోగయోగమ్ || ౪౦ || }

రత్నైతి || శృంగాణి ఫణా ఇవ శృంగఫణాః | రత్నైరుపసంఘటితం
సంస్కృత్యం శృంగఫణానాం సహస్రాయస్య సతకౌక్తః సహస్రశబ్దా
త్రైబాహుశ్యవరః స్ఫారైరురుభిరుచిత్రైస్ఫటికరశ్మిభిః విశుద్ధకాయశ్శు
భ్రదేహః నిజబలేన మహీనిత్యం వహన్ హీనోనభవతీత్యహీనః అసౌగ
రిమణ్యధురిపారపి భోగయోగం స్వయంభూభారభరణేన తస్య నైశ్చిం
త్యాపాదనామపభోగాన్వయం పుష్యతీసంపాదయతి | ఇతోఽర్థాం
తరమపి పతీయతే రత్నోపసంఘటితశృంగం రత్నోపనిబద్ధాగ్నిఫణా
నాం సహస్రం సహస్రసంఖ్యాయస్య స్ఫారోదితస్ఫటికరశ్మిరీవ విశుద్ధ
కాయో నిజబలేన మహీం వహన్ అహీనామినః ప్రభుశ్చేషోమధురిపార
పిభోగై నస్వకాయేన శయనీయరూపేణ యోగం పుష్యతీతి | తతశ్చ శబ్ద
శక్త్యా ప్రతీచుమానేన ప్రస్తుతార్థేనాప్రస్తుతార్థాన్యడపమానోపమే
యభావకల్పనాత్ శబ్దశక్తిమూలాలంకారధ్వజః || ౪౦ ||

{ మరుద్గణసమాశ్రితో మఘవరత్ననీలద్యుతిర్విభాతీ వనమాలయా
వితతనిత్యతుంగాకృతిః | కనశ్యభిగతశ్చియ కనకరశ్మిప్రతాంబరః
కరోతి విధృతిం భువః కథమసానవిశ్వంభరః || || ౪౧ || }

మరుద్గణైతి || మరుద్గణైః దేవగణైస్సమాశ్రితః విహారభూమిత్వా
త్ మఘవరత్ననీలద్యుతిః ఇంద్రనీలరుచిభిః శ్యామలరుచిః వితతనిత్యతు

క్షాత్యుతిః విగతా విస్తృతా నిత్యశుంగానదోన్నతాకృతిర్యస్యేతి త
 ఘోక్తః తుంగానాంహి తుంగత్వం తదపేక్షయా తుంగాంతరప్రా
 ప్ర్యవధికం ఇహతు ఏతదపేక్షయా తుంగస్య కదాప్యభావాత్ నిత్య
 తుంగతేజభావః అసాగిరిః అసావిత్యేతస్య ప్రధానవాక్యస్థితస్య స
 ర్వేష్వంగవాక్యేషుసంబంధః వనమాలయా కాననపక్ష్యాద్యవిభాతి ।
 కించ । కనకరక్తిభిస్సృణురువిభిః పీతాంబరంగ్రస్తాకాశః అతఏనశ్రీ
 యా శోభయాభిగతఃకనతి । దీప్యతే । కించ । భువోభూమిర్విభృతి
 ధారణం కరోతి అసావిష్టంభూతోగిరిః కథంనవిశ్వంభరఃవిశ్వంభరో
 విష్ణురేవైశ్యర్థః । విష్ణుఃపిదేవగతైస్సమాశ్రితఃఇంద్రసింహావశ్యామలద్యు
 తిః వితతశాశ్వతతుంగాకృతిః వనమాలయా వైజయంత్యా విభాతి కన
 కరక్తిభిరవపీతవణేనాంశుకేనయుక్తః శ్రియా కనులయా అభిగతఃక
 నతి భువశ్వనాయకాయావిభృతింసుఖం కరోతి ॥ ౧ ॥ ధృతిస్సాఖ్యేపి
 ధారణఇతియాదవః॥ అ. త్రమరుద్గణసమాశ్రితత్వాదిసాధనేన పర్వత
 స్త్వపిష్టురూపత్వం సాధితమితిశ్లేషసంక్షిప్తోనుమావాలంకారః ॥ ౪౧ ॥

{ ముహురవధీరితోపి భజతిహయవాగణయన్ద్రితమతిభూరితానవ }
 { సుధైవనితాంతరసా । నపది విహాయ మానమియవృత్త్యశితం }
 { ప్రతినంహితమతిభూరితానవసుధేవనితాంతరసా ... ॥ ౪౨ ॥ }

ముహురితి ॥ అతిభూరితానవసుధే అతిభూరిః బహుసువణఃస్తా
 నోవిస్తారోయస్యాస్సానసుధా యన్యతస్త్రిక్ ॥ ౧ ॥ భూరిప్రాజ్యసువ
 ణయోరితివిశ్వః । ఇహగిరౌ ముహురవధీరితోపి పునఃపునర్నిరస్తోపి
 యువాహితంగణయన్ తస్యంగమేన స్వస్య హితమాకలయన్తరసా
 వెగేనశీఘ్రంవనితాంభజతిఅనునయేనసేవతే ప్రతినంహితమతిభూ
 రి తా సద్యవప యూనస్సయమనునయేనఉపగతాయామతేస్తదిచ్ఛా
 యాభూరితాబాహుశ్యం యయాఉపగతతదనురాగాతిశయేతియావ

లో ॥ ౧ ॥ మతిరిచ్ఛాధిషాయోరితరత్నమాలా ॥ నవసుధేన ప్రత్యగ్ర
సుధేవ నితాంతరసా అతశయితాస్వాద ఇయింనసితా సపవ మానంవి
హాయ తం యువానశ్చుచ్ఛతి పాప్సోతి ఉద్దీపనవిభానబహులెస్తి
యువానా మానాదినా క్షణమపి విప్రయోగం ననహే తెత్త్యధః ।
నత్కృతకమిదంవృత్తమ్ ॥ ॥ ౪౨ ॥

{ ఇహమరుతోనహంతిసురసింధు సగంధసరిద్వికసితిహేమకో
కనదసారభసారభృతః । మధుకరమాభిదధ్నుమదదంతుర
దంతిఘటాకరటకటాహ వాహిఘనశీకరశీభరితాః ॥ ౪౩ ॥ }

౪ హేతి ॥ ఇహగిరా సురసింధోద్వైవగంగాయాః సగంధాసు సమా
నామోదాసులక్షణయానన్యశీషుసరిత్సు ఏకసితానాం హేమకోకనదా
నాం సారభసారమత్కృష్టగంధంబభ్రీతితితోక్తాః ॥ ౧ ॥ సారోబలె
స్థిరాంశేథేపుమాన్న్యాయ్యైవరైవ్వితిరత్నమాలా ॥ ఉత్తరాధః
మేకంపదం । మధుకరాణాం మాభిదధ్నున మాభిప్రమాణేన ప్ర
మాణేద్వయసజిత్యాదినాదధ్నుచ్ఛిత్త్యయః మదేనదంతురా ఉన్నతాః
తత్ప్రవాహవంతః యేదంతిఘటానాం కరిసమూహానాంకరటకటాహాః
కరటాగంధాః కటాహాభాజనవిశేషాఇవేత్యుపమితిసమాసః ॥ ౧ ॥ కాశే
భగండాకరటావిత్యమరః ॥ తెభ్యోవహస్తీతివాహినః నిర్వాన్తఃయేఘనా
స్సాన్ద్రాశ్శీకరాః అంబుకణా లైశ్శీభరితాఃస్ఫూరికృతామరుతోనహంతి
వాంతి శీభృకత్తనఇతిధాతోః బౌణాదికె అరణ్యైత్యయే శీభరశబ్దః పవ
గఃచతుర్థయక్తః ॥ ౧ ॥ శీభరస్ఫూరరమ్యయోరితకొశకారాః ఆద్యవిశే
షణేనమరుతాం సారభ్యంద్విటీయనైత్యం తేనైవ గజఘటాభిఘాత
ద్యోతనేనమాంద్యంప్రతిపాదితం । వృత్త్యనుప్రాసశ్శబ్దాలంకారః

{ మనఃక్రియమిహప్రభో మధురసారం సాదరం విధత్స్వహవిర
ర్వయన్ప్రతిశుభావనాంభావనాం । కురుష్వదగురుష్వఘ్నక్షణ
దక్షిణాందక్షిణాంప్రియచ్ఛతితవెస్థితంప్రిణయపర్వతఃపర్వతః ॥ }

మనఃప్రియమితి ॥ హే ప్రభో మధురసాదసి మనసః ప్రియం హ
విరుపహారం అరం శీఘ్రం ఇహ పర్వతే సాదరమర్పయన్మే వ్రతశుభా
వనాం శుభమవనం రక్షణం యయాసా శుభావనా వ్రతస్య పర్వతపూ
జాలక్షణస్య శుభావనాం భావనాం పర్వతేభక్తిం విధత్స్వ కురుష్వ భ
క్తిః పూజాదిసాద్గుణ్యాపాదనేన రక్షితీతి భావః । కించ । గురుషు పూ
జాదిప్రకారోపదెష్టమ ద్విజాతిషు అనుక్షపణదక్షిణాం పాపనిరసన
సమర్థాం దక్షిణాం కురుష్వ తెభ్యోదక్షిణాం దేహీశ్వరభావః । ఏవంకృ
తేకోధాన్యైర్వ్రతాహ । పర్వతః ప్రణయపర్వతః పూజాపరిచయ
క్రమాత్పర్వతశబ్దాత్తేనః ॥ ౧ ॥ ప్రణయస్సాన్యైర్వ్రతయే యాచ్ఛా
యాంసాహృదేపిచేతివైజయంతీ ॥ తవేషితం ప్రయచ్ఛతి వితరతి ।
పృథ్వీపృథ్విమిదమ్ ॥ ॥ ౪౪ ॥

{ గిరిభజనోదితప్రియవికాసమయేనమయేజనితనభఃప్రచార }
{ జలపతిదత్తైస్త్రిదత్తైః । సహాయదినస్సమేతిహారిరప్రతి }
{ ఘృపృతిఘృపృతిహతిమేతుదుష్టవధదోహళినాహళినా ॥ }

ఏవంకృతే యదీంద్రః పృథుపితౄహంతుమాగచ్ఛేత్ తదా కస్తస్య
నియంతేత్యతఆహ ॥ గిరితి ॥ గిరిభజనోదితస్య ప్రియస్య ప్రితేర్వి
కానస్సమృద్ధిస్తన్మయే తత్ప్రేమరేసమయే గిరిపూజానంతరకాలే హ
రిరింద్రః అప్రతిఘృపృతిఘృ అప్రతిఘాతకోపః విషయవివేకం వినా
స్తాన్వసి సులభకోపన్మ ॥ ౧ ॥ ప్రతిఘారుత్ప్రతిఘాతావితియాదవః
జనితనభః ప్రచారజలపతిదత్తైః జనితనభఃప్రచారాః ఇదంప్రథమత
యా సంపన్నగగనప్రచారాః యేజలపతిణ్యైశ్చవాదజ్ఞాః పక్షిణ
సైహం దశేవదశాయేమాంతైః శకుంతళిశువద్గగనచారమాతేణ విల
క్షణైర్వస్తుతోబలలేశహీనైరితిభావః । త్రిదత్తేదేవైస్సహ నోస్తాన్య
దినమేతితదాదుష్టవధదోహళినా దుష్టవధేష్వభీలాషపతా ॥ ౧ ॥ దో
హశందోహృదంచ్ఛందభృతీచ్ఛాపర్యాయేష్వమరశేషః ॥ హళినా బల

దేవేన ప్రతిహతిం ప్రతిఘాతం పతు పాప్రీహేతుః॥

... ॥ ౪౫ ॥

{ ప్రత్యక్షం గౌత్రీమానన్నం కిమనాదృత్య గౌధనైః ।
అదృశ్యో గౌత్రభిత్తా శ్చిద్రతస్సన్ద్రంగవేష్యతే ॥ ౪౬ }

ప్రత్యక్షమితి ॥ గౌధనైగౌపాలైః కత్వభిః ప్రత్యక్షం ఆనన్నమ
కూరస్థం చ న తాన్విత్యాదివత్ప్రత్యక్షత్వేపి కూరస్థం గౌత్రం పర్వతమనా
దృశ్య అదృశ్యః పరాక్షన్యన్ద్రంగతః స్వగౌరూపమారదేశంగతః కశ్చి
దప్రసిద్ధో గౌత్రభిదింద్రః కింగవేష్యతే కిమితి పూజార్థమన్విష్యతే న
నిక్రృష్టే పరిదృశ్యమానే చ పూజ్యే స్థితే తమితక్రమ్యతాదృశస్య కస్య
చిదప్రసిద్ధస్య పూజార్థంగవేషణమయ్యుక్తమితి భావః । గౌత్రే స్వకు
లే పూజ్యే స్థితే న తి తమనాదృత్య గౌత్రభిత్తద్విరోధీగవేష్యత ఇత్యయ్యుక్తమి
తి గౌత్రగౌత్రభిత్తదాభ్యాంగమ్యతే ... ॥ ౪౬ ॥

{ అహార్యో వివిధైర్భృగై రాకర్షన్విబుధానపి ।
అపరిచ్ఛిన్నమూలసాససారస్సర్వదుఃఖకృత్ ॥ }

అహార్య ఇతి ॥ వివిధైర్భృగైః విబుధానపిన్వగైః మహాభోగయ
క్తా దేవాన ప్యాకర్షన్ స్వగౌరూప్యధికభోగయ్యుక్త ఇతి భావః । అపరి
చ్ఛిన్నం మూలం మూలభూతభూతలాంతః ప్రవిష్టభాగో యస్య సః సా
రభూతైః రక్షాదిభిః సహితః అసౌ అహార్యః పర్వతః సర్వదుఃఖకృత్
సర్వదుఃఖం కృంతతి చి న తీతి తథోక్తః కృతీచ్ఛేదన ఇతి భావః పతమప
జీవినాం కిమపి దుఃఖం న భవతీత్యర్థః స సార ఇత్యత్ర సంసార ఇతి విం
దుయోగే నాథాంతరం ప్రతీయతే । దివి ధైర్భృగైరహార్యభోగనిష్ఠ
వశేపి న జాతుకామః కామానామితి న్యాయేన రాగప్యైవాభివృద్ధేః
తైరస్యనుచ్ఛేదనీయః విబుధాన్పాజ్ఞాన ప్యాకర్షన్ అనాదిత్వాదపరి
చ్ఛిన్నమూలస్సంసారస్సర్వదుఃఖంకరోతీతి । ఏవం ప్రకృతార్థానుప
య్యుక్తమిందుయోగేన పాతాదిహ విందుమతీశబ్దాలంకారః । ఇదం విం
దుచ్ఛృతకం కేదిద్వ్యవహరంతి ... ॥ ౪౭ ॥

{ నందగోపప్రభోధమైవ్రజవృద్ధార్థసద్గతిం ।
భజతామేవబుద్ధ్వాదిం తనుత్రాణైరతింగవామ్ ॥ }

నందైతి ॥ హేగోపప్రభోధమైర్నందనంతుష్టోభవ । వృద్ధజ్ఞానా
దిభిరధిక ఆర్య మహాకులీన ॥౯॥ ఆర్యఃకాలేయకోజాత్యః కులీనఃకుల
జోహినశ్చతియాదవః ॥ సద్గతిముత్తమంశరణ్యంవ్రజ । కాసద్గతిస్తత్రాహ ।
భజైతి ॥ అద్రీమేవ తాంసద్గతిం బుద్ధ్వా భజ । గవాంత్రాణైరతింగభిర
తింతనుకురు । గవాంత్రాణంచ గిరి ప్రసాదలభ్యమితిభావః । అత్రీనం
దగోపేతి ప్రజవృద్ధైశివ ఎకసంబాధనపరతియా భజతామితి శత్రం
తయా తనుత్రాణశ్చతి కవచపరతయా చ యుజితి ప్రతీతేః క్రియాచతు
ష్టయవంచికాప్రహేళికాదుర్విజ్ఞానాద్ధాప్రహేళికానామ ॥ ౮౮ ॥

{ నానాఫలవనాశీకే నాశీకేద్ధామితోజకే । తా
దకేశత్రయధామత్ర ధామత్రస్తహితంవిదుః॥౮౯॥ }

నానేతి ॥ నానాఫలాద్యాఃఖజాఃరాద్యనేకవిధఫలా వనానామా
ళిః పక్షిర్యస్త్రిక నద్యృతశ్చైతికత్పత్ప్రయః । నాశీకేషద్యైః ఇద్ధం
శోభమానం అమితం బహుఉదకంయస్త్రిక । ఇదింధీదీప్తావితిధాతోఃశ్శీ
తః క్తశ్చివతమానైక్తః । అతపవ త్రయధాంతోదకే నాశకతైరి అత్ర
గిరౌ ధామస్థానమావాసం త్రస్తహితం త్రస్తానాం భీతానాం హి
తం పథ్యంవిదుః అవగచ్ఛంతి । వృద్ధాశ్చిశేషః । విదొలటోవెతిలటా
రేపరుసాదేశః ॥ ... ॥ ౮౯ ॥

{ సహసాసహసార్థేర్నాతరసేతరసేవనమ్ । త
సతాతనుతాద్వజీనగతోనగతోర్వృతాం ॥౯౦॥ }

సహసైతి ॥ హేతాతసార్థేస్సంక్షేపకంధుకులైస్సహ తరసావె
గేన బలేనవా ॥ ౯౦ ॥ తరసీబలరంహసీఇతియాదవః ॥ సహసా అతర్కి
తం ఇతరసేవనంమాతను । హతాదవిచార్యనగవృత్తీర్ క్తప్రాజాంమాకుర్వి
శ్యథః । వజీ ఇంద్రః సుతాత్ మయాస్తుతాత్ నగతః పర్వతాత్ త

దపిక్షయా అగ్న్యతాం పూజ్యతాం నగతః సహృదైః ॥

౧౫౦॥

{ జషతామిహాధీస్సూర్యసమాహితవసుందరీమ్ । }
{ రత్నార్థమిహయత్యేణసమాహితవసుందరీమ్ ॥ ౫౧ ॥ }

జషతామితి ॥ ఇహజగతి సూర్యసమా సూర్యవనభిలాభకప్రకాశనసమర్థా తవధీః ఇహగిరౌ సుందరీం మనోహరాం । గౌరాదిత్వా న్నీమ్ । యత్యేణ కుటెరేణ రత్నార్థకం సమాహితవసుం ఇదమతిగుప్తస్థలమితి నిశ్చిప్తధనాం దరీం గుహాం జషతాం సేవతాం । అత్ర వాసాయ తవచిత్తం రజ్యత్విత్యర్థః । సూర్యసమాహీత్యత్ర హిర్యమకనిర్వాహార్థకం ప్రయుక్తః ప్రసిద్ధిపరత్వేనయోజనీయః ॥ ॥ ౫౧ ॥

{ సభాజనం వదామ్యైతద్దవ్యైస్సరసభాజనమ్ । న }
{ భాజనం గిరేరథ్యం స్వవృత్తుగ్లాసభాజనం ॥ }

సభాజనమితి ॥ సభాయాంస్థితంజనం ఏతద్వక్ష్యమాణం వదామిగవ్యేదకాధీక్షిరాదిస్సరసాని సద్రవాణి భాజనాని భాండాని యస్మిన్ తథోక్తం స్వవృత్తైః యోగత్యేమహాపాయాఉల్లాసస్యాభివృద్ధేః భాజనం పావకం గిరేస్సభాజనం ప్రీణనం అర్థ్యం నష్టం ప్రతిప్రార్థనీయం ॥

{ భవతాభవతాపఘ్నేభావితేభావితేజసా । ను }
{ తరాసుతరామస్తికసురభీస్సరభీశ్వర ॥ ౫౩ ॥ }

భవతేతి ॥ హేసురభీణాం గవామీశ్వర ॥ ని॥ ఆర్యాగౌర్తాహయీ సురభిభవంబుళౌచసారభయీ వ ఇతిహలాయుధః ॥ భవతాపఘ్నే పుణ్యత్రైత్రత్వాగ్నేంసారతాపహరే అమనుష్యకర్తృకేచేతి టక్ గమహానజనేత్యాదినాఉపధాలోపః హోహం తెరితకుత్సం । అస్మిన్నిరౌభవతాసుతరాం భావితేపూజితేసతి భావినా తస్మింసాదాద్భుష్యతాతేజసా ప్రభావేణపరాక్రమేణనా॥ని॥ తేజోధామ్నిపరాక్రమఇతివిశ్వః॥ సురాదిఃదాగ్ధ్విస్సతరా సుఖేనతరితుం శక్యా ॥ ...॥ ౫౩ ॥

{ బహువిధ్యున్నమగ్రాహినమగ్రాహిణుణస్త్వయా }
{ అతోన్యజననందిగ్ధేననందిగ్ధహితాహితే || ౫౪ || }

బహువిధ్యున్నమగ్రాహినమగ్రాహిణుణస్త్వయా
మతిస్సనుగ్రాహి । సమ్పూర్వాద్గ్రహేకమణిబుజ్ । హిరుక్తార్ద
ప్రసిద్ధిద్యోతకః । అతఃకారణాదన్యజనేన మందబుద్ధినతరజనెన స
ద్విగ్ధేనంశయితేహితాహితే ఇష్టానిష్టైర్ద్వంద్వైకవద్భావేన ప్రమీ ససం
దిగ్ధతవమతిస్సందేహం నభజతి సుపూర్వాద్గ్రహేరాదాదాదికాని
ర్హరి ౬౮ । మత్యైవ సవ్యగమువర్ణమాలుచయైత్యథః || ౫౪ ||

{ గోవర్ధనప్రకాశిన్యాగోవర్ధనసమాఖ్యయా । స }
{ మత్సేసిగిరేరస్య సమత్సేసిక్షమాస్తుతిః || ౫౫ || }

గోవర్ధనేతి || గోవర్ధనప్రకాశిన్యాగవాం సంవర్ధనం ప్రకా
శిన్యా తాచ్ఛిలికోణినిః గోవర్ధనసమాఖ్యయా గోవర్ధనశ్చితి సంజ్ఞ
యా అస్యగిరేస్సమత్సేసిక్షమా దేవతారూపత్వాస్త్రిత్యేపి కర్తు
ముచితా స్తుతిః అస్తాకమయం రక్షకశ్చితి గుణకథా సమత్సేపినంత్సేపి
ణ దర్శితా । సంపూర్వాత్ క్షిపేకర్తృణిబుజ్ ... || ౫౫ ||

{ వయంధేనుశత్రైస్సాధకమత్రాసంకటకాన్వయాః }
{ అన్వభూమనిరాబాధమత్రాసంకటకాన్వయాః || }

వయమితి || వయమత్రగిరౌ కటకాన్వయాః కటకే గిరినితంబెతి
న్వయస్సంబంధో వాసరూపౌ యోషాతథాభూతాః అసంకటకాన్వ
యాః సంకటరహితవంశాః బహునాం సంశ్లోనామేకత్ర వాస
ప్యాణానవైపుల్యాత్సంబాధరహితాస్సంతః ధేనూనాం శత్రైస్సాధకం
నిరాబాధం వృష్ట్యాతపాదిబాధరహితంయథాతథా అత్రాసం అభయ
మన్వభూమ వషానిదామాదావితిభావః తథాచాభయకాత్పత్వేనా
ప్యయం పూజ్యైశ్చాత్యాయః || || ౫౬ ||

{ అనంతమహిమా సాయం సమస్తవసుధాధరః ।
 { మాళిమండనమస్యేంద్రమస్మయస్తవసుధాధరః ॥ }

అనంతేతి ॥ సమస్తవసుధాధరః అఖిలభూమి - ఉపధారకస్సాయం
 గిరిః అనంతమహిమా । కేద । సుధాధరః అస్మకధారకః అతపస ఆ
 స్తోదక త్వాత్తవసమభింకుః అన్యగిరేర్మాలిమండనం తథాఉన్నతోయ
 మిన్యథః ॥ ... ॥ ౫౭ ॥

{ తపాధనైరయంశైలో మహాభాగమహిమతే ।
 { గాధనైరపినన్వితమహాభాగమహిమతే ॥ ౫౮ ॥ }

తపాధనైతి ॥ మహాభాగ మహాభాగోభాగ్యమస్యతి తథో
 క్తః ॥ భాగోభాగ్యేరూప కాథేచతుర్థాంశైక దేశయోరితి రత్నమాలా
 లా ॥ అయంశైల తపాధనైర్మహిమతే పూజ్యతే మహిళకండ్వాదిపతి
 తఃపూజార్థకః । మహాభాగమ, మహానామత్సవానామాభాయాస్తే
 జనశ్చాగమపాప్య ఆగమ్యతే అసాద్యత ఇత్యాగమః అకర్తుంకారక
 ఇతికర్తృణ్యుత్పయః ॥ ౧ ॥ మహాఉద్ధవఉత్సవఇత్యమరః ॥ అత్ర ప
 ర్వతేగాధనైరపినన్వితమహిమతే నేవహిమతే ॥ ... ॥ ౫౮ ॥

{ రోధోరోధోజ్ఞితైరేతైరుత్సైకతైరసౌ ।
 { మహిమహిమాంతసుతేగ్రావాగ్రావాస్తతారకః ॥ }

రోధతి ॥ అగ్రావాస్తతారకః శిఖరస్పృష్టనక్షత్రః అసౌ గ్రా
 వాపర్వతః ॥ ౧ ॥ గ్రావానౌ భూధరోపలాదివియాదవః ॥ రోధోరో
 ధోజ్ఞితైఃకూల ప్రతిబంధరహితైః కూలంకషేరుత్సైకతైః ఉద్గతస్తేక
 తైరేతైరుత్సైః ప్రస్రవణజలైః ॥ ౧ ॥ ఉత్సైక ప్రస్రవణంచారిత్యమ
 రః ॥ మహిం భువమహిమాంసమ్పూర్ణాంతసుతే ॥ ॥ ౫౯ ॥

{ ధిషణాతీతధిషణాలాకనీ త్యాస్తులాకనీ । మధ
 { రేస్త్రిన్వమధరే తాతతేజస్వితాతతే ॥ ౬౦ ॥ }

ధిషణాతీతేతి ॥ పేధిషణాతీత బుద్ధ్యా బృహన్నతిమతిక్రాంత తాత జ

నక పసుధరేధనానాంధారకే తేజస్వితయా ప్రభావత్రయాతతే విస్తీర్ణే
స్త్రిక్షసుధరే ఉత్తమవర్షతే విషయే ధిషణా తవబుద్ధిః లాకనీత్యా లోక
న్యాయేన లాకనీ లాకనకరణీ అస్తు ఇసుం లోకో త్రరబుద్ధివృత్త్యాలో.
కియేత్సృధణః || || ౬౦ ||

{ పాదపాదభ్రవర్యన్తాదీనాదీనామసౌగతిః । గౌ }
{ పగోపనయోగ్యాస్త్రిక్షా కాన్తాకాన్తారభూరపి || }

పాదపేతి॥ హేగోపాస్త్రిక్షగిరౌ పాదపాదభ్రవర్యన్తా వృక్షబహు
భవసినగా । దీనాదీనాం అనాభప్రభృతీనామసుకంప్యానాంగతిః శర
ణ్యభూతాఫలమూలాదినా తెహం పోషణాత్ కాన్తాసునోహగాఅసౌ
కాన్తార సూరపి వనభూమిరపి॥ని॥ కాన్తారముపనగాదౌ వనెదుర్గము
పత్త్యేనీతివిశ్వాః ॥ గౌపనయోగ్యా అన్తాకం రక్షణేనమథేత్సృధణః ॥

{ ఇహపుష్పేషునిష్పన్నప్రజామోదేవనెహితే । }
{ భృశమత్సవసంతోవంప్రజామోదేవనెహితే ॥ }

ఇహేతి॥ పుష్పేషునిష్పన్నప్రజామోదేవస్త్రీయపుష్ప ప్రకరనంపన్న
గోకులసౌరభే దేవనస్యకీడాయాఈహితే కీడార్థమిప్పితఇత్యర్థః ।
హితేగౌనంవధకనాదినా అన్తదనుకూలే ఇహవసే భృశమత్సవసం
తోవం గిరిపూజోత్సవానందంప్రజామః ప్రాప్నుమ ఇతిహేతోరిహస్థి
త్వా గిరిపూజాంకరిష్యామిఇత్యర్థః । వతమానసామీప్యేలక్ ॥౬౧॥

{ ప్రయతస్వగిరేఽస్య వ్రజదేవసభాజనే । ఖపు }
{ ప్పకల్పేమాభక్తింవ్రజదేవసభాజనే ॥ ౬౩ ॥ }

ప్రయతస్వేతి॥ హేప్రజదేవ గోకులరాజ ॥ ని ॥ దేవారాజ్ఞిసు
రౌబుదఇతిరత్నచూలా ॥ అస్యగిరెస్సభాజనె పీఠనె ప్రయతస్వప్ర
వతేస్వ । ఖపుష్పకల్పే గగనకుసుమతుల్యే అకింబిత్కరతయా తన్ని
ర్పిశేషే దేవసభాజనే సురసభాస్థితే ఇంద్రాదిజనె భక్తింమావ్రజమా
గాః నిషేధార్థకః కేవలమాశబ్దాయమితి తద్యోగేన లాడుపపత్తిః॥౬౩॥

—అథ గోమూత్రికాబంధా ద్వా—

{ దేవస్థానమి వేంధానం పరాయణమనారితమ్ | }
{ గోవర్ధనమవే హ్యేనం నారాయణమివాగతమ్ || }

దేవస్థానమితి || దేవస్థానం స్వర్గమివ ఇంధానం దీప్యమానం అ
వారితం పరాయణం శరణాధి-నామని వారితమాశ్రయం || ని || శ్రీమ
స్వాత్మస్మై రేభీష్టే పాత్రయే పిపరాయణమితి కొనకారాః ఏనం గోవర్ధ
నం అగతం పూజాగ్రహణాయ స్వయముపస్థితం నారాయణమివావే
హి జానీహి । అయం బంధశ్చిత్తేషు గోమూత్రికాబంధః || ప|| వర్ణా
నామేకరూపత్వం యద్యేకాంతరమథయోః । గోమూత్రికేతితంప్రా
హుదుఃకురం తద్విద్యాయథేతి దండి || అస్థాయం రచనాక్రమః ||
శ్లోకస్య ద్వైఅథే పక్షీద్వయే విలిఖ్య ప్రథమాధ్యాద్యక్షరం ద్వితీ
యాథా ద్వితీయాక్షరమిత్యాదిక్రమేణ ప్రథమాథేఅయగ్తాక్షరా
ణి ద్వితీయాథే అయగ్తాక్షరాణిచగృహీత్వా ప్రథమాథంవాచయే
త్ । ఏనం ద్వితీయాధాద్యక్షరం ప్రథమాథాద్వితీయాక్షరమిత్యా
దిక్రమేణ ద్వితీయాథే అయగ్తాక్షరాణి ప్రథమాథే అయగ్తాక్షర
రాణిచ గృహీత్వా ద్వితీయాథంవాచయేత్ । ఏనంసతి ప్రథమార్థ
రూపతయా ద్వితీయాథరూపతయాచ వాచ్యమానలిపివిన్యాసా గో
మూత్రికయో రేఖావదన్యజురూపపవభవతి అతః అయం గోమూత్రికా
బంధః అత్ర బంధానురూపాదవేహీతిగుణయుక్తఃపాఠః నచ ఏత్యేథ
త్యాటిన్వితీవృద్ధి ప్రసక్తిః అనెజాదిత్వాల్ నచాచుపల్లైషేణ ఏజాది
త్వేపి వృద్ధిః తదాటమాజ్ఞో శ్చేతిపరరూపత్వస్యైవ ప్రాప్తిః అతోవృద్ధి
యుక్తఃపాఠః ప్రామాదికః ఉక్తంచవాకునేన అవేహీతివృద్ధిరవద్యైతి||

{ మోఘాశోమఘవాదేవస్యాదత్రత్యస్యసాదనె | }
{ మోఘానామపివాభావ స్సాదమేత్యదిసాదనె || }

మోఘాశబ్దిః|| పేదేవ మఘవాదే దేవస్యః అత్రత్యస్యాత్రవస

తః జనస్య అవ్యయా త్యజతి అ త్ర శబ్దాల్లైషిక స్త్యప్రీత్యయః సా
దనేహంసనే॥వి॥ మారణేమృతసంసా- రే గతౌ ద్రవ్యేర్థదాపనె । వి
ర్వత్తనాపకరణానువ్రజ్యానుచసాదనమిత్యమరః ॥ మోఘాశస్సాస్యత్
నిష్పలాశోభవెత్ ససా మేఘానాం ప్రేరణేన మహాదృష్ట్యా గోకులం
బాధేతేత్యతః ॥ మేఘానామితి ॥ మేఘానాంభావఉదయోస్యసిసా
దనేస్తాకమద్రిప్రాప్తాసత్యాం సాదమేతి అవసాదం నాశంప్రాప్నోతి వా
కారోవికల్పే యదీంద్రోహంతుమాగచ్ఛేత్ యదివా మేఘః స్త్రామ
ర్భవేయః ఉభయమపి న్యర్థేభవేతిత్యథః । అయమపి గోమూత్రి
కాబంధః ॥ ॥ ౬౫ ॥

—స్థానచిత్రేవ్యయంత్రస్థానశ్లోకః—

{ అచందలాంగసత్తాకశ్చలాచలఘనాతతః । అచ
లఃకన్యనాకల్యస్సాధ్యానందస్యసిద్ధికృత్ ॥ ౬౬ ॥ }

అచందలెతి ॥ అచందలాస్థిరాలక్ష్ణానాం సత్తాసద్భావోన్యేతి సత
ధోక్తః శేషాద్విభాషేతికప్ చలాచలేశ్చంచలైఃపునైమేఘైఃఆత
తః ॥ సి ॥ చలంలాలంచలాచలమిత్యమరః ॥ సాధ్యానందస్య సిద్ధికృ
త్ దేవగణవిశేషాణామానందస్య సంపాదకః విహారభూమిత్యాదన్య
త్రయత్నేన సాధనీయా నందస్య యత్నంవినా సిద్ధికృత్ సర్వభా
గద్రవ్యసమృద్ధః అచలః కన్యకల్యోన । ఆకలనీయః పూజనీయోనభ
వతి సర్వస్యాపి పూజనీయఇత్యథః । అయంస్థానచిత్రేషు త్రిస్థానశ్లో
కః । కంఠతాలునంతరూపస్థానత్రయమాత్రభవవణాకరబ్ధః ॥ ౬౬ ॥

—ద్విస్థానశ్లోకః—

{ అగస్త్యనగఆనన్దస్సాలతాలతాతతః । సతతం
సంహతఘనస్సంగతానందసాధకః ॥ ౬౭ ॥ }

అగఇతి ॥ సనగః పర్యంత పర్వతసహితః ఆనన్దః అస్తన్నివాసన
న్నికృష్టః సాలాస్తాలాశ్చవృక్షవిశేషాః లతావల్లభితాభిరాతతః సతతం

సంహతఘనః ఔన్నత్యాశ్చదాసంశ్లిష్టమేఘః అగః సుగతానామానన్ద
స్య సాధకః । ఆయం ద్విస్తానశ్లోకః ॥ ॥ ౬౭

— ఆయమేకస్తానశ్లోకః —

{ అహహంగఖగంగాకగాహకాంగాంకగాగకః ।
అఘాకాగాంగకాగాంకగాంగకాగఖాంగాగకః ॥ }

అహహేతి ॥ అహహేత్యాశ్చర్యే ॥ ని ॥ అహహఃస్ఫుటభేదయోరి
తియాదవః ॥ అంగేత్యానుంక్రణే । ఖగంగాకగాహకాంగాంకగాగ
కః । ఖగంగాయా ఆకాశగంగాయాః ఆకః । ప్రవాహస్తస్త్రిణగా
హకానామవగాహనం కుర్వతాం దేవానామంగాని తేషామంకాణా
ఞ్చనాని వస్త్రాభరణాని గతాఃప్రాప్తాః అంకగాః గమెర్దః తథాఘా
తాలగావృతాయస్త్రిణ సతథోక్తః సమాసాంతగకస్ । అఘాకాగాం
గకాగాంకగాంగకాగఖాంగాగకః అఘం పాపం తత్ఫలమకం దుఃఖంచ
తదుభయమగాంగం వృత్తావయవః అస్య కాగః కంశిరఆగచ్ఛతీతికా
గః అంకశ్చిహ్నం యస్యసతథోక్తః శిరసినిసర్పణశీలధూమవాణ ధూ
మద్వజఇతియావత్ ఏతావతా పాపదుఃఖేధనాగ్నిరితి గాంగకస్యవి
శేషణం ప్రాప్తం । తస్త్రిణ గాంగకే గంగాసంబంధినిజలే అగంతి వి
హరంతీశ్యగాః అగకల్యాణవిహారయోరితిధాతోపచాద్యచ్ తెవతే
ఖగాశ్చ తేషామంగకఃప్రాప్తా అగిగతావితిధాతోన్యుత్ । ఆకాశగం
గాయాంవిహరమాణాన్పక్షిణః ప్రాప్తఇత్యర్థః । ఏవంవిశేషణద్వయేనా
పి పరవ్రతస్యాత్యంతాన్నత్యముక్తం । ఎవంకవచిన్తూలకౌశవీవవ్యాఖ్యా
నం దృష్టం । అస్యశ్లోకస్య పాఠశుద్ధేరత్యంతమర్చిశ్చయితయా శ్లోకా
ణామనుగ్రహాయ ప్రాయఃకవి నైవవ్యాఖ్యాతం । తత్రాగకల్యాణవిహా
రయోరితిధాతుః ప్రసిద్ధధాతుపాఠతద్వ్యత్యాదిమ సదృష్టః । తథాపిశి
ష్టస్యవహారాదాదరణీయః । విధాంతరేణాపి విశేషణద్వయం వయం
వ్యావత్తుహే । ఖగంగాకే అకాశగంగా జలే గాహకానాం దేవానా

మంగమంతికం అంకతేగచ్ఛతీతి అంగంకీ || ౧ || అంగంగాత్రాంతికో
 పాయప్రతీకేష్వప్రధానకే | దేశభేదేతుపుంసిస్యాదంగేత్యామంత్ర
 శేవ్యయమితరత్నమాలా || అకిగతావితిథాతోఃకర్తృణ్యత్ తథాభూతం
 గం, గానం యోషాంగాయతేస్సంపదాదిక్విప్ తథాభూతా అగావృతా
 యస్మిన్ సతథోక్తః సమాసాంతకప్ స్వాధేకస్వా అనెనకల్పవృత్తు
 ప్రచురే మందాకినీతటేపి ఏతద్గిరితటాణాం సాభాగ్యం గాయంతీతిక
 ల్పవృత్తేభ్యోపేయేషామితశయోవ్యజ్యతే అఘస్యఅకః ప్రవాహపవాగ
 స్య పర్వతస్య అంగమేకదేశఇతివా అగాః వృతా అంగమస్యేతివా
 అంగంగం వనం తస్య కాగాంకః కేవాయా అగతికుటిలంగచ్ఛతీతికా
 గః || ౨ || మారుతేవెధసిబ్రీద్నై పుంసికఃకంశిరౌ..బునొరిత్యమరః || అ
 గకుటిలాయాం గతావితిథాతోఃపచాద్యచ్ తథాభూతః అంగచ్ఛిన్న
 మస్యేతి తథోక్తః వాయుసాహిత్యాత్ కుటిలవిసర్పిధూమోధూషధ్వ
 జిత్యర్థః ఏతావతా పాపసందయవనస్య వాయుసహితో వహ్నిరితి
 విశేషణం ప్రాప్తం తథాభూతాగాఉక్తిః || ౩ || వేదాభ్యాసాన్వహంశ
 క్రాంత్య మహాయజ్ఞక్రియాక్రమే | వాశయత్యాశుపాపాని మహాపాతక
 జాన్యపీతిస్తరణాత్ || గాఇతిగాయతేస్సంపదాదిక్విప్ | యద్యపి త
 స్య గానేప్రసిద్ధిః తథాపి గైశబ్దఇతిసామాన్యేనానుశాసనాత్ || ౪ || స
 వ్యవైతిహ్యయుక్తానితాని పారాణికాజగుః గీతశ్చాయమథ్థాంగిరసే
 త్యాదిప్రయోగదర్శనాచ్చ ఉక్తిమాత్రమపి తదర్థః || ౫ || గంగీతే
 గావగాధాయాం గోగంధర్వగణేశయోరితిరత్నమాలా || సాఅంగం
 గాత్రం యస్యసత్ర యాతనుస్సూర్యః తస్యకేశిరస్యాగద్భతీతికాగః
 ఖగోవాయుః జ్యోతిశ్చంద్రం భ్రమయన్ సప్తస్కంధః ప్రతహణిలః
 || ౬ || పత్యురేషన్వనిలాఃఖగాఇతియాదవః || తస్యాంగకః పాప్రాతా
 వత్పర్యంతమున్నతజిత్యర్థః | అథవా విధాంతరేణ శ్లోకోవ్యాఖ్యాయ
 తే | అహహంగఖ | అంవిష్ణుఃజిహతే ప్రపద్యంతే యేతాన్ గాఘ్నంతి

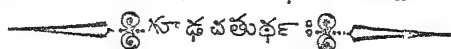
యేతేషామంగం శిరఃప్రభృతిభావై హీనస్తీతి నందసంబోధనం ఓ
హాక్షగతావితిధాతోరాతానుపసగైకః హంసాధాతోఃక్విప్ ఘోకదనఇతి
ధాతోరపికః కదనం హింసా గంగాయాతకస్యప్రవాహస్య గాంగతిం
గాక్షగతావితిధాతోస్సంపదాదిక్విప్ జహీతే ప్రపద్యతఇతి గజ్ఞాక
గాఘం తథాభూతం కాంగం శిరీయాపమంగంశిఖరం తదేవాంకశ్చ
హ్నుం తంగచ్ఛో భజతీశ్చంగకః తాదృశీ అగోహిమవాక్ తంకిరతిక్షీ
పతి మాఃత్యైవ తిరస్కరాతితి తదోక్తః కిరతేర్విచిగుణైవ రేఫాంతః
ఇదం పర్వతపశేషణం అఘాకాగాంగత్యపిసంబోధనం అఘస్య । అ
కాగోఽకరణంక గెనోద్యతఇతిధాతోర్ఘ్నశీనఘ్నమాసః । నోద్యతే అ
స్యామమఖకఇతినకథ్యతే క్రియాసామాన్యమగ్ధఇనివ్యాఖ్యాతం తస్మి
న్నంగముపాయం కాయతి వదతీతి క్షేత్రబిభిషాతోఃకః అగాంకగాం
గకాగేత్యపి సంబోధనం అగాగతిరహితాఃపాపినః తానప్యంకయతి గ
తిం ప్రాప్యతిత్యగాంకి గాః గానముక్తిర్వాయస్య తస్యభగవతాంగ
మంతికమేవాంగకమాగచ్ఛతీతి తదోక్తః భగవత్సేవాపరేత్యర్థః ఖ
గాంగకః ఖగమభ్యంలిహం అంగమస్యేతితదోక్తః ఇదమపి పర్వతవి
శేషణం వ్యాఖ్యానత్రయేణ పర్వతవిశేషణానాం ఉత్తరశ్లోకేనసంబ
ధః ॥ అయమేకస్థానశ్లోకః కంఠ్యమాత్రార్భః ॥ ... ॥ ౬౮ ॥

—నిరోష్ఠ్యాయంశ్లోకః స్థానచతుష్టయవర్ణార్భశ్చ—

{ రజతగైరికరత్నగజైరయంకనతికాస్తలతాంచితకాననః । త్రిజగ
{ దేశనిధానతయాధికః త్రిదశరాజధరాధరతల్లజాత్ ॥ ౬౯ ॥ }

రజతేతి ॥ కాంతాభిలతాభిరంచితం పూజితం కాననం యస్యసః
త్రిజగదేశనిధానతయా జగత్త్రయస్యాప్యేకావాసభూమితయా త్రి
దశరాజధరాధరతల్లజాత్ ఇంద్రాద్యధిష్ఠితాత్పర్వతశ్చేస్తాల్ మమేవ
రస్యధికః ద్యులూకజనమాత్తనివాసాజ్జగత్త్రయనివాసాతిరివ్యతఇతి
భావః ॥ ౬౯ ॥ మత్సర్గికామచర్చికా ప్రకాండముద్భుతల్లజౌ । ప్రశస్త

వాచకాన్యమూనీత్యమరః ॥ అయంగిరిః రజతగైరికరత్నగణైః రూప్య
సువర్ణమణికరైః ॥ ని ॥ స్వర్ణైః పి గైరికమిత్యమరః ॥ కనతి దీప్య
తే । నిరొష్ఠ్యాయంత్యోకః । ఓత్తం విసాస్థానవశుప్తయప్రభవన్ద్యారభః

{ సహేతపర్వతోయంవోగొప్తుంక్వచనకందరే । }
{ అదరిద్రావసామోత్రసర్వహేతోరివోదరే ॥ ౭౦ ॥ }

సహేతేతి ॥ అయంపర్వతః క్వచనకందరే యత్ర క్వాప్యేకస్యామే
వసుహాయాం వః సర్వానపియామ్యై గొప్తుంరక్షితుం సహేత శక్తౌభ
వేదిత్యర్థః అతఏన సర్వవేతోజగజ్జనకన్య మహపురుషస్య ఉదరవి
వాత్ర పర్వతే అదరిద్రాః అవకాశాదిషు దారిద్య్రరహితాః వసామః
అత్య చతుర్థపాదాక్షరాణాం పాదత్రయేపి తత్ర తత్ర ప్రవేశాత్
గూఢగతుర్థోనామ గూఢదిత్రేషుబ్దాలంకారః ॥ ... ॥ ౭౦ ॥

{ ఘనాఘనాఘనాఘనాద్భుతేహశాఖసంతతిః । }
{ వనావనావనావనానురూపసశ్చలావృతా ॥ ౭౧ ॥ }

ఘనేతి ॥ ఇహపర్వతే వనావనౌ కాననభూమౌ ఘనా నిరంతరా
అఘనా కారిన్యరహితా కోమలా ఘనాఘనాద్భుతా వర్షాకాంబుద
వదాశ్చర్యభూతా తద్వచ్చాఘనలా శాఖసంతతిః వృక్షపక్షిః అనా
వనానురూపసశ్చలావృతా అనానాం ప్రాణినామవనే రక్షణే అనురూ
పైస్సత్ఫలైరుత్తమఫలే రావృతా సర్వత్ర పరితా ॥ ౭౧ ॥ ఘనాః కఠినసం
ఘాతమేఘకారిన్యముగ్ధరాః । ఘనాఘనామత్తగజై వాసవేవర్షాకా
మ్బుదవితియాదవః ॥ ప్రమాణికావృత్తమిదమ్ ॥ ... ॥ ౭౧ ॥

{ వృతేహభాతిహేమధూర్నమేరుణానమంతతః । }
{ పతీహినైనమచ్ఛతంనమేరుణానమంతతః ॥ ౭౨ ॥ }

వృతేతి ॥ ఇహపర్వతే సమంతతః పరితౌ సమేరుణా వృక్షవిశేషే
ణ వృతా ॥ ని ॥ ఛాయాతరుర్నమేరుస్సృదితిశబ్దాణావః ॥ హేమ

భూః కాంచనభూమిః భాతి । తతః కాంచనమయశ్శాన్ధ్యోరద్భుత
మనం పర్వతం మెరుణానమం ననప్రతీహి జాన్త్యోవైత్యర్థః ॥ ౭౨॥

{ ఇహప్రభూతవాహినీవనెవనేననెవనే ।
ఫలేనభూయతెస్వయంనతేనతేనతేనతే ॥ }

ఇహేతి ॥ ఇహప్రభూతప్రభూతవాహినీవనే ప్రచురనదీజలే వనే
ఉజ్జ్వలే । వనయావనేచేతిభాతుః చకారాత్ప్రకృతదీప్త్యర్థోపి తతః
వచాద్యచ్ । వనెవనె కాననేకాననే వీష్ణాయాంద్విర్భూతః తే తవతే
నతేనాభీష్పితేన ఫలేన స్వయంనతేన స్వయముపగతేన భూయతే
ప్రతివసంత్యదభీష్పితాన సర్వాణిఫలాని స్వయమేవలభ్యంతఇత్యర్థః ॥

—అథాయమకమ్—

{ అహార్యమేతనాసితాసితానరాజతే ।
అహార్యమేతిచేతనాసితాసితానరాజతే ॥ }

అహార్యేతి ॥ అహార్యహతుః శక్త్యా మా లక్ష్మీర్యస్యేతి సుదసం
బోధనం । ఇతిచేతనాసితాసితానరాజత్యపి సంబోధనం । చేతనాధీ
మా । చేతనశబ్దస్య ప్రసిద్ధిః ఇతిచేతనంఅవ్యయం విభక్తిత్యాదినాశబ్ద
ప్రాదుర్భావే అవ్యయభావః తత్రాసితం స్థాతం శీలమేషామితి త
థాక్తాః చెతనశబ్దప్రసిద్ధికాలినః తేషాంభావః ఇతి చేతనాసితా తయా
అసితా విరాజితా । అనగతిదీప్త్యాదానెష్పితికాతాదీప్త్యర్థేకర
రిక్తః । అనాః ప్రాణినః అనప్రాణినే వచాద్యచ్ తేషాంరాజాశ్రేష్ఠః
తస్య సంబోధనం ధీమత్త్వేన ప్రసిద్ధానాం జనానాం ప్రవరేత్యర్థః
తే తవ చేతనాబుద్ధిః సితాచాసితాచసితాసితా వర్ణోవర్ణేనతి నమా
నః అత్ర సితాసితేత్యుపచారాతోగటిద్వయావలంబనతయోభయ
రూపాసుదిహానోచ్యతే తథాభూతాసతి అహార్యం పర్వతమేతి ప్రా
ప్నోతి పర్వతఃపూజనీయోనవేతి సుదేహాన తం గౌరవయతి నతుపూ
జనీయవేతి నిశ్చయేనైత్యర్థః । అతపవనరాజతే తవ బుద్ధిమత్తా ప్ర

సిద్ధ్యనుగుణేన పూజ్యే పూజ్యత్వనిష్పయేన రహితతయా త్వచ్ఛుద్ధిర్ను
శోభతఇత్యర్థః । అర్థయోరేకరూప్యావర్థయనకం ॥ ౨౪ ॥

{ సమగ్రగుణభూమాసాసానుమానాగమానితః ।
సమాహితధియాంసేవ్యస్సానుమానాగమానితః }

సమగ్రేతి ॥ సమగ్రగుణభూమా పుష్కలస్థైర్యాన్నత్యాదిగుణప్ర

చయః సానుమానాగమానితః సానవః పర్వతానాం సమభాగాః సా
నుస్సమాగిరెర్భిత్తిరితికోశకారాః । సానుప్రమాణాస్సానుసమానవిస్తా
రయుక్తాః అగాన్యయాప్తైహోతుభిః మానితః పూజితః యద్వాసాన
వశ్యం గాణి తత్ప్రసూచైస్తద్వచున్నతైరగైః మానితః ॥ ని ॥ సానుశ్చ
క్షేత్రైలమాగః ఇతివిశ్వః ॥ సమాహితధియాం సేవ్యః యోగాభ్యాసా
యాశ్రయణీయోసాసానుమాగిరిః అగమాన్పురాణాదీక ఇతఃప్రా
ప్తః పురాణప్రసిద్ధోయం మహామహిమాగిరిత్యర్థః । అత్ర విశేషణ
సామ్యాద్ధి రెర్భగవమావత్వం ప్రతీయతే । సమగ్రగుణభూమా పూర్ణ
షాన్త్యణ్యశాలీ అనుమానసహితేనాగమేనానితః అప్రాప్తః అనుమానా
గమాభ్యాం పరిచ్ఛేత్తుమశక్యః సమాహితధియాం సేవ్యః ఉపాన్యః ఆ
గమానః ఆగాతేప్రపద్యంతఇత్యాగాః ప్రపన్నాః అబ్బూర్వాత్ గా
జ్గతావితథాతారాతర్పణసగః ఇతికః తైర్యథావన్తాతః జ్ఞాపితఉ
పదిప్తః మనజ్ఞానఇతిథాతోణిచి నిష్టావరం విశేషణానామప్రస్తుతసా
మ్యాత్సమాసోక్తిరలంకారః ॥ ... ॥ ౨౫ ॥

—ఇదం పాదానులామప్రతిలామమ్—

{ యాచతేజరసావైతాతానేసారజలచయా । కా
లిమానవసాయామామయాసావనమాలికా }

యేతి ॥ తానే ఉపకారశే తనుశ్చిహ్నోపకరణయోరితి చారాదికాధ్ధా
తాఃపచాద్యచ్ సారజలే ఉత్తమజలశాలిని అచలేయా జరసాజరయా
అనెతా అస్రాస్తా । చయా ఉపచయవతీ । చయశబ్దాద్రశఃఅద్యన్ కాళి

మ్నా తరుగ్గీరంభృతాప్రయుక్తా మోనీలిన్నా అనవసాయః అవసా
యరహితః అవిజ్ఞేయః అమోమాగోసాస్యమిత తథోక్తా అన్యతేగన్య
తేస్త్రిన్ద్రత్యామోమాగణః అమగత్యాదిష్టితిథాతొరధికరణే ఘడ్కోప
మభూతా సావనమాలికా వనరాజిః మాయా మాయావనాశ్చర్యభూ
తా | ఇతోథాంతరమపి పరీయతే | అచలేస్థిరే నతు పృథివి స్వం
తరిభిన్నేంద్రాదివదస్థిరే | తానయతి విస్తారయతి | ప్రపంచమితి తా
నేజగత్కర్తరి | సారజలె అరేర్నాభి నేమినుధ్యగతావయజేన్సహితం
సారం చక్రం సారంజలం లజ్జంశంఖం సారవదం తంత్రేణోపాత్తవృ
ష్టవృత్తం || ౧ || న్యాయ్యేచనీరేచధనేదసారమితివిశ్వః || తదుభయంలా
త్యాదత్రైతి సారజలె విష్ణులాటదానఇతిథాతోఽకః యాఅచయా అన
పాయినీ చయతేగత్యర్థాత్పచాద్యచి నన్యమానః జరసా అనేతాని
త్యా అన్యనాచ | కాళిమానవనాయామా | కాశబ్దాయమానాః కై
గైశబ్దేకతఃరిక్పిప్ అచయోభ్రమరాః తేషాంమానః స్తబ్ధతాకాభిమానః
తస్యచ వనస్తంభకటియామోవైపుల్యమస్యాఇతి తథోక్తావనుస్తమ్బేప
చాద్యచ్ పుష్పభ్రంశంమధుపీత్వా తృప్త్యా తేభ్యఃస్వత్య యుఃకుర్వ
తాం భ్రమరాణాంపుష్పాంతరేష్వనాదరలక్షణం స్తబ్ధతాం సౌంధా
తిశయేనావనీయ స్వస్తిన్నావజయితా పరిణాహోస్యాఇత్యథః |
తథాభూతా సావనమాలికా వైజయంతీ మాయా భగవంతాయారూపా
|| ౪ || స్వాం మాయాం వనమాలాఖ్యాం నానాగుణమయాందధదితిపు
రాణవచనాదితి | ఏవంప్రతీయమానాప్రస్తుతాథేన ప్రస్తుతాథా
స్యావమ్యుక్తల్పనాల్ శబ్దశక్తిమూలాలంకారధ్వనిః | ఇదం పాదానులా
మప్రతిలామం గతిచిత్రాఖ్యచిత్రాలంకారభేదః అథాద్వయేపి ప్రథ
మపాదస్యానులోమవర్ణానాద్వితీయపాదేప్రతిలామ్యేననివేశాల్

{ అభ్రాంతమతిశయ్యేహవిరాజితమాగమే | ౧ }
{ శామయానీనఘనంసాలౌఘమతినందనం || ౪ || }

అభ్రాంతమితి || అభ్రాంతం అభ్రాంతమీపం । ని || అంతాన్త్ర్యవసే
తేహ్యోన్యోస్సరూపే నిశ్చయంతికఇతియాదవః || అతిశయాశక్తమ్య వి
గాజితతమః అతిశయేన విరాజితా అగమా పృథ్వి యస్మిన్ అభ్రాంత
షష్ఠక్షుభృందే ఇహపర్వతే అలీనఘనం సంలగ్నమేఘం అతినందనం
నందనవనమతిశయినం సాలానాం వృక్షవిశేషాణామోఘం బృందం
నిశామయ పశ్య | కిం చ హేతతమ | స్థితలక్ష్మీక | శయ్యేహవిరాజి | శ
య్యామీహంతే నివాససౌఖ్యాన్ని దామిద్భంతితి శయ్యేహః కమణ్య
ణో తథాభూతైర్విభిః పక్షిభిః రాజతఇతితథోక్తః రాజతేఃకతఃరిక్వి
ప్ తస్మిన్నగమే పర్వతే అలీనఘనం అలీనా భ్రమరశ్రేష్ఠాః తైఃకమలా
దిలుబ్ధేస్సాన్ద్రంతాతినన్దనం అత్యర్థతోపణం సాలోఘం రలయోరభే
దాత్సరాణాం జలాలాం ప్రవాహం అభ్రాంతమితి అవంచలమితి
ఏకాగ్రీచిత్రయథాతథా నిశామయశ్రతీయమేకక్రియాన్వితశ్లోకావృత్తిః
క్రియాపదవ్యతిరేకేణ శ్లోకస్యాథాకంతరసిద్ధ్యర్థమావర్తనాత్ || ౭౭ ||

— శ్రిఅధర్వ్యక్షరీశ్రి —

{ చారుచీరుచారోచీరుచాచారైరవర్చయః | చిరౌ
చృరౌచిరచరోరుచిరౌరుచిరాచరః || ౭౮ || }

చార్వితీ||చారుణాం మనోజ్ఞానాంచీరీణాం రుల్లికాఖ్యానాంపక్షి
విశేషాణాం రుచా కాన్త్యారోచిరౌచమానః ఆపశ్యకార్థేఽనిః రురుచా
రైః రురహమ్మగవిశేషః || ౭౯ || రురుర్మహాన్మృష్ణసారఇతియాదవః ||
తేషాం సంచారైరుపలక్షితః అవర్చయః నవిద్యతే చర్చేభ్యః హింసే
భ్యః రుర్భయం యస్మిన్ సతథోక్తః చర్చవరిభాషణహింసాదానెష్వి
తిథాతోపచాద్యచ్ || ౮౦ || రుశ్మబై నాభయేయద్ధఇతిరత్నమాలా || చిరౌ
చృరౌచిః చిరంసదాఉచ్చానిరౌచింషి రత్నత్వమయస్మిన్ సతథోక్తః | అ
చరః అచలఇతివిశేష్యనిర్దేశః రలయోరభేదాత్ రుచిరస్సన్దరః రుచిరా
చరః రుచింకాంతిం రాంతి దదతీతిరుచిరాః ఆశ్రయస్య షోభాకరాః

అవరాధావరాః పృథ్వాదయోస్త్రిక్ రాదాన ఇతి ఛాతోః కః ఏవం భూ
తాయమచల ఇత్యర్థః । ద్వ్యక్షరాయం వణః చ త్ర భేదః అదంత్యస్థాన
చ త్ర భేదశ్చ ॥ ॥ ౭౯ ॥

{ నీతి నెత్ర) న శానంత నితాః తోన్నత శానతః । తా
{ తెతో_తనుతోనీత ననుతైవోసుతాంతతః ॥ ౭౯ ॥ }

నీతితి ॥ నీతి నెత్ర । నతానంత । తా తెనిసంబోధ నాని నీతిర్నీతిశా
స్త్రం నేత్రం యస్యేతి నతా నమస్కతో_సంతావిష్టుర్యేనేతితథోక్త ।
నితాంతోన్నతతానతః నితాంతమత్యథః ఉన్నతస్తానోవిస్తారః సామ
ప్రదేశోయస్యతస్తాత్ అతనుణః మహతః నుతైవోసుతానతః నుతైవో
భిర్నిరస్తపాపేః మహద్భిర్ను శాస్త్రతా మహద్వయస్తేరాంతతః గతా
త్పాప్తాదిత్యర్థః అమగ శ్యాదిష్టితి ఛాతోః కమణః త్రేరుష్యమత్వరస
మ్మహస్వనామితి వికల్పాది డాగమాభావే అనునాసికస్య క్షిరులూరి
తద్దీర్ఘేపతి ఆంత ఇతిరూపం ఇతోస్తాదచలాత్ అనీతంన ఆస్తాప్తం నాస్తి
ఈగతా వితి ఛాతోః కర్తణిక్తః । అస్తాభిరితవీవ నర్వమపేక్షితం ప్రాప్త
మిత్యర్థః । అనీతమిత్యత్రానీతిమితి పాఠే అన్యర్థమిః కాన్తిః ఈగతిన్యాప్తిప్ర
జనకాంత్యసనఖాద నెష్టితి ఛాతుః నమ్మదాదిక్ష్వి తయతంప్రాప్తం నాస్తి
ఇతోధికం శోభాయుక్తం వస్తు నాస్తీశ్యథః సర్వత్ర ద్వ్యక్షరైస్త్రిక్
నీతినెత్రేతి రేఫోపిద్యశ్యతే అతోనీతినేశ్యన తెతిముకారయుక్తః పాతో
యుక్తః తదా నీతినేత్యనతేత్యేకం సంబోధనం నీతేర్నేతారః తత్ప్ర
మేయనిశ్చయ కాః జ్ఞానభృతివిగణనవ్యయేషు నియత్యాత్మనేపదవి
ధానాత్ నయతేజ్ఞానాథః తా తైర్నత నమస్కృతేత్యర్థః । అనంత
నితాంతోన్నతతానత ఇత్యేకంవగం తత్రానంత్యమవసానరాహిత్యమితి
విశాలత్వం తానస్యవిశేషణమ్ ॥ ॥ ౭౯ ॥

{ సరాససారపాపారేస్సూరొస్రసయసారహేః । ౪ }
{ ససూస్సరసస్రం సైస్సరససరరసైరసా ॥ ౮౦ ॥ }

స రాసేతి || అసాగిరిః సరాససారసాసానైః సరాసారాసేనశబ్దే
ననహితః సారసానాం పక్షివిశేషాణామాసారః ప్రసరణం యేషుతైః
సూరోస్త్రసరుసారస్తేః సూరొస్త్రేస్సూర్యకిరణైహేతుభిః సరుదణ
ర్వోవికాసరూపాయేషాం తథాభూతాని సారసానిపద్మానియోషం || ౩ ||
సరుదణం తేహరేదర్పేఇతిపిశ్వః || అథవా సూరొస్త్రేహేతుభిః స
రూణి సశబ్దాని వికసనాల్ సభృంగనాదాని సారసానియేషితివ్యాఖ్య
యం సరస్త్రిమైః మాధుర్యస్యదనహితైః సరస్సగరస్తైః సరశ్శ్రే
ష్టజలైః రససూః రాగజనకః జనానాం రుచ్యుత్పాదకైశ్చర్కః || ౪ ||

{ ధీరధీరధురాధారీధారాధరధరొధరే । రొధో }
{ ధరారొధరోధిధారాధారొధరాధరః || ౫ || }

ధీరేతి || హేధీర విద్వజ్జన ధీరధురాధారీ ధీరాణాం కుకుసున్మ
తాణాం ధురం భారం ధారయితితి తథోక్తః || ౬ || ధైర్యవత్స్విరవి
ద్వత్సుధీరఃక్లిబంతుకుంకుమితిరుద్రః || ధూర్ శబ్దాదప్రత్యయస్సమాస్తా
స్తః అథరే అధఃప్రదేశే నితంబభాగే ధారాధరధరో మేఘానాంధా
రకః తథోన్నతః రొధోధరారొధరోధి ధారాధారః రొధోధరాయాః
కూలభూమేః అరొధరోధిసీ నిర్నిరొధం కూలభూమిమాక్రామంతీయా
ధారానిర్న్యరజలసంతతిః తస్యాఆధారః పవంఘాతోధరాధరఃపర్వతః

{ భూభృన్నిభేభభానేనానెనఘానాభినెనభ । భా }
{ నుభానుభభాభిన్నం నున్నంనూనం సనోనభః || }

భూభృదితి || హేఇనభ సూర్య ప్రభాసదృశ ప్రభభూభృన్నిభే
భభానెన భూభృన్నిభానాం పర్వతసదృశానాం ఇభానాం గజానాం
ప్రళోశస్తానేన భాతేరధికరణాథేఽల్పబ్ధ భూనాభినా భువి ప్రధాన
భూతేన || ౭ || నాభిఃప్రధానైకస్తూరీమదేచక్వచిదీరితఇతివిశ్వః || అ
నేన గిరిణా కర్త్రాభానుభానుభభాభిన్నంభానుభానుభిరాదిత్యకిరణైర్భ
భాభిర్నక్షత్రప్రభాభిశ్చ భిన్నంసంపృక్తం || ౮ || భిన్నమన్యథావచనె

సంపృక్తై దారి తేస్థుట ఇతివత్సః ॥ నభాకాశం నూనమసంశయం ననా
సున్నం సున్నమేవ అభ్యంతరీయమివ్యభాః ॥ ని ॥ తర్క-నిశ్చయయో
ర్నూనమితియాదవః ॥ ... ॥ ౨౨ ॥

{ తత్సతత్రాశారిత్రాతాతీతతదూత్తరే | తరే }
{ త్రాశారిత్రేతాతతేత్రాతరీతరణి ॥ ౨౩ ॥ }

త త్ర తేతి॥ హేతాత నందతత్రతప్రదేశే అతాతే అత్యర్థ
స్తారస్పృహాద్యచ్చస్వరః శుద్ధమాక్రికం వాయస్త్రితస్త్రిక్ ॥ ని ॥ తా
రొత్తుద్భస్వరేముక్తా శుద్ధాః ర్మలమాక్రిక ఇతిరత్నమాలా ॥ తారాతీత
తదూత్తరే నక్షత్రాతీతాస్తరుశ్రేష్ఠాయస్త్రితస్త్రిక్ ॥ ని ॥ ఉపన్యదీవ్య
శ్రేష్ఠస్వపుత్రసాస్యదీత్యవరః ॥ ఏతాత తే వీత్రైశ్వరణాథిలయా స
మ్మాగతైరాతతే వ్యాప్తై త్రాతరి అత్రగిరా తే తవ రతిరిచ్చాచరణిః
అస్వరసాతరేత్ అభిభవేత్ త్రా తారేభిభవేపి స్యాదితీ కవికల్ప
స్రమకారః ఏవంఘాతోయం పర్వతఇతి సర్వవిభాపి తవవిచికిత్సాగ
చ్ఛస్త్రిత్యభాః ॥ ... ॥ ౨౩ ॥

{ తారతారతరేరేత్రైరుత్తరూత్తరతోరుత్రైః | }
{ రతారాతిత్తిరీకాతిరేతీరేతరౌతరా ॥ ౨౪ ॥ }

అయంక్షోకో వ్యాఖ్యానం శ పుస్తకాంతరేమ నోపలబ్ధమ్.

{ వితతీతావృతివృతేవీతాతీతావృతావృతా | }
{ తాతావాతాతివృతైతివాతాతీతాతతేవతి ॥ }

వితతీతి॥ హేతాత వితతీతావృతివృతే|వితతఃపక్షీసక్షిః తయేతా
ప్రాప్తావృతిః పరితస్థితావృక్షవాటికా తయా వృతేపరితే వీతాతీతా
వీతాస్సంగతాః ప్రాప్తా ఆతయః పక్షివిశేషా యాభిస్తా వీతానయః వీ
ధాతురాదాదికోగత్యభాః ॥ ని ॥ శరారిరాతిరాతిశ్రేష్ఠ్యవరః ॥ తథా
భూతా ఈతయః ప్రవాహాస్త్రిత్తితథోక్తః ॥ ని ॥ ఈతిఃప్రవాహే
సింహచేతివిశ్వః ॥ అనాతాతివృతైవాతయంతీతి వాతావిషయాః వా

తనుభాసేవనయోరితిధాతుః తానతంతినంతతం గచ్ఛంతీతి వాతాతినో వి
వయపరాః అతసాతత్యగమనఇతిధాతుః తతోన్యే ఆవాతాతినో వీత
రాగాస్తేర్వృత్తైపుతే ఆవాసత్వేన స్వీకృతే వృతువరణఇతిధాతుః ఆ
తీవాత్యర్థం ఆతతే విస్తృతే ఏవంభూతేస్త్విన్నర్వతఇతిశేషః ఋతావృ
తౌ సర్వేష్వపి ఋతుషు వాతఃఆతిఅన్యర్థమవతి రక్షతి సర్వేష్వపిఋ
తుమప్రాణినాం హితవివాత్ర వాయుః అసహ్యవాయుః కదాపి నా
స్తీత్యర్థః || ౧ || బలవత్సుష్టుకిముతన్వత్యతీవచనిభౌరభ్యత్యమరః || ౧౮ ||

{ నునైనసాంనిసంసూనాంసానూనాసనసానునా
సానసాంసస్ససేనానాంసానేనాసన్నసూస్సనిః || }

నునైనసామితి || నునైనసాం నిరస్తపాపానాం నిసంసూనాం
నఁతుం గిరిం ప్రణంతుమిచ్ఛానాం సానసాం అనౌభిశ్చక్తేస్సహితా
నాం ససేనానాం సేనాసహితానాం నఃఅన్తాకంసాసనిః సాప్రాథనా
యాఇద్దగ్రిపూజయిత్వా తస్మిన్గర్తుంప్రసక్తేతథావః || ౧ || సస్త్వధ్యేష
ణాయాష్టాభిశక్తిర్యాచనార్థం నేత్యమరః || కేచిత్సనిరధ్యేషణేత్పుభయం
దేవతాసుర్వాదావారాధ్యే సత్కారపూర్వకమథా నెతివ్యాచక్ష తెత
థావాయోజ్యం సానూనాసనసానునా అనూనైస్సమగ్రైః అననైర్వృ
క్షవిశేషేస్సహితాసాననవః ప్రస్థాయస్యతేన అనెనగిరిణా హేతునా
అసన్నసూః ఆసన్నప్రసూః ఇంద్రంసంపూజ్యతస్మిన్ యాప్రార్థనా క
ర్తుమిష్యతే సాగిరిం సంపూజ్య తస్మిన్గ్రీయితేచెత్ తతోపిశీఘ్రం ఫ
లతీత్యర్థః | ద్వ్యక్షరాయమమూర్ధన్యశ్చ ... || ౧౯ ||

{ కల్లోలూల్లోలకీలా లేకేకాకలకలాకులె | కా
లికాకలికాలాకేకాలెకాలెకిలైకకుః || ౨౦ || }

కల్లోలెతి || కల్లోలేర్మహాతరంగైః ఉల్లోలముచ్చలితం కీలాలం జ
లం యుక్తితస్మిన్ కేకాకలకలైః మయూరధ్వనికోలాహలైరాకులే
కాళికా కాలమేఘః || ౧ || కాళికాతు నవాంబుదఇతివైజయంతీ ||

తయా కలికొగహనో ముదీధూత ఆలొకొయస్త్రికా శాద్భశికాలేకా
లే ప్రతివహానసుయం ఏకకుముఖ్యధూమిః కిల పవన పరిత్రాణా
ధానుయము త్తమాశ్రయిత్యధః । అయమపిపూర్వవదమూర్ధస్యశ్చ

{ పతతాపతతాపేతఃపతితోత్పతిలాతపః । పా }
{ తాపీతాపతాపాపితపఃపూతపతేపితః ॥౮౭॥ }

పతతేతి ॥ పతతా ఇతస్తతఃపతతా నిష్పతతాపతతా పక్షిణాజాతా
వేకవచనం ॥ ని ॥ పతత్సాతుకపక్షిణోరితివిశ్వాః ॥ ఉపేతస్సహితాః హ
రస్పక్షిణాలిత్యధః । పతేతోత్పతిలాతపః ఉపత్యకాసుపతితస్సూర్య
మండలాదపి ఉన్నతాస్పతిత్యకాసు ఉత్పతితశ్చతపః యస్త్రిన్వర్వత
ఇతిశేషఃపాతాఫలమూలాదిభిరన్తాకంరక్షితాపీతాపతాపాపి ఛాయాబా
హుత్యాదపహృతనన్తావశ్య తపః పూతపతే తపసా పరిపూతేమశ్రేష్ఠ
త పితరితిచనంబోధనం అయమపి ద్వ్యక్షరోఽమూర్ధస్యశ్చ ॥ ౮౭ ॥

{ ధూతభూతేధూతభృతోభీతతాభీతిధూతభూః । }
{ భాతీతాభూభృతోభాభృద్భూతాభాతాతుభూతిః }

ధూతభూతేఇతి ॥ హేధూతభూతేధూతా సంవన్నాభూతిలక్ష్మీ
ప్రాప్తిరస్యేతి తథోక్తనమ్బుద్ధేత్యథః ॥ భీతతాభీతిధూతిభూః భియాత
తానాం వ్యాప్తానామభీతేయాభిభూరుత్పత్తిస్థానంభీతానామభయదా
తాఅవకాశప్రదానేత్యర్థః ॥ భాతీతః ఔన్నత్యేననక్షత్రాణ్యతీతః భూతి
తః విశ్వరేణ ధూతభృతో ధూభృతః శుకరస్యగిరేః క్షేలాసస్యభాభృ
తో శోభాం విభ్రల్ అయం పర్వతఇతిశేషః ॥ భాతాభాతాఅభీష్టం భా
తాభాతేస్త్రుచ్ అభీష్టేద్విర్భావః తురుక్తావధారణే ॥ ౯ ॥ తుఃపా
దపూరణే భేదసముచ్చయేవధారణఇతివిశ్వాః ॥ ... ॥ ౮౮ ॥

{ మరుమర్దురమర్తారింమారమారేమరామరేర }
{ మారామేముగారారురామేమమరుమేరుమం ॥ }

మర్వీతి ॥ మారమారే మన్తకమన్తధే మన్తకాదపి సుందరేతిమరా

మరె దెవతానాగువి జేవలే రమాగామే లక్ష్మ్యమునూరె || ని||రా
మఃపశువిశేషేస్సాంజ్ఞామదగ్నేహులాయుధే | రాఘవేచాసితే శ్వే
తే మనోజ్ఞేపిచవాచ్యవదితివిశ్వః || మురారౌ విష్ణౌ రుశ్మబ్జః ప్రసిద్ధ
రూపః మరుముర్తురమర్తారం మరుర్నిజలప్రదేశపవ ముమురస్తుషా
గ్నిః తస్య మర్తారం స్త్రాస్థానవేధినంశక్తుం సర్వత్రజలసన్మధ్యయా
మరుసన్తాపహరిణం ఉరుమేరుసుం ఉర్తహతి మేరుమామేరులక్ష్మీశ్వర్య
తమిమం గిరిం ఆసు జగాసు అమగత్యాదిప్సితిభాతోలిట్ | విష్ణౌ
యాద్యశీ సప్తసర్వత్రాప్రిత్యాదిప్సితిః తాదృశప్రసిద్ధిరిమమపిగిరిం
ప్రాప్తవత్సర్వణః | అయమదంత్యశ్చ || ... || ౮౯ ||

{ రవీరేరావరావారోఽవరవైరివిరావర | }
{ వివిరారావివివరావీరవవేరవరేరురుః || }

రవీతిద్వితీయపాదాదావకారప్రశ్లేషేణావరేతి, వైరివీరావరేతి, వీరేతిచ
సమ్మోహనాని అస్య విష్ణోర్వరభక్తవృక్షసంశక్తావితిభాషావైరిణాంవి
రావర | శోకభీత్యాదిప్రయాక్తక్రొదప్రదరాదానభిభాతః రవీరేరా
వరావరః రవిసూర్యం తురయంతి ఓషంతి యాదవరావరా ఉత్తమ
భూమయః తాసామవోద్యుతిః అవరక్షణగతీత్యాదిః భాతుః తమృచ్ఛ
తి పాప్సోత్తిల తథోక్తః కర్మణ్యుత్ రవిమండలస్సగుర్ధ్వభూమి
కక్షత్యుక్తః వివరారావివివరః వివరేషు కోటరేషు ఆరావిణః శబ్దా
యచానాః వివరాః పక్షిశ్రేష్ఠాః యస్మిన్నితితథోక్తః ఉరుర్తహా ఆ
యంపర్వతః వరేఃకుంకుమపృత్యైర్వవే వృణః సర్వత్ర కుంకుమపృత్య
వ్యాప్తత్యుక్తః || ౧ || శ్రేష్ఠైర్వవత్పరివృతౌ వరః కాశ్చీరజేవరంభితివిశ్వః ||

— అథద్వాత్ర్యక్షరావమూర్ధన్యాచ —

{ మానయానన్యనియమోమాన్యమేనమనానుయః | య }
{ మనానామనమోయమమేయోమానమానినాం || ౯౦ || }

మానయేతి || మాన్యో పూజ్యంపనం అనన్యనియమో నియమాంతరర

హితస్సకా మా నయ పూజయ అనామయః కీరొగఘామిరయఃగిరిః
మినాః శాపసానామపి నమో నామ నామేతప్రసిద్ధా మా నే ముని
భావే మానినామహంకారవతః అషేయో పరిశ్చేద్యః కింతు మహా
క్షీణామేవ పరిశ్చేద్యఇత్యుక్తః || || ౯౦ ||

{ నిస్సమా నేనమా నేనసుమనోమా నస్సైస్సమః | సో }
{ మసీనానమానన్న సానుమా న్నానుమా నసౌ || }

నిస్సమా నే నేతి || నిస్సమా నేన నిరుపమేన సర్వపర్వతాధికేన మా
నేన వైపుత్యేన సుమనోమానసైః విమహం మనాభిరణివిశాలత్వేనప్ర
సిద్ధైస్సమః సామసీమానమానన్నసానుమాన్ చంద్రసీమానశ్చక్రప్ర
శ్మంగవాక్ అసౌ సానుమాన్సర్వతః | ఇదం శ్లోకద్వయం త్రిక్షరమ
మూర్ధాన్యంచ || || ౯౧ ||

{ తాతేతాతీతితాతీతః కేకాకాకుక కేకికః | పాపా }
{ పపాపపాపాపానానానానాన్నాన్ననీః || ౯౨ || }

తాతేతి || హేతాత ఇతాతీతితాతీతః ఈతీనామతివృష్ట్యాదీనామత్య
యోతీతి అత్యయేవ్యయాభావః ఇతం ప్రాప్తం అతీతి యేన తస్యభావః ఇ
తాతీతి తాతయాతతః అత్యర్థం శోభతః ఈగతివ్యాప్తిప్రజనకాంత్యననఖాద
నేష్వితి ధాతుః కేకాకాకుక కేకికః కేకాకాః కేకాశబ్దః కైగైశబ్దే నం
పదాద్విక్లిప్త తస్యాఃకుకాః ఆదాతారః కుకవృకఆదానైశ్చగుపధలక్షణః
కః తథాభూతాః కేకినోమయూరాః అస్తిన్నితి తథోక్తః కైషికకచ్ఛ
పాపాపపాపపాపాపః పాపాని మహాపాతకాని బ్రహ్మహత్యాదీని ఉ
పపాపాని గౌహత్యాదీని తేభ్యః పాపాంశ్యతిశయేన పాంతీతి పాపాప
పాపపాపాః పాతేర్యజ్ఞుగన్తాదాతానుపనగేక ఇతికః తథాభూతా ఆ
పః అస్తిన్నితితథోక్తః ఋక్పూర్ణారీతిసమాసాంతః సర్వత్రపుణ్యజ
లవ్యాప్తత్యర్థః నానానానాన్నాన్ననీః అన్నశబ్దానానాఅనానేత్యు
ఖయేనప్రత్యేకి మభినంబధ్యతే తథాచనానాన్నాన్నస్వరాసారభాజినః

అనానాన్నాః నియతాహారాః తపస్వినః నాన్నా అన్నరహితాః ఉగ్రై
తపస్థితాః నసమానత్వాన్నకారలూపాభావః తాన్ సగ్ధానపి తత్ర
దభిమతాన్ ప్రశానేన తపస్స్థిప్రదానేనచ నయతిరక్షతీతతథోక్తః
ఏవంభూతోయఃగిరిః ॥ ॥ ౯౩ ॥

{ యయోయా యాయయోయో యస్ససాసాసాససాసుసూః }
{ మమమామోమమామామగోగాగోగాగగోగగుః ॥ ౯౪ ॥ }

యయోఇతి ॥ ఈ । అయే । యాయా । అయ । యోయః । అయః
ససః । అసా సాస । సాసుసూః । మమ మామః । అమమామామ గోగా
గోగాగగోగగుః ఇతి పదవిభాగః ॥ యయోఇత్యత్ర ఇకోయణచీతిఈ
కారస్యయకారః అయేఇత్యామంత్రణం అంవిష్ణుం ప్రపన్నతయా యా
తీతివిక్రమే ఆతోనుపసగేకః । సాసస్యంతి హింసంతీతి సాః రిపవః
షోఅంతః ర్తణీతిధాతోఃక్విన్ తానస్యతి క్షిపతీతితథోక్తః । అమ మా
మామ అమేమ లక్ష్మీరహితేషు మాం లక్ష్మీం మామోతి అతిశయేనభి
ధాతీతితథోక్తః మవబంధనఇతిధాతోర్భజ్ఞుకి అన్యైష్వపి దృశ్యశ్రవణ
డః టిలాపశ్చ దరిద్రోపాషణరతేతియావత్ ఇమాని త్రిణి సంబాధనా
ని గోగాగోగాగగోగగుః గావః కిరణాస్తాపాం గాన్సంచారాః గా
ఙ్గతావితిధాతోర్భావేక్విప్ తాస్వాగోనిరోధలక్షణమపరాధంగచ్ఛ
న్తి యెఅగావృతౌస్తేషాం గా అథోఘాభాగాన్ గతాః స్తాప్తాః గా
వః సురభయోస్యేతి తథోక్తః సూర్యకిరణప్రవేశనిరోధితరుషండవి
శ్రాన్తాస్తస్థోకులఇత్యర్థః । గొస్త్రియోరుపనజన్ స్యేతి హ్రీస్వఉకా
రః సమాపాంతవిధేరనిత్యత్వాత్ మధ్యమగోశబ్దాత్సమాసాన్తాభావః ।
సాసుసూః అసూ స్పృణాన్ సూతఇత్యసూసూతయానహితాద్యోనా
ద్రిప సంజీవనోపధిచాన్ అసాగిరిః యాయా ఈలక్ష్మీః అన్యతకారవా
చ్యస్య విష్ణోః స్త్రీతివిగ్రహే ఘంయోగాదాఖ్యా యామితీజీషి యస్యే
తచెత్యకారలూపేచనతి ఈకారోలక్ష్మీవాచకః యోయః అయశ్శుభావ

హావిధిః ససః ప్రత్యేకం వీప్సితయత్నదవ్యయపరావృప్తయోః లక్ష్మీశు
భావహవిధ్యోరేకేన వీప్సితతత్పదేన స్వావధిపర్వతలింగసంఖ్యా గా
హితాపరామశఃయా యావత్యస్తాకంసంవత్ యద్యావచ్చ తన్మూల
భూతమస్తాకంభాగ్యం తత్సర్వమవ్యయంగిరిరెవేత్యర్థః । మమమామః
అయంగిరిరిత్యంభూతో మమబుద్ధివిషయః మాజ్ఞానానభిభావోః భావ
క్విపిమాశబ్దః బుద్ధినాచీతామమతిగచ్ఛతీతి విగ్రహేకర్తవ్యత్ ॥ ౯౪ ॥

{ రురురూరురి రా రొ రం మా దా దీం ద ద దాది దః । }
{ లాలిలాలాలిలీలాలాహః హోహూహూహహ హే హూహి ॥ }

రురురూరురితి॥ రురూణాం మృగవిశేషాణాం రుభిశ్శబ్దైః ఉరుర్గురుః

ప్రవృద్ధగురుశబ్దః ఇరాంజలమృచ్ఛతీతి ఇరారః జలసమృద్ధః॥ని॥ఇరా
వారిసురాభూమిభారతీమ ప్రయజ్యతఇతివిశ్వః॥అరంశీ ఘ్రిందూదా
దీః దూఃపరితాపః దూర్జోపరితాపేక్ష్విప్ తాం యెదదతి తేషామాసమ
న్తాల్ దీఃక్షయః దీజ్క్షయేక్ష్విప్తాందదతి నందనంబోధనం అదంతి
త్యాదినోభోగినః అతైరావశ్యకార్థేణినిః తాన్ దయతేరక్షతీత్యాదిదః
దేజ్రక్షణకః భోగ్యవస్తుసమృద్ధతయా భోగినాంభోగసంపాదకఇత్య
ర్థః లాలయంతే ఈస్సంతి పుష్పాదికమితిలాలినః లలఈప్సయాం ణీ
నిః అతవీవ లాలాశ్చంచలా యే అశయస్తేషాం, లీలాం లాతి దదాతీతి
తథోక్తః లాదానెలాఅదానభిపాతేతురలయోరైక్యాద్రాదానభిభా
తురత్ర ద్రీష్టవ్యః హోహఃహూహూహృ దేవా గాయనో తయోరూ
హం హంతీతి హోహోహూహూహహో తథాభూతా ఈహోవరిత్రమ
స్యేతి ఏతదపి సంబోధనం గుణవతాం గుణాన్పురిభోస్తేషేణస్తాతుం
శక్తతయా ప్రసిద్ధౌ దేవగాయనో తయోరపి పృథిభా త్వచ్ఛరితస్తు
తౌ కుఃతీభవతీతి తథా లోకోత్తరచరితెత్యర్థః హిప్రసిద్ధౌ నీవంభూ
తాయంగిరిరితేషః ఏతేషు త్రిమన్లోకేషు పాదైకాక్షరరూపశ్చతుర
క్షరౌవణచిత్రప్రభేదః దూదాదీమిత్యత్ర మోసుస్వారఇత్యనుస్వా

శిశుంగతుకేభ్యర్థః। అన్తికావయే న ముగతావిద్యస్యస్థానే నయరక్షణఇతి
 భావః । అన్యత్సర్వం పూర్వసత్ । అన, విష్ణుభక్త, ఇదమపి సంబా
 ధనం । అం నమతితివిగ్రహే అన్యేష్వపీతి ఉపగ్రహేటిలాపః । అనా
 అనుత్యోకదేవః । నానా, దేవవ్యభిక్తః । అన్యశ్చైవ నశబ్దస్యసమా
 సః । నానా, ఉభయం॥ ని ॥ నానావినాథేశపిభవెన్నాన్యైకోభయా
 ర్థయోరితిపిశ్వః॥ నా, జగన్నేతా నారాయణః । నయశేడిశ్చేతి ఋ
 చ్ఛ్రిత్యయః ఉత్త్వపిభానాటిలాపశ్చ । నాపురుషఇతివా నృశబ్దస్యనా
 రాయణపరత్వం । తస్యైవ స్వాతంత్య్ర్యాచిపురుషగుణపామరత్వేన ము
 ఖ్యపురుషత్వాత్ ॥ యథోక్తం నారసింహపురాణే ॥ ౪ ॥ సవీవ వాసు
 దేవాయం సాక్షాత్పురుషఉచ్యతే । ప్రకృతీస్సర్వకాహిత్యాత్సాత్వతం
 త్రాప్యదైవభవాదపీతి ॥ సనిషేధే । అనా, అనారాయణః । దేవః అ
 దేవోవా సర్వోపి సర్వాంతర్యామివిష్ణవత్తకవితేత్యర్థః । అతఏవ స
 ర్వత్ర దేవే అదేవేవ పూజనీయత్వాదం ద్యో దేవఇతి తత్త్ర విశేషవత్
 పాతానకార్యఇతిభావః । అనేన పూర్వాధికాంవ్యాఖ్యాతం । తస్మిన్
 ర్వత్రాపి పూజా విష్ణుపూజేత్యవిశేషే తవ వాగిరాఃః ఐత్యపాతఇత్యా
 శంకాయాం ఉత్తరాధికం । సనిషేధే అః రక్షకః అవరక్షణఇతిభావో
 ర్విచివలిలాపః । నానానానా నానావినాభూతానాన్ అనతిః పూ
 జాయస్యతథోక్తః రక్షకః కదాపిపూజారహితోనభవతిసన్నియమేనపూ
 జ్యతేఇత్యర్థః । తథాచ గిరిరస్తాకః రక్షకఇతి పూజనీయఇతిభావః । నా
 నితి సమతేభావేక్వేపి అనునాసితస్య క్షీయణః కిజీతిద్విష్టః । మోనా
 ధాతోరితినత్వం ఆదృశకోపే । నాః అరక్షకః అకారేణరక్షక వాచినా నస
 మానః । నానాన్ అనతరహిణః । అరక్షకం సపూజనీయఇత్యర్థః । తథా
 చాస్తాకమింద్రోనరక్షకఇతి సపూజనీయఇతిభావః । అనేన స్మరీయపా
 దశ్చతుర్థేన నకారమాశ్రయచగతే । అనానా అన్యవిష్టాః అనశ్శాస్త్రసః
 ఆసః । అనా అకౌటిల్యకారిణీ । అనకౌటిల్యఇతిభావో ర్భావేక్వేపిసంభవ

మాసేచ అనాసంఅకౌటిల్యంకరోతీతి తత్కరోతిన్యస్తాట్టిలాపే పచా
ద్యుచి శైరనిటీతిణిలాపేవసతి అనేత్యుక్తాథేయాపం అనశ్చాసావనా
చైతి విశేషణద్వయసమానః భగవన్నిశ్వాసరూపతయా అపారుషేయ
త్వాద్విప్రలంభాదికౌటిల్యరహితేత్వర్థః । నాశబ్దః విశేణబలాత్ శు
చిరితి లభ్యతేణాసృశబ్దఇతిధాతోః భావేక్విప్ నానాన అనేకరూపాన
భవతి అనాశూద్రవిరోధినీ అథ హాస్యవేదముపశృణ్వత ఇత్యాదిస్తరణా
చుచ్ఛద్రేరనధ్యేతవ్యేత్యేతదపి శుశ్రీః శేషణం॥౩॥అశ్చూద్రేబ్రహ్మవిష్ణ్వ
శక్తుమతేష్వంగశైరణఇతి నానార్థత్వమాలాయాంశశ్చనాల్ అకారణ
శూద్రీనాదినా అధర్మవద్విరోధార్థనర్జనమాసే నుజీఃనతి అనేత్యుక్తా
థేయాపం ఉపజీవ్యః పూజనీయః అనుజీవ్యోనేతివిశయేవీక్షణీయా
శుశ్రీర నేకరూపానభవతి । కింతు । యోవైస్వాం దేవతామతియజతే ।
ఇత్యాదిక్రమేణ స్వదేవతానతిక్రమనియమమేవ బోధయతీత్యర్థః । తథా
చ వికల్పశంకాయాఅపి నావకాశఇతిధావః । అయమేకాన్యైల్ అచా
మాకారాణాం హలాంనకారాణాంచైకత్వత్ ఆతపివ బహువిత్రిశ
ముచ్చయః ఏకస్వరం స్వరచిత్రం ఏకాక్షరం నణచిత్రం ద్విస్థా
నం స్థానచిత్రం గోమూత్రికాసర్వతోభద్రకంకణబంధవద్బంధాదీ
ని బంధచిత్రాణి శ్లోకానులామప్రతిలోమయాపం గతిచిత్రం అభ్యస్త
మహాయమకించైతి బహుశబ్దాలంకారనముచ్చయిత్యర్థః । విద్యు
స్తాలావృత్తమ్ ॥ ॥ ౯౬ ॥

{ ఇతితత్త్వమతత్త్వంచయథావదనగాఢయా । అర్పణ్య }
{ సర్వ్యాధియాభిందకగోధనాన్యవగాఢయా ॥ ౯౭ ॥ }

ఇతితి ॥ ఇత్యుక్తప్రకారేణ తత్త్వం పూర్వశ్లోకే పూర్వాధోక్త
ముఖాధితమథాం అతశ్చముత్తగార్థోక్తం భగవత్కల్పితమథాంశయ
థావత్సమ్యక్ అవగాఢయా అవగాహనంకుర్వత్యాగాఢయా దృఢయా
ధియా అచార్యసర్వాభిందక వివిచిత్రనై గోధనాన్యవరక్షిపూ

ద్వ్యక్షోకస్య ద్వితియవ్యాఖ్యానైతు అచ్యుతనచ్యుతవివేదనరూపేణ త
త్వాతత్వాభిజ్ఞానైవ ఇత్యర్థాన్నిరర్చ్య వివిందన్నితయోజనా ॥ ౨౭ ॥

— ఇహ పరిదక్షిణాపరిదక్షిణాభ్యాం పశ్యద్వయమ్ —

{ నయానయానయానయానయానయానయానయానయా | }
{ నయానయానయానయానయానయానయానయానయా || }

{ నూనయానయానయానయానయానయానయానయాన | }
{ నూనయానయానయానయానయానయానయానయాన || }

నయానయానితి || నయా సీతయః అనయా అసీతయశ్చ నయాన
నూస్తాన్ అయాశ్శుభావహవిధయః అనయాస్తద్విపరీతాశ్చ అయాన
యాస్తాన్ అయానయానయా అయానమవాహనం యానం గమనం
యస్యాస్తయా పరొపదేశమనపెత్త్య స్పృతవీవ ప్రస్థమరయేతియావ
త్ | అనయా పూర్వక్షోకోక్తయాబుద్ధ్యా నయ అపనయ ఆనయ ఆహ
ర అనయాన్నయరహితాన్పురుషాన్ అమార్గాన్వా అయాన్ అగచ్ఛన్
యాతేశ్వత్యప్రత్యయః నఞ్చమాసః అయానయానయానయా అః వి
ష్ణుః యానం గతిశ్చరణం యేషాంతే అయానాస్తేషాం యానం మార్గః
అధికరణాభేద్యుక్త అత్రీయానం గతిర్మస్యాస్తయా సత్త్వమార్గసంఘా
రిణ్యోత్పత్తిః | ఏవమయోజనా హేతాతత్త్వం అనయాన్ అయాన్ సన్ అయా
నయానయానయా అయానయానయా అనయా | నయానయాన్ అయా
నయాన్ శ్చనయ | ఆనయచేతి నయాన్ అయాన్ శ్చనయ అనయాన్ అన
యాన్ శ్చ నయేతియథాహమస్వయః | అన్యక్షోకస్య యానేత్యాదిప్ర
తిలామపారేనాపి యోజనా తత్ర యానయానయానయానయానైతి ప్రథ
మపాదే సంబుద్ధిః యానైః స్వందనాదిభిర్యానం గమనం యేషాం తే
షాం యానే మంగే యానం సంచారోస్మ్యేతి తథాక్త్య ఘంటాపథ
సంచారిక కుమారగోష్ఠ ప్రవర్తిష్టోఇతి తాత్పర్యార్థః తథా ద్వితీయ
పాదే సంబుద్ధిః తత్ర యానంవినాశః తస్య యానంకరిణ్యుక్తస్తా

ప్రినాథనం తస్య యాననుపమకారణం తథాభూతం యానమాదర
 మస్మేకేభ్యోక్తః త్వియహేతుమరితావనోదకసదాచారవిరితైశ్చకః
 తృతీయపాదే యోగిన్రస్తుభుద్ధిః పరామృత్యైతేనయానయానయాన
 యానయానీశ్వరీతీతనయాకగ్రీనయతేపచాద్యదినఞ్చిమాసః|న|తథా
 భూతాంభవః నయానయాప్రవిష్టైవేత్వర్థః|చతుర్థపాదేపియైతిపు
 నర్బుద్ధే పరామర్శః నేహనిషేధే|యానయానయా ఇశకామః తస్యతన
 యానాంతనయ నహేతునాంతనయా అగంత్రీపునశ్చనేహనిషేధేత
 థాచనజ్జ్వయేన రాగాదిదోషహేతునపాప్రేవేతి ఉక్తార్థస్థిరీక్రి
 యతే | తయా బుద్ధ్యా భిందస్మితి పూర్వశ్లోకేనాన్వయః | ఏవంక్వచి
 త్కాంతోశకారన్యాఖ్యానం దృష్టం | విధాంతరేణాపి యోజయామః
 నయాన్వితమాగ్ధాకాయాః అధ్యగచ్ఛః ననిషేధే | యానయా ఈ
 లక్ష్మీః తస్యా ఆనయా అనైత్యా సంపత్కరా అయానయ అ
 యశ్చభావహోవిధిః సతనయః పాప్రకాయేషాంతా భాగ్యలభ్యా
 అయివిద్వక్ గన్యర్థతత్వజ్ఞానార్థతా అనయాప్రకృతయా ధియా
 ననిషేధే యానయా యానానానాశః భావక్ష్విప్ తస్యతనయా
 అంత్యా ఆపనశ్వరఫలా అయానయా అన్యవిష్టారిగతిః భావే
 క్విప్ ఏభగవద్విషయినీ ప్రపత్తితస్యాతనయాపరితోరక్షకా ఇ
 ద్వాదిదేవతాంతరవ్యాప్త్యా భగవదైకాంత్యస్థానోప్రపత్తిస్సంరక్త్యత
 ఇశభావః గిరియజనంతు స్వదేవకాయజనచోదనాయత్తమితి తాత్ప
 ర్యం అయానయా ఇశకామః తేన ఆనయస్సమనాద్భ్యుమణం నయగ
 తాదితథాతుఃతద్విరుద్ధః ఆధర్మవద్విరోధార్థకనఞ్చిమాసః అయానయా
 విష్ణుశరణయా | ఇత్థంపదయోజనా | హేతియ అయానయా తనయా
 యానయా అయానయా యానయా అయానయా అయాన
 యా నయా ననాయాః అయావీవ తతస్తవానయా అర్చ్యనర్చ్య
 వివేచనం యత్తమితి భావః ప్రతిలామపాతేప్రేవమేవ యోజనా ప

నాని పరం స్థానవ్యత్యాసేన గ్రాన్థి తత్రైవం పదవిభాగః । యాన
యాన్ ఆయానియాన్ ఆయాః నయాన్ ఆయ అనయా నయాన
యాన్ ఆయానయాన్ ఆయానయాన్ ఆయానయానైతః । తత్ర త్ప
తీయపాదాంతే అకారో నిష్పదరూపఉత్తరత్ర సమస్యతత్త్వః । నపాదాన్త
యతీవిరోధశంకా । ఆయం ద్వ్యక్ష్యల్ బహుచిత్ర సముచ్ఛయః । చిత్ర
బహుత్వం యథాసంభవం పూర్వనన్ద్యప్తవ్యం ॥ ... ॥ ౯౮ ॥

—అథ సర్వతోభద్రబంధచిత్రత్రయమ్—

{ మాయాభాసా సాభాయా మాయాసూతాయా తానూయా । }
{ భాతాయాయాయాతాభాసాయాయా గేగేయా యాపా ॥ }

నూయైతి॥ మాయావదవభాసతత్త్వ మాయాభాసా అశ్చర్యరూపాశ
త్రపేతుః సాభాయామ ఆభాయా నవనవోన్మేషశాలిన్యాః ప్రభా
యాఆయామేన వైపుల్యేనసహితా యైతి ప్రకృతా బుద్ధిపరామృశ్య
తే సూరిఉత్పాదితఆయోధనాగమోనయేగి సూతాయా । యాతానూ
యా అపగతానూయా । భాతఉన్మేషితః । ఆయస్య శుభావహవిధేః ఆ
యాయ ఆగమనమస్యాఇతిభాతాయాయాయా । స్వప్రకేణ శుభా
వహః ధ్యాన్తుఖ్యేన యాతేత్పరః । ఆహ్వాన్వాద్యాతేర్భావే ఘోరితా
యోక్ చిన్మృతోరితియూగాగమేచసతి ఆయాయఇతిరూపం । ఆయా తా
భాతాయం దేవమతతినంతతంగచ్ఛతీత్యయాతా ఆభాబుద్ధిన్మత్తిరస్యాఇతి
తథోక్తా । సతి యత్పదనిర్దిష్టాబుద్ధిః ప్రతినిర్దిశ్యతే ఆయాయా । అం విష్ణుం
యాంతీత్యయాః విష్ణుభక్తాః తానయతే ప్రాప్నోతి తీర్థోక్తాభాగవత
ప్రవణా అగే పర్వతేషమయే గేయాయాసా । గాతవ్యపరిశ్రమా । యా
ఏవంభూతా । సా తనధీః ఆగేగేయాయా సేత్యన్వయః త్వయోక్తరూప
యాధీయా పరామృశ్య శంకాం హంహం పర్వతం పూజయితుం ప్ర
వృత్తై త్వచ్ఛుద్ధేరుచితార్థాలాచనపరిశ్రమం లోకా గాయంత్యత్పరః
సర్వతోభద్రం నామ బంధచిత్రమిదమ్ । అన్య విన్యాసక్రమః । చతు

రశ్రంగిఖత్వా తదంతస్త్రిగూర్ధ్వంచ నప్రసప్తరేఖాలిఖేత్ తత్రేషా
దాన్ లిఖేత్ । తత్రాష్టభిరష్టభిః కోష్ఠైర్మృత్వా అష్టాపజ్జగ్గయో భవం
త । తత్ర ప్రథమాది పజ్జగ్గచతుష్టయే క్రమేణ శ్లోకన్య పాదాన్ లి
ఖత్వా సం చమాదిపజ్జగ్గ చతుష్టయేవ్యుత్క్రమేణ పాదాన్ లిఖేత్ । త
త్ర చతస్పష్వపి బాహ్యపజ్జగ్గ ము ప్రథమః పాదోవాచయితుం శక్యతే ।
తథా ద్వితీయాను ద్వితీయ స్తృతీయాను తృతీయశ్చతుర్థీమ చతుర్థః ॥

{ సేవామాననమావాసేవానితాహిహితానివా । }
{ మాతాపితాతాపితామానహితాతతతాహిస ॥ }

సేవేతి ॥ హేవానితాహిహిత । వానితాహిశ్చిన్నపృత్రాసుర
ఇంద్రః వసుచ్ఛేదఇతచౌరాదికౌఢాతుః । తస్యహిత ఇంద్రపక్షపాతి
న్నితి సోల్లుంతనంసంబోధనం యద్వా వానితాహిః నివాసీకృతభుజ
క్తః కేషశాయీ తస్య హిత విష్ణుభక్తైత్యర్థః । ఆవాసే నివాసత్వేన స్వా
వజీవ్యై విషయే సేవా । మానసం మాయాః లత్యాయః అననం ముఖం
అననం ప్రాణనమితివా ఉభయథాపి సంపదభివధాసీత్యర్థః । ఆసివా
అవశ్యమసంతి దీప్యంతత్య త్యాసినో భూష్టనః అనగతీదీప్త్యాగా నెషుఆ
వశ్యకాకేణినిః తాన్వాతి గచ్ఛతీతితథోక్తా భాగ్యవల్లభైత్యర్థః ।
వాగతిగంధనయోఃకించ మాతామాతృవత్పౌషయీతీ । పితాపితృవద్ధి
తప్రవర్తినీ । తాపితామా । సంతాపితరోగా సమస్తదురితనాశీసీత్యర్థః ।
సేవా క్రియమాణైవ తాపితామాభవతీతి కారణకార్యయోః పౌర్వా
పర్యవిపర్యయనిబంధనోఽతిశయోక్త్యలంకారః । నహితాతతతాన
హితం హితవిరుద్ధం అతంతి గచ్ఛంతీతి నహితాతాః తైస్తతావ్యా
ప్తానహిభవతి దుష్కృతిభిర్నలభ్యతేత్యర్థః ॥ ఇదమపిసర్వతో భద్రమ్ ॥

{ గేహదేవవదేహగేహసతాననతాసహా । }
{ దేతానయాయానతాదేవనయాతతయానస }

గేహేతి ॥ హేదేవనద దేవభక్త భగవన్నామసంకీర్తనపరఅనతా

దే ఆన తానాంప్రవణానాంఆదేముఖ్య నయాత నీతిగామిన్ అతసాత
 శ్శ్యగమనఇతిధాతోకమణ్యైశ్ ఆనవ బలశాలిన్ వాగతిగంధనయో
 రితిధాతోకపత్తయః ఇమాని చక్వారిసంబాధనాని ఇహాగే అస్తి
 స్పర్వతే విషమే గేహా గా గానం గైశ్చజ్జేభావేక్విప్ తస్యామీహా ఇ
 చ్చాస్తాతుమిచ్ఛేయేవావత్ హాసతాననతానహా హాః గతిః భజనం ఓ
 హాజ్గతౌక్విప్ తస్యాతసాదీప్తిశ్చైరానుపుత్తిః తంతస్వంతీతి హాసతా
 నాః చిరసేవ్యాః కర్తవ్యైశ్ తేహం నతం నయస్కారః తస్య అసహా
 నసహతఇత్యసహా అస్తిస్పర్వతే స్తాతుం ఇచ్ఛేవాభిలషితం ప్రయచ్ఛం
 తీ చిరసేవ్యాహం ఇంద్రాదిదేవానాం సేవాసు ప్రవృత్తిప్రతిబద్ధా
 తీత్యర్థః కిం చదేతానయాయా దా లవనం దాప్ లవనేక్విప్ తామితాః
 పాప్రాః అనయానాం అగ్నితీనాంఆయాః ఆగమనాని యయాసా శఫో
 క్తా సర్వానిష్టనివారిణీయీవత్ ఏవంభూతయాతయా ఏతత్పర్వతస్త
 వనైవ్యయా అవ రక్ష గౌమలమితిశేషః । చతుర్థపాదాదావకారప్రశ్నై
 షేణ అవేతి క్రియాలాభః । ఇదమపి సర్వతోభద్రం ॥ ౧౦౧ ॥

—అథ భ్రమక భేదః—

{ సదీసారసమేతా త్ర దీప్తాభాసానరావృతా । }
 { సాభా నాసామాభిరామేరసాసామ్యాసుమానసః }

సదీతి హేమమానసః శోభనది త్త సాభాన ఆభానసహిత తేజస్విన్
 హయా లక్ష్మ్యా అభిరామే అత్ర పర్వతే సదీసారసమేతా సరిత్ప్రవర
 యుక్తా భాసామణిగణార్చిషా దీప్తానరైరావృతాలసారసాభామిస్సా
 మ్యా సునోజ్ఞా అథ భ్రమకమిదం తస్యోవిన్యానకృమస్పర్వతోభద్రీవ
 త్ పాదార్థానామేవ భ్రమణం నశుపాదానామితివిశేషః ॥ ౧౦౨ ॥

—మురజబంధః—

{ వసుదాతృసదానందధీసుదాంతముదానతా । }
 { తానదాముక్తిదారమ్యాననదాత్రసదారసా ॥ }

ననుజేతి || హేత్ర సదానంద భీతానామభయప్రదానోనానందకా
రికా త్రసత ఆనందయతీతి కర్తవ్యం ధీనుదాంతానియా సుష్టునిగృహీ
తేంద్రియఅత్రపర్వతే వసుదా | ధనరక్షిణీ దక్షరక్షణఇతిధాతుః ముదా
నతా ముదాసంతోషభరణేవ నతా వాస్తవ్యజనహర్షనిర్భరేతి యవ
త్ తానదా | తానయంతి శ్రద్ధఫలితీతి తానాః తైత్ర విశ్వాసయుక్తాః త
నుశ్రద్ధోపకరణయోగితి ధాతుః తాదాయ తెరక్షతీతి తానదా ముక్తిదా
అపవర్గప్రదాసనదానదసహితా రసా భూమిః సదారమ్యా || మురజబన్ధో
యం || అస్యాద్ధారస్తు || ప || తిర్యగేభిఖాలిఖత్వంచ నవోద్ధాస్తత్రపజ్జగయః |
అప్రకోష్టాశ్చశనస్సయః తాసుశ్లోకంలిఖేత్క్రమాత్ || ఆద్యాంఘ్రిఆద్య
యోఃపజ్జగ్యః వాచ్యాగోమూర్తికాక్రమాత్ | కింత్యైకం ద్వితయం
ద్వైకం ద్వయమేకమితిక్రమాత్ || యద్వాద్వితయమేకంచ ద్వయమే
కంద్వయంపునః | స్వపజ్జిపక్రమాగేవం విన్యాసద్వితయభవేత్ ||
ఎవంతృతీయతుర్యాంఘ్రిస్వపజ్జగ్యస్తమపక్రమాత్ | అథవాన్యాయం
వాచనప్రకారః || తత్రాద్యద్వితితుర్యాసు తుర్యతిద్వాద్యస్వపజ్జి
షు | ఆదిద్వితిచతుఃపంచపల్నప్రాప్తమకొప్తగః || దృశ్యతే ప్రథమః పా
దః చతుర్థశ్చైవమేవహి | చతుర్థపజ్జిప్రాథమ్యాత్ ప్రథమావధివీక్షణా
త్ || ద్వితీయాదావాద్యద్విత్యోః ద్వితుర్యేతితురీయకే | తుర్యతి
దోద్వైస్తృతీయాద్యే దగిష్టవోగ్రింధిద్వితీయకః || తృతీయాంప్రద్వి
తీయాం త్యై ఆద్యనప్తమషష్టయోః | ద్వితిపంచమయోస్తుర్యష్టస్థనప్తమ
యోఃక్రమాత్ | తృతీయాం త్యైచలత్యోయం బంధేమురజసంజ్ఞకే ||

— చక్రబంధః —

{ సద్దైవేంకురయాతవై భవలతా శోభ్యచ్ఛ నా నాగమే }
భవ్యంకర్తన దర్శితోద్భవనదీయాదస్స నాథీకృతే |
చిత్రాటవ్యనువాహివాతవలన శ్రేయః ప్రచయోత్సవే |
వేదోక్త్యాసమయేభజేశ్శుదిగిరౌమేహన్నతస్త్రిభువం ||

సద్వైభవః || హేతర్చితోద్భవ అర్చితఉత్పదాయ స్యోతకాక్రమః జగ
 త్పూజ్యోజ్జ్వలతున్నేన్ద్రుః సద్వైభవ సతాంభాగధయ శ్రేయసగుర
 త్సాత్తభారోహః | అంతురయాశవైభవలకాశోభ్యుత్పనానాగమే అంకు
 రైః బుష్పఫలాహరింధ్రే గ్యాగవైభవాభిః పాప్రైశ్చగ్యాభిః లతా
 భిః శోభమానా ఉన్నా ఉన్నతాః నానావిభాతగమా వృత్తాయస్త్రి
 తస్త్రి నదీనాం యాదోభిజలజంతుభిః సనాధీకృతే సహితకృతేపూ
 ర్పం తైరసహితోన్మాసమయేనతత్సహితాకియతఇతిన్వప్రత్యయఃవి
 త్రాన్వటవీచుఅనువాహనాంకనులూమ్యేన వహనశీలానాంవాతానాం
 వలనం చలనమేవ శ్రేయః శుభనిమిత్తత్వాత్తైన ప్రచేయా సంవర్ధనీ
 యా ఉత్పనాయస్త్రితస్త్రి ఇదానీన నుకూలవాయుబలాదిహోస్తాకం
 ఉత్సవప్రచయఉన్నీయతఇతిభావః | మేగువనున్నతే ధ్రువేశాశ్వతే
 అస్త్రిగిరౌ వెదోక్త్యా యోవేస్వామిత్యాదిశ్రుతివదనేన భవ్యయో
 గ్యం | శుచి శుద్ధం సతకర్మ బల్యుపహరరూపం సమయేఅస్త్రిప్రాప్త
 కాలే భజైః పాప్రన్నయాః || చక్రిబంధోయం || అస్యాద్ధారస్తు దశ
 మండల రేఖాత్మకే సవసుండలాంతరాశవర్తి నాభిస్థానేన సప్తేకోనవిం
 శతి కోష్ఠం వీధీ త్రయం విలిఖ్య తత్రైకస్యాం వీధ్యానాద్యపాదం లిఖ
 త్వా పాదక్షిణ్యేన ద్వితీయవీధ్యాంద్వితీయం తృతీయవీధ్యాం శృతీ
 యందలిఖత్వా నేమిస్థానే వీధీనామాద్యంతకోష్ఠేఃకొష్ఠపటకవతికొస్త
 ద్వయనుభ్యేమప్రత్యేకంకొష్ఠయగళ రేఖనేనఅష్టాదశకోస్తానంపాద్య
 తృతీయపాదాంతవర్ణకోష్ఠమారభ్య ప్రాదక్షిణ్యేన నెమికోష్ఠేను చతు
 ర్థపాదం లిఖత్వా తత్రైవ సమాపయేత్ తత్ర నాభిస్థానే అద్యపాదప్ర
 యస్య దశమాక్షరం సాక్షిప్తంభవః | పాదత్రయస్యాప్యాద్య తవత్రై
 స్సహనేషికోష్ఠేను చతుర్థపాదోద్ధారః | తృతీయపాదాంతవర్ణేన చ
 తుర్థపాదాద్యంతవర్ణాశ్లేష్టేభవతః | శృతీయవృత్తవలయయోః వెంకటనా
 థియో యాదవాభ్యుదయఇతి కవికావ్యనామోద్ధారః || ౧౦౪ ||

— అష్టదశపద్మబంధః. —

{ వాసేనాస్మిన్నుజాదేవావాదేజాతాతాద్యారావా }
{ వారాద్యావిర్భూతాజీవావాజీతాత్రాదీనాసేవా | ౧౦౫ }

వాసఇతి || హేవాదే వదస్యవక్తురపత్య విద్వత్సుత అతఇక్షోఇత్యప
త్యాగ్నేర్ఇక్షోప్రత్యయః | వాసే నివాసభూతేఽస్మిన్నర్వతే జాతాతా
ద్యారావా సంజాతతూర్యఘోషా పూజా అదేవా దేవరహితానభ
వతి | అయమేన వర్వతః పూజాయాః ప్రతిగ్రహీతా అనుగ్రహశక్తశ్చ
దేవఇతి కేవలశిలాకూటపూజేయం నిష్ఫలాభవివ్యతీతి నశంకనీయమితి
భావః | తస్మాద త్రపర్వతే వాజీతా వాజపద్భిరితా ఘృతప్రిచురైరుప
హారైః ప్రాప్తా తద్యుక్తా || ౧ || వాజోఘృతేవయజ్ఞాంగఇతివిశ్వః || అ
దీనా ఉదారా సేవా ఇయంపూజా వారాద్యావిర్భూతాజీవా వాః
జలం ఆదిశబ్దేన తృణాదిస్సముచ్చీయతే | వారాదయఆవిర్భూతాః ||
ఆజీవాజీవికా యయా తథాఘాతాభవివ్యతీతశేషః || ఇంద్రపూజ
యా ప్రార్థ్యమానా తృణజలాదిసమృద్ధి గిరిపూజేవశీఘ్రం దాస్యతి
త్యర్థః || అష్టదశపద్మబంధః || కణిశాకాయాం న్యసేదేకం ద్వేద్వేదిత్యు
విదిత్యుచ | ప్రవృత్తినిర్గమాదిత్యుపద్ధంభోభవేదయం || ౧౦౫ ||

— అథ పాదచతురాశ్చైమహాయుశకద్వయం. —

{ సానుమానయమతీత తారకస్సానుమానయమతీత తారకః | }
{ సానుమానయమతీతతారకస్సానుమానయమతీత తారకః || }

సానుమానితి || అయంసానుమాన్ శిఖరీ అతీత తారకః అతిక్రాంత
నక్షత్రపథిః సానుమానయమతీతతారకః సానుమానాం శైలమార్గాణాం
మాయాశ్శోభాయాఃఆనయాః ఆనే తారకః మత్యా ఇచ్ఛయాఇతాఃప్రా
ప్తాఃతత్తత్పురుషాభీష్టా కా గాఃతా రాఃస్థాఘృమాక్షికానియస్త్రికానతథో
క్తః | శైలిషికకప్రత్యయః || ౧ || సానుశ్చైలమార్గఇతివిశ్వః || సానుమా
నయమతీతతారకః | అనుమానం ప్రాగాశ్రితానాంసంరక్షణాదస్తానప్యా

శ్రయణేన రక్షివ్యతీతి ప్రోగికోనిశ్చయః తద్భావశ్చనుమానయా మతి
 ర్బుద్ధిః ॥ ౧ ॥ మతిః కాత్మా శైవ్యచేతియాదవః ॥ తయా సహితా
 స్సానుమానయమతయః తథాభూతాస్స తోయేఇతాః పరిపన్నాః తే
 షాంతారకః విపన్నివారకః సానుమానయః సాభక్తిః వనమణసంభ
 క్తాభావేక్విప్ ॥ సూ ॥ అనునాసికస్య క్షిప్రులూకిజీవీతి దీర్ఘః నలూపః
 ప్రాణిపదకాంతస్యేతి నలూపః తయా అనుమా అనుపూర్వేణశాస్త్రీ
 యక్రమేణపూజా మానపూజాయాంకౌణిలూపః శైవం పూర్వపత్
 తస్యానయం నీతి మర్యాదాంతి అతిక్రమ్య ఈతతారకః యాశ్చ
 యాతతాః న్యాప్తాః ఆరకాః ప్రాప్తారోయస్య సతథోక్తః ఋతౌ ఋషి
 వృద్ధిః యస్యాపూజాయాః యాపిశ్చలమచిశం తయా పూజయా తా
 నదధికం ఫలం పూజకేభ్యః ప్రయచ్ఛతీత్యథః ॥ ౧౦౬ ॥

{ విరాజమానాదసమానభూమావిరాజమానాదసమానభూమా |
 విరాజమానాదసమానభూమావిరాజమానాదసమానభూమా | }

విరాజమానాదతి ॥ విరాజమానాత్ భ్రాజమానాత్ భూమావిరాజమానా
 త్ భూత్వా చ భూభ్యాం విరాజతి ఇతి భూమావిరాజః శ్రీభూమిసహితో
 హరిః తస్య మానాత్ జ్ఞానాద్దేహిః అసమానతీనన్తనంబోధనం దీప్యమా
 నేత్యర్థః బ్రహ్మవిదగ్ధవ తేముఖం భావీతి బ్రహ్మవిదశ్శౌభావిశేషశ్రవణాత్ |
 యద్వా అచమః అనః జీవనం యస్యేతి వ్యుత్పత్త్యా నిరుపమజీవనేత్యర్థః |
 అసమానభూమా నిస్సముమహిమవా యద్వా అనన్యబలస్య భూమా
 ప్రచమః సః అసమః నిరుపమాయ స్వేత్యర్థః అసమానభూమా అవి
 కలజీవనబాహుళ్యవాన్యర్థోవా | షమవైకత్యే ఇతి ధాతుః విరాజమా
 నాత్ వివా గరుడేన రాజమానోయః అః హరిః తేమత్తి అనుభవతీతి
 తథోక్తః భగవద్భ్యానపరత్వార్థః | అసమానభూమా మానఆగ్రహః ॥
 ౧ ॥ మానశ్చిత్తాన్నతాగ్రహణితివిశ్వః ॥ తస్య భూరుత్పత్తిః తయాన
 పితానభవతీత్యసమానభూమాసామాబుద్ధిన్యస్య సతథోక్తః మనుఅపబోధన

ఇ:థాతో గ్భావే క్షిణంతామాన్యబ్జస కాగాంత: ఏవంభూత: త్వమితి
 శేవ: విరాజ మానాత్ విషవక్షి లిప్య రాశ్శబ్ద: శ్రేశబ్దే క్షిప్ తన్యాం
 జాతో మానోబహుమాన: తమవలంబ్యేతి ల్లబ్ధాపేమచమీ మను వచ
 నే అసారేపి శుకభాషితఇవబహుమానమవలంబ్యేత్సర్వం॥ప॥శృణుతే మే
 శపనెరిన భాషితమి శ్యదాపుప క్రాంతమంతేసి స్తార్వతే మాంలక్ష్మీం
 ఆనయతి ఉజ్జీవయతితి మానస్సంపదు నైషకౌఘామామహిమా యస్య
 తథాభూతస్య అసదీప్యస్య అసదీప్తా శ్లోకద్వయేపి పాదచతురా
 వృత్తిరూపం మహాయమకమ్ ॥ ॥ ౧౦౬ ॥

{ అక్షిప్తచిత్రమిదమత్రమనాగినోక్తంచిత్రాయతాని సువచాని }
 { పునస్తథాపి । కృత్యంవిభోర్నిగమనీయమనన్యభక్తేరారా }
 { ధ్యతాం హరిరసౌ పృథివీధరాత్మా ॥..... ॥ ౧౦౮ ॥ }

అక్షిప్తేతి ॥ అత్రగిరౌ మనాగల్పం ఇవేనీవాక్యాలంకారే ఇదమ
 క్షిప్తచిత్రం అనుత్పదితవరమాశ్చర్యం ఉక్తం చిత్రాణామేవంవిధానాం
 అయతాని సువచాని తథాపి విభో: భగవత: కృత్యంపూజాలక్షణంని
 గమనీయం సమాపనీయం । అన్నమాటాద్యానయనమేవ పూజోపక్ర
 మం కృత్వా నిగమనీయమిత్యుక్తం అతోగిరివణానైనైవ కాలయాపనం
 నకర్తవ్యమిత్యర్థ: । అత:పృథివీధరాత్మా పర్వతరూప: అసాతయంహ
 రిరారాధ్యతాం అనెన కవె: శబ్దచిత్రినిగమనమపిగమ్యతే । అత్ర కా
 వ్యేమనాగినమర్యోజత్వాదిశైశగహితం శబ్దచిత్రముక్తం ఏవంచిధాన్య
 న్యాని ఖడ్గబంధనాగబంధాదీనిచిత్రాణి సువచాని తథాపి విభో:కృష్ణ
 స్య కృత్యం చరితం కావ్యప్రతిపాద్యం నిగమనీయం సమాపనీయమి
 తి తత్సమాప్తిసౌకర్యాదు చిశ్రోగ్రీధనముపసంహ్రియతే । లలితశ్లో
 కైరివ చిత్రశ్లోకైశ్శోభితాణాం సుఖబాధాసంభవాదితి ॥ ౧౦౮ ॥

{ ఇతికళయతికృష్ణేగోపవృద్ధా నిదఘృశ్శరణమశరణానాం }
 { శాద్వలశ్యామలాశ్శం । పులకితవనమాలంపుష్పకింజల్కజా }
 { త్రైపురుషమచలశ్శక్తే పుండరీకాయతాక్షమ్ ॥ ౧౦౯ ॥ }

ఇతి కథయతి ॥ కృష్ణే ఇతి కథయతి సత్యం గోపవృద్ధాః సంతాదయః
అవలన్యం గోపవృద్ధాః సత్యం గోపవృద్ధాః సంతాదయః
నానాం శరణం రక్షితారం శాస్త్రలభ్యమలాంగం శాస్త్రలం శాస్త్రేష్ట
జ్ఞైః హరితతలమివ శ్యామలమంగయపుత్రం పుష్పకింజల్కజాలైః కు
సుకుశేసరపమూహైః పుష్పకైశా సంజాతపుష్పకా దంతరా వనమాలా
వైశయంతీ యస్యతం పూడరీకాయ కామః పుండరీకదళలావనంపురు
షం భగవంతం నిదన్యుః దన్యశుః నిపూర్వోధ్యాయతి కర్మనార్థః ॥ ఏ
భిర్విశేషజ్ఞైః పురుషస్యావలయావత్పమసిగమ్యతే ॥ అశరణానామావా
సా కందమూలఫలప్రదానాదీనా శరణం శాదవత్తయా శ్యామలాక్షం
పుష్పకింజల్కజాలైః పుష్పకైశాననపక్షిగంపుండరీకేరేవ శోభమానం
పురుషం నిదన్యురీతి ॥ ॥ ౧౦౯ ॥

{ శతమఖమణిశైలస్సాస్మృదసాదేవతాత్మా శరదిసముదితంవా }
{ తోయకాలస్యతోకం చిరపరిచితపూర్వం చేతసాంకింసభా }
{ గ్యం నకిమిదమితి చింతాం నవ్యతీయాయ నందః ॥ ౧౧౦ ॥ }

శతమఖేతి ॥ నందః అసౌ పరిదృశ్యమానః పురుషః దేవతాత్మా దే
వతారూపః శతమఖమణిశైలస్సాస్మృత్ ఇంద్రీసీలరత్నాచలోభవేత్ ॥ అ
థవా శరదిసముదితం తోయకాలస్యతోకం అపత్యంస్యాదిత్యనుషంగః
వమావిర్భావానంతరం తదవత్యోదయాచిత్యాదితీభావః ॥ ౧౧ ॥ అప
త్యంతోకంతయోస్యమెత్యమరః ॥ చిరపరిచితపూర్వం పూర్వం బహు
కాలేనపరిచితం మహతాకాలేన పరిణతమితియావత్ సుప్తపేతిసమా
సః ॥ ఏవంభూతంచేతసాంభాగ్యం కింస ఇదం పరిదృశ్యమానం వస్తు
కింసభవతి ॥ శ్యామత్వకాంతిమత్త్వానందకరత్వాదిగుణైస బహుభిః ప్ర
కారేరుత్ప్రేక్షితుంశక్యతే ॥ ఏహంసుధ్యే వస్తుతః కిమిదం స్యాదితి చి
ంతాం నవ్యతీయాయ నాతిలంఘితవాక్ ॥ ॥ ౧౧౦ ॥

{ ఆన్యకీమేః దధిదైవతగుమ్భతానామాకాలికంఫలముత్రేక
 నిదంశుభానాం । ఏకీభవన్నధిగతా కిమిహేష్పిశానా
 మిశ్యన్వభావినవిధోపగతైస్సదేశః ॥ ॥ ౧౦౦ ॥ }

ఆన్యమిహే॥సదేశః సవిధోపగతైః సమీపంప్రాప్తైకర్తృభిః । ఏతత్
 అద్భుతానామాశ్చర్యార్థం ఆద్యముఖ్యమధిదైవతం కి- । ఉత అథవా
 ఇదంశుభానాం సుకృతానాం సమవేశానాంఏకంఆకాలికం సమానకా
 లాద్యస్తంక్షణికంఫలం కిం । సర్వేషాంసుకృతానాం యద్యేకమేవఫలం
 స్యాత్ । తదపిక్షణమాత్రస్థాయితదా తస్మిన్సత్తరం భవతీతిభావః॥సూ॥
 ఆకాలికడాగ్యంతవదనఇతి సూత్రేణాద్యంతవిశేషణస్య సమానకాల
 శబ్దస్య ఆకాలఆదేశః ఇకఇప్రత్యయశ్చనిపాతితః । అతశ్చసమానకా
 లానాద్యంతావస్థేతి విగ్రహేఅకాలికశబ్దస్సాస్సధుః । ఈష్పితానామేకీభ
 వన్నిధిః సర్వాభిలషిణసముదాయః కిమిత్యన్వభామి అనుభూతః ఇత్థం
 వితర్కపూర్వద్వప్తఇత్యర్థః । ఏతదిదంశబ్దయోస్తత్తద్విధేయాపేక్షయా
 నవుంపకత్వమ్ ॥ ॥ ౧౦౦ ॥

పీతాంశుకే పృథులచాహుభుజాంతరాళే మేఘాభిజన్తనిమిథః
 ప్రితిబింబబుద్ధ్యా । ధన్యాని గోపనయశాని తదాన్వఘావన్
 కృష్ణైఃచతత్రీచకీయంతిగతాగతాని ॥ ॥ ౧౦౧ ॥

ఇతిక్రింకవి తార్కికసింహస్య సర్వతంత్రీస్వతంత్రీస్య
 క్రిమద్వైకటనాథస్య వేదాంతాచార్యస్య కృతిమ
 యాదవాభ్యుదయే కావ్యరత్నై షష్ఠస్కంధః

కవితార్కికసింహాయకల్యాణగుణశాలినే ।
 శ్రీమతేవేంకటేశాయవేదాంతగురవేనమః ॥
 సర్వతంత్రీస్వసన్త్రాయసింహాయకవిశాచినామ్ ।
 వేదాంతాచార్యవర్యాయమౌకటేశాయమంగళమ్ ॥

పీతాంశుకఇతి || తదా ధన్యాని సుకృతీని గోపానాం నయనాని పీ
తాంశుకే పీతవర్ణపరిధానైః । బాహుబాహుభుజాంతరాశంచ అన
యోస్సమాహరః బాహుభుజాంతరాశం పృథులం బాహుభుజాం
తరాశం యన్యతస్త్రిక్ । మేఘాభిజన్తని మేఘఇవాభీజాతే కృష్ణైః
తత్ర దేవేన మిథః ప్రతిబింబబుద్ధ్యా తస్మాద్యం ప్రతిబింబః ఏతస్య
సప్రతిబింబఇతి పరస్పరప్రతిబింబత్వసందేహవత్ప్రాబుద్ధ్యా కీయం
తిగతాగతాని కతివన గమనాగమనాన్యస్వభూతాః । అతిసారూప్యేణ
విస్తయతిగంచితాగలవిపర్యయేణ తాదృష్ట్యాస్థితానీత్యర్థః || ౧౧౨ ||

ఇతి శ్రీభారద్వాజకులజలధికౌస్తుభశ్రీవిశ్వజిద్యాజిశ్రీరంగరా

జాధ్వరివరసూనునా అప్పయ్యదీక్షితేన విరచితే

యాదవాభ్యుదయవ్యాఖ్యానై షష్ఠస్తవః

